

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДНУ «ІНСТИТУТ МОДЕРНІЗАЦІЇ ЗМІСТУ ОСВІТИ»
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ Г. С. СКОВОРОДИ
ВІННИЦЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ МИХАЙЛА КОЦЮБИНСЬКОГО
ВОЛИНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ЛЕСІ УКРАЇНКИ
ГЛУХІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ОЛЕКСАНДРА ДОВЖЕНКА**

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ НАВЧАННЯ І ВИХОВАННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

МАТЕРІАЛИ

**ІІІ ВСЕУКРАЇНСЬКОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ ОНЛАЙН-
КОНФЕРЕНЦІЇ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ І МОЛОДИХ УЧЕНИХ**

(м. Харків, 7 травня 2026 року)

(електронне видання)

ХАРКІВ – 2026

Редакційна колегія

Довженко Т. О. – доктор педагогічних наук, професор, декан факультету початкового навчання ХНПУ імені Г. С. Сковороди;

Ткаченко Л. П. – доктор педагогічних наук, завідувач кафедри теорії і методики викладання філологічних дисциплін у дошкільній, початковій і спеціальній освіті ХНПУ імені Г. С. Сковороди;

Коваленко О. М. – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри теорії і методики викладання філологічних дисциплін у дошкільній, початковій і спеціальній освіті, координатор з наукової роботи факультету початкового навчання ХНПУ імені Г. С. Сковороди;

Ємець А. А. – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри теорії і методики викладання філологічних дисциплін у дошкільній, початковій і спеціальній освіті ХНПУ імені Г. С. Сковороди;

Масюк О. М. – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри природничо-математичних дисциплін у дошкільній, початковій і спеціальній освіті ХНПУ імені Г. С. Сковороди;

Партола В. В. – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри природничо-математичних дисциплін у дошкільній, початковій і спеціальній освіті ХНПУ імені Г. С. Сковороди.

Рекомендовано редакційно-видавничою радою
Харківського національного педагогічного університету
імені Г. С. Сковороди
Протокол № 5 від 20.05. 2026 р.

Актуальні проблеми навчання і виховання молодших школярів : матеріали III Всеукр. наук.-практ. онлайн-конф. здобувачів вищ. освіти і молод. учених, Харків, 7 трав. 2026 р. / Харків. нац. пед. ун-т ім. Г. С. Сковороди [та ін.; за заг. ред. Л. П. Ткаченко]. – Харків: ХНПУ ім. Г. С. Сковороди, 2026. – 191 с.

У збірнику висвітлені актуальні проблеми розвитку особистості в сучасній початковій школі. Він містить результати досліджень студентів у галузі дитячої літератури і методики літературного читання, методик початкового навчання української мови, природничих і математичних дисциплін.

Матеріали стануть у пригоді викладачам, магістрам і студентам вищих закладів освіти, учителям початкової школи.

© Харківський національний
педагогічний університет
імені Г. С. Сковороди, 2026

ЗМІСТ

СЕКЦІЯ 1. РОЗВИТОК ОСОБИСТОСТІ МОЛОДШОГО ШКОЛЯРА В КОНТЕКСТІ СЬОГОДЕННЯ.....	10
<i>Волкова Ангеліна</i>	
Інноваційні технології: освітній тренд чи нагальна потреба?.....	10
<i>Слюсар Неля</i>	
Значення ігрових технологій у формуванні особистості учня початкової школи.....	11
<i>Обелець-Климчук Марія</i>	
Компетентнісний підхід у педагогічній освіті Великої Британії як основа розвитку ключових якостей молодшого школяра.....	14
<i>Гресь Юрій</i>	
Психодідактичні можливості застосування майндфулнес-технік в умовах лімінальності, зумовленою воєнним конфліктом.....	16
<i>Марачевська Анастасія</i>	
Перший клас як простір підтримки: сучасні підходи до адаптації молодших школярів.....	18
<i>Старінська Марія</i>	
Вибір методів навчання в контексті реалізації індивідуальної освітньої траєкторії молодшого школяра.....	20
<i>Гойденко Анастасія</i>	
Інтерактивне навчання як простір розвитку творчого мислення молодших школярів.....	22
<i>Коробка Вікторія</i>	
Формування навичок безпечної поведінки в інтернет-просторі учнів 1–4 класів.....	24
<i>Нікітенко Світлана</i>	
Медіакомпетентність як базова навичка молодшого школяра в цифрову епоху.....	25
<i>Чаговець Марія</i>	
Освітнє середовище початкової школи нового покоління: мотиваційний потенціал мультимедіа.....	28
<i>Юрицунь Ольга</i>	
Формування соціальної компетентності здобувачів початкової освіти на уроках інтегрованого курсу «Я досліджую світ».....	31
<i>Балакарева Анна</i>	
Від емоції до творчості: арттерапевтичний підхід у початковій школі.....	34
<i>Грибач Анастасія</i>	
Методи арттерапії у подоланні шкільної тривожності першокласників на уроках з ЯДС.....	36
<i>Шкіль Анастасія</i>	
Проектування здоров'язбережувального освітнього середовища для розвитку резильєнтності молодших школярів на засадах сталого розвитку..	38

<i>Синяк Катерина</i>	
Вплив навчальних дій на розвиток уваги молодших школярів.....	42
<i>Самойленко Валерія</i>	
Формування в молодших школярів вміння вчитися у процесі діяльнісного навчання.....	44
<i>Шаповаленко Дарія</i>	
Формування наполегливості у молодших школярів через діяльнісний підхід.....	46
<i>Луканюк Юлія</i>	
Розвиток творчості молодших школярів через діяльнісні завдання на уроці	49
<i>Саух Тетяна</i>	
Формування відповідальності в молодших школярів через навчальну діяльність.....	51
<i>Герман Анастасія</i>	
Роль учителя у розвитку особистості молодшого школяра в умовах освітніх змін.....	53
<i>Проценко Оксана, Аліфиренко Тетяна</i>	
Формування особистості молодшого школяра в інклюзивному освітньому просторі в умовах воєнного стану.....	56
<i>Кириленко Аліна</i>	
Індивідуалізація завдань як засіб розвитку впевненості учнів в інклюзивному класі.....	59
 СЕКЦІЯ 2. СУЧАСНІ ДОСЛІДЖЕННЯ В ГАЛУЗІ ДИТЯЧОЇ ЛІТЕРАТУРИ І МЕТОДИКИ ЛІТЕРАТУРНОГО ЧИТАННЯ	 61
<i>Насонова Тетяна</i>	
Трансформація дитячої книги в цифрову епоху.....	61
<i>Загребельна Валентина</i>	
Дитячі мотиви в ліричній спадщині Тараса Шевченка.....	62
<i>Негруца Крістіна</i>	
Образи дитини і дитинства в поезіях Тараса Шевченка.....	64
<i>Шалухіна Ірина</i>	
Символіка персонажів-тварин та їх роль у розкритті людських рис у казкотворенні Івана Франка.....	66
<i>Бойиштян Катерина</i>	
Відображення української культури в дитячій літературі Лесі Українки.....	68
<i>Серова Вікторія</i>	
Педагогічні ідеї Лесі Українки у творах для дітей.....	70
<i>Прокопечук Анастасія</i>	
Ідилія дитинства у «Сонячних кларнетах» Павла Тичини.....	72
<i>Стахорська Оксана</i>	
Роль казок Марії Пригари у розвитку уяви молодших школярів.....	74

Лебедєв Денис	
Особливості екологічного виховання у казках Василя Сухомлинського.....	77
Суша Віолетта	
Милосердя та доброта у творах Василя Сухомлинського як засіб формування моральних цінностей молодших школярів.....	79
Сіденко Ірина	
Гуманістичні ідеї в поезії для дітей у творчості Ліни Костенко.....	80
Кучерук Руслана	
Сучасна українська дитяча література про війну як засіб емоційної підтримки та розвитку резильєнтності молодших школярів.....	82
Кашена Альона	
Дослідження стану обізнаності студентів із дитячою періодикою.....	85
Проспет Надія	
Жанрово-тематичне розмаїття сучасної української дитячої літератури як основа для розвитку міжпредметних зв'язків у початковій школі.....	87
Левченко Анна	
Розвиток читацької культури в учнів, які перебувають за кордоном.....	90
Мельникова Анастасія	
Ефективні шляхи підготовки першокласників до оволодіння навичкою читання в добуковений період навчання грамоти.....	93
Петров Станіслав	
Формування повноцінної навички читання як основи навчальної діяльності молодших школярів.....	95
Задорожна Вікторія	
Корекція темпу та правильності читання другокласників у системі індивідуальних позаурочних занять.....	96
Качало Анастасія	
Розвиток навичок усвідомленого читання молодших школярів в умовах дистанційного навчання.....	97
Онишко Марія	
Методичні моделі формування в молодших школярів наскрізного вміння «читання з розумінням».....	99
Лагутіна Анастасія	
Вплив виразного читання вчителя на розуміння твору молодшими школярами.....	102
Майборода Вікторія	
Особливості використання інфографіки як засобу формування читацької грамотності здобувачів початкової освіти.....	104
Брагар Наталя	
Роль сучасної дитячої прози у формуванні читацької компетентності молодших школярів.....	107
Андрущак Анна	
Розвиток творчих здібностей учнів засобами дитячої літератури.....	110

<i>Беляєва Єлизавета</i>	
Формування мотивації до читання в учнів початкової школи з урахуванням гендерних особливостей.....	113
<i>Солопенко Єлизавета</i>	
Вплив книжкового оточення на формування читацького кругозору хлопців молодшого шкільного віку.....	114
<i>Сторожева Софія</i>	
Розвиток читацьких інтересів хлопчиків у початковій школі в контексті сучасної освіти та цифровізації.....	116
<i>Голик Анна</i>	
Визначення рівня інтересу до поетичних творів у молодших школярів.....	117
<i>Ищукова Катерина</i>	
Порівняльний аналіз зацікавленості учнів 3 і 6 класів поезією.....	118
<i>Куценко Поліна</i>	
Дитячий фольклор на уроках літературного читання як засіб соціокультурного виховання молодших школярів.....	120
<i>Колеснікова Ксенія</i>	
Використання дитячого фольклору як засобу формування читацької компетентності на уроках літературного читання.....	121
<i>Шуберт Вікторія</i>	
Роль української народної казки про тварин у формуванні моральних цінностей здобувачів початкової освіти.....	122
<i>Нещеретна Софія</i>	
Особливості умінь характеризувати літературного героя в 1 і 4 класі.....	125
<i>Шеремет Анна</i>	
Розвиток емпатії учнів молодшого шкільного віку засобами художньої літератури.....	126
<i>Гойденко Анастасія</i>	
Проблеми використання технології сторітелінг на уроках мовно-літературного циклу.....	127
<i>Рижих Марія</i>	
Гейміфікація як інноваційна технологія навчання мовно-літературної галузі в початкових класах.....	128
<i>Колос Оксана</i>	
Вплив цифрової культури на розвиток і сприйняття нових жанрів дитячої літератури.....	130
<i>Нагорна Олена</i>	
Візуалізація смислів на уроках читання в початковій школі.....	132
<i>Шаталова Марія</i>	
Візуалізація на уроках літературного читання для дітей з порушеннями слуху.....	134
<i>Онїпко Олена</i>	
Сімейне читання як засіб формування читацьких інтересів дитини.....	135

СЕКЦІЯ 3. АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ФОРМУВАННЯ МОВНОЇ ОСОБИСТОСТІ В СУЧАСНІЙ ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ..... 137

Ільчук Вероніка	137
Використання штучного інтелекту у формуванні мовної компетентності школярів.....	137
Жданова Вероніка	
Теоретичні аспекти розвитку виразності мовлення молодших школярів	141
Мезенцева Анастасія	
Методичні засади навчання письма з урахуванням психофізіологічних особливостей учнів.....	142
Лавренюк Єлизавета	
Використання платформи Wordwall у процесі формування орфографічної грамотності молодших школярів.....	143
Будкова Софія	
Дидактичний потенціал ономастичного матеріалу у формуванні мовнокомунікативної компетентності учнів початкових класів.....	145
Гур'єва Діана	
Формування умінь уживання антонімів у мовленні учнів початкової школи	147
Стаханова Євгенія	
Емоційне виразне мовлення молодших школярів: виклики та перспективи..	149
Савченко Ангеліна	
Інноваційні підходи до формування навичок уживання числівників у мовленні учнів початкової школи.....	152
Коршикова Тая	
Вивчення іменника як частини мови в початковій школі.....	154
Єрмакова Софія	
Система ознайомлення учнів початкової школи з дієсловом як частиною мови.....	155
Рубежанська Аліна	
Використання дидактичних ігор та вправ у процесі вивчення частин мови..	156
Краснікова Ірина	
Ігрові форми роботи з молодшими школярами із порушеннями мовлення...	157
Павлишак Надія	
Співпраця сім'ї та школи в розвитку мовної особистості дитини.....	158

СЕКЦІЯ 4. ПРОБЛЕМИ МАТЕМАТИЧНОЇ ОСВІТИ УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ В КОНТЕКСТІ СУЧАСНОЇ ОСВІТНЬОЇ ПАРАДИГМИ..... 161

Стольна Ольга	
Виклики та можливості використання інтерактивних платформ у математичній освіті початкової школи.....	161

Надірова Айна

Застосування цифрових технологій на уроках математики у початковій школі під час вивчення задач на рух.....	164
---	-----

Вороніна Мар'яна

Роль дидактичних ігор у навчанні математики молодших школярів.....	165
--	-----

Ярмончик Валерія

Застосування дидактичних ігор під час дистанційного навчання у процесі вивчення нумерації чисел у концентрі «Десяток».....	166
--	-----

**СЕКЦІЯ 5. СУЧАСНИЙ СТАН І ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ
ПРИРОДНИЧОЇ ОСВІТИ УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ 168**

Старікова Людмила

Філософія серця Григорія Сковороди як орієнтир для вчителя початкової школи при викладанні дисциплін природничої наукової галузі.....	168
---	-----

Юркевич Олена

Педагогіка серця Григорія Сковороди як орієнтир сучасної природничої освіти початкової школи.....	171
---	-----

Ахметова Латіфа

Формування екологічної культури учнів початкової школи у курсі «Я досліджую світ».....	172
--	-----

Сухар Альона

Виховання емоційно-ціннісного ставлення до природи в учнів початкової школи при вивченні дисциплін природничої освітньої галузі.....	173
--	-----

Антошка Сніжана

Виховання емоційно-ціннісного ставлення до природи в дітей молодшого шкільного віку.....	174
--	-----

Архипова Аліна

Розвиток соціального та емоційного інтелекту учнів початкової школи на уроках ЯДС.....	175
--	-----

Мазка Тетяна

Використання методів діяльнісного навчання на уроках «Я досліджую світ»	177
---	-----

Матвєєнко Тетяна

Інтерактивні технології навчання на уроках інтегрованого курсу «Я досліджую світ».....	179
--	-----

Петрова Анастасія

Сучасні технології формування пізнавального інтересу молодших школярів у процесі вивчення курсу «Я досліджую світ».....	180
---	-----

Шумкіна Анна

Пошуково-дослідницька діяльність при вивченні курсу «Я досліджую світ» як засіб стимулювання пізнавальної активності учнів з особливими освітніми потребами.....	181
--	-----

Солодовник Анастасія

Формування дослідницьких компетентностей учнів початкової школи у курсі «Я досліджую світ»: аналіз вітчизняного та міжнародного досвіду.... 182

Єгорова Поліна

Дослідницька діяльність як засіб розвитку творчої активності молодших школярів у процесі вивчення природничої освітньої галузі..... 183

Карабська Анна

Використання АДК під час проведення спостережень і дослідів учнями початкових класів у куточку живої природи..... 184

Гапченко Діана

Використання АДК у процесі проєктної діяльності на уроках ЯДС в інклюзивному класі початкової школи..... 186

Іщенко Каміла

Використання наочних посібників для позакласної роботи в курсі «Я досліджую світ»..... 188

Кощій Олена

Позаурочна діяльність як простір формування в молодших школярів емоційно-ціннісного ставлення до природи..... 189

Інноваційні технології: освітній тренд чи нагальна потреба?

Волкова Ангеліна

Науковий керівник – кандидат педагогічних наук, доцент А.А. Ємець
Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди
м. Харків

Освіта ХХІ століття все частіше переходить до використання новітніх методів та форм роботи, серед яких інноваційні технології навчання посідають одне з провідних місць. Учитель, який активно та якісно їх впроваджує, безумовно вважається фахівцем вищого класу.

Проаналізувавши науково педагогічну літературу, можна визначити, що інноваційні технології є цілісною системою впровадження і застосування не тільки нових методів навчання, а й цифрових інструментів та інтерактивних методів, які передбачають формування критично важливих компетентностей особистості сучасного світу. Інноваційні технології навчання дозволяють перетворити навчальний процес на середовище, яке сприяє всебічному розвитку, але лише наявність технологій не гарантує змін у навчальній діяльності учнів.

Аналізуючи дослідження авторитетних науковців, зазначимо норми, що є важливими під час підготовки та впровадження вчителем інноваційних технологій у навчальний процес: орієнтація на особистість учня, активна взаємодія учасників навчальної діяльності, дослідження та вирішення конкретної «проблеми», цифровізація навчання, організація якісного зворотного зв'язку.

Спостереження за освітнім процесом свідчать про те, що учні, які мають можливість навчатись з використанням інноваційних технологій, опановують навчальний матеріал у цікавій та доступній для них формі, стають активними учасниками навчання, а не лише «пасивними слухачами».

Незважаючи на кількість переваг, які зазначені в дослідженнях щодо застосування інноваційних технологій, можемо виокремити труднощі їх впровадження для вчителя: недостатня кількість знань щодо розробки та впровадження інноваційних технологій навчання; брак часу для підготовки уроку з елементами інноваційності; стереотипність мислення щодо впровадження ігрових методик під час організації навчального процесу; різноманітність інтересів учнів, що, в свою чергу, ускладнює розробку завдань, що будуть цікаві усім учням класу; зниження рівня інтересу до традиційних завдань, представлених у підручниках; фіксація на ігровому процесі, що спричиняє поверхневе засвоєння навчального матеріалу тощо. Подолання зазначених труднощів є важливим кроком для вчителя задля якісної розробки та застосування інноваційних технологій у освітній процес.

Отже, впровадження інноваційних технологій навчання є нагальною потребою сучасної освіти. Однак, для того, щоб зазначені технології активували зміни освітнього середовища, учитель має бути відкритим до змін та залучення сучасних методів роботи у власну діяльність.

Розвиток особистості молодшого школяра в контексті сьогодення
**Значення ігрових технологій у формуванні особистості учня початкової
школи**

Слюсар Нелі

Науковий керівник – кандидат педагогічних наук,
доцент Г.В. Подановська

Львівський національний університет імені Івана Франка
м. Львів

Сучасний етап розвитку освіти в Україні характеризується глибоким реформуванням, спрямованим на створення школи, яка буде не лише давати знання, а й формувати цілісну, всебічно розвинену особистість. Відповідно до вимог Державного стандарту початкової освіти, ключовим завданням педагога є виховання дитини, здатної до успішної самореалізації, критичного мислення та активної соціальної взаємодії [1]. У цьому контексті особливої актуальності набуває пошук ефективних методів, які дозволили б гармонійно поєднати навчальні вимоги з природними особливостями дитини молодшого шкільного віку.

Найважливішим шляхом розв'язання цього завдання є використання ігрових технологій, оскільки саме гра виступає провідним видом діяльності, що забезпечує м'який перехід від дошкільного дитинства до систематичного шкільного навчання. Вона дозволяє інтегрувати інтелектуальний, емоційний та соціальний розвиток учня, перетворюючи складний освітній процес на природну та захопливу форму життєдіяльності. Опора на гру допомагає ефективніше розвивати психічні процеси, знімати психологічні бар'єри та формувати позитивну мотивацію до навчання.

Слово «технологія» походить від двох грецьких слів: «techne» – мистецтво, майстерність, умінь та «logos» – наука, закон. Якщо бути більш точним «технологія» – це наука про майстерність. Педагогічна технологія – це система прийомів, форм та методів організації освітнього процесу, що взаємопов'язані між собою та об'єднані за допомогою єдиної концептуальної основи. Дана система створює задану сукупність умов для розвитку, виховання та навчання учнів. Ігрові технології є невід'ємною складовою педагогічних технологій. Вони створюють ігрову форму взаємодії педагога й вихованця через реалізацію сюжету (спектаклі, казки, ігри). При цьому освітні задачі включаються у зміст гри.

Ігрова технологія – це технологія у вигляді ігрової форми під час якої відбувається взаємодія вчителя та учнів, яка сприяє виробленню вмінь виконувати завдання на основі компетентного вибору альтернативних варіантів, що реалізуються через певний сюжет [3, с. 79].

Виходячи з цього, поняття «ігрова технологія» містить у собі сукупність методів, способів, дій та форм ігрової діяльності в умовах ситуацій, що спрямовані на збереження, встановлення чи покращення спеціальної діяльності об'єкта, підтримки самореалізації особи, розвитку її творчого потенціалу, якостей та здібностей.

У процесі ігрової діяльності молодший школяр ознайомлюється з великим діапазоном людських почуттів і взаємостосунків, вчиться на практиці розрізняти добро і зло. Це створює унікальні умови для розвитку здатності проявляти свої індивідуальні особливості та аналізувати, як вони сприймаються оточуючими. Як результат, у дитини з'являється внутрішня потреба свідомо будувати свою поведінку, враховуючи реакції інших учасників процесу.

Таким чином, ігрова діяльність трансформується із простого засобу навчання у потужний чинник виховання. Вона дозволяє дитині не лише оволодіти знаннями, а й сформувати фундаментальні якості особистості: навички співпраці, самоконтроль, відповідальність за власні дії та сміливість у творчому самовираженні.

Через ігрову діяльність учні набувають цінного досвіду моделювання реальних та фантазійних життєвих ситуацій, що сприяє розвитку їхньої самостійності та здатності приймати обґрунтовані рішення. Під час виконання сюжетно-рольових завдань або командних ігор учні аналізують умови проблемної ситуації, оцінюють можливі варіанти дій та прогнозують наслідки власних рішень, що формує критичне мислення та навички планування [2, с. 230]. Цей досвід є важливим для подальшої соціальної адаптації дітей, адже він допомагає їм навчитися взаємодіяти з іншими, брати на себе відповідальність за свої дії та оцінювати поведінку в колективі

Соціальний аспект ігрових технологій в освітньому процесі початкової школи має визначальне значення, оскільки гра за своєю природою є активною, свідомою та цілеспрямованою діяльністю, що втілює потребу дитини в активності. Як соціальне явище, що виникло з трудових дій, вона відображає реальну дійсність і вдосконалюється разом із розвитком відносин «людина-суспільство».

Участь у іграх створює умови для розвитку емпатії та відповідальності за власні вчинки, оскільки дитина творить саму себе як суб'єкта конкретної діяльності, розігруючи відповідні соціальні відносини. Через моделювання різних ситуацій учні навчаються розуміти мотиви поведінки інших, що є фундаментом розвитку соціальної чутливості та взаємоповаги. Ігрова діяльність забезпечує безпечне середовище для експериментування з різними ролями, де дитина має право на помилку, що дозволяє оцінювати наслідки власних дій без ризику реальної шкоди. Такі умови сприяють формуванню здатності до співпраці, уміння домовлятися та дотримуватися норм колективної поведінки, адже гра переважно є груповою формою роботи, в основу якої покладено принципи взаємодії та змагання.

Особливу значущість цей аспект має на етапі переходу від дошкільного дитинства до шкільного життя, коли опора на гру стає найважливішим шляхом включення дітей молодшого шкільного віку у навчальну діяльність. Саме в цей період ігрові технології виступають потужним інструментом соціального виховання, забезпечуючи самореалізацію учня через добре відому та улюблену форму діяльності. Крім соціалізації, ігрові методи відіграють ключову роль у підтримці мотивації, оскільки гра за своєю природою є ефективним засобом

активізації, що дозволяє простіше долати психологічні бар'єри та труднощі. Використання дидактичних ігор підвищує інтерес до складних предметів, на яких у звичайних умовах важко зосередити увагу всіх учнів. У процесі гри учні відчують безпосередній результат, що вимагає від них ініціативності, творчого підходу та цілеспрямованості.

Гра створює умови для формування внутрішньої мотивації, коли навчання сприймається не як зовнішній контроль, а як задоволення від процесу пізнання, що має чітко поставлену мету й відповідний педагогічний результат. Позитивна емоційна складова ігрових технологій знижує стрес, розвиваючи емоційний бік особистості та задовольняючи безліч інтелектуальних потреб. Особлива увага приділяється розвитку креативності, адже творчі ігри — режисерські, сюжетно-рольові чи будівельно-конструкційні — сприяють розвитку дитячої уяви та навичок нестандартного мислення [2, с. 231].

Таким чином, значення ігрових технологій у початковій школі полягає у забезпеченні комплексного розвитку особистості учня. Вони поєднують навчальну, розвивальну, виховну та соціальну функції, формують ключові компетентності, сприяють розвитку емоційного інтелекту та створюють умови для всебічного самовдосконалення школяра. Завдяки інтеграції гри в освітній процес, учні розвивають інтелектуальні, емоційні та соціальні навички, що є основою успішної адаптації в суспільстві та формування їхньої особистості.

Список використаних джерел

1. Державний стандарт початкової освіти, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 21 лютого 2018 р. № 87. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/87-2018-%D0%BF#Text> (дата звернення: 18.04.2026).
2. Мачинська Н. І., Оприск М. А. Теоретичні аспекти використання ігрових технологій на уроках в початковій школі. *Педагогічні науки*. 2019. № 10 (74). С. 229–238. URL: <https://molodyivchenyi.ua/index.php/journal/article/view/1715> (дата звернення: 12.04.2026).
3. Мироненко О. В., Видахвевич Т. І. Ігрові технології в освітньому процесі початкової школи. *Інноваційна педагогіка*. 2022. Вип. 54. Т. 2. С. 78–83. URL: https://www.innovpedagogy.od.ua/archives/2022/54/part_2/14.pdf (дата звернення: 10.04.2026).
4. Туровська Г. П. Ігрові технології як засіб формування позитивної мотивації учіння. URL: <https://eprints.zu.edu.ua/32349/1/%D0%BC%D0%B0%D0%BA%D0%B5%D1%82%20%D0%B7%D0%B1%D1%96%D1%80%D0%BD%D0%B8%D0%BA%D0%B0%20%D0%BD%D0%B0%D1%83%D0%BA%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D1%85%20%D0%BF%D1%80%D0%B0%D1%86%D1%8C%202019%20555.pdf#page=96> (дата звернення: 18.04.2026).

Компетентнісний підхід у педагогічній освіті Великої Британії як основа розвитку ключових якостей молодшого школяра

Обелець-Климчук Марія

Науковий керівник – кандидат педагогічних наук, доцент Т. В. Яковишина
Рівненський державний гуманітарний університет
м. Рівне

Сучасні трансформації освітнього простору зумовлюють необхідність переосмислення підходів до підготовки педагогічних кадрів, зокрема в контексті забезпечення розвитку особистості дитини. Одним із провідних напрямів модернізації освіти наприкінці ХХ – на початку ХХІ століття став компетентнісний підхід, який активно впроваджується у системі професійно-педагогічної освіти Великої Британії. Його сутність полягає у формуванні в майбутніх учителів здатності застосовувати знання, уміння, навички та особистісні якості у практичній діяльності, що є визначальним для ефективного розвитку молодшого школяра.

Актуальність дослідження зумовлена потребою вивчення зарубіжного досвіду впровадження компетентнісного підходу у підготовці педагогів та його значення для формування ключових якостей учнів початкової школи в умовах сучасних освітніх змін в Україні. Особливої ваги набуває питання розвитку особистості молодшого школяра як активного суб'єкта навчання, здатного до самореалізації, творчості та соціальної взаємодії.

Наприкінці ХХ століття освітня політика Великої Британії зазнала суттєвих змін, спрямованих на підвищення якості освіти та її відповідність вимогам суспільства знань. У цей період було впроваджено нові стандарти підготовки вчителів, які визначають перелік професійних компетентностей, необхідних для успішної педагогічної діяльності. Зокрема, значна увага приділяється розвитку педагогічної майстерності, комунікативних умінь, здатності до критичного мислення, рефлексії та інноваційної діяльності.

Компетентнісний підхід у педагогічній освіті Великої Британії передбачає інтеграцію теоретичної підготовки з практичною діяльністю. Майбутні вчителі залучаються до педагогічної практики з ранніх етапів навчання, що дозволяє їм формувати професійні компетентності у реальних умовах шкільного середовища. Така організація підготовки сприяє глибшому розумінню освітніх процесів та розвитку здатності ефективно взаємодіяти з учнями різного рівня підготовки та індивідуальних особливостей.

Важливою складовою компетентнісного підходу є орієнтація на розвиток ключових компетентностей учнів, серед яких – уміння вчитися, критичне мислення, комунікативність, соціальна відповідальність, ініціативність і креативність [1]. У цьому контексті підготовка вчителя у Великій Британії спрямована на формування здатності створювати освітнє середовище, яке стимулює активну пізнавальну діяльність молодших школярів та сприяє їхньому всебічному розвитку.

Особливу увагу у британській педагогічній освіті приділяють індивідуалізації та диференціації навчання, що є необхідною умовою реалізації

компетентнісного підходу. Майбутні вчителі опановують методи роботи з різними групами учнів, зокрема з дітьми з особливими освітніми потребами, що відповідає принципам інклюзивної освіти. Це сприяє формуванню у школярів почуття власної цінності, впевненості у своїх силах та готовності до співпраці.

Не менш важливим є розвиток цифрових компетентностей як складової професійної підготовки вчителів. У Великій Британії значна увага приділяється використанню інформаційно-комунікаційних технологій у навчальному процесі, що відкриває нові можливості для розвитку пізнавальної активності та самостійності учнів. Відповідно, майбутні педагоги навчаються інтегрувати цифрові ресурси у свою діяльність, використовуючи їх як інструмент розвитку ключових компетентностей молодших школярів [2].

Компетентнісний підхід також передбачає розвиток рефлексивних умінь у майбутніх учителів, що дозволяє їм аналізувати власну діяльність, оцінювати результати навчання учнів та вдосконалювати педагогічні практики. Така здатність є важливою умовою професійного зростання педагога та забезпечення якості освітнього процесу.

У контексті розвитку особистості молодшого школяра компетентнісний підхід сприяє формуванню не лише інтелектуальних, а й соціально-емоційних якостей. Зокрема, він забезпечує розвиток навичок співпраці, емпатії, відповідальності та здатності до саморегуляції. Це відповідає сучасним вимогам до освіти, яка має готувати дитину до життя у складному та динамічному світі.

Застосування досвіду Великої Британії у вітчизняній системі освіти є перспективним напрямом удосконалення підготовки педагогічних кадрів. Зокрема, доцільним є впровадження компетентнісно орієнтованих навчальних програм, посилення практичної складової підготовки, розвиток партнерства між закладами освіти та школами, а також створення умов для безперервного професійного розвитку вчителів.

Водночас адаптація британського досвіду має здійснюватися з урахуванням національних особливостей освітньої системи України, соціокультурного контексту та потреб сучасного суспільства. Це передбачає гнучкий підхід до впровадження інновацій та активну участь педагогічної спільноти у процесі реформування освіти.

Отже, компетентнісний підхід у педагогічній освіті Великої Британії є важливим чинником підготовки вчителя нового покоління, здатного забезпечити розвиток ключових якостей молодшого школяра. Його впровадження сприяє формуванню активної, відповідальної та творчої особистості, готової до успішної самореалізації у сучасному суспільстві.

Список використаних джерел

1. Овчарук О. Компетентнісний підхід в освіті: загальноєвропейські підходи. Київ: «К.І.С.», 2004. 112 с.
2. Товканець Г., Лендел Л. Початкова освіта у Великій Британії на початку XXI століття: цілі, зміст та завдання. *Науковий вісник Ужгородського університету*. Серія: «Педагогіка. Соціальна робота». 2023. № 52. С. 214-217.

Розвиток особистості молодшого школяра в контексті сьогодення
**Психодидактичні можливості застосування майндфулнес-технік в умовах
лімінальності, зумовленою воєнним конфліктом**

Гресь Юрій

Науковий керівник – доктор психологічних наук, професор Т.Б. Хомуленко
Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди
м. Харків

У гуманітарному пізнанні лімінальність розуміється як «становище індивідів, що знаходяться у процесі переходу з одного статусу на інший» [2]. Лімінальність як перехідний етап життя людини класифікується на висхідну, що характеризується здобутками, надбаннями, досягненнями, зростанням соціального статусу, і низхідну, що характеризується втратами, зниженням соціального статусу.

У віковій психології висхідна лімінальність ототожнюється з віковими кризами, в яких індивід, набуваючи нових потреб і не маючи можливості їх задовольнити, переживає досить важкий період життя, успішне проходження якого дозволяє йому адаптуватися в соціумі і вийти на вищий рівень психічного розвитку.

Переживання лімінальності характеризує у тому числі і кризу початку навчання у школі. Розвиток майндфулнес (усвідомленості) розглядається нами як важливих психодидактичний ресурс подолання кризи початку навчання у школі.

Усвідомленість також є важливим ресурсом переживання лімінального періоду життя. Як вказує М. Марценюк, усвідомленість (стан майндфулнес) є усвідомленим та неосудним проживанням власного досвіду, розумінням власних почуттів та переживань і відсутністю жодних пересторог щодо них, здатністю до проживання теперішнього в кожному моменті, можливістю тимчасово відійти від планування майбутнього чи спогадів про минуле, уважністю як здатністю до зосередження на тому, що відбувається зараз [1].

Вперше найбільш ґрунтовно феномен усвідомленості (майндфулнес) було вивчено Дж. Кабат-Зінном [5], який визначив його особливим неосудним природним зосередження уваги на поточному моменті [5]. Пізніше Р. Баєр із співавторами [2] розробили опитувальник майндфулнес і визначили «неосудним спостереженням за поточним плином зовнішніх і внутрішніх стимулів, коли вони виникають».

С. Бішоп, [4], К. Броун та Р. Райан [5] також займалися проблемою операціоналізації майндфулнес і в узагальненому вигляді виділили такі його особливості: неосудне прийняття, уважність та невибіркове усвідомлення власного досвіду від моменту до моменту.

Усвідомленість є здатністю та характеристикою свідомості, що сприяє психологічному здоров'ю та благополуччю, позитивним психологічним та

фізіологічним результатам, толерантності до неприємних емоцій, стає на заваді негативному впливу стресових ситуацій та скорочує час для відновлення від них, сприяє здатності до саморегуляції та адаптації у стресових подіях [5]

Майндфулнес-підхід застосовують при подоланні тривожних та депресивних розладів, у допомозі в інтеграції досвіду складних та загрозливих ситуацій [7]. Усі ці визначені позитивні властивості усвідомленості дають підстави визначити її як ресурс переживання лімінальності та чинник психологічного благополуччя особистості у лімінальні періоди життя.

Оволодіння молодшими школярами майндфулнес-техніками сприяє більш гармонійному проходженню адаптації до навчальних умов, сприяє саморегуляції поведінки та навчальної діяльності, уможлиблює подальших розвиток мета когнітивних навичок. Майндфулнес-техніки, які розробляються сьогодні для дітей старшого дошкільного та молодшого шкільного віку, умовно поділяються на техніки усвідомленого спостереження, дихання, слухання та уяви.

Список використаних джерел

1. Марценюк М. О. Технології майндфулнес в психотерапевтичній практиці. Сучасні виклики і актуальні проблеми науки, освіти та виробництва: міжгалузеві диспути [зб. наук. пр.]: матеріали XI міжнародної науковопрактичної інтернет-конференції (м. Київ, 11 грудня 2020 р.). - Київ, 2020. С. 438-447.
2. Хомуленко Т.Б., Гресь Ю.Ю.. Типологічні особливості лімінального досвіду особистості. Вісник ХНПУ імені Г.С. Сковороди. Психологія. Вип. 71. 2024. С. 99-115. <https://doi.org/10.34142/23129387.2024.71.07>
3. Baer, R. A., Smith, G. T., Hopkins, J., Krietemeyer, J., & Toney, L. (2006). Using self-report assessment methods to explore facets of mindfulness. *Assessment*, 13(1), 27–45. DOI: <https://doi.org/10.1177/1073191105283504>
4. Bishop, S.R., Lau, M., Shapiro, S., Carlson, L., Anderson, N.D., Carmody, J., Segal, Z.V., Abbey, S., Specia, M., Velting, D. & Devins, G. (2004). Mindfulness: a Proposed Operational Definition. *Clinical Psychology: Science & Practice*. 11(3). pp. 230–241. DOI: 10.1093/clipsy.bph077
5. Brown, K.W., & Ryan, R.M. (2003). The Benefits of Being Present: Mindfulness and Its Role in Psychological Well-Being. *Journal of Personality and Social Psychology*. 84(4). pp. 822–848. DOI: 10.1037/0022-3514.84.4.822
6. Kabat-Zinn, J. (2003). Mindfulness-Based interventions in context: Past, present, and future. *Clinical Psychology: Science & Practice*, 10(2), 144-156.
7. Kabat-Zinn, J. (2013). Full catastrophe living: Using the wisdom of your body and mind to face stress, pain, and illness. New York: Bantam Books Trade Paperbacks.

Перший клас як простір підтримки: сучасні підходи до адаптації молодших школярів

Марачевська Анастасія

Науковий керівник – кандидат педагогічних наук, доцент Н. О. Белозьорова
Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди
м. Харків

Перший клас сьогодні - це вже не просто початок навчання, а складний період входження дитини у нову реальність, у якій змінюється все: режим, вимоги, соціальні ролі, спосіб взаємодії зі світом. Для багатьох дітей це перший досвід системної відповідальності, організованої діяльності та оцінювання. У сучасних умовах цей процес ускладнюється додатковими чинниками - нестабільністю освітнього середовища, змішаним або дистанційним навчанням, впливом стресових подій. Саме тому перший клас дедалі більше розглядається не як «вхід у навчання», а як простір підтримки, де головним завданням є не перевірка готовності дитини, а її поступова адаптація.

Сучасні статистичні дані підтверджують складність цього процесу. Так, у 2024–2025 навчальному році в системі освіти України навчалося близько 3,74 млн учнів [4]. У 2025–2026 навчальному році кількість учнів зменшилася приблизно до 3,5 млн [4]. Водночас понад третина дітей навчається у змішаному або дистанційному форматі [5]. Крім того, кількість першокласників за останні роки скоротилася більш ніж на 30% [5], що свідчить не лише про демографічні зміни, а й про трансформацію освітнього середовища. У таких умовах адаптація першокласника стає більш складною, тривалою і потребує цілеспрямованої педагогічної підтримки.

Проблему адаптації дітей до шкільного навчання досліджували українські науковці. Так, Олександр Якович Савченко розкривав дидактичні умови входження дитини в навчальну діяльність; Іван Дмитрович Бех обґрунтовував значення особистісно орієнтованого підходу у розвитку учня; Наталія Володимирівна Максимова аналізувала психологічні механізми адаптації молодших школярів; Ольга Леонідівна Кононко досліджувала готовність дитини до шкільного навчання; Надія Михайлівна Бібік підкреслювала важливість створення комфортного освітнього середовища в умовах НУШ.

Адаптація першокласника є багатовимірним процесом, що охоплює фізіологічний, психологічний та соціальний рівні. Вона проявляється у здатності дитини приймати нові правила, включатися в навчальну діяльність, встановлювати взаємини з однокласниками і вчителем. Важливо, що цей процес має поступовий характер і потребує педагогічно організованої підтримки [3, с. 52].

Сучасні підходи до адаптації базуються на принципах дитиноцентризму та педагогіки партнерства. Це означає, що не дитина має «пристосовуватися» до школи, а освітнє середовище повинно враховувати її індивідуальні особливості, темп розвитку та емоційні потреби. У такому підході перший клас виступає як простір довіри, прийняття та психологічної безпеки.

Ключовим чинником адаптації є емоційне благополуччя дитини. Саме емоційний стан визначає рівень її залученості до навчання. Позитивна атмосфера, підтримка вчителя, ситуації успіху, відсутність страху помилки сприяють формуванню впевненості та внутрішньої мотивації. Водночас

негативний досвід може ускладнювати адаптацію і впливати на подальше ставлення до навчання [6, с. 73].

У практиці початкової школи адаптаційний період забезпечується через комплекс сучасних педагогічних засобів, спрямованих на м'яке входження дитини в нове освітнє середовище. Серед них — ігрові технології, ранкові зустрічі, вправи на знайомство та згуртування, інтерактивні методи навчання, а також гнучка організація освітнього процесу [2; 6]. Ігрова діяльність дозволяє зняти напруження, створити природну ситуацію взаємодії та знизити страх перед навчальними завданнями. Ранкові зустрічі сприяють формуванню відчуття належності до колективу, розвитку комунікативних навичок і позитивного емоційного налаштування на навчання.

Важливу роль відіграє освітнє середовище, яке має бути комфортним, безпечним і стимулюючим до діяльності. Наявність зон відпочинку, варіативних робочих місць, дидактичних матеріалів, візуальних підказок допомагає дитині краще орієнтуватися в нових умовах і поступово формувати навчальну самостійність [6]. Можливість змінювати види діяльності, поєднувати навчання з руховою активністю сприяє зниженню перевантаження та підтримці інтересу до навчання.

Не менш значущою є співпраця з батьками, яка забезпечує емоційну стабільність дитини та узгодженість виховних впливів школи і родини. Регулярна комунікація, консультативна підтримка, спільні заходи дозволяють створити сприятливий психологічний клімат і забезпечити більш м'яке входження дитини в освітній процес [1; 3].

Сучасні цифрові інструменти також можуть бути засобом підтримки адаптації. Візуальні розклади, інтерактивні вправи, освітні платформи допомагають зробити навчальний процес більш зрозумілим і доступним, особливо в умовах змішаного навчання [5]. Водночас їх використання має поєднуватися з живим спілкуванням, оскільки саме безпосередня взаємодія є основою соціальної адаптації.

Отже, перший клас у сучасній початковій школі доцільно розглядати як простір підтримки, у якому створюються умови для поступової адаптації молодшого школяра. Ефективність цього процесу визначається емоційною атмосферою, організацією освітнього середовища, використанням сучасних педагогічних підходів та співпрацею школи і родини. У контексті НУШ адаптація виступає не окремим етапом, а цілісним процесом розвитку особистості дитини.

Список використаних джерел

1. Бех І. Д. Виховання особистості. Київ : Либідь, 2003. 280 с.
2. Бібік Н. М. Нова українська школа: порадник для вчителя. Київ : Плеяди, 2017. URL: <https://nus.org.ua/wp-content/uploads/2017/11/NUSH-poradnyk-dlya-vchytelya.pdf> (дата звернення: 09.04.2026).
3. Максимова Н. В. Психологія розвитку дітей молодшого шкільного віку. Київ : Центр навчальної літератури, 2019. 256 с.
4. Міністерство освіти і науки України. Статистичні дані про стан освіти в Україні (2024-2026). URL: <https://mon.gov.ua> (дата звернення: 10.04.2026).
5. UNICEF. Education under threat in Ukraine: impact of war on learning. 2024. URL : <https://www.unicef.org/eca/> (дата звернення: 10.04.2026).
6. Савченко О. Я. Дидактика початкової освіти. Київ : Грамота, 2012. 504 с.

Вибір методів навчання в контексті реалізації індивідуальної освітньої траєкторії молодшого школяра

Старінська Марія

Науковий керівник – кандидат педагогічних наук, доцент О.В. Боровець

Рівненський державний гуманітарний університет

м. Рівне

Сучасна початкова освіта в Україні реалізується на основі концепції Нової української школи, що ґрунтується на засадах дитиноцентризму, компетентнісного підходу та педагогіки партнерства. У цьому контексті особливої актуальності набуває проблема вибору ефективних методів навчання, що забезпечують реалізацію індивідуального підходу до кожного учня та побудову його індивідуальної освітньої траєкторії.

Аналіз сучасної науково-педагогічної літератури свідчить, що обґрунтування особливостей вибору методів навчання в умовах реалізації індивідуальної освітньої траєкторії молодшого школяра є важливим завданням сучасної дидактики. Індивідуальна освітня траєкторія – це індивідуально визначений шлях реалізації освітнього потенціалу учня, що враховує його здібності, інтереси, темп навчання та освітні потреби. Завдяки індивідуальним траєкторіям діти мають можливість працювати у власному темпі, досягати успіхів та відчувати підтримку оточуючих. Це сприяє формуванню відповідальності, самостійності та позитивного ставлення до навчання [2].

Вагомим чинником реалізації індивідуального підходу є вибір методів навчання, який має здійснюватися з урахуванням таких принципів: індивідуалізації та диференціації навчання; доступності й посильності матеріалу; активності та свідомості; зв'язку навчання з життям; урахування вікових та психологічних особливостей молодших школярів. Обираючи, поєднуючи, чергуючи методи навчання, педагог моделює цілісний освітній процес, прогнозує участь школярів у навчально-пізнавальній діяльності, планує очікувані результати. При цьому вчитель повинен враховувати низку факторів, які значною мірою впливають на вибір методів навчання, зокрема (за В. Чайкою): цілі та завдання навчання, складність і обсяг навчального матеріалу, вікові та індивідуальні особливості учнів класу, наявність відповідних засобів і ресурсів навчання, рівень професійної компетентності вчителя тощо [4].

Методи навчання в початковій школі забезпечують реалізацію освітньої, розвивальної і виховної мети, змісту освіти. Зважаючи на сучасні тенденції розвитку початкової школи в Україні, вважаємо, що особливої уваги заслуговують методи, що потребують від учнів свідомого підходу, активності, самостійності й творчості в навчально-пізнавальній діяльності. Тому особливого значення набуває використання інтерактивних методів навчання, які сприяють активізації процесу учіння школярів, їх адаптації [3]. Робота в парах і групах, дидактичні ігри, проблемні ситуації дозволяють враховувати індивідуальні особливості дітей, стимулюють їхню самостійність та відповідальність за результат навчання. Також важливим інструментом

реалізації індивідуальної освітньої траєкторії є диференціація навчання, що передбачає варіювання змісту, обсягу та складності завдань. Наприклад, учням із високим рівнем підготовки пропонуються творчі завдання, тоді як інші учні виконують завдання з опорою на наочність і підказки вчителя.

Значною мірою впливають на вибір методів навчання, які використовуються педагогами, вікові особливості учнів. Психологічні, фізіологічні та соціальні зміни, які відбуваються в різні періоди життя людини, формують специфічні потреби та можливості для засвоєння нової інформації. Тому важливо обирати такі методи навчання, які відповідатимуть віковим характеристикам учнів. Залежно від рівня підготовки школярів, їхніх пізнавальних можливостей і навчальних потреб доцільно поєднувати різні групи методів, зокрема словесні, наочні та практичні [1]. Під час проходження практики ми переконалися, що пояснення та бесіда ефективно сприяють усвідомленню нового матеріалу; використання наочності допомагає сформулювати ґрунтовні уявлення; практичні вправи забезпечують закріплення знань і формування вмінь. Досвід вчителів доводить, що ефективним є застосування ігрових методів навчання, які відповідають віковим особливостям молодших школярів. Ігрова діяльність сприяє формуванню позитивної мотивації учіння, розвитку інтересу до змісту і процесу навчання та забезпечує створення емоційно сприятливого освітнього середовища.

Таким чином, вибір методів навчання вчителем початкових класів в умовах реалізації індивідуальної освітньої траєкторії молодшого школяра має ґрунтуватися на врахуванні його індивідуальних та вікових особливостей, рівня підготовки та освітніх потреб. Жоден із методів не є універсальним, тому їх вибір для конкретного етапу освітнього процесу є важливим елементом моделювання навчальних занять, за якого вчитель враховує поєднання низки факторів для досягнення найкращого результату процесу навчання молодших школярів. Поєднання традиційних і сучасних методів навчання забезпечує ефективність освітнього процесу, сприяє розвитку пізнавальної активності, самостійності та формуванню ключових компетентностей здобувачів початкової освіти.

Список використаних джерел

1. Дидактика початкової освіти: навчальний посібник для здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти за спеціальністю 013 Початкова освіта / укл. О. Боровець. 2-ге вид., перероб. і допов. Рівне: РДГУ, 2025. 160 с.
2. Нев'ядомська Т. Індивідуальна освітня траєкторія молодшого школяра. URL: <https://vseosvita.ua/library/indyvidualna-osvitnia-traiektoriia-molodshoho-shkoliara-1066292.html> (дата звернення: 12.04.2026).
3. Полішко Л. Оптимальний вибір форм і методів організації навчально-виховного процесу – запорука успішної адаптації учнів НУШ. URL: <https://naurok.com.ua/optimalniy-vibir-form-i-metodiv-organizaci-navchalno-vihovnogo-procesu--zaporuka-uspishno-adaptaci-uchniv-novo-ukra-nsko-shkoli-378230.html> (дата звернення: 15.04.2026).
4. Чайка В. Основи дидактики: навчальний посібник. Київ: Академвидав, 2011. 240 с.

Інтерактивне навчання як простір розвитку творчого мислення молодших школярів

Гойденко Анастасія

Науковий керівник – кандидат педагогічних наук, доцент Н. О. Белозьорова
Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди
м. Харків

Актуальність дослідження зумовлена сучасними змінами в системі початкової освіти України, які орієнтують навчальний процес не лише на засвоєння знань, а й на розвиток творчого мислення учнів. Концепція Нової української школи визначає серед ключових результатів навчання здатність дитини мислити нестандартно, самостійно приймати рішення та застосовувати знання у нових ситуаціях. Водночас практика показує, що традиційні методи навчання не завжди сприяють розвитку цих якостей, оскільки орієнтовані переважно на відтворення інформації.

За даними Міністерства освіти і науки України, у 2025 / 2026 навчальному році загальну середню освіту здобувають понад 3,5 млн учнів, при цьому значна частина з них навчається у змішаному або дистанційному форматі залежно від безпекової ситуації в регіоні [3], що вимагає активних та гнучких форм організації навчання. Крім того, результати міжнародного дослідження. У цьому контексті інтерактивне навчання розглядається як ефективний підхід, що створює умови для розвитку творчого мислення молодших школярів.

В сучасній педагогічній науці інтерактивне навчання визначається науковцями як така організація освітнього процесу, що забезпечує активну, цілеспрямовану взаємодію його учасників, спрямовану на спільне конструювання знань. Його сутність полягає у переході від трансляційної моделі навчання до діяльнісної, у межах якої учень виступає суб'єктом пізнання, здатним до аналізу, узагальнення та творчого переосмислення інформації [4, с. 12]. Інтерактивне навчання створює особливий освітній простір, у якому забезпечується поєднання інтелектуальної та комунікативної діяльності учнів. Такий простір характеризується відкритістю, діалогічністю, варіативністю навчальних ситуацій та можливістю вибору. Саме ці характеристики сприяють розвитку творчого мислення, оскільки забезпечують умови для експериментування, висування гіпотез і самостійного пошуку рішень [2, с. 41]. Творче мислення молодших школярів розглядається як інтегративна характеристика особистості, що охоплює здатність до оригінального мислення, гнучкого використання знань, продукування нових ідей і варіативних способів дії. У молодшому шкільному віці воно формується на основі розвитку уяви, емоційної сфери та пізнавальної активності, що зумовлює необхідність використання відповідних педагогічних технологій [5, с. 58]. У цьому контексті інтерактивне навчання виступає не лише методичним прийомом, а системним педагогічним засобом, який органічно поєднує пізнавальну діяльність, комунікацію та творчість, забезпечуючи умови для цілісного розвитку особистості молодшого школяра. Саме тому його використання є необхідною умовою формування творчого мислення в сучасній початковій школі.

Аналіз сучасних підходів до організації навчального процесу в початковій школі свідчить, що інтерактивне навчання змінює не лише форму уроку, а й характер мислення молодших школярів. Якщо в умовах традиційного навчання учень переважно відтворює інформацію, то в інтерактивному середовищі він змушений діяти: порівнювати, аргументувати, сумніватися, пропонувати власні рішення. Саме така діяльність поступово формує здатність до творчого мислення як до процесу, а не лише результату. У практиці Нової української школи це проявляється не стільки у використанні окремих методів, скільки у зміні логіки побудови уроку. Наприклад, під час роботи з навчальним матеріалом учитель пропонує не готові пояснення, а проблемні ситуації або відкриті запитання, які не мають єдиної правильної відповіді. Молодші школярі вчаться висловлювати різні точки зору, обґрунтовувати їх, співвідносити власні ідеї з думками інших. Під час уроків з «Я досліджую світ» це може бути аналіз реальних життєвих ситуацій, у мовно-літературній галузі - створення альтернативних завершень текстів або власних історій.

Важливо, що в умовах сучасної початкової школи інтерактивність дедалі частіше поєднується з використанням цифрових інструментів, які розширюють можливості для самовираження молодших школярів. Створення простих презентацій, візуальних схем, інтерактивних завдань або коротких відео дозволяє дитині не лише засвоювати зміст навчання, а й проявляти власну індивідуальність у способі його подання. Це підсилює відчуття особистісної значущості навчальної діяльності, що є важливим чинником розвитку творчого мислення.

Отже, інтерактивне навчання доцільно розглядати не лише як сукупність методів, а як педагогічну умову, у якій творчість стає природною складовою навчального процесу. Саме в такому освітньому середовищі молодший школяр отримує можливість не лише засвоювати знання, а й переосмислювати їх, створювати нові смисли та поступово формувати власний стиль мислення.

Список використаних джерел

1. Бех І. Д. Особистісно орієнтоване виховання: монографія. Київ: Либідь, 2003. 280 с.
2. Бібік Н. М. Нова українська школа: poradnyk dlya vchytelya. Київ : Плеяди, 2017. 206 с. URL: <https://nus.org.ua/wp-content/uploads/2017/11/NUSH-poradnyk-dlya-vchytelya.pdf> (дата звернення: 15.04.2026).
3. Міністерство освіти і науки України. Освіта в Україні в умовах воєнного стану: аналітичний звіт 2025 / 2026. Київ, 2026. URL: <https://mon.gov.ua> (дата звернення: 12.04.2026).
4. Пометун О. І., Пироженко Л. В. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання. Київ : А.С.К., 2004. 192 с.
5. Савченко О. Я. Дидактика початкової освіти : підручник. Київ : Грамота, 2012. 504 с.
6. European Commission. Key Competences for Lifelong Learning. Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2019. URL: <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/297a33c8-8b54-11e9-9369-01aa75ed71a1> (дата звернення: 15.04.2026).

Формування навичок безпечної поведінки в інтернет-просторі

учнів 1–4 класів

Коробка Вікторія

Науковий керівник – доктор педагогічних наук, професор О.А. Мкртічян
Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди
м. Харків

У сучасних умовах цифровізації суспільства інтернет став невід'ємною частиною життя дитини. Учні початкової школи активно користуються цифровими пристроями, беруть участь у дистанційному навчанні, спілкуються в онлайн-середовищі, переглядають освітній та розважальний контент. Разом із широкими можливостями інтернет-простір несе значні ризики для фізичного, психічного та соціального благополуччя дітей. У зв'язку з цим особливої актуальності набуває проблема формування навичок безпечної поведінки в інтернеті у дітей молодшого шкільного віку. Саме у віці 6-10 років закладаються основи інформаційної культури, відповідального ставлення до власної безпеки та усвідомлення потенційних загроз. Сучасна початкова освіта, орієнтована на компетентнісний підхід, передбачає формування цифрової компетентності учнів, складовою якої є навички безпечного користування інтернетом. Це завдання потребує системного педагогічного супроводу, інтеграції у навчальний процес та тісної взаємодії школи й сім'ї.

До основних складових безпечної поведінки належать: інформаційна безпека (захист персональних даних); психологічна безпека (запобігання кібербулінгу, маніпуляціям); комунікативна культура (етика онлайн-спілкування); критичне мислення (оцінка достовірності інформації).

Молодший шкільний вік характеризується високою довірою до інформації, недостатнім рівнем критичного мислення та схильністю до наслідування. Саме тому діти цієї вікової категорії є особливо вразливими до впливу небезпечного контенту. Формування навичок безпечної поведінки повинно здійснюватися системно, з урахуванням вікових особливостей, у доступній та наочній формі.

Так, попередження кібербулінгу передбачає системну роботу вчителя, батьків і школи. Важливо формувати у дітей культуру онлайн-спілкування, розвивати емпатію, відповідальність та вміння розпізнавати небезпечні ситуації. Ефективними є бесіди, рольові ігри, аналіз життєвих ситуацій, що допомагають учням усвідомити наслідки агресивної поведінки в інтернеті. Ефективною є також технологія партнерської взаємодії, що ґрунтується на співпраці вчителя, учнів і батьків. Проведення тренінгів, виховних годин та спільних обговорень сприяє формуванню довірливого середовища. Також, спільне створення правил безпечної поведінки в інтернеті є важливим етапом формування відповідального ставлення до власних дій онлайн. Коли діти беруть участь у створенні правил, вони краще їх запам'ятовують та дотримуються.

Отже, сучасна школа повинна не лише навчати дітей користуватися цифровими технологіями, а й формувати відповідальне ставлення до їх використання. Саме це є основою безпечного та гармонійного розвитку особистості в умовах інформаційного суспільства.

Розвиток особистості молодшого школяра в контексті сьогодення
**Медіакомпетентність як базова навичка молодшого школяра
в цифрову епоху**

Нікітенко Світлана

Науковий керівник – кандидат педагогічних наук, доцент Н. О. Белозьорова
Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди
м. Харків

Дитина сьогодні входить у школу вже не як «чистий аркуш», а як активний учасник цифрового середовища: вона переглядає відео, взаємодіє з іграми, користується мобільними пристроями та споживає інформацію з різних джерел. Саме тому початкова освіта стикається з новим викликом - сформувати у молодших школярів уміння не лише отримувати знання, а й орієнтуватися в інформаційному потоці, критично його осмислювати та безпечно взаємодіяти з медіапростором. У цьому контексті медіакомпетентність постає як базова навичка сучасного молодшого школяра.

Актуальність проблеми підтверджується сучасними міжнародними дослідженнями. За результатами Programme for International Student Assessment (2022), учні, які володіють навичками роботи з інформацією та критичного мислення, демонструють вищі результати у навчанні та здатність до вирішення складних завдань [7]. Водночас, як засвідчує звіт UNICEF «The State of the World's Children 2017: Children in a Digital World», цифрове середовище суттєво трансформує дитинство, створюючи як нові можливості, так і ризики, пов'язані з безпекою, доступом до інформації та рівністю можливостей [6].

Особливість формування медіакомпетентності в молодшому шкільному віці полягає в тому, що цей процес має здійснюватися через діяльність, близьку і зрозумілу дитині. У цьому віці учні сприймають інформацію переважно образно та емоційно, тому важливо навчити їх не лише користуватися медіаресурсами, а й осмислювати отриману інформацію, співвідносити її з власним досвідом та робити висновки. Це передбачає поступовий перехід від пасивного споживання медіаконтенту до активного аналізу та створення власних інформаційних продуктів. Саме тому медіаосвіта в початковій школі має інтегрований характер і реалізується через різні освітні галузі. Медіакомпетентність молодшого школяра розглядається як інтегративна характеристика особистості, що охоплює здатність шукати, відбирати, аналізувати, критично оцінювати та створювати медіаконтент, а також безпечно і відповідально взаємодіяти в інформаційному середовищі. Вона включає не лише технічні навички користування цифровими пристроями, а й уміння розуміти зміст медіаповідомлень, визначати їхню достовірність, розпізнавати

маніпуляції та формувати власне ставлення до інформації. Медіакомпетентність поєднує когнітивний, емоційний і поведінковий компоненти, що забезпечують усвідомлену участь дитини в медіапросторі та формування інформаційної культури [1, с. 15]. Таким чином, у молодшому шкільному віці формування медіакомпетентності має відбуватися як цілісний процес розвитку особистості, у якому поєднуються пізнавальна активність, емоційне переживання та практична діяльність. Саме за таких умов молодший школяр поступово переходить від інтуїтивного сприйняття медіа до свідомого, критичного та відповідального використання інформації.

У практиці початкової школи формування медіакомпетентності здійснюється через використання інтерактивних і діяльнісних методів навчання. На уроках української мови та читання учні аналізують тексти, визначають головну думку, розрізняють факти і судження. На уроках математики працюють із даними, інфографікою, простими візуальними моделями. У курсі «Я досліджую світ» учні вчаться оцінювати достовірність інформації та формувати власні висновки. Така інтеграція сприяє розвитку критичного мислення та інформаційної грамотності [5, с. 48]. Узгоджене використання цих підходів у різних освітніх галузях забезпечує системність формування медіакомпетентності, оскільки дозволяє учням переносити набуті вміння в різні навчальні ситуації. Це сприяє формуванню здатності не лише працювати з інформацією в межах окремого предмета, а й застосовувати ці навички у повсякденному житті, що є важливою умовою становлення інформаційно грамотної особистості.

Важливим напрямом є формування навичок безпечної поведінки в цифровому середовищі. Молодші школярі повинні усвідомлювати ризики інтернет-простору, вміти захищати персональні дані, розпізнавати небезпечний або маніпулятивний контент та дотримуватися норм онлайн-спілкування. Як зазначається у звіті UNICEF, цифрове середовище створює нові загрози для дітей, зокрема пов'язані з приватністю, кібербулінгом та доступом до небажаного контенту [6]. У цьому процесі важливу роль відіграє співпраця з батьками, які допомагають формувати відповідальні медіазвички. Зокрема, батьки виступають першими медіапосередниками, які регулюють час та зміст цифрової взаємодії дитини, формують культуру користування гаджетами та власним прикладом демонструють безпечні моделі поведінки в інтернеті. Узгоджені дії школи та родини забезпечують цілісність виховного впливу та сприяють формуванню у молодших школярів стійких навичок медіагігієни і відповідального використання інформаційних ресурсів.

Сучасні цифрові інструменти відкривають широкі можливості для розвитку медіакомпетентності молодших школярів. Використання

інтерактивних сервісів, освітніх платформ, відео- та аудіоматеріалів дозволяє зробити навчання більш наочним та доступним. Водночас учні залучаються до створення власного медіаконтенту - презентацій, малюнків, цифрових історій, що сприяє розвитку творчого мислення, формуванню навичок самовираження та відповідального ставлення до інформації [3]. У процесі такої діяльності молодші школярі вчаться відбирати зміст, структурувати інформацію, враховувати аудиторію та презентувати результати власної роботи, що є важливими складовими медіакомпетентності. Таким чином, цифрові інструменти виступають не лише засобом подання навчального матеріалу, а й ефективним ресурсом організації активної пізнавальної діяльності, у межах якої формується здатність до усвідомленого й критичного використання медіа.

Отже, медіакомпетентність є базовою навичкою сучасного молодшого школяра, що забезпечує його успішну соціалізацію в цифровому суспільстві. Її формування потребує системного підходу, інтеграції в освітній процес, використання сучасних педагогічних технологій та співпраці школи і родини. У контексті НУШ розвиток медіакомпетентності сприяє формуванню критично мислячої, відповідальної та активної особистості.

Список використаних джерел

1. Іванов В. Ф., Волошенюк О. В. Медіаосвіта та медіаграмотність. Київ : Центр вільної преси, 2012. 352 с.
2. Найдьонова Л. А. Медіапсихологія: основи рефлексивного підходу. Київ : Міленіум, 2013. 244 с.
3. Міністерство освіти і науки України. Концепція розвитку цифрової компетентності. Київ, 2021. URL: <https://mon.gov.ua> (дата звернення: 05.04.2026).
4. Морзе Н. В. Цифрова компетентність учнів початкової школи. Київ : Академія, 2020. 256 с.
5. Пометун О. І. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання. Київ : А.С.К., 2004. 192 с.
6. UNICEF. The State of the World's Children 2017: Children in a Digital World. New York : UNICEF, 2017. URL : https://www.unicef.org/media/48581/file/SOWC_2017_ENG.pdf (дата звернення: 05.04.2026).
7. OECD. PISA 2022 Results (Volume I): The State of Learning and Equity in Education. Paris : OECD Publishing, 2023. URL : <https://www.oecd.org/publication/pisa-2022-results/> (дата звернення: 07.04.2026).

Розвиток особистості молодшого школяра в контексті сьогодення
**Освітнє середовище початкової школи нового покоління:
мотиваційний потенціал мультимедіа**

Чаговець Марія

Науковий керівник – кандидат педагогічних наук, доцент Н. О. Белозьорова
Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди
м. Харків

Сучасний молодший школяр приходить до школи вже з досвідом взаємодії з цифровим світом: він дивиться відео, користується мобільними додатками, швидко переключається між різними джерелами інформації. У цих умовах традиційна модель навчання, що спирається лише на пояснення та підручник, дедалі частіше втрачає здатність утримувати увагу молодших школярів. Саме тому освітнє середовище початкової школи сьогодні змінюється - воно має не лише передавати знання, а й зацікавлювати, залучати, підтримувати внутрішню мотивацію до навчання. Одним із ключових ресурсів таких змін стають мультимедіа.

Актуальність теми підтверджується сучасними дослідженнями. За результатами Programme for International Student Assessment (PISA 2022), залученість учнів до навчання безпосередньо пов'язана з різноманітністю форм роботи та способів подання інформації [7]. Водночас у нормативних документах Міністерство освіти і науки України наголошується на необхідності створення освітнього середовища, що сприяє формуванню ключових компетентностей та враховує цифрову реальність, у якій зростає дитина [3]. Таким чином, сучасні вимоги до початкової освіти зумовлюють потребу в оновленні освітнього середовища, зокрема через активне використання мультимедіа як засобу підвищення мотивації молодших школярів.

Освітнє середовище початкової школи нового покоління визначається як цілісна система умов, що забезпечує гармонійний розвиток кожного учня, поєднуючи предметно-просторові, соціальні та інформаційні компоненти. Йдеться не лише про сучасне обладнання чи технічне забезпечення, а про простір, який щодня впливає на молодшого школяра - стимулює його інтерес, підтримує емоційно та створює відчуття безпеки. Важливим є не просто наповнення середовища ресурсами, а спосіб їх організації та включення учня початкової школи в активну діяльність. Таке середовище передбачає відкритість до взаємодії, можливість вибору, варіативність форм роботи та зміну ролей молодшого школяра - від слухача до дослідника, від виконавця до

творця. У цих умовах учень виступає активним суб'єктом навчання, який не лише сприймає інформацію, а й бере участь у її осмисленні та створенні. Саме тому освітнє середовище стає важливим чинником формування внутрішньої мотивації до навчання, оскільки молодший школяр переживає навчальний процес як значущий і цікавий [1, с. 36].

Особливу роль у такій трансформації освітнього середовища відіграють мультимедіа, які забезпечують його динамічність, варіативність та відповідність сучасним освітнім потребам молодших школярів. Мультимедіа як складова такого середовища поєднують різні форми подання інформації: текст, звук, зображення, відео, анімацію та інтерактивні елементи. Для молодших школярів, які мислять образно і емоційно, це має особливе значення. Вони не просто сприймають інформацію - вони її «бачать», «чують» та проживають. Саме це забезпечує ефект залучення, коли навчання перестає бути формальним і стає цікавим процесом. Крім того, мультимедіа дозволяють зробити складні явища доступними: те, що важко пояснити словами, можна показати через відео або анімацію. Це сприяє не лише кращому розумінню, а й формуванню стійкого інтересу до навчання. Наприклад, на уроках української мови та читання - це відеофрагменти, аудіозаписи, інтерактивні вправи; на математиці - візуалізація задач та робота з цифровими моделями; у курсі «Я досліджую світ» - мультимедійні презентації, відеоексперименти, віртуальні екскурсії.

Однак важливим є не лише різноманіття засобів, а їх педагогічна функція. Мультимедіа дозволяють молодшим школярам взаємодіяти з матеріалом: аналізувати, ставити запитання, робити припущення, обговорювати. Саме в такій діяльності формується глибше розуміння навчального змісту, а знання стають осмисленими та практично значущими [5, с. 48]. Водночас така активна взаємодія з інформацією природно підводить учнів до наступного етапу - не лише її опрацювання, а й самостійного створення. Адже мультимедіа створюють умови для переходу від споживання інформації до її створення. Учні можуть розробляти власні презентації, малюнки, відео чи інтерактивні завдання. У цьому процесі вони не просто відтворюють інформацію, а переосмислюють її, що сприяє розвитку творчого мислення. Крім того, така діяльність формує важливі навички: відбір інформації, її структурування, представлення результатів, співпрацю з іншими. Водночас зростає впевненість дитини у власних можливостях, що є основою внутрішньої мотивації до навчання.

Разом з тим використання мультимедіа потребує педагогічно виваженого підходу. Надмірне або формальне їх застосування може призводити до перевантаження уваги учнів і зниження ефективності навчання. Тому важливо забезпечити баланс між традиційними та цифровими засобами, враховуючи вікові особливості молодших школярів. Ключова роль у цьому процесі належить учителю, який визначає доцільність використання мультимедіа, їх місце в структурі уроку та відповідність навчальним цілям. Саме педагогічно обґрунтоване використання мультимедіа дозволяє розкрити їхній мотиваційний потенціал і зробити навчання не лише ефективним, а й захопливим.

Отже, освітнє середовище початкової школи нового покоління передбачає активне використання мультимедіа як ресурсу підвищення мотивації до навчання. Їх ефективність зумовлена здатністю поєднувати різні канали сприйняття інформації, активізувати пізнавальну діяльність та створювати умови для творчої самореалізації учнів. У контексті НУШ мультимедіа виступають важливим елементом освітнього простору, орієнтованого на розвиток компетентної, мотивованої та активної особистості.

Список використаних джерел

1. Биков В. Ю. Моделі організаційних систем відкритої освіти. Київ : Атіка, 2009. 684 с.
2. Бібік Н. М. Нова українська школа: poradnik для вчителя. Київ : Плеяди, 2017. URL: https://nus.org.ua/wp-content/uploads/2017/09/School_reform_guide.pdf (дата звернення: 07.04.2026).
3. Міністерство освіти і науки України. Концепція розвитку цифрової компетентності. Київ, 2021. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/news/2021/03/16/konczepczyia-rozvitku-czifrovoi-kompetentnosti.pdf> (дата звернення: 20.04.2026).
4. Морзе Н. В. Цифрова компетентність учнів початкової школи. Київ : Академія, 2020. 256 с.
5. Пометун О. І. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання. Київ : А.С.К., 2004. 192 с.
6. Mayer R. Multimedia Learning. Cambridge : Cambridge University Press, 2009. 304 p.
7. OECD. PISA 2022 Results (Volume I): The State of Learning and Equity in Education. Paris : OECD Publishing, 2023. URL: <https://www.oecd.org/publication/pisa-2022-results/> (дата звернення: 20.04.2026).

Розвиток особистості молодшого школяра в контексті сьогоденні
**Формування соціальної компетентності здобувачів початкової освіти
на уроках інтегрованого курсу «Я досліджую світ»**

Юрцунь Ольга

Науковий керівник - кандидат педагогічних наук, доцент кафедри початкової та
дошкільної освіти Г. В. Подановська

Львівський національний університет імені Івана Франка
м. Львів

В умовах сьогодення особливої актуальності набуває проблема розвитку особистості учня, здатного до активної взаємодії в суспільстві. Концепція Нової української школи [8] та Державний стандарт початкової освіти [4] орієнтують освітній процес на формування ключових компетентностей, серед яких важливе місце посідає соціальна компетентність. Вона забезпечує успішну соціалізацію дитини, розвиток її комунікативних умінь, здатність до співпраці та відповідальності. Особливо важливим є молодший шкільний вік, коли дитина входить у нову систему соціальних відносин, набуває статусу учня, вчиться будувати взаємини з ровесниками й дорослими, усвідомлювати себе як суб'єкта діяльності. Саме тому розвиток особистості учня нерозривно пов'язаний із формуванням соціальної компетентності.

Л. Малініна підкреслює, що соціальна компетентність належить до базових життєвих компетентностей людини, адже «від рівня її сформованості залежить як успішна реалізація природного потенціалу кожної людини, так і розвиток, економічне зростання та добробут суспільства загалом» [6, с. 3].

Як зазначає автор у методичному посібнику «Я досліджую світ» для 2 класу закладів загальної середньої освіти, курс «Я досліджую світ» має інтегровану мету, що передбачає формування здатності до співпраці в різних середовищах, упевненості в собі та соціальної активності» [3, с. 7]. Це підкреслює його безпосередню роль у розвитку соціальної компетентності учнів.

Н. Бібік трактує соціальну компетентність як інтегровану якість особистості, що поєднує знання соціальних норм, досвід взаємодії, ціннісні орієнтації та здатність до конструктивної поведінки [2, с. 116].

Л. Кулакова наголошує, що молодший шкільний вік є сенситивним періодом для формування соціальної компетентності, адже саме тоді дитина розширює коло спілкування, змінює соціальну позицію та входить у нові форми взаємодії [5, с. 66]. У цей час учень прагне визнання, вчиться співпрацювати та переживає перші серйозні ситуації соціального вибору. Саме тому правильно організоване освітнє середовище суттєво впливає на становлення його особистості.

Інтегрований курс «Я досліджую світ» створює сприятливі умови для такого розвитку. Його зміст спрямований на формування життєвих умінь через досвід, спостереження, аналіз і взаємодію.

У процесі вивчення тем, пов'язаних із сім'єю, дружбою, правилами поведінки, громадою, природою та безпекою, дитина формує власне ставлення

до світу і до себе в ньому. Наприклад, обговорення теми «Який я друг?» спонукає учня оцінювати власні вчинки, проявляти емпатію, усвідомлювати значення чесності та підтримки. Таким чином розвивається моральна сфера особистості. Практична спрямованість таких тем може посилюватися через виконання конкретних завдань: створення «правил класу» у групах, розігрування життєвих ситуацій, ведення «щоденника добрих справ», у якому учні фіксують власні соціально значущі вчинки. Це дозволяє не лише обговорювати соціальні норми, а й застосовувати їх у реальних або змодельованих ситуаціях.

Особливе значення для розвитку особистості має групова робота. У спільній діяльності учень вчиться слухати інших, домовлятися, відстоювати власну думку без конфлікту, розподіляти обов'язки та відповідати за спільний результат. Так формується відповідальність, самоконтроль, повага до іншої людини. В інтегрованому курсі «Я досліджую світ», як зазначає І. Андрусенко, «реалізовано модель соціальної поведінки під час роботи в малих групах, які забезпечують сприятливі умови для комунікативної практики учнів та їх соціальної адаптації» [1, с. 3].

Ефективним є також використання проєктної діяльності, у межах яких учні працюють разом, презентують результати та вчаться відповідати за спільну діяльність. Така форма роботи сприяє розвитку лідерських якостей, відповідальності та навичок співпраці.

Не менш важливою є дослідницька діяльність, яка сприяє розвитку самостійності та впевненості в собі. Коли дитина спостерігає явища природи, проводить прості досліди, аналізує соціальні ситуації чи шукає відповіді на проблемні запитання, вона переживає досвід успіху від власних відкриттів. Це формує позитивну самооцінку, ініціативність і пізнавальну активність – важливі риси особистості.

Важливим інструментом розвитку особистості здобувача початкової освіти є інтерактивні методи навчання. Вони утворюють сприятливе середовище для спілкування, розвивають уміння працювати в колективі та сприяють позитивній соціалізації. Рольові ігри, дискусії, ситуаційні вправи дозволяють дитині прожити різні моделі поведінки, навчитися контролювати емоції та шукати ненасильницькі способи розв'язання конфліктів. Несторук О. підкреслює, що «застосування в навчально-виховному процесі інтерактивних педагогічних технологій дозволить вирішити основне завдання сучасної початкової освіти – навчити дітей вчитися, тобто: вміти зрозуміти – запам'ятати – засвоїти – принести до власної ціннісної системи – стати компетентною» [7, с. 104].

У сучасних умовах особливого значення набуває емоційна складова соціальної компетентності. Здобувач початкової освіти має навчитися розпізнавати власні почуття, долати тривожність, підтримувати інших, просити про допомогу. Такі вміння є основою психологічної стійкості особистості. Саме через зміст курсу «Я досліджую світ» ці завдання можуть реалізовуватися природно й системно.

Отже, розвиток особистості здобувача початкової освіти в сучасних умовах неможливий без цілеспрямованого формування соціальної компетентності. Саме вона забезпечує становлення таких особистісних якостей, як відповідальність, самостійність, емпатія, здатність до співпраці, культура спілкування та готовність до життя в суспільстві. На нашу думку, інтегрований курс «Я досліджую світ» має значний потенціал у цьому процесі, оскільки поєднує навчання з реальними життєвими ситуаціями, практичною діяльністю та груповою взаємодією. Через формування соціальної компетентності курс сприяє гармонійному розвитку особистості учня та його успішній соціалізації.

Список використаних джерел

1. Андрусенко І. В. Особливості реалізації змісту інтегрованого курсу «Я досліджую світ» в умовах нової української школи. *Початкова школа*, 9 (477). С. 96-105. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/712961/> (дата звернення: 26.04.2026)
2. Бібік Н. М. Структура і зміст соціальної компетентності. *Ціннісна складова соціалізації особистості дитини в умовах сьогодення: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю*. Дніпро. 2020. С. 116–120. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/720772> (дата звернення: 26.04.2026)
3. Гільберг Т. Г., Тарнавська С. С., Павич Н. М. Я досліджую світ : методичний посібник для 2 класу закладів загальної середньої освіти. Київ : Генеза, 2019. 257 с.
4. Державний стандарт початкової освіти, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 21 лютого 2018 р. № 87. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/87-2018-%D0%BF#Text> (дата звернення: 27.04.2026)
5. Кулакова Л. М. Формування соціальної компетентності молодших школярів в умовах освітньо-виховного процесу // *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Психологія»*. № 14. 2022. С. 65-69.
6. Малініна Л. В. Нова українська школа: формування соціальної компетентності учнів початкової школи : навчально-методичний посібник. Київ : Грамота, 2021. 71 с.
7. Несторук О. Б. Розвиток соціальної компетентності молодших школярів засобами інтерактивного навчання // *Актуальні проблеми педагогіки початкової школи в контексті освітньої реформи : збірник наукових праць за матеріалами Міжнародної науково-практичної конференції*. Івано-Франківськ : НАІР, 2017. С. 103-107.
8. Нова українська школа. Концептуальні засади реформування середньої школи. (2016). URL: <https://share.google/KBUYwQ1vj75RJPgDh> (дата звернення: 27.04.2026)

Від емоції до творчості: арттерапевтичний підхід у початковій школі

Балакарева Анна

Науковий керівник – кандидат педагогічних наук, доцент Н. О. Белозьорова
Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди
м. Харків

Сучасна початкова школа дедалі частіше стикається з необхідністю врахування емоційного стану молодшого школяра як важливої умови його навчання та розвитку. Молодші школярі приходять до освітнього середовища з різним рівнем емоційної стабільності, досвідом переживань і здатністю до самовираження, що особливо проявляється в умовах воєнного стану та змішаного навчання. У цих умовах навчальний процес не може бути ефективним без створення безпечного емоційного простору. Результати міжнародного дослідження PISA (2022) підтверджують, що емоційна залученість учнів є важливим чинником їхньої навчальної успішності та розвитку креативного мислення [7, с. 82]. Це підсилює значення арттерапевтичного підходу як ефективного педагогічного ресурсу.

Особливість молодшого шкільного віку полягає у тісному взаємозв'язку емоційної та пізнавальної сфер. Учні цього віку сприймають навчальний матеріал через переживання, а вже потім переходять до його осмислення. Саме тому емоційна включеність є необхідною умовою пізнавальної активності. За відсутності емоційної підтримки знижується інтерес до навчання, тоді як позитивний емоційний досвід стимулює активність та сприяє розвитку творчості [2, с. 64]. Творчість у молодшому шкільному віці виступає природною формою самовираження, однак її розвиток потребує педагогічної підтримки. Арттерапевтичний підхід створює для цього сприятливі умови, оскільки забезпечує атмосферу довіри, прийняття та відсутності страху помилки. У такому середовищі дитина може експериментувати, фантазувати, комбінувати різні способи діяльності, що є основою формування творчого мислення [1, с. 88]. Арттерапевтичний підхід у початковій школі доцільно розглядати як таку організацію навчального процесу, у якій емоційний досвід дитини стає важливою складовою пізнання. Його сутність полягає у використанні різних видів мистецької діяльності - образотворчої, мовленнєвої, музичної, рухової та інших - як різних способів вираження внутрішнього стану учня. У такому підході навчання відбувається не лише на рівні засвоєння знань, а й через їх емоційне переживання, що підсилює особистісну значущість навчального матеріалу [5, с. 15].

В практиці Нової української школи арттерапевтичний підхід реалізується як міжпредметний інструмент. На уроках української мови та читання учні можуть передавати зміст тексту через малюнок, створювати власні історії або змінювати сюжет відповідно до власних емоцій. На уроках математики ефективним є використання асоціативних образів, кольорових моделей, візуалізації задач, що допомагає осмислювати абстрактні поняття. У курсі «Я досліджую світ» учні можуть створювати емоційні карти природи або відображати власне сприйняття довкілля. На уроках мистецтва реалізується

поєднання різних видів творчості - малювання, музики, руху, театралізації. Навіть у фізичній культурі можливе використання рухової імпровізації як способу вираження емоційного стану.

Проте, сучасні цифрові інструменти суттєво розширюють можливості арттерапевтичної діяльності в початковій школі. Використання онлайн-сервісів (Canva, Jamboard, інтерактивні дошки та інших) дозволяє організувати творчий процес у різних форматах навчання. Учні можуть створювати цифрові малюнки, колажі, візуальні історії, що підсилює їхню залученість і відкриває нові способи самовираження. Важливо, що цифрове середовище дозволяє працювати у власному темпі, експериментувати та не боятися помилки. Крім того, воно створює додаткові можливості для педагогічної підтримки та є ефективним для дітей, яким складно вербалізувати свої емоції.

Отже, арттерапевтичний підхід у початковій школі виступає ефективним засобом переходу від емоційного переживання до творчої діяльності, забезпечуючи природний зв'язок між внутрішнім світом дитини та її пізнавальною активністю. Його використання сприяє розвитку емоційного інтелекту, формуванню здатності до усвідомлення та регуляції власних емоцій, підвищує мотивацію до навчання та створює умови для самореалізації молодших школярів у різних видах діяльності. Водночас арттерапевтичний підхід розширює педагогічні можливості вчителя, дозволяючи організувати навчальний процес як відкритий, гнучкий і безпечний простір, у якому кожна дитина може проявити індивідуальність, ініціативність та творчу активність. Його інтеграція у різні освітні галузі забезпечує міжпредметні зв'язки, сприяє глибшому засвоєнню навчального матеріалу та формуванню цілісного світосприйняття молодших школярів.

Список використаних джерел

1. Бібік Н. М. Нова українська школа: порадник для вчителя. Київ : Плеяди, 2017. URL: <https://nus.org.ua/wp-content/uploads/2017/11/NUSH-poradnyk-dlya-vchytelya.pdf> (дата звернення: 10.04.2026).
2. Максимова Н. В. Психологія розвитку дітей молодшого шкільного віку. Київ : Центр навчальної літератури, 2019. 256 с.
3. Міністерство освіти і науки України. **Освіта в Україні в умовах воєнного стану: аналітичний звіт 2025/2026**. Київ, 2026. URL: <https://mon.gov.ua> (дата звернення: 10.04.2026).
4. Морзе Н. В. Цифрова компетентність учнів початкової школи. Київ : Академія, 2020. 256 с.
5. Федій О. І. Арттерапія в сучасній освіті: теорія і практика. Полтава : АСМІ, 2012. 312 с.
6. Харченко С. О. Арттерапевтичні технології в роботі з дітьми. Київ : Освіта України, 2018. 224 с.
7. OECD. PISA 2022 Results (Volume I): The State of Learning and Equity in Education. Paris : OECD Publishing, 2023. 360 p. URL: <https://www.oecd.org/publication/pisa-2022-results/> (дата звернення: 11.04.2026).

Розвиток особистості молодшого школяра в контексті сьогодення
**Методи арттерапії у подоланні шкільної тривожності першокласників на
уроках з ЯДС**
Грибач Анастасія

Науковий керівник – кандидат педагогічних наук, доцент Н.В.Білоусова
Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя
м. Ніжин

Перехід до шкільного життя, це завжди величезний стрес для маленької дитини, і саме від нашої здатності створити безпечний та цікавий простір залежить її подальша мотивація до навчання.

В умовах концепції Нової української школи (НУШ) емоційний добробут учнів є абсолютним пріоритетом. Сучасні першокласники часто стикаються з підвищеним рівнем тривожності через різку зміну середовища, нові правила та соціальні ролі. Застосування м'яких, творчих методів, таких як арттерапія, дозволяє дуже ефективно знизити рівень стресу без жодного додаткового академічного навантаження на дитину.

Метою даної роботи є теоретичне обґрунтування ефективних методів арттерапії для зниження рівня шкільної тривожності у першокласників під час вивчення інтегрованого курсу «Я досліджую світ».

Проблему дитячої тривожності розглядають З. Фройд, Г. Салліван, Е. Фромм, Д. Уотсон, К. Спенс, А. Бек, А. К. Роджерс, Р. Мей, тощо.

Сьогодні актуальність цієї проблеми підсилюється зовнішніми чинниками в Україні: безпековою ситуацією, досвідом перебування в укриттях та вимушеною соціальною ізоляцією. Шкільна тривожність першокласників проявляється у страху перед помилкою, напруженості у стосунках з однокласниками та загальному психофізичному виснаженні. У контексті інтегрованого курсу «Я досліджую світ», який спрямований на цілісне сприйняття світу, виникає потреба впровадження м'яких методів корекції стану дитини, серед яких провідне місце посідає арттерапія, а саме ізотерапія.

Перш за все, малювання та робота з пластичними матеріалами на уроках дозволяє дитині вивільнити приховані емоції на папері, що швидко знижує внутрішню напругу і допомагає зосередитися. Наступним надзвичайно важливим аспектом є використання терапевтичних казок під час обговорення тем про природу та суспільство, що допомагає дітям безпечно моделювати правильні та дружні моделі поведінки через образи героїв. Крім того, спільні групові творчі завдання дуже сприяють згуртуванню класу, мінімізуючи страх соціальної ізоляції у сором'язливих дітей. Об'єднавши ці компоненти, ми перетворюємо звичайний урок на простір розвитку та підтримки.

Практичне впровадження технік малювання на уроках ЯДС може включати роботу з власним настроєм, де діти заповнюють певні ділянки паперу

кольорами, що відповідають їхньому стану. Метод кляксографії допомагає перетворювати випадкові плями на добрих персонажів, що ефективно знімає страх перед оцінюванням. Прямий контакт із матеріалами, як-от малювання пальчиками, стимулює нервові закінчення та забезпечує глибоку релаксацію. Під час тематичних тижнів про школу чи емоції використання казкових сюжетів у малюнках дозволяє дітям спроектувати свої очікування та страхи на папір у безпечній формі.

Ефективність такої роботи залежить від створення вчителем атмосфери повної безоціночності та довіри. Педагог має дотримуватися правил відсутності критики та надавати дитині право самостійно вирішувати, чи хоче вона обговорювати свій малюнок. Використання спокійного музичного супроводу підсилює терапевтичний ефект.

Загалом застосування ізотерапевтичних методів створює необхідний психологічний комфорт, забезпечує м'яку адаптацію до умов Нової української школи та закладає фундамент для психічного здоров'я учнів, завдяки чому дозволяє зробити процес пізнання світу на уроках ЯДС не лише інформативним, а й емоційно безпечним та оздоровчим для кожного першокласника.

Отже, застосування ізотерапії та казкотерапії дозволяє першокласникам ефективно справлятися з адаптаційним стресом, особливо в складних сучасних умовах України. Доведено, що творча діяльність допомагає дитині екологічно вивільнити напругу, подолати страх перед помилкою та налагодити соціальні зв'язки в класі без додаткового академічного тиску. Таким чином, інтеграція мистецьких практик у навчальний процес забезпечує м'яку адаптацію учнів до Нової української школи та формує міцний фундамент для їхнього подальшого психологічного здоров'я та мотивації до пізнання навколишнього світу. Використання цих методів перетворює звичайне навчання на простір підтримки, де кожен учень почувається захищеним та успішним.

Список використаних джерел

1. Котенко О. В. Арт-терапія у роботі з дітьми: теорія і практика. Харків : Основа, 2021. 156 с.
2. Максименко Д. С. Різнокольорове дитинство: ігротерапія, казкотерапія, ізотерапія, музикотерапія. Практична психологія. Київ: Центр учбової літератури, 2021. 192 с.
3. Собильська І. Р. Зниження рівня тривожності молодших школярів методами арт-терапії. С.140-145. URL: <https://surl.lu/psuoiv> (дата звернення: 15.04.26)

**Розвиток резильєнтності молодших школярів засобами
здоров'язбережувального освітнього середовища на засадах сталого
розвитку**

Шкіль Анастасія

Науковий керівник – кандидат педагогічних наук, старший викладач

І. А. Дорож

Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка

м. Кам'янець-Подільський

Сучасні суспільні виклики – нестабільність, інформаційне перевантаження та наслідки воєнних подій в Україні – спричиняють деструктивний вплив на психоемоційний стан дітей молодшого шкільного віку, актуалізуючи проблему цілеспрямованого формування резильєнтності як здатності особистості до адаптації, саморегуляції та конструктивного подолання труднощів. Нормативно-правовий контекст підсилює цю актуальність: Концепція Нової української школи орієнтує на формування життєстійкої особистості [6], а Державний стандарт початкової освіти (2025) визначає серед ключових результатів навчання уміння керувати емоціями, взаємодіяти з іншими та приймати відповідальні рішення [2] – характеристики, що безпосередньо корелюють із структурними компонентами резильєнтності.

Проблематику резильєнтності досліджували зарубіжні вчені: А. Masten, М. Ungar, S. Luthar, D. Cicchetti, R. Schwarzer та ін. Серед українських науковців – О. Ігнатюк, О. Жогло, Д. Зінченко, О. Кокун, Г. Лазос, О. Чекстере. Водночас проблема інтеграції здоров'язбережувального підходу, принципів освіти для сталого розвитку та цілеспрямованого формування резильєнтності в умовах початкової школи залишається в педагогічній науці недостатньо опрацьованою, що й визначає **мету статті** – теоретично обґрунтувати та представити практичні результати апробації авторської моделі здоров'язбережувального освітнього середовища як системного засобу розвитку резильєнтності молодших школярів на засадах сталого розвитку.

У сучасному науковому дискурсі резильєнтність розглядається як динамічна, контекстуально зумовлена властивість особистості: А. Masten визначає її як здатність системи успішно адаптуватися до загроз її функціонуванню [9], М. Ungar акцентує на її соціально-екологічній природі [10], а О. Ігнатюк – на здатності особистості до саморегуляції, подолання труднощів і збереження психологічного благополуччя [5]. У межах проведеного дослідження резильєнтність молодших школярів визначається як інтегративна особистісна якість, що формується у взаємодії з освітнім середовищем і виявляється у здатності ефективно регулювати емоційні стани, осмислювати складні ситуації та обирати конструктивні способи поведінки.

Аналіз наукових джерел [3; 4; 7] дозволяє ідентифікувати у структурі резильєнтності три взаємопов'язані компоненти: емоційний (усвідомлення, прийняття та регуляція афективних станів як базова умова адаптивної поведінки), когнітивний (критичне осмислення ситуації, реалістичний оптимізм, самоефективність) і поведінковий (вибір конструктивних копінг-стратегій та ефективна соціальна взаємодія). Зазначені компоненти функціонують як цілісна система з циклічними зв'язками: емоційна стабільність забезпечує фундамент когнітивної діяльності, когнітивні установки детермінують поведінкові стратегії, а набутий поведінковий досвід, своєю чергою, коригує емоційне реагування.

Здоров'язбережувальне освітнє середовище початкової школи визначено як цілісну, динамічну систему взаємодії трьох структурних компонентів – предметно-просторового (гнучка організація простору, біофільний дизайн, зони для різних видів діяльності), соціально-психологічного (емоційний клімат, педагогічна взаємодія на засадах травмоутливого підходу, що забезпечує досвід безпечного подолання труднощів) та організаційно-педагогічного (діяльнісний, компетентнісний й особистісно орієнтований підходи в поєднанні з ідеями освіти для сталого розвитку), – спрямованої на забезпечення фізичного, психічного та соціального благополуччя учнів і формування їхньої резильєнтності. Принципово важливим є розуміння такого середовища не як сукупності окремих оздоровчих заходів, а як системної характеристики освітнього процесу, де кожен його елемент є цілеспрямованим інструментом підтримки розвитку дитини.

Проектування означеного середовища реалізується на основі чотирьох системотвірних принципів – безпечності, адаптивності, комфортності та екологічності, – що конкретизують цінності сталого розвитку в педагогічній площині та втілюють гуманістичну спрямованість освітнього процесу, яку І. Бех визначає як базову умову повноцінного розвитку особистості [1].

З метою реалізації визначених теоретичних положень розроблено авторську модель здоров'язбережувального освітнього середовища на засадах сталого розвитку – **інтегративну педагогічну систему**, що поєднує структурні компоненти середовища, педагогічні умови ефективності, комплекс здоров'язбережувальних технологій та методів навчання, об'єднаних спільною метою – цілеспрямованого розвитку емоційного, когнітивного і поведінкового компонентів резильєнтності молодшого школяра. Методологічну основу моделі становить інтеграція принципів здоров'язбереження та освіти для сталого розвитку (ціннісна орієнтація, відповідальність, цілісність, міждисциплінарність).

Технологічне забезпечення моделі структуроване відповідно до трьох компонентів резильєнтності. Для розвитку **емоційного компонента** застосовується комплекс практик емоційного усвідомлення та саморегуляції: технологія «Щоденник резильєнтності» (систематична рефлексія власних

емоційних станів і стратегій їх подолання), мікропаузи усвідомлення у форматі *mindfulness micropractices* тривалістю 1–3 хвилини (техніка «Стоп–Пауза–Дихання–Дія»), вправи «Емоційне коло», «Термометр настрою», «Назви свій стан», а також рольові мікросценарії, у яких учні відтворюють емоційно насичені ситуації та апробують конструктивні моделі реагування. Перелічені технології забезпечують формування здатності до ідентифікації, прийняття та регуляції афективних станів як ключової передумови адаптивної поведінки.

Розвиток **когнітивного компонента** реалізується засобами проблемно-пошукових і кейс-методів: аналіз відкритих життєвих ситуацій із пошуком альтернативних варіантів дій, вправи на розмежування контрольованих і неконтрольованих факторів (формування реалістичного мислення та зниження тривожності), технологія «Карта ресурсів» (візуалізація внутрішніх і зовнішніх опор), виконання міні-проектів («Що робити, коли складно», «Мій ресурсний день»). У контексті ідей сталого розвитку когнітивний компонент додатково підсилюється STEAM-інтегрованими завданнями, що моделюють ситуації невизначеності й потребують комплексного аналізу та прийняття рішень.

Формування **поведінкового компонента** здійснюється через практичне відпрацювання адаптивних стратегій у безпечному педагогічному середовищі: рольові тренінги («Як попросити допомогу», «Як вирішити конфлікт без агресії»), кооперативне навчання у малих групах, гейміфікована модель резильєнтності (система «балів стійкості» за прояви взаємопідтримки, самоконтролю та відповідальності), проектна діяльність, орієнтована на ідеї сталого розвитку («Мій внесок у добробут класу», «Шкільний простір без стресу»). Такий підхід забезпечує трансформацію теоретичного знання у практично освоєний досвід конструктивної взаємодії.

Наскрісною умовою функціонування моделі є **психолого-педагогічна підтримка**, що реалізується через педагогіку партнерства, індивідуалізацію навчання, безпечний зворотний зв'язок та створення ситуацій успіху. Залучення батьківської спільноти до процесу розвитку резильєнтності дитини забезпечується через спеціально розроблений методичний лист для батьків із конкретизацією прийомів емоційної підтримки в домашньому середовищі, що уможлиблює узгодженість педагогічних впливів школи та родини.

Перевірка ефективності розробленої моделі засвідчує суттєву позитивну динаміку в експериментальній групі: частка учнів із **високим рівнем резильєнтності зросла з 29% до 46%**, тоді як **питома вага учнів із низьким рівнем скоротилася з 36% до 11%**. У контрольній групі статистично значущих змін не зафіксовано. Якісний аналіз спостережень підтвердив, що учні експериментального класу демонстрували вищий рівень емоційної стабільності, розвинутішу здатність до саморегуляції, більш усвідомлене ставлення до власного стану та ефективніші поведінкові стратегії в ситуаціях навчальних труднощів і міжособистісних конфліктів.

Проведене теоретико-емпіричне дослідження підтверджує, що проєктування здоров'язбережувального освітнього середовища на засадах сталого розвитку є ефективним системним засобом формування резильєнтності молодших школярів: авторська модель, що інтегрує три структурні компоненти, реалізує принципи безпечності, адаптивності, комфортності й екологічності та передбачає системне використання здоров'язбережувальних технологій у поєднанні з травмочутливим підходом, забезпечила статистично значуще зростання рівнів резильєнтності учнів в усіх її компонентах.

Список використаних джерел

1. Бех І. Д. Особистість на шляху до духовних цінностей : монографія. Київ – Чернівці : «Букрек», 2018. 320 с.
2. Державний стандарт початкової освіти : затв. пост. КМУ від 26.12.2025 № 1810. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1810-2025-%D0%BF>
3. Жогло О., Руденко І., Жогло В. Резильєнтність особистості в умовах війни: теоретичні засади формування. *Disaster and crisis psychology problems*. Вип. 2 (10). 2025. С. 46–58. URL : <https://dcp.p.nuczu.edu.ua/uk/10-4.html>
4. Зінченко Д. О. Теоретичні погляди на природу резильєнтності в сучасній психології: сутність і зміст. *Наукові записки. Серія: Психологія*. Вип. 2(8). 2025. С. 53–58. URL : <https://doi.org/10.32782/cusu-psy-2025-2-7>
5. Ігнатюк О. А. Резильєнтність як ключова компетентність і суб'єктивний чинник психологічного благополуччя особистості соціального працівника, педагога, психолога в умовах воєнного стану. *Наукові записки Львівського державного університету без-пеки життєдіяльності. Педагогіка і психологія*. № 2 (6). 2025. С. 138–144. URL : <https://surl.li/ncrytw>
6. Концепція «Нова українська школа». 2016. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/988-2016-%D1%80#Text>
7. Лазос Г. П. Резильєнтність: концептуалізація понять, огляд сучасних досліджень. *Актуальні проблеми психології*. 2018. Т. 3. Вип. 14. С. 26–64.
8. Education for Sustainable Development Goals: learning objectives. Paris : UNESCO, 2017. URL : <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000247444>
9. Masten A. Ordinary Magic: Resilience in Development. New York : The Guilford Press, 2014. 308 p. URL : <https://ru.scribd.com/document/693998852/Ann-Masten-Ordinary-magic-resilience-in-development-Paperback-ed-2015-The-Guilford-Press-1>
10. Ungar M. The Social Ecology of Resilience: Addressing Contextual and Cultural Ambiguity of a Nascent Construct. *American Journal of Orthopsychiatry*. American Orthopsychiatric Association, 2011, Vol. 81, No. 1, P. 1–17. URL : https://michaelungar.com/files/15contributions/10_The_Social_Ecology_of_Resilience.pdf

Вплив навчальних дій на розвиток уваги молодших школярів

Синяк Катерина

Науковий керівник - кандидат педагогічних наук, доцент Т.В.Гордієнко

Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя

Сучасна початкова освіта орієнтується на всебічний розвиток особистості дитини, формування її пізнавальних процесів та здатності до активної навчальної діяльності. Однією з найважливіших умов успішного навчання є сформованість уваги, оскільки саме вона забезпечує зосередженість учня на навчальному матеріалі, сприяє його усвідомленню та подальшому застосуванню. Водночас для молодшого шкільного віку характерні нестійкість уваги, швидка втомлюваність, схильність до відволікання та переважання мимовільної уваги над довільною. У зв'язку з цим актуальним є пошук ефективних педагогічних засобів, що сприяють розвитку уваги, серед яких особливе місце посідають навчальні дії в межах діяльнісного підходу.

У психолого-педагогічній науці увага розглядається як психічний процес, що забезпечує вибіркову спрямованість і зосередженість свідомості на об'єктах діяльності. У молодшому шкільному віці відбувається поступовий перехід від мимовільної до довільної уваги, що значною мірою зумовлюється включенням дитини в навчальну діяльність. Саме в процесі виконання навчальних завдань, які потребують цілеспрямованості, послідовності та самоконтролю, відбувається розвиток основних властивостей уваги.

Діяльнісний підхід до навчання передбачає організацію освітнього процесу як системи взаємопов'язаних навчальних дій, що виконуються учнем для досягнення певного результату. Навчальні дії виступають основним механізмом засвоєння знань і водночас важливим чинником розвитку пізнавальних процесів, зокрема уваги. У структурі навчальної діяльності виділяють орієнтувальні, виконавчі та контрольно-оцінювальні дії, кожна з яких має свій вплив на розвиток уваги молодших школярів [1, с. 194].

Орієнтувальні дії пов'язані з усвідомленням завдання, аналізом його умов і визначенням способів виконання. На цьому етапі учень вчиться зосереджуватися на суттєвих ознаках завдання, виділяти головне та ігнорувати другорядне. Це сприяє розвитку концентрації уваги. Виконавчі дії передбачають безпосереднє виконання завдання, що вимагає тривалого утримання уваги на процесі діяльності. У цей момент формується стійкість уваги, здатність працювати без відволікань. Контрольно-оцінювальні дії забезпечують перевірку результату, співвіднесення його із заданими умовами, аналіз помилок. Це сприяє розвитку переключення уваги та її усвідомленого регулювання.

Ефективність розвитку уваги значною мірою залежить від того, як саме організовано навчальну діяльність учнів. Важливо, щоб навчальні завдання мали чітку структуру і були поділені на послідовні етапи. Такий підхід допомагає учням краще орієнтуватися в процесі виконання роботи, зосереджуватися на кожному кроці та уникати перевантаження. Чіткі та

доступні інструкції також відіграють важливу роль, оскільки вони спрямовують увагу дитини та допомагають їй правильно виконати завдання [2, с. 33].

Особливе значення має активне залучення учнів до діяльності. Пасивне сприймання інформації не сприяє розвитку уваги, тоді як виконання практичних і творчих завдань стимулює пізнавальну активність і підтримує інтерес до навчання. У цьому контексті доцільним є використання інтерактивних методів, що передбачають взаємодію учнів між собою, обговорення, спільне розв'язання завдань. Зміна видів діяльності протягом уроку також позитивно впливає на увагу, оскільки дозволяє уникнути монотонності та знижує втому.

Важливим елементом діяльнісного підходу є рефлексія, яка передбачає усвідомлення учнями власної діяльності, аналіз результатів і визначення труднощів. У процесі рефлексії учні вчаться зосереджувати увагу на результатах своєї роботи, оцінювати їх і робити висновки. Це сприяє формуванню довільної уваги та здатності до саморегуляції [1, с. 195].

Практика початкової школи свідчить, що використання спеціально організованих навчальних дій позитивно впливає на розвиток уваги. Наприклад, завдання на пошук помилок спонукають учнів до уважного аналізу матеріалу, виконання роботи за зразком формує стійкість уваги, а вправи на визначення змін розвивають спостережливість і здатність до переключення. Особливо ефективними є поетапні практичні роботи, під час яких учні виконують завдання за інструкцією, контролюють свої дії та оцінюють результат.

Отже, навчальні дії є важливим засобом розвитку уваги молодших школярів. У процесі їх виконання формуються основні властивості уваги, що забезпечують успішність навчальної діяльності. Діяльнісний підхід створює умови для активного залучення учнів до навчання, сприяє розвитку їхньої самостійності, відповідальності та здатності до самоконтролю. Це, у свою чергу, позитивно впливає на формування уваги як важливої складової особистісного розвитку дитини. Перспективи подальших досліджень пов'язані з вивченням можливостей поєднання діяльнісного підходу з сучасними освітніми технологіями для розвитку уваги молодших школярів, а також із розробленням практичних рекомендацій щодо індивідуалізації навчальних дій залежно від особливостей учнів.

Список використаних джерел

1. Білоусова Н.В., Гордієнко Т.В. Діяльнісний підхід (на прикладі моделювання) на уроках з ЯДС у початковій школі. Актуальні питання гуманітарних наук: міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Дрогобич: Видавничий дім «Гельветика», 2021. Вип. 43. Том 1. С. 192-197.

2. Гордієнко Т.В., Білоусова Н.В. Прийоми організації діяльнісного підходу в початковій школі на уроках «Я досліджую світ». *Наукові записки. Серія "Психолого-педагогічні науки"* (Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя) Ніжин: НДУ ім. М. Гоголя, 2022. № 3. с.30-38.

Розвиток особистості молодшого школяра в контексті сьогодення
**Формування у молодших школярів вміння вчитися у процесі
діяльнісного навчання**

Самойленко Валерія

Науковий керівник - кандидат педагогічних наук, доцент Т.В.Гордієнко
Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя

Сучасна система освіти орієнтована на підготовку особистості, здатної до самостійного пізнання, критичного мислення та безперервного навчання протягом життя. У зв'язку з цим особливого значення набуває формування вміння вчитися як однієї з ключових компетентностей учнів. Саме в початковій школі закладаються основи цього вміння, що забезпечує подальшу успішність навчальної діяльності дитини.

Вміння вчитися розглядається як інтегрована здатність особистості організовувати власну навчальну діяльність, ставити цілі, планувати дії, контролювати та оцінювати результати. Воно включає пізнавальні, організаційні, рефлексивні та мотиваційні компоненти. Для молодших школярів характерним є поступове оволодіння цими складниками, що потребує спеціально організованого навчального процесу [3, с. 150].

Одним із ефективних підходів до формування вміння вчитися є діяльнісний підхід, який передбачає активну участь учня у навчанні. У межах цього підходу знання не передаються в готовому вигляді, а здобуваються учнями в процесі виконання навчальних дій. Саме через діяльність формується здатність до самостійного навчання, оскільки учень виступає активним суб'єктом освітнього процесу [1, с. 193].

Структура навчальної діяльності включає орієнтувальні, виконавчі та контрольно-оцінювальні дії. На орієнтувальному етапі учні вчаться усвідомлювати навчальну мету, аналізувати умови завдання та визначати способи його виконання. Це сприяє формуванню вміння ставити цілі та планувати діяльність. Важливо, щоб учитель чітко формулював завдання і залучав учнів до обговорення шляхів його розв'язання [3, с. 151].

Виконавчий етап передбачає безпосереднє виконання навчальних завдань. У процесі цієї діяльності формуються практичні уміння, розвивається самостійність і відповідальність. Учні вчаться працювати за інструкцією, застосовувати знання на практиці, долати труднощі. Саме на цьому етапі формується здатність до організації власної діяльності.

Контрольно-оцінювальний етап спрямований на перевірку результатів і їх оцінювання. Учні навчаються аналізувати свою роботу, виявляти помилки та виправляти їх. Це сприяє розвитку рефлексії, яка є важливою складовою вміння вчитися. Здатність до самоконтролю та самооцінювання забезпечує усвідомленість навчання та сприяє підвищенню його ефективності.

Формування вміння вчитися неможливе без створення відповідних педагогічних умов. Насамперед важливо організувати навчальний процес таким чином, щоб учні були активними учасниками діяльності. Завдання мають бути посильними, цікавими та практично спрямованими. Це сприяє формуванню внутрішньої мотивації до навчання. Значну роль відіграє використання різноманітних методів і форм роботи. Поєднання індивідуальної, парної та

групової діяльності сприяє розвитку комунікативних умінь і навичок співпраці. Робота в парах і групах дозволяє учням обмінюватися думками, спільно знаходити рішення, що позитивно впливає на формування вміння вчитися [2, с. 32]. Важливим є також використання інструкцій, алгоритмів і зразків, які допомагають учням організувати свою діяльність. З часом необхідно поступово зменшувати ступінь допомоги, щоб формувати самостійність. Учні мають навчитися самі планувати свої дії, визначати послідовність виконання завдань і контролювати результати [2, с. 34]. Особливе значення має рефлексія як елемент навчального процесу. Вона дозволяє учням усвідомити, що саме вони зробили, які труднощі виникли та як їх можна подолати. Регулярне використання рефлексивних вправ сприяє розвитку здатності до самоаналізу та саморегуляції. Практика початкової школи свідчить, що діяльнісний підхід створює сприятливі умови для формування вміння вчитися. Наприклад, виконання завдань за зразком формує навички планування та організації діяльності, робота з алгоритмами допомагає засвоїти послідовність дій, а творчі завдання сприяють розвитку ініціативності та самостійності. Використання проблемних ситуацій стимулює пізнавальну активність і сприяє формуванню вміння знаходити рішення [1, с. 196].

Таким чином, діяльнісний підхід до навчання є ефективним засобом формування вміння вчитися у молодших школярів. Він забезпечує активну участь учнів у навчальному процесі, сприяє розвитку самостійності, відповідальності та рефлексії. У процесі виконання навчальних дій учні набувають досвіду організації власної діяльності, що є основою їхнього подальшого навчання.

Отже, формування вміння вчитися є одним із пріоритетних завдань початкової освіти. Його реалізація можлива за умови впровадження діяльнісного підходу, який забезпечує розвиток ключових компетентностей учнів. Перспективи подальших досліджень полягають у розробленні методичних рекомендацій щодо формування вміння вчитися з урахуванням індивідуальних особливостей учнів та використання сучасних освітніх технологій.

Список використаних джерел

1. Білоусова Н.В., Гордієнко Т.В. Діяльнісний підхід (на прикладі моделювання) на уроках з ЯДС у початковій школі. Актуальні питання гуманітарних наук: міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Дрогобич: Видавничий дім «Гельветика», 2021. Вип. 43. Том 1. С. 192-197.

2. Гордієнко Т.В., Білоусова Н.В. Прийоми організації діяльнісного підходу в початковій школі на уроках «Я досліджую світ». *Наукові записки. Серія "Психолого-педагогічні науки" (Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя)* Ніжин: НДУ ім. М. Гоголя, 2022. № 3. С.30-38.

3. Куземко Л.В., Машковська М.І. Формування вміння вчитися впродовж життя в здобувачів освіти як вимога часу. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. 2023 р., № 87. С. 148-154.

Формування наполегливості у молодших школярів через діяльнісний підхід

Шаповаленко Дарія

Науковий керівник - кандидат педагогічних наук, доцент Т.В.Гордієнко
Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя

Сучасна початкова освіта спрямована не лише на засвоєння знань, а й на формування особистісних якостей учня, необхідних для успішного навчання та подальшого життя. Однією з таких якостей є наполегливість, яка проявляється у здатності долати труднощі, доводити розпочату справу до кінця та не втрачати мотивації в процесі діяльності. У молодшому шкільному віці ця якість лише формується, тому потребує цілеспрямованого педагогічного впливу.

Наполегливість тісно пов'язана з такими характеристиками, як саморегуляція, відповідальність, витривалість і мотивація. Для молодших школярів характерною є недостатня сформованість цих якостей, що проявляється у швидкій втраті інтересу до діяльності, уникненні складних завдань, небажанні долати труднощі. Саме тому важливо створити такі умови навчання, які сприятимуть розвитку наполегливості як складової особистості дитини [4, с. 42].

Ефективним засобом формування наполегливості є діяльнісний підхід до навчання, який передбачає активну участь учня в освітньому процесі. У межах цього підходу навчання організовується як система взаємопов'язаних навчальних дій, спрямованих на досягнення певного результату. Саме в процесі виконання цих дій учень стикається з труднощами, вчиться їх долати та поступово формує наполегливість [1, с. 193].

Структура навчальної діяльності включає орієнтувальні, виконавчі та контрольно-оцінювальні дії, кожен із яких має значення для розвитку наполегливості. На орієнтувальному етапі учень усвідомлює мету діяльності та планує свої дії. Чітке розуміння завдання допомагає уникнути розгубленості та сприяє зосередженості на досягненні результату. Водночас важливо, щоб завдання були посильними, але містили елемент складності, який стимулює розвиток наполегливості [3, с. 12].

Виконавчий етап є ключовим для формування цієї якості, оскільки саме під час виконання завдань учень стикається з труднощами. Подолання цих труднощів потребує зусиль, терпіння та наполегливості. Учні вчаться не зупинятися при перших невдачах, а шукати способи досягнення мети. Особливу роль відіграють завдання, які потребують поетапного виконання, адже вони формують здатність працювати тривалий час і доводити справу до кінця.

Контрольно-оцінювальний етап сприяє усвідомленню результатів діяльності та формуванню рефлексії. Аналіз виконаної роботи дозволяє учневі оцінити власні зусилля, побачити досягнення та визначити напрямки для вдосконалення. Це підвищує впевненість у власних силах і мотивує до подальшої діяльності.

Важливою умовою формування наполегливості є створення ситуації успіху. Учні повинні відчувати, що їхні зусилля мають результат, навіть якщо він не є ідеальним. Підтримка з боку вчителя, схвалення та заохочення сприяють формуванню позитивного ставлення до діяльності та бажання продовжувати роботу. Водночас важливо не лише хвалити результат, а й підкреслювати зусилля, які доклав учень [4, с. 76].

Ефективним є також використання поетапних завдань, які дозволяють учням поступово просуватися до мети. Кожен завершений етап створює відчуття досягнення і мотивує до подальшої роботи. Це сприяє розвитку витривалості та наполегливості. Крім того, важливо навчати учнів планувати свою діяльність, визначати послідовність дій і розподіляти час [2, с. 35].

Значну роль у формуванні наполегливості відіграє організація спільної діяльності. Робота в парах і групах створює умови для взаємної підтримки, обміну досвідом і спільного подолання труднощів. Учні вчаться допомагати один одному, не здаватися у складних ситуаціях і доводити розпочату справу до кінця [4, с. 81].

Практика початкової школи свідчить, що діяльнісний підхід сприяє розвитку наполегливості через використання різноманітних завдань. Наприклад, виконання практичних робіт, створення виробів, розв'язання проблемних ситуацій, участь у проєктній діяльності формують здатність працювати тривалий час і досягати результату. Особливо ефективними є

завдання, які передбачають поступове ускладнення, оскільки вони стимулюють розвиток наполегливості.

Важливим є також розвиток рефлексії як здатності усвідомлювати власну діяльність. Учні повинні вчитися аналізувати свої дії, визначати труднощі та знаходити способи їх подолання. Це сприяє формуванню саморегуляції та підвищує ефективність навчання [1, с. 196].

Отже, формування наполегливості у молодших школярів є важливим завданням сучасної початкової освіти. Діяльнісний підхід створює сприятливі умови для розвитку цієї якості, оскільки забезпечує активну участь учнів у навчальному процесі та сприяє формуванню здатності долати труднощі. У процесі виконання навчальних дій учні набувають досвіду подолання перешкод, що є основою формування наполегливості. Перспективи подальших досліджень полягають у розробленні методичних рекомендацій щодо формування наполегливості з урахуванням індивідуальних особливостей учнів, а також у вивченні можливостей використання сучасних освітніх технологій для розвитку цієї якості.

Список використаних джерел

1. Білоусова Н.В., Гордієнко Т.В. Діяльнісний підхід (на прикладі моделювання) на уроках з ЯДС у початковій школі. Актуальні питання гуманітарних наук: міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Дрогобич: Видавничий дім «Гельветика», 2021. Вип. 43. Том 1. С. 192-197.

2. Гордієнко Т.В., Білоусова Н.В. Прийоми організації діялісного підходу в початковій школі на уроках «Я досліджую світ». *Наукові записки. Серія "Психолого-педагогічні науки" (Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя) Ніжин: НДУ ім. М. Гоголя, 2022. № 3. с.30-38*

3. Діхтяренко З. М. Виховання наполегливості учнів загальноосвітньої школи засобами ігрової діяльності : методичні рекомендації. К.: Наук. світ, 2008. 41 с.

4. Сизоненко В.А., Заєць С.С., Ковальська В.В., Маркіна В.В. Виховання наполегливості та впевненості у молодших школярів засобами хореографічного мистецтва: монографія. Умань : ВПЦ «Візаві», 2020. 164 с.

Розвиток особистості молодшого школяра в контексті сьогодення
Розвиток творчості молодших школярів через діяльнісні завдання на уроці

Луканюк Юлія

Науковий керівник - кандидат педагогічних наук, доцент Т.В.Гордієнко
Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя

Сучасна початкова освіта спрямована на формування творчої, активної, самостійної особистості, здатної до нестандартного мислення та самовираження. У цьому контексті розвиток творчості молодших школярів стає одним із пріоритетних завдань освітнього процесу. Творчість забезпечує здатність дитини знаходити нові способи розв'язання завдань, проявляти ініціативу та адаптуватися до змін, що є особливо важливим у сучасному динамічному світі.

Молодший шкільний вік є сприятливим періодом для розвитку творчості, оскільки саме в цей час активно формується уява, образне мислення та емоційна сфера дитини. Водночас розвиток творчості потребує спеціально організованих педагогічних умов, які б стимулювали пізнавальну активність учнів і створювали можливості для їхнього самовираження [2, с. 12].

Ефективним засобом розвитку творчості є діяльнісний підхід до навчання, який передбачає активну участь учнів у процесі здобуття знань. У межах цього підходу навчання організовується через виконання діяльнісних завдань, що спонукають учнів до пошуку, дослідження, аналізу та створення нового продукту. Саме такі завдання сприяють розвитку творчого мислення та формуванню креативності [1, с. 30].

Діяльнісні завдання відрізняються тим, що вони не мають єдиного правильного розв'язання і передбачають варіативність відповідей. Вони стимулюють учнів до самостійного мислення, дозволяють проявити індивідуальність і сприяють формуванню впевненості у власних можливостях. У процесі виконання таких завдань учні вчаться генерувати ідеї, комбінувати відомі способи дій, знаходити нестандартні рішення [1, с. 32].

Важливою умовою розвитку творчості є створення на уроці сприятливої психологічної атмосфери. Учні повинні відчувати підтримку, мати можливість вільно висловлювати свої думки та не боятися помилок. Позитивне ставлення вчителя до творчих проявів учнів сприяє формуванню мотивації до навчання і стимулює активність.

Організація діяльнісних завдань передбачає чітку структуру навчальної діяльності. На початковому етапі учні ознайомлюються із завданням, аналізують його умови та визначають можливі способи виконання. На наступному етапі відбувається безпосереднє виконання завдання, під час якого учні реалізують свої ідеї. Завершальним етапом є обговорення результатів, що сприяє розвитку рефлексії та усвідомлення власної діяльності.

Особливу роль у розвитку творчості відіграють практичні та творчі завдання. Наприклад, на уроках технологічної освітньої галузі учні можуть створювати вироби за власним задумом, використовуючи різні матеріали. Такі

завдання розвивають уяву, фантазію та здатність до самовираження. На уроках мови та читання доцільно використовувати завдання на складання казок, придумування закінчень історій, створення власних текстів. Це сприяє розвитку мовленнєвої творчості [3, с. 133].

Ефективним є також використання ігрових методів навчання, які стимулюють інтерес і активність учнів. Рольові ігри, творчі конкурси, інтерактивні вправи створюють умови для прояву ініціативи та розвитку креативності. Важливо, щоб завдання були різноманітними та відповідали віковим особливостям дітей.

Значну роль у розвитку творчості відіграє організація спільної діяльності учнів. Робота в парах і групах сприяє обміну ідеями, розвитку комунікативних навичок і вміню співпрацювати. У процесі такої діяльності учні вчаться слухати інших, аргументувати свою думку та знаходити спільні рішення [4, с. 157].

Не менш важливим є використання рефлексії, яка дозволяє учням оцінити власну діяльність, визначити успіхи та труднощі. Це сприяє усвідомленню процесу творчості та формує здатність до саморозвитку.

Практика показує, що систематичне використання діяльнісних завдань сприяє підвищенню рівня творчої активності учнів. Діти стають більш ініціативними, відкритими до нового, здатними до самостійного мислення. Вони виявляють інтерес до навчання, активно беруть участь у виконанні завдань і прагнуть досягти результату.

Отже, розвиток творчості молодших школярів є важливим завданням сучасної початкової освіти. Діяльнісні завдання виступають ефективним засобом його реалізації, оскільки забезпечують активну участь учнів у навчальному процесі, стимулюють їхню пізнавальну діяльність і сприяють самовираженню. Використання діялісного підходу дозволяє створити умови для формування творчої особистості, здатної до самостійного мислення та діяльності.

Список використаних джерел

1. Гордієнко Т.В., Білоусова Н.В. Прийоми організації діялісного підходу в початковій школі на уроках «Я досліджую світ». *Наукові записки. Серія «Психолого-педагогічні науки» (Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя) Ніжин: НДУ ім. М. Гоголя, 2022. № 3. с.30-38*
2. Коновальчук М. Розвиток творчості молодших школярів : Система літературних завдань. К. : Шкільний світ, 2010. 120 с.
3. Павленко В.В. Розвиток креативності молодших школярів як педагогічна проблема. *Проблеми освіти: Наук-метод. зб. / Інститут інноваційних технологій і змісту освіти МОН України. Київ, 2015. Вип. 85. С. 152-158.*
4. Панченко А.В. Розвиток творчих здібностей молодших школярів засобами ігрових технологій. (2018). *Актуальні проблеми психології в закладах освіти, 8, 155-160.*

Розвиток особистості молодшого школяра в контексті сьогодення
**Формування відповідальності у молодших школярів через навчальну
діяльність**
Саух Тетяна

Науковий керівник – кандидат педагогічних наук, доцент Т.В. Гордієнко
Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя
м. Ніжин

Проблема формування відповідальності в учнів молодшого шкільного віку є однією з найбільш фундаментальних у сучасному освітньому просторі України, особливо в контексті реалізації концепції Нової української школи. Відповідальність як інтегральна якість особистості не виникає спонтанно; вона є результатом тривалого виховного впливу та активного залучення дитини до суспільно значущої діяльності. У віці шести-десяти років навчальна діяльність стає провідною, що створює унікальні передумови для трансформації дитини з об'єкта педагогічного впливу на свідомого суб'єкта власної поведінки.

Актуальність дослідження цього питання зумовлена необхідністю підготовки підростаючого покоління до життя в динамічному соціумі, де здатність брати на себе зобов'язання та відповідати за їх виконання є критично важливою для успішної самореалізації. Психолого-педагогічні засади формування відповідальності ґрунтуються на розумінні того, що саме в початковій школі закладається фундамент морального обличчя дитини, її ставлення до праці та оточуючих. У вітчизняній науковій думці категорія відповідальності розглядається як складна сукупність вчинків, що відображають автономність особистості. Важливо, що цей процес нерозривно пов'язаний з утвердженням свободи дитини, де свобода виступає не як свавілля, а як простір для свідомого вибору [1, 2, 3, 5].

Навчальна діяльність має специфічні характеристики, що сприяють розвитку цієї якості. На відміну від гри, навчання є обов'язковим, воно вимагає дисципліни, дотримання режиму та звітності перед учителем і батьками. Це створює об'єктивну необхідність у саморегуляції. Структура відповідальності у молодшого школяра має багатокомпонентний характер: когнітивний компонент передбачає знання норм і обов'язків; *емоційно-ціннісний* - внутрішнє переживання за результат; *рефлексивний* - здатність аналізувати власні дії; *вольовий* - мобілізацію зусиль для подолання труднощів [2, с. 114].

Ефективне виховання відповідальності вимагає врахування вікових особливостей. Вступ до школи докорінно змінює соціальну ситуацію розвитку. Учитель стає представником суспільства, чий вимоги сприймаються як закон. На цьому етапі формуються ключові психологічні новоутворення: рефлексія дозволяє оцінювати власні можливості, внутрішній план дій дає змогу планувати виконання завдань подумки, а розвиток довільності забезпечує

контроль над емоціями та увагою. Важливим аспектом є формування адекватної самооцінки: діти, які впевнені у своїх силах, значно легше беруть на себе відповідальність за помилки та їх виправлення [4, с. 112].

У практичній діяльності вчителя особливу ефективність демонструють методи стимулювання самоконтролю. Наприклад, *прийом «вчительських помилок»*, коли педагог навмисно припускається хиби на дошці, спонукає дітей до пильності та активного аналізу. Формування відповідальності відбувається тоді, коли зовнішній контроль поступово трансформується у внутрішній самоконтроль дитини. Цьому сприяє також метод ситуативного моделювання та інтерактивні форми роботи (групові проєкти, тренінги), де учні вчаться узгоджувати свої інтереси з вимогами колективу [5, с. 86].

Окремої уваги заслуговує роль сім'ї, адже школа не може функціонувати ізольовано, адже дитина схильна копіювати моделі поведінки батьків. Цікавим інструментом взаємодії є *прийом «батьківського зошита»*, де дорослий виконує завдання, а дитина виступає в ролі експерта-контролера. Така зміна ролей розвиває відповідальну позицію учня. Водночас у сучасних умовах виховання відповідальності неможливе без врахування впливу цифрового середовища. Впровадження ІКТ дозволяє формувати навички самостійної учбової діяльності та відповідальне ставлення до інформаційної безпеки [5, с. 73].

Отже, формування відповідальності є інтегрованим процесом, що охоплює інтелектуальну, емоційну та вольову сфери. Ключовими чинниками успіху є створення атмосфери довіри в класі, надання дитині права на вибір і помилку, розвиток навичок саморегуляції та тісна співпраця з родиною. Лише за таких умов відповідальність стає внутрішньою потребою особистості, а не просто формальним виконанням зовнішніх вказівок.

Список використаних джерел

1. Бех І. Д. Вибрані наукові праці. Виховання особистості. Т. 2. К.: НЕНЦ, 2015. 640 с.
2. Зайченко О. І. Педагогіка: навчальний посібник. К.: КПТ, 2008. с. 528
3. Методичні засади формування соціальної компетентності молодшого школяра. К.: На Урок, 2023. 45 с.
4. Психологія молодшого школяра / за ред. О. В. Скрипченко. К.: Просвіта, 2001. 416 с.
5. Савченко О. Я. Виховний потенціал початкової освіти: посібник для вчителя. К.: Педагогічна думка, 2021. 224 с.

Роль учителя у розвитку особистості молодшого школяра в умовах освітніх змін

Герман Анастасія

Науковий керівник – кандидатка педагогічних наук, доцентка О.С. Філоненко
Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя
м. Ніжин

Сучасна українська школа переживає період глибоких трансформацій, пов'язаних із впровадженням концепції Нової української школи. В умовах цих змін особливої значущості набуває учитель початкових класів, адже саме він супроводжує дитину на одному з найвідповідальніших етапів її становлення у молодшому шкільному віці. Молодший школяр є виключно сприйнятливим до зовнішніх впливів: авторитет учителя для нього часто не менший, а то й більший, ніж авторитет батьків. Саме тому, як педагог будує стосунки з дітьми, яку атмосферу створює в класі, які цінності транслює, усе це також позначається на формуванні особистості учня. Водночас сьогодні роль учителя суттєво змінюється: від традиційного транслятора знань він перетворюється на фасилітатора, наставника, людину, яка створює умови для розкриття потенціалу кожної дитини. Це вимагає переосмислення підходів до педагогічної діяльності і визначення нових вимог до майбутніх учителів початкової школи.

Учитель початкової школи відіграє важливу роль у формуванні особистості дитини, адже саме через взаємодію з ним молодший школяр засвоює соціальні норми, формує цінності, ставлення до навчання та до самого себе. Як підкреслює Олександра Савченко, особистість учителя, його професійні та моральні якості безпосередньо впливають на результати навчання і виховання учнів. Це свідчить про те, що педагог є не лише організатором навчальної діяльності, а й носієм ціннісних орієнтацій, які передаються дітям у процесі спілкування [1].

У сучасних умовах учитель виконує роль фасилітатора та наставника, який допомагає дитині розкрити власний потенціал, розвинути самостійність, критичне мислення та відповідальність. Важливими стають такі якості педагога, як емпатія, підтримка, здатність до партнерської взаємодії. За дослідженнями Надії Бібік, саме співпраця між учителем і учнем сприяє формуванню позитивної мотивації до навчання та гармонійному розвитку особистості [2].

Водночас сьогодні роль учителя суттєво змінюється. В умовах Концепції Нової української школи педагог перестає бути єдиним учителем та джерелом знань, натомість він стає коучем, фасилітатором, тьютором і модератором в індивідуальній освітній траєкторії дитини [4].

Концепція НУШ наголошує на ідеї дитиноцентризму - максимальному наближенні навчання і виховання кожної дитини до її сутності, здібностей та індивідуальних особливостей, що забезпечує відмову від орієнтації на «середнього» учня і врахування потреб кожної дитини зокрема. У центрі освітнього процесу при цьому відбувається виховання в учнів відповідальності

за себе, формування загальнолюдських, морально-етичних і соціально-політичних цінностей [2].

Кожна з нових ролей учителя має безпосереднє значення для розвитку особистості молодшого школяра. Учитель-фасилітатор створює в класі психологічно безпечне середовище, організовує спільну діяльність таким чином, щоб кожна дитина могла висловити свою думку і бути почутою. Це впливає на формування впевненості у собі, комунікативних навичок та здатності до критичного мислення [4].

Одним із ключових завдань учителя-фасилітора є підтримка в кожному учневі впевненості та мотивації до пізнання, що є особливим місцем у перших класах, коли дитина лише адаптується до шкільного життя [2].

Учитель-тьютор проводить навчання кожного учня індивідуально, дитина вибудовує власну освітню траєкторію та формує в неї відповідальність за своє навчання і здатність до самостійного мислення - саме ця якість є основою для успішного розвитку особистості впродовж усього шкільного життя.

Учитель-коуч вивільняє внутрішній потенціал дитини, допомагає їй усвідомити власні сили та досягти поставлених цілей, що є основою для формування здорової самооцінки та позитивного ставлення до себе.

Учитель-модератор організовує групову взаємодію в класі, вчить дітей працювати в команді, поважати іншу думку і приймати спільні рішення - все це є підґрунтям для розвитку соціальних якостей особистості молодшого школяра [4]. Об'єднує всі ці ролі педагогіка партнерства, принципи якої повага до особистості, довіра у відносинах, діалог і взаємоповага між усіма учасниками освітнього процесу, розподілене лідерство та право вибору [2].

Молодший шкільний вік є сенситивним періодом для формування базової структури особистості. Перехід до навчання як провідної діяльності докорінно змінює соціальну ситуацію розвитку: дитина посідає нове місце в суспільстві, що передбачає систему обов'язків та відповідальність за якість своєї праці. У цей час у дитини починають інтенсивно розвиватися такі новоутворення, як рефлексія, внутрішній план дій та самоконтроль. Учитель відіграє ключову роль у цьому процесі, адже його оцінка для учня 1–4 класів - це не просто бал за завдання, а визначення його суспільної цінності та статусу в колективі. Через оцінне ставлення педагога дитина вчиться оцінювати саму себе; спочатку це оцінювання є лише копіюванням думки дорослого, але згодом воно стає фундаментом власної внутрішньої самооцінки [3].

Головна виховна задача педагога полягає в тому, щоб прищепити учням норми поведінки, виховувати працездатність, чесність та колективізм. На цьому етапі вчитель має допомогти дитині перейти від безпосередніх імпульсивних дій до вольової регуляції поведінки. Важливо, щоб педагог уникав нотацій, натомість мотивував свої оцінки конкретними прикладами. Орієнтуючи дитину на успіх, учитель сприяє розвитку почуття обов'язку та відповідальності, які стають провідними мотивами діяльності. Саме в початковій школі закладається спрямованість особистості: чи буде дитина прагнути до досягнень, чи розвине в собі пасивність. Тому сучасний вчитель - це людина, яка не просто вчить

читати й писати, а закладає психологічний фундамент майбутньої дорослої особистості [3, 5].

Підсумовуючи, можна стверджувати, що трансформація сучасної української школи докорінно змінює вектор професійної діяльності вчителя початкових класів. Перехід від традиційної моделі «транслятора знань» до ролей фасилітатора, тьютора та коуча є не просто зміною термінології, а фундаментальним кроком до втілення ідей дитиноцентризму. В умовах Нової української школи постать педагога стає ключовим чинником, що забезпечує психологічний комфорт та індивідуалізацію навчання, де кожен учень отримує простір для самовираження та розвитку власних здібностей. Молодший шкільний вік залишається найбільш сенситивним періодом для закладання фундаменту особистості. Саме в цей час під впливом авторитету вчителя формуються такі життєво важливі якості, як самооцінка, здатність до рефлексії, відповідальність та навички соціальної взаємодії. Педагогіка партнерства, що базується на довірі та діалозі, дозволяє перетворити освітній процес на спільну творчість, де вчитель не лише навчає, а й супроводжує дитину на шляху до її самоактуалізації.

Отже, успіх реформування освіти безпосередньо залежить від готовності вчителя до безперервного самовдосконалення, його емпатії та здатності бути для учнів моральним орієнтиром. Створюючи атмосферу взаємоповаги та підтримки, сучасний педагог формує не лише грамотного учня, а й свідому, критично мислячу особистість, готову до викликів динамічного світу.

Список використаних джерел:

1. Дидактика початкової школи. URL: <https://ru.scribd.com/document/870680869/%D0%94%D0%B8%D0%B4%D0%B0%D0%BA%D1%82%D0%B8%D0%BA%D0%B0-%D0%A1%D0%B0%D0%B2%D1%87%D0%B5%D0%BD%D0%BA%D0%BE-%D0%9E-%D0%AF> (дата звернення: 25.04.2026)
2. Нова українська школа: порадник для вчителя. URL: <https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/news/%D0%9D%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D0%BD%D0%B8/2018/12/12/11/20-11-2018rekviz.pdf> (дата звернення: 24.04.2026)
3. Формування особистості дитини в молодшому шкільному віці. URL: https://pidru4niki.com/77714/psihologiya/formuvannya_osobistosti_ditini_molodshomu_shkilnomu_vitsi (дата звернення: 24.04.2026)
4. Нові професійні ролі і завдання сучасного вчителя в контексті концепції Нової української школи. URL: <https://naurok.com.ua/dopovid-na-temu-novi-profesiyni-rol-i-zavdannya-suchasnogo-vchitelya-v-koncepci-nush-337212.html> (дата звернення: 25.04.2026)
5. Концепція Нової української школи. URL: <https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf> (дата звернення: 25.04.2026)

Розвиток особистості молодшого школяра в контексті сьогодення
**Формування особистості молодшого школяра в інклюзивному
освітньому просторі в умовах воєнного стану**

Проценко Оксана,
Аліфіренко Тетяна

Куп'янський інклюзивно-ресурсний центр Куп'янської міської ради
Харківської області
м. Харків

Сучасна українська школа функціонує в умовах надзвичайних викликів, пов'язаних із воєнним станом, масовим переміщенням населення та переходом до дистанційних форм навчання. У цих умовах особливої актуальності набуває проблема розвитку особистості молодшого школяра, адже саме початкова школа закладає фундамент ціннісних орієнтацій, соціальних навичок та емоційної стійкості [2]. Водночас усе більше дітей стикаються з труднощами війни, наслідками яких є порушення різних сфер їхнього життя — від особистісного розвитку до соціальної адаптації. Частина учнів може мати фізичні чи психічні травми, різний рівень підготовки до школи, різний досвід втрат і життєвих обставин. Це створює неоднорідність класу, яка потребує особливої уваги з боку педагогів та інклюзивного освітнього простору. Саме тому інклюзія має забезпечувати рівні можливості для всіх учнів, незалежно від їхніх індивідуальних освітніх потреб, соціального статусу чи життєвих обставин. В умовах війни вона виконує не лише освітню, а й соціально-психологічну функцію: сприяє формуванню відчуття безпеки, підтримки та довіри, що є критично важливим для дітей, які переживають травматичні події [5; 6].

Особливої уваги заслуговує проблема дітей, які тривалий час перебували в окупації. Вони часто мають значні освітні втрати, адже доступ до якісного навчання був обмежений або зовсім відсутній. Такі учні повертаються до школи з різним рівнем знань, нерідко з відчуттям відчуженості та психологічними травмами. Їхня адаптація до освітнього процесу потребує комплексної підтримки: від корекційних занять і додаткових програм вирівнювання знань до психологічної допомоги та створення безпечного середовища. Формування особистості цих дітей стає особливим завданням інклюзивного простору, адже саме він має компенсувати освітні втрати, відновити мотивацію до навчання та сприяти соціальній інтеграції. У процесі навчання важливо не лише надолужити академічні знання, а й розвивати внутрішні цінності та життєві компетентності. Для дітей, які пережили окупацію, ключовими стають такі якості, як емоційна стійкість, здатність до співпраці, довіра до дорослих і однолітків, уміння долати страх та невизначеність. Саме ці риси допомагають їм поступово відновлювати внутрішню рівновагу, долати відчуття ізоляції та формувати позитивну самооцінку. Інклюзивна освіта у випадку дітей з окупованих територій виконує не лише компенсаторну, а й виховну функцію: вона стає простором, де дитина може відчувати себе прийнятою, навчитися довіряти, розвивати комунікативні навички та поступово формувати

гармонійну особистість, здатну інтегруватися у суспільство й долати виклики сучасності.

У воєнних умовах діти стикаються з підвищеним рівнем тривожності, страху та невизначеності, що потребує від педагогів особливої уваги до формування емоційної стійкості, розвитку навичок саморегуляції та підтримки позитивного мислення. Важливим завданням освіти стає розвиток таких особистих якостей, як здатність до співпраці, емпатія, відповідальність, толерантність, уміння долати труднощі та адаптуватися до змін. Саме ці якості допомагають дитині не лише успішно навчатися, а й зберігати внутрішню рівновагу та знаходити ресурси для подальшого розвитку.

Звісно, розвиток особистості молодшого школяра неможливий без формування комунікативних навичок [3]. У дистанційному форматі це може досягатися через групові онлайн-заняття, спільні проекти, інтерактивні дискусії. Такі форми роботи сприяють розвитку співпраці, взаємоповаги та толерантності, що є ключовими цінностями інклюзивного простору [4]. Водночас, як зазначає І.Д. Бех, особистісний розвиток дитини має бути орієнтований на формування внутрішніх цінностей, моральної свідомості та здатності до саморегуляції [3]. Це означає, що освітній процес повинен не лише забезпечувати знання, а й створювати умови для виховання гуманістичних рис — відповідальності, емпатії, здатності до співпраці та самостійного прийняття рішень. Саме через комунікативну взаємодію, підтримку педагогів і залучення батьків відбувається становлення гармонійної особистості молодшого школяра, яка відповідає новим вимогам часу та здатна долати виклики сучасного суспільства.

Педагог виступає не лише носієм знань, а й наставником, який допомагає дитині адаптуватися до нових умов. Його завдання полягає у створенні атмосфери довіри та підтримки, що сприяє відкритому спілкуванню між учнями, учителем і батьками. Саме педагог допомагає дитині навчитися висловлювати власні думки, слухати інших, долати бар'єри у взаємодії та формувати позитивні соціальні навички. Завдяки індивідуальним консультаціям, груповим завданням та інтерактивним методам навчання учитель розвиває у школярів такі особисті якості, як відповідальність, самостійність, емпатія та здатність до співпраці. У цьому контексті педагог стає провідником у світі цінностей, що формують гармонійну особистість, готову до життя в суспільстві, яке базується на взаємоповазі та підтримці [4].

Інклюзивно-ресурсні центри (ІРЦ) є ключовою ланкою у забезпеченні якісної інклюзивної освіти, їхня діяльність спрямована на комплексну підтримку дітей з особливими освітніми потребами, проведення психолого-педагогічних оцінювань та надання рекомендацій педагогам і батькам. У воєнних умовах ІРЦ допомагають дітям долати наслідки стресу, адаптуватися до нових умов навчання та зберігати мотивацію [5; 6]. Тісна взаємодія ІРЦ із ЗЗСО є необхідною умовою для створення єдиного освітнього простору, а спільна робота педагогів, психологів та логопедів дозволяє розробляти індивідуальні програми розвитку, адаптувати навчальні матеріали,

здійснювати моніторинг успішності та психологічного стану дітей, організовувати тренінги для педагогічних колективів [1]. Батьки є головними партнерами школи та ІРЦ у процесі розвитку особистості молодшого школяра, тому такою важливою є регулярна комунікація між педагогами та батьками, яка включає індивідуальні консультації, спільне планування навчальних завдань, залучення батьків до онлайн-заходів та інформування про методи психологічної підтримки [4]. Інклюзія формує ціннісне середовище, яке позитивно впливає на всіх учасників освітнього процесу. Учні розвивають толерантність, емпатію, навички співпраці та взаємоповаги [4], педагоги вдосконалюють професійну гнучкість, креативність і педагогічну етику [4], а батьки зміцнюють партнерські відносини зі школою, формують атмосферу прийняття й підтримки у родині. У сучасних умовах воєнного стану ці спільні зусилля набувають особливого значення, адже саме вони стають основою для формування стійкої особистості молодшого школяра, і саме це допомагає дитині долати труднощі, знаходити внутрішні ресурси для розвитку та інтегруватися у суспільство, яке переживає кризу.

Таким чином, розвиток особистості молодшого школяра в інклюзивному просторі сьогодення є багатовимірним процесом, що охоплює психологічну підтримку, адаптацію освітніх методик, співпрацю інклюзивно-ресурсних центрів із закладами загальної середньої освіти та активну участь батьків. Умови війни лише підкреслюють важливість інклюзії як засобу збереження цілісності освітнього процесу та формування гуманістичних цінностей у дітей, які стають основою для майбутнього суспільства.

Список використаних джерел

1. Актуальні питання корекційної та інклюзивної освіти / За заг. ред. Ю.Д. Бойчука. Харків : ХНПУ ім. Г. С. Сковороди, 2020. 376 с.
2. Бандура, І. О. Психологічна підтримка дітей під час війни. *Особистість, суспільство, війна* : тези доп. учасників міжнар. психолог. форуму : м. Харків, 26 квітня 20254 р. Харків. нац. ун-т внутр. справ ; Нац. акад. правов. н. України. Харків : ХНУВС, 2024. С. 21-23.
3. Бех І. Д. Виховання особистості: підручник для студ. вищ. навч. закл. Київ: Либідь, 2008. 848 с.
4. Беляєва В.В. Інклюзивний простір сучасної української школи: виклики та можливості. Мелітополь: МДПУ, 2023.
5. Проценко О.В., Зудова Л.В., Аліфіренко Т.М. Роль інклюзивно-ресурсних центрів у STEM-освіті молодших школярів з труднощами у навчанні в інклюзивному просторі під час воєнного стану. *STEM-підходи в інклюзивній освіті: професійний розвиток педагогів* : матеріали наук.-практ. конф. з між. уч. м. Вінниця, 25 лют. 2025 р. Одеса: Видавничий дім "Гельветика", 2025. С. 90-94.
6. Проценко О.В. Інклюзивний простір для молодших школярів з труднощами в навчанні в умовах воєнного стану. Психолого-педагогічні проблеми вищої і середньої освіти в умовах сучасних викликів: теорія і практика: матеріали ІХ міжнар. наук.-практ. конф. : м. Харків, 19 – 20 березня 2025 р. Харк. нац. пед. ун-т імені Г. С. Сковороди. С. 122-125.

Роль логопедичних ігор у подоланні мовленнєвих труднощів в умовах інклюзії

Кириленко Аліна

Науковий керівник - кандидат педагогічних наук, доцент Т.В.Гордієнко
Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя

Сучасна початкова школа функціонує в умовах активного впровадження інклюзивної освіти, яка передбачає навчання дітей з різними освітніми потребами в одному освітньому середовищі. Одним із найбільш поширених викликів у такому середовищі є наявність у молодших школярів мовленнєвих труднощів, що можуть проявлятися у порушеннях звуковимови, недостатньому розвитку словникового запасу, труднощах у побудові зв'язного мовлення. Такі особливості ускладнюють процес навчання, комунікацію з однолітками та впливають на загальний розвиток особистості дитини.

Подолання мовленнєвих труднощів потребує системного та комплексного підходу, який поєднує педагогічні, психологічні та корекційні засоби. Одним із ефективних інструментів у цій роботі є логопедичні ігри, які поєднують навчання з елементами гри та створюють сприятливі умови для розвитку мовлення. Використання ігрових методів відповідає віковим особливостям молодших школярів, адже гра є природною формою діяльності дитини [2, с. 48].

Логопедичні ігри спрямовані на розвиток різних компонентів мовлення, зокрема фонематичного слуху, артикуляційної моторики, словникового запасу та граматичної будови мовлення. У процесі гри діти виконують вправи, які допомагають їм засвоювати правильну звуковимову, розрізняти звуки, будувати речення та висловлювати власні думки. Важливо, що такі вправи подаються у цікавій, доступній формі, що підвищує мотивацію до навчання [3, с. 91].

Особливу роль логопедичні ігри відіграють в умовах інклюзивного навчання, де необхідно враховувати індивідуальні особливості кожної дитини. Ігрова діяльність дозволяє адаптувати завдання відповідно до рівня розвитку учнів, забезпечити диференційований підхід і створити ситуацію успіху для кожного. Діти з мовленнєвими труднощами отримують можливість брати активну участь у спільній діяльності, що сприяє їхній соціалізації та розвитку комунікативних навичок [2, с. 49].

Ефективність логопедичних ігор значною мірою залежить від умов їх використання. Насамперед важливо забезпечити систематичність і цілеспрямованість роботи. Ігри мають бути включені в структуру уроку або корекційного заняття як невід'ємна складова навчального процесу. Крім того, необхідно враховувати індивідуальні особливості учнів, рівень їхнього мовленнєвого розвитку, інтереси та потреби.

Важливим є також створення позитивної емоційної атмосфери. Діти повинні відчувати підтримку, не боятися помилок і мати можливість вільно

висловлюватися. Позитивне підкріплення, заохочення та доброзичливе ставлення з боку вчителя або логопеда сприяють підвищенню впевненості дітей у власних силах і стимулюють мовленнєву активність [1, с. 34].

Практика показує, що використання логопедичних ігор дає змогу ефективно вирішувати завдання корекції мовлення. Наприклад, ігри на розвиток фонематичного слуху допомагають дітям розрізняти звуки, визначати їх місце в слові, що є основою для формування правильної звуковимови. Артикуляційні ігри сприяють розвитку мовленнєвого апарату, а лексичні та граматичні ігри допомагають збагачувати словниковий запас і формувати правильну будову мовлення.

Особливо ефективними є ігри, що передбачають взаємодію учнів. Робота в парах або групах сприяє розвитку комунікативних навичок, формує вміння слухати співрозмовника, висловлювати свою думку та співпрацювати. У процесі такої діяльності діти з мовленнєвими труднощами мають можливість навчатися у своїх однолітків, що позитивно впливає на їхній розвиток [1, с. 42].

Важливим аспектом є інтеграція логопедичних ігор у різні види навчальної діяльності. Вони можуть використовуватися не лише на спеціальних заняттях, а й на уроках мови, читання, математики та інших предметів. Такий підхід сприяє закріпленню мовленнєвих навичок у різних ситуаціях і забезпечує їх практичне застосування.

Отже, логопедичні ігри є ефективним засобом подолання мовленнєвих труднощів у молодших школярів в умовах інклюзивного навчання. Вони сприяють розвитку всіх компонентів мовлення, підвищують мотивацію до навчання, забезпечують активну участь дітей у освітньому процесі та створюють умови для їхньої соціалізації. Використання ігрових методів дозволяє зробити корекційну роботу більш результативною та доступною для дітей.

Перспективи подальших досліджень полягають у розробленні нових видів логопедичних ігор, адаптованих до умов інклюзивного навчання, а також у вивченні їх ефективності з урахуванням індивідуальних особливостей учнів.

Список використаних джерел

1. Логвинчук С.Л. Дидактичні ігри, вправи, творчі за вдання: розвиток мовленнєвої компетентності дошкільників. Харків: Видавнича група «Основа», 2012. 191 с.
2. Рібцун Ю. В. Організація та проведення у логопедичній групі ігор з правилами. *Сучасні проблеми логопедії та реабілітації : матер. І Всеукр. наук.-практ. конф.*, 7-8 лютого 2012 р., м. Суми. Суми : Вид-во СудПУ імені А. С. Макаренка, 2012. С. 47-53.
3. Яловик М. Дидактичні ігри та мовленнєвий матеріал у корекційній роботі з дітьми, які мають порушення мовлення. *Педагогічний вісник Поділля*. № 1-2 (2024) с. 91-93.

Трансформація дитячої книги в цифрову епоху

Насонова Тетяна

Науковий керівник - кандидат педагогічних наук, доцент А.А. Ємець
Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди
м. Харків

Трансформація дитячої книги на початку ХХІ століття є складним процесом, що охоплює не лише зміну носіїв інформації (від паперу до екрана), а й глибоку модифікацію форм взаємодії читача з текстом, жанрової структури та самих механізмів сприйняття інформації.

У сучасній індустрії спостерігається тенденція до переважання візуальної інформації над вербальною, що сприяло популяризації таких форматів, як вімельбух, комікси, книжки з доповненою реальністю, книжки з аудіосупроводом.

Вімельбухи (книжки-розглядайки) – видання з мінімумом тексту та максимально деталізованими ілюстраціями, що сприяють розвитку візуальної грамотності та творчої уяви.

Комікси (мальовиски) – тексти, де динамічний сюжет розгортається через послідовний візуальний ряд. Дослідники (Н. Косьмацька, А. Єфремова) зазначають, що такі видання допомагають утримувати увагу «цифрового покоління» завдяки лаконічності та захопливості.

Спостерігаємо стрімкий розвиток AR-технології (доповнена реальність). «Збагачені книжки» поєднують друковані сторінки з анімованими 3D- чи 4D-зображеннями, які «оживають» на екрані смартфона. Це спонукає дітей ознайомлюватися навіть із класичними сюжетами, які втратили популярність у традиційному вигляді.

Книжки з аудіосупроводом сприяють розвитку аудіативних умінь та допомагають дітям із труднощами в читанні швидше опанувати навичку, поєднуючи зорове та слухове сприйняття.

Новим етапом трансформації став експеримент видавництва «Ранок» (2023 рік), яке випустило книгу «Хочу на Марс», повністю написану та проілюстровану штучним інтелектом. Дослідники підкреслюють, що ШІ поки не може замінити автора як творця мистецтва через складність лексики та фактичні помилки, проте має значний потенціал у сфері освітнього контенту.

Ми є не лише спостерігачами, а й безпосередніми активними учасниками трансформації дитячої книги в цифрову епоху. На наших очах відбувається процес переходу від статичного тексту до інтерактивного медійного продукту, де традиційне слово гармонійно співіснує з візуальними та аудіальними ефектами. Хоча цифровізація несе ризики, вона одночасно відкриває нові можливості для промоції читання через ігрові та інтерактивні форми. Паперова книга зберігає свою цінність завдяки тактильному потенціалу та естетичній глибині, проте її майбутнє лежить у площині тісної інтеграції з високими технологіями, що дозволяє повертати дитячу книгу в активне культурне поле сучасної дитини.

Дитячі мотиви в ліричній спадщині Тараса Шевченка

Загребельна Валентина

Науковий керівник – кандидат філологічних наук, доцент О. В. Грищенко

ПЗВО «Міжнародний класичний університет імені Пилипа Орлика»

м. Миколаїв

Лірична спадщина Тараса Шевченка є вагомим явищем української культури, у якій особливе місце займають дитячі мотиви. Через образ дитини поет розкриває глибокі соціальні, моральні та психологічні проблеми суспільства XIX століття. Дитинство у його творах не є лише періодом безтурботності, а постає як складний і часто трагічний етап життя.

Дитячі мотиви у творчості Тараса Шевченка мають глибоке особисте підґрунтя. Його власне дитинство було надзвичайно важким: рання втрата батьків, життя в умовах кріпацтва, постійна праця та злидні. Ці обставини сформували особливу чутливість поета до дитячого болю, що яскраво відобразилося у його творах.

Образ дитини у Шевченка тісно пов'язаний із реальними умовами тогочасного життя, зокрема кріпацтвом, бідністю та соціальною нерівністю. Саме тому дитячі мотиви набувають у його ліриці глибокого соціального звучання та символічного значення. Однією з провідних тем є тема сирітства, яка проходить через значну частину творчості поета.

Образ сироти в Шевченка – це не лише конкретний образ, а й узагальнений символ беззахисності та страждання. Діти, позбавлені батьківської опіки, змушені самотійно виживати в жорстокому світі. Таке зображення значною мірою пов'язане з особистим досвідом самого поета, який рано втратив батьків і змалку відчув сирітську долю. Це додає його творам особливої щирості та емоційної глибини.

У вірші «Мені тринадцятий минало» автор відтворює світ дитячих переживань, поєднуючи світлі спогади про природу з гірким усвідомленням соціальної несправедливості. Дитина постає чутливою, здатною до глибоких емоцій і переживань. Цей твір є автобіографічним і дозволяє краще зрозуміти внутрішній світ поета, його сприйняття дитинства як періоду духовного становлення, але й водночас страждання.

Важливе місце у творчості Шевченка займає образ матері і дитини. Поет підкреслює силу материнської любові, її жертвовність і безмежність. Водночас він показує трагедію жінки, яка не може забезпечити щасливе майбутнє своїй дитині. У поемі «Катерина» дитина зображена як жертва соціальної несправедливості. Вона позбавлена батьківської опіки, приречена на злидні та самотність. Через цей образ поет викриває жорстокість суспільства та байдужість до людського горя.

Дитячі образи в ліриці Тараса Шевченка символізують чистоту, невинність і моральну правду. Дитина виступає як протиставлення жорстокому світу дорослих, що втратили здатність до співчуття. Водночас поет не ідеалізує

дитинство. Він показує його складним і трагічним, що підсилює емоційний вплив творів і робить їх правдивими.

Особливого значення набуває мотив самотності. Діти у творах Шевченка часто залишаються сам на сам зі своїми проблемами, без підтримки та захисту. Це підкреслює соціальну незахищеність дитини та викликає співчуття у читача, формуючи гуманістичне ставлення до інших. Через дитячі образи Тарас Шевченко вдається до гострої соціальної критики. Він засуджує кріпацтво, нерівність, моральну байдужість суспільства. Дитина у його творах стає показником стану суспільства: якщо страждають діти – значить суспільство є несправедливим і потребує змін.

Особливої уваги заслуговує психологізм у зображенні дитячих образів. Поет глибоко передає внутрішній світ дитини: її страхи, переживання, надії. Це робить образи живими та емоційно насиченими.

Художні засоби, які використовує Шевченко, підсилюють виразність дитячих образів. Зокрема, пестлива лексика, контраст, символіка та емоційна насиченість мови. Це допомагає створити глибокі й зворушливі картини дитячого життя.

Не менш важливим є мотив праці. Діти змалку змушені працювати, що позбавляє їх можливості повноцінного розвитку та навчання. Таке зображення підкреслює жорстокість соціального устрою і засвідчує прагнення автора привернути увагу до проблем дитинства. Попри трагізм багатьох творів, дитина у Шевченка символізує надію на майбутнє. Вона уособлює можливість змін, духовного відродження та побудови справедливого суспільства.

Природа у творах Шевченка часто виступає як контраст до важкого життя дітей. Вона символізує гармонію, красу і спокій, яких не вистачає в реальному житті. Цей контраст підсилює емоційний ефект і допомагає глибше розкрити внутрішній світ дитини.

Дитячі мотиви у творчості поета мають яскраво виражений гуманістичний характер. Автор співчуває дітям, прагне захистити їх і звернути увагу суспільства на їхні проблеми. Водночас ці мотиви виконують виховну функцію, формуючи у читача почуття справедливості, милосердя та відповідальності.

Отже, дитячі мотиви у творчості Тараса Шевченка мають багатогранне значення, є важливою складовою ліричної спадщини поета, через яку розкриваються глибокі соціальні проблеми та утверджуються гуманістичні цінності. Таким чином, образ дитини у творчості поета є багатограним: він поєднує в собі риси реального життя і символічного узагальнення, виступаючи засобом глибокого художнього осмислення дійсності.

Список використаних джерел

1. Дзюба І. Тарас Шевченко. Київ: Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», 2008.
2. Жулинський М. Слово і доля. Київ: Дніпро, 2002.
3. Смілянська В. Шевченкознавчі студії. Київ: Наукова думка, 2010.

Образи дитини і дитинства в поезіях Тараса Шевченка

Негруца Крістіна

Науковий керівник – кандидат філологічних наук, доцент О. В. Грищенко

ПЗВО «Міжнародний класичний університет імені Пилипа Орлика»

м. Миколаїв

Тема дитинства у творчості Тараса Григоровича Шевченка є однією з найпронизливіших і водночас найтрагічніших. Для поета дитина – це не лише біографічний спогад, а передусім етичний центр всесвіту, мірило людської совісті та символ майбутнього нації. У поетичному світі Тараса Шевченка дитинство – це коротка мить чистоти, яка постійно стикається з жорстокою реальністю кріпацтва та соціальної несправедливості.

У поезії і прозі письменника дитинство трактується як втілення чистоти помислів, безтурботності, щирості, як джерело радості й натхнення. Тарас Шевченко часто повертається до власних спогадів, де образ дитини нерозривно пов'язаний із природою та першими духовними відкриттями. У поезії «Мені тринадцятий минало» автор зображає стан дитячої душі, яка перебуває у гармонії зі світом. «Чого так весело було // Господнє небо, і село».

Проте цей «рай» миттєво руйнується усвідомленням власного сирітства та неволі. Дитячий погляд стає інструментом викриття суспільної неправди: небо, яке щойно «сіяло», раптом стає чужим, а доля – гіркою. Дитинство у Шевченка – це втрачений рай, який поет намагається повернути через творчість, але щоразу впирається в мури кріпосницького ладу.

Для Шевченка немає нічого святішого на землі, ніж жінка-мати з немовлям. У вірші «У нашій раї на землі...» він висловлює своє захоплення: *«У нашій раї на землі / Нічого кращого немає, / Як тая мати молодая / З своїм дитяточком малим»*.

Поет підносить цей образ до рівня ікони (Мадонни). Дитина для матері – це єдина втіха, «роса вечірня», яка дає сили виживати в умовах панщини. Однак Шевченко контрастує цю ідилію з трагічною долею жінки-покритки, чия дитина (байстря) стає ізгоєм у суспільстві ще до народження.

Тема дитячих страждань найбільш гостро звучить у поемах «Катерина», «Наймичка» та поезії «І золотої й дорогої». Дитина-сирота у Шевченка – це символ самої України, покинутої та знедоленої. Поет з великим болем описує самотність дитини, яка не знає батьківської ласки. У поезії «І золотої й дорогої» він пише про те, що навіть «золота грамота» не замінить дитині любові, якщо вона виростає в неволі.

Попри море сліз і страждань, образ дитини у пізній творчості Кобзаря трансформується у потужний символ відродження. У вірші «І Архімед, і Галілей» дитина стає головним героєм майбутнього вільного світу: *«...І на*

оновленій землі Врага не буде / супостата / А буде син / і буде мати / І будуть люди на землі».

Образ безталанної вбогої дитини проникає, зрештою, і у інші картини, які пересуваються перед зором уяви поета. Чи то мова йде про власну душу («убогу й маленьку»), чи про рідну Україну («зажурилась, заплакала як мала дитина»; «обідрана сиротою понад Дніпром плаче»), чи про волю кавказьких народів («її сердешную, ненагодовану та голу застукали милостиві та цькують»), чи про власні вірші, написані на чужині («В Україну ідіть, діти, попід тинню сиротами»), чи про самотню хатину, що високо стоїть на кручі («ніби та сирота прийшла топитися в Дніпрі – оттак стоїть одним одна хатина»). Скрізь виразно звучить своїм впливом на поетичне оформлення даного змісту уяви Шевченка те несвідоме, що ворущається у глибині душі, домагалося вислову.

У щоденнику є розповідь про те, як Шевченко побачив на стежці сліди «мініатюрних дитячих ноженят». «Я милувався і слідкував цей крихітний дитячий слід, поки він не зник у степовому полині разом зі стежкою». Цей випадок є своєрідною метафорою до всього його життя і творчості. Образ дитини був його натхненником, джерелом світла, сподіваної радості, спокою, етичного, естетичного і емоційного наповнення його картини світу. Тут дитина – це точка відліку нової історії, де немає рабства, а є лише родинне тепло та свобода. Це вищий гуманістичний ідеал поета: суспільство здорове лише тоді, коли в ньому щаслива дитина.

Образ дитини у Тараса Шевченка є багатограним:

1. Це реалістичний образ маленького кріпака, чиє дитинство вкрадене важкою працею.
2. Це філософський образ чистої душі, яка страждає від несправедливості дорослого світу.
3. Це пророчий образ вільної нації, що має народитися на своїй землі.

Усе, що відбувається з дитиною, має наслідки в дорослому житті. Кожен стикається з різними життєвими проблемами та має різні можливості їх розв'язання. Одна людина отримує кращі стартові умови, але нічого не досягає. Іншу персону стискають проблеми, але вона пробивається до світла. Тарас Шевченко змалку мусив боротися з багатьма дитячими труднощами. Особистий досвід, помножений на талант, дав йому славу, а згодом – статус Пророка серед нащадків.

Тарас Шевченко першим в українській літературі з такою силою заговорив про права дитини на щастя, любов і вільний розвиток, зробивши дитячу сльозу найважчим аргументом проти тиранії.

Сучасні дослідження в галузі української дитячої літератури та педагогіки

Символіка персонажів-тварин та їх роль

у розкритті людських рис у казкотворенні Івана Франка

Шалухіна Ірина

Науковий керівник – кандидат філологічних наук, доцент О. В. Грищенко

ПЗВО «Міжнародний класичний університет імені Пилипа Орлика»

м. Миколаїв

Казкова спадщина Івана Франка, зокрема збірка «Коли ще звірі говорили», є унікальним прикладом того, як через образи тварин письменник аналізував складні соціальні та психологічні аспекти людського життя. Франко не просто переповідав фольклорні сюжети, а створював глибоку алегоричну систему, де кожна тварина ставала носієм певних суспільних ролей або моральних якостей. Використання анімалістичного світу дозволило автору обійти цензурні обмеження та звернутися до народу з гострою сатирою на тогочасний лад.

1. Тварина як дзеркало суспільства. У казках Івана Франка тваринний світ побудований за принципом суворої людської ієрархії, що віддзеркалює австро-угорську дійсність Галичини межі XIX–XX століть. Лев, Ведмідь та Вовк уособлюють представників влади – панів, судових чиновників та можновладців. Їхня фізична сила часто поєднується з інтелектуальною обмеженістю, деспотизмом та повною байдужістю до потреб підлеглих. На противагу їм, дрібні звірі (Заєць, Їжак, Миша) виступають символами простого народу – селянства та міщан, які змушені щодня виживати в умовах правової несправедливості та економічного визиску [3, с. 45]. Автор підкреслює, що «лісове право» – це право сильного, яке нівелює поняття моралі та честі.

2. Психологізм образу Лиса Микити. Ключовим образом у казкотворенні Івана Франка є Лис. Це не просто хитра тварина з народних казок, а багатогранний образ інтелектуала-прагматика, адаптованого до агресивного середовища. Микита демонструє, що в жорстокому світі виживає не найсильніший фізично, а той, хто досконало володіє словом, закономірностями логіки та критичним мисленням. Франко наділяє Лиса складним, подекуди суперечливим характером: він може бути як підступним ошуканцем, так і жертвою обставин, що робить цей образ максимально наближеним до реальної людської психології [1, с. 92]. Лис Микита втілює тип особистості, яка здатна кинути виклик системі, використовуючи її ж вади проти неї самої.

3. Морально-етичне навантаження персонажів. Через поведінку тварин автор майстерно викриває такі універсальні людські вади, як жадібність,

підлабузництво, пиха та безпросвітна дурість. Наприклад, Осел у Франка часто стає символом не лише впертості, а й агресивної неосвіченості, яка під маскою поважності намагається видати себе за глибоку мудрість. Письменник акцентує увагу на тому, що вади тварин – це проєкція деградації людського духу. Водночас слабші звірі часто здобувають перемогу над хижаками завдяки солідарності, взаємовиручці та кмітливості. Це було прямим ідейним закликом автора до українського суспільства того часу: єднатися задля захисту спільних інтересів перед лицем гноблення [4, с. 112].

4. Антропоморфізація як художній прийом. Персонажі Франка не існують у вакуумі – вони розмовляють, одягаються та мислять як тогочасні мешканці Галичини. Використання соковитих діалектизмів, юридичної термінології та канцеляризмів у мові звірів підкреслює глибоко сатиричний та викривальний характер творів. Тварини стають художніми «масками», за якими уважний читач легко впізнає знайомі типи людей: від корумпованого сільського судді до заляканого, забитого злиднями селянина [2, с. 24]. Такий прийом дозволяє Франку перетворити казку на інструмент громадянського виховання, роблячи абстрактні поняття справедливості та гідності зрозумілими кожному.

Отже, анімалістичні образи в казках Івана Франка слугують не лише для розваги, а є потужним інструментом глибокої соціальної критики та психологічного аналізу. Письменник віртуозно використовує символіку тваринного світу, щоб у доступній алегоричній формі пояснити складні механізми суспільних взаємин. Через ці образи Іван Франко звертається до вічних цінностей, закликаючи читача до невпинного самовдосконалення, критичного оцінювання дій влади та непохитного захисту власної людської гідності в будь-яких обставинах. Його казки залишаються актуальними і сьогодні, нагадуючи про важливість розуму та моралі у боротьбі з грубою силою.

Список використаних джерел

1. Гнатюк М. Іван Франко: проблеми світогляду та поетики. Львів: Світ, 2011. 240 с.
2. Денисюк І. О. Розвиток малої прози в українській літературі ХІХ – початку ХХ ст. Київ: Вища школа, 2021. 312 с.
3. Тихолоз Н. Казкотворчість Івана Франка (генезис, поетика, жанрова специфіка). Львів: Видавництво ЛНУ ім. Івана Франка, 2005. 272 с.
4. Франко І. Я. Коли ще звірі говорили: Казки. Передмова Н. Тихолоз. Львів: Априорі, 2022. 168 с.

Сучасні дослідження в галузі дитячої літератури і методики літературного читання
Відображення української культури в дитячій літературі Лесі Українки

Бойштян Катерина

Науковий керівник – кандидат філологічних наук, доцент О. В. Грищенко

Саратський ліцей Саратської селищної ради

Білгород-Дністровського району Одеської області

ПЗВО «Міжнародний класичний університет імені Пилипа Орлика»

м. Миколаїв

У контексті сучасного національного відродження звернення до класичної спадщини є фундаментом формування ідентичності молодого покоління. Творчість Лесі Українки для дітей – це не лише літературні твори, а глибокий культурний код, що виховує національну самосвідомість, транслює українські цінності, традиції та світогляд через зрозумілі дитині образи.

Культурний простір дитячої літератури письменниці базується на синкретизмі фольклорних елементів та авторської філософії. Леся Українка однією з перших в українській літературі почала створювати тексти для дітей, які не просто повчають, а занурюють у контекст рідної культури через мову, побут та міфологію.

Основними формами відображення культури у творах письменниці є:

1. Фольклорна основа: використання народних казок, пісень, забавлянок («Біда навчить», «Мамо, іде вже зима...»).

2. Етнографічний елемент: деталізація українського побуту, одягу, звичаїв.

3. Природничий пантеїзм: одухотворення українського пейзажу як невід'ємної частини національного всесвіту. Для кожної нації існують свої «полюси» добра і зла, честі та ганьби. Національний всесвіт українців – це простір, де сформовані особливі етичні норми, де принципово важливими є поняття волі та гідності, які проходять крізь усю історію та літературу.

Характерною ознакою казки «Біда навчить» є використання народної мудрості як механізму соціалізації дитини. Через пригоди горобця авторка розкриває українську етичну систему, де праця, розум і самостійність є найвищими чеснотами. Літературна казка демонструє тяглість поколінь, притаманну українському патріархальному устрою, але з акцентом на індивідуальному розвитку особистості [3].

Іншим важливим аспектом є міфологічне наповнення, яке найяскравіше простежується в поезіях та поемах, адаптованих для дитячого сприйняття. Леся Українка майстерно вплітає образи мавок, русалок та інших демонологічних істот у реальний світ дитини, створюючи багатопаровий культурний простір. Це сприяє формуванню в читача цілісного образу українського космосу, де людина і природа існують в єдності [1].

Важливу роль відіграє і мовна естетика. Письменниця свідомо уникала надмірного спрощення «сюсюкання», характерного для тогочасної літератури для малят. Її мова – це багата, соковита українська лексика, яка сама по собі є

носієм культури. Вживання діалектизмів та фольклорних зворотів дозволяє дитині відчувати мелодику рідного слова, що є критично важливим для збереження національної ідентичності в умовах глобалізації. Леся Українка вважала, що дитина має чути справжню українську мову у всій її красі. Мовна образність не лише створює художнє тло, а й допомагає дитині пізнати рідне середовище – його звуки, кольори, традиції. Саме через рідне слово дитина пізнає своє «я» як частину національної спільноти.

Інтерактивність класики в сучасному контексті. Сьогодні твори Лесі Українки отримують нове життя через цифровізацію. В умовах цифрової епохи класика відкривається перед молодими читачами в нових, інтерактивних форматах:

1. Аудіовізуальні проєкти: створення мультфільмів та аудіокниг на основі її творів (наприклад, успіх сучасної адаптації «Мавки»).

2. Арт-буки: переосмислення класичних віршів через сучасні ілюстрації, що робить українську культуру візуально привабливою для кліпового мислення сучасної дитини.

Перевагою звернення до дитячої спадщини Лесі Українки є формування «м'якої сили» культури – здатності через літературу популяризувати українські цінності у світі. Водночас існує загроза архаїзації: якщо класика буде подана відокремлено від сучасності, вона ризикує стати лише музейним предметом. Тому завдання освітян, видавців і культурних менеджерів – забезпечити актуалізацію класики через сучасні формати сприйняття, зберігаючи її автентичність і глибину.

Дитяча література Лесі Українки є потужним інструментом трансляції української культури. Вона поєднує знання народної педагогіки, етнографії та поетичного чуття з глибоким розумінням психології дитини. Кожен текст письменниці – це сцена зі світу, де вчать не моралізуванням, а прикладом, не примусом, а красою. Письменниця показала, що дитина – це не пасивний споживач слова, а повноцінний учасник національного діалогу. Саме тому її творчість можна вважати своєрідним містком між минулим і сучасним, який забезпечує тяглість української культурної традиції [2].

У сучасних умовах війни та боротьби за збереження національного суверенітету творчість Лесі Українки набуває нового звучання. Її твори для дітей виступають інструментом культурного опору, адже формують покоління, здатне мислити українськими категоріями, любити свою мову, землю і народ.

Список використаних джерел

1. Забужко О. Леся Українка в конфлікті міфологій. *Поетичні майстерні*. URL: <https://maysterni.com/publication.php?id=11545>
2. Леся Українка. *Енциклопедія життя і творчості*. URL: <https://www.l-ukrainka.name/uk/Biography.html>
3. Українка Л. Біда навчить: казка для дітей. Київ : Веселка, 2006. 32 с.

Педагогічні ідеї Лесі Українки у творах для дітей

Серова Вікторія

Науковий керівник – кандидат філологічних наук, доцент О. В. Грищенко

ПЗВО «Міжнародний класичний університет імені Пилипа Орлика»

м. Миколаїв

Леся Українка – відома українська письменниця, яка створювала не тільки серйозні твори для дорослих, а й писала для дітей. Її дитячі твори мають не лише розважальний, а й глибокий виховний характер. Через них вона передає важливі життєві цінності, формує характер дитини та її світогляд.

Виховання добра і справедливості. У своїх творах письменниця показує, що добро повинно перемагати зло. Наприклад, у «Лісовій пісні» звучить ідея щирості й духовної чистоти: *«Ні! Я жива! Я буду вічно жити!»*. Ці слова Мавки утверджують силу добра і внутрішньої правди. Герої часто стоять перед моральним вибором, і через це діти вчаться розрізняти правильне і неправильне, розуміють важливість чесності та допомоги іншим.

Формування любові до рідного краю. У поезії «Красо України, Подолля!» авторка з ніжністю змальовує рідну землю: *«Красо України, Подолля! Розкинулось мило, недбало!»* Такі рядки допомагають дітям відчувати красу Батьківщини, формують повагу до природи й традицій, виховують патріотизм.

Виховання любові до природи. Природа у творах Лесі Українки – жива й одухотворена. У тій же Лісовій пісні вона постає як повноправний світ: ліс, озеро, істоти природи. Це вчить дітей бачити красу довкілля і розуміти, що природу потрібно берегти.

Розвиток уяви та мислення. Фантастичні образи – Мавка, Лісовик, Русалки – захоплюють дитячу уяву. У «Лісовій пісні» поєднуються реальність і казка, що стимулює дитину мислити, аналізувати та уявляти.

Виховання сили характеру. У поезії «Contra spem spero!» звучить потужний мотив незламності: *«Без надії таки сподіваюсь»*. Ці слова навчають не здаватися перед труднощами, формують наполегливість, віру в себе і внутрішню силу.

Повага до інших людей. У творах авторки важливе місце займають людські стосунки. Герої вчаться співчуттю, доброті, взаєморозумінню. Через їхні вчинки діти засвоюють норми поведінки в суспільстві.

Ідея свободи і самовираження. Леся Українка підкреслює право людини бути собою. У Лісовій пісні Мавка не зраджує свою природу, навіть попри страждання. Це вчить дітей відстоювати власну думку і бути незалежними.

Виховання працьовитості. У деяких творах підкреслюється значення праці як основи життя. Діти розуміють, що успіх потребує зусиль і відповідальності.

Роль емоцій і почуттів. Поезії Лесі Українки надзвичайно емоційні. Наприклад, у вірші «Стояла я і слухала весну» передано тонке відчуття світу. Це допомагає дітям розвивати емоційний інтелект і розуміти власні переживання.

Ненав'язливий характер виховання. У творах немає прямого повчання – дитина сама робить висновки через сюжет і образи. Саме це робить їх особливо ефективними.

Серед дитячих творів письменниці – казки, поезії, драматичні твори, де поєднуються простота і глибина змісту. Її поезії вчать бачити красу світу, а драматичні твори – розуміти складність людських почуттів.

Педагогічні ідеї Лесі Українки залишаються актуальними і сьогодні. Вони допомагають виховувати доброту, чесність, повагу та любов до рідного краю. Її твори сприяють розвитку мислення, уяви й емоційної сфери дитини.

Характерною рисою творчості Лесі Українки є відсутність прямого дидактизму. Виховний ефект досягається через художні образи та сюжетні колізії, що відповідає сучасним принципам особистісно орієнтованого навчання. Педагогічний зміст творів Лесі Українки полягає у їхній здатності комплексно впливати на розвиток особистості дитини: інтелектуальний, емоційний, моральний і соціальний. Її творчість є ефективним засобом реалізації таких педагогічних підходів, як гуманістичний, компетентнісний і культурологічний.

Отже, Леся Українка зробила великий внесок у дитяче виховання. Її творчість формує всебічно розвинену особистість і допомагає дітям зрозуміти, як правильно жити, відчувати і мислити.

Список використаних джерел

1. Білецький О. Трагедія правди. Українка Леся. *Твори в 12 т.*; Б. Якубський (заг. ред.). Київ: Книгоспілка, 1928. Т. 6: Драми. С. 117–139 с.
2. Портал лесі Українки. URL: <https://lesyaukrainka.com/> (дата звернення: 02.04.2026).
3. Романенчук Б. Естетичні погляди Лесі Українки. *Леся Українка. 1871–1971 : зб. праць на 100-річчя поетки* / [Б. Романенчук (гол. редкол.) та ін.]. Філадельфія, б/в, 1971–1980. С. 11–40.

Сучасні дослідження в галузі дитячої літератури і методики літературного читання
Ідилія дитинства у «Сонячних кларнетах» Павла Тичини

Прокопейчук Анастасія

Науковий керівник – кандидат філологічних наук, доцент О. В. Грищенко
Світлодолинська гімназія-філія Саратського ліцею Саратської селищної ради

Білгород-Дністровського району Одеської області

ПЗВО «Міжнародний класичний університет імені Пилипа Орлика»

с. Світлодолинське, м. Миколаїв

Збірка «Сонячні кларнети» [3] Павла Тичини займає визначне місце в українській поезії початку ХХ ст., а сам письменник – творець нового поетичного стилю, який отримав назву «кларнетизм». Уся збірка насичена глибокими символами, коханням та музикою. Особливе місце у цій збірці посідає мотив природи, який набуває багатогранного символічного значення і відіграє важливу роль у розкритті світоглядних ідеалів автора. Збірка «Сонячні кларнети» своїми образами й поетикою споріднена з творчістю М. Коцюбинського, С. Васильченка та інших попередників Тичини. До цієї збірки увійшли такі дитячі твори, як «Хор лісових дзвіночків», «Гаї шумлять», «А я у гай ходила», які наділені мелодійністю, співчуттям, фольклористикою, якими автор прагне виховати, прищепити дітям любов до природи [1].

Павло Тичина велику увагу приділяв звучанню слів, ритму, оскільки символісти вважали музику найвищим мистецтвом. Автор бачив світ по-своєму та описував його, замінюючи реалістичні образи асоціаціями та символами. Варто згадати, що сам Тичина був дуже чистою та світлою людиною. Символіка образу дитини в Тичининих поезіях це, передусім, – ідеал чистоти та гармонії, зв'язок природи з космосом.

Ідилія дитинства у поетиці Тичини пов'язана з відчуттям первинної цілісності буття, характерної для дитячого світосприйняття. Ліричний суб'єкт у «Сонячних кларнетах» часто наближається до дитини у своїй здатності безпосередньо переживати світ, сприймати його як простір радості, гри та музики. Саме тому важливу роль відіграє синестезійність образів: звук, колір і рух зливаються в єдину гармонійну систему, що моделює особливу «музичну картину світу». У цьому контексті образ кларнетів виступає символом життєствердної енергії, що резонує з дитячою відкритістю до світу.

Образ ліричного героя в збірці «Сонячні кларнети» не статичний персонаж, а багатовимірна духовна конструкція, що поєднує в собі природне і космічне. Сам герой стає частиною природи, органічно з нею злитий. Він відчуває світ як живу, одухотворену систему, співрозмовника, друга. Однією з головних рис героя є символізм та змішане сприйняття світу – звуки набувають кольору, слово – ритму, а кольори – звучання. Світ для нього – це симфонія, звідси і з'явилася символіка «кларнетів».

Ліричний герой асоціюється з образом дитини, яка здатна радіти найпростішим речам, що надає поезії радісного та оптимістичного звучання. Але в той же час ми бачимо, що його свідомість спрямована до вищих духовних істин, гармонії світобудови. Це свідчить про ускладнення образу

героя, його поступову еволюцію. Тому в деяких творах з'являються тривожні нотки (передчуття історичних змін, духовний дисбаланс). І поет Тичина, і ліричний герой мали неймовірну здатність відчувати барви як звуки, а звуки як кольори, та перетворювати зорові образи на музику та пісні.

Природний простір у збірці постає одухотвореним, наповненим світлом і ритмом, що відповідає внутрішньому стану ліричного героя. Дитяче світовідчуття тут реалізується через пантеїстичне переживання дійсності, коли кожен елемент природи – сонце, вітер, квіти – набуває ознак живої істоти й вступає у діалог із людиною. Така поетика сприяє формуванню ідеалізованого образу світу, позбавленого конфліктності й дисгармонії.

Вірш «Хор лісових дзвіночків» [4] увійшов у дитяче коло літературного читання. Він своєрідний і за змістом, і за образністю, і за побудовою. Вивчаючи його, необхідно створити в уяві дітей чарівну картину життя лісу в яскравий, сонячний і теплий день. Вірш відзначається мелодійністю, музичністю, побудовою. Кожний рядок передає велику любов поета до природи, його захоплення нею [1].

Ідилічність дитинства у «Сонячних кларнетах» також виявляється через мотив гри. Гра виступає універсальним способом освоєння реальності, у якому поєднуються естетичне й пізнавальне начала. Поетична мова Тичини, насичена ритмічними варіаціями, алітераціями та асонансами, створює ефект легкої, майже дитячої імпровізації, що водночас має глибоку символістську природу.

У вірші «А я у гай ходила» [2] Павло Тичина з тонким знанням дитячої психіки виписав характер дівчинки, вдаючись до засобів мальовничості, елементів театральності та музичності. Для досягнення живописно-зорового ефекту вводиться і тут слово, що вимагає супроводу жестом: «А я у гай ходила по квітку ось яку!». Зорові образи знаходять естетичну підтримку в образності звуковій. Дівчинка не тільки бачить предмети казкового для неї гаю, а й чує, як відгукується той казковий гай своєю музикою, живим співом птахів.

Отже, ідилія дитинства у творчості Тичини постає як складна естетична категорія, що поєднує музичність, природну гармонію та ігрове начало. Вона виконує функцію художнього ідеалу, через який поет осмислює сутність буття й окреслює можливість духовної цілісності людини.

Список використаних джерел

1. Дитячі твори Павла Тичини. *Освіта.UA*. URL: https://osvita.ua/vnz/reports/ukr_lit/18211/ (дата звернення: 04.04.2026).
2. Тичина П. А я у гай ходила. *Ukrainian Library* (українська бібліотека). URL: <https://www.ukrlib.com.ua/books/printit.php?tid=5520> (дата звернення: 04.04.2026).
3. Тичина П. Соняшні кларнети. Київ : Друкарь, 1920. 75 с.
4. Тичина П. Хор лісових дзвіночків. *Ukrainian Library* (українська бібліотека). URL: <https://www.ukrlib.com.ua/books/printit.php?tid=412> (дата звернення: 04.04.2026)

Сучасні дослідження в галузі дитячої літератури і методики літературного читання
Роль казок Марії Пригари у розвитку уяви молодших школярів

Стахорська Оксана

Науковий керівник – кандидат філологічних наук, доцент О. В. Грищенко

ПЗВО «Міжнародний класичний університет імені Пилипа Орлика»

м. Миколаїв

У сучасній початковій школі особлива увага приділяється розвитку творчого мислення та уяви учнів. Саме уява допомагає дитині глибше сприймати художні образи, розуміти зміст літературного твору, співпереживати героям та формувати власне ставлення до прочитаного. Одним із ефективних засобів розвитку уяви молодших школярів є казка. Казкові твори мають яскраву образність, захопливий сюжет, фантастичні події та персонажів, що стимулює дитячу фантазію і творче мислення.

Метою роботи є визначення ролі казок Марії Пригари в розвитку уяви молодших школярів та обґрунтування доцільності їх використання в освітньому процесі початкової школи.

Казка як жанр дитячої літератури має значний потенціал для розвитку творчої уяви молодших школярів. У процесі читання художнього тексту діти уявляють персонажів, події та місце дії, що сприяє формуванню образного мислення. Саме тому казки широко використовуються на уроках літературного читання в початковій школі [1].

Вагоме місце у розвитку української дитячої літератури посідає творчість Марії Пригари – відомої письменниці, перекладачки та авторки численних творів для дітей. Її казки та оповідання вирізняються доступністю для сприйняття молодшими школярами, яскравими художніми образами та глибоким виховним змістом. Саме тому вони можуть ефективно використовуватися на уроках літературного читання в початковій школі.

Письменниця написала багато творів для дітей, серед яких особливе місце займають казки та пригодницькі історії. Серед найвідоміших творів авторки – «Байбак-мандрівник», «Казка про ведмедика», а також збірка «Відчиняє двері казка» [2]. Ці твори відзначаються цікавим сюжетом, яскравими образами та доступною для дітей мовою.

Наприклад, у казці «Байбак-мандрівник» письменниця розповідає про пригоди маленького героя, який вирушає у подорож. Під час читання цього твору учні можуть уявити різні місця, які відвідує герой, його переживання та враження від мандрівки. Такий сюжет стимулює фантазію дітей, допомагає їм уявляти нові образи та розвиває творче мислення [2].

Цікавим для молодших школярів є також твір «Казка про ведмедика», у якому головним героєм виступає кумедний лісовий мешканець. У казці описано його пригоди, взаємини з іншими тваринами та ситуації, у які він потрапляє.

Яскраві описи персонажів і подій допомагають дітям створювати у власній уяві цілі картини казкового світу. Крім того, такі твори навчають дітей дружбі, доброти та взаємодопомозі [3].

У збірці «Відчиняє двері казка» представлено кілька творів, у яких поєднуються елементи народної казкової традиції та авторський стиль письменниці. Героями цих казок часто виступають тварини або діти, що робить сюжети близькими та зрозумілими для молодших школярів. Завдяки цьому учні легше сприймають зміст творів і активно включаються у процес уявлення подій [2].

Крім казок, значний інтерес для дітей викликають історико-пригодницькі твори письменниці, зокрема «Козак Голота» та «Михайлик – джура козацький». Хоча ці твори мають інший жанровий характер, вони також сприяють розвитку уяви, адже описують події з історії України, пригоди героїв і їхні подвиги [4].

Під час роботи з такими творами на уроках літературного читання вчитель може використовувати різні творчі завдання: запропонувати учням намалювати улюбленого героя, придумати продовження казки або скласти власну історію про пригоди персонажів. Такі види діяльності сприяють розвитку уяви, творчості та читацької активності дітей.

Казка як жанр дитячої літератури має великий потенціал для розвитку творчих здібностей дитини. Вона сприяє формуванню образного мислення, емоційної чутливості та здатності до фантазування. Під час читання казок діти уявляють події, персонажів і місце дії, що сприяє розвитку їхньої уяви та творчого мислення [1].

Казки Марії Пригари відзначаються образністю мови, динамічним сюжетом та цікавими героями. Письменниця майстерно поєднує елементи народної творчості з авторським стилем, створюючи твори, які легко сприймаються дітьми. Її казки сприяють формуванню моральних цінностей, навчають дітей доброти, справедливості, чесності та поваги до інших [2].

Однією з важливих особливостей казок письменниці є використання яскравих художніх образів. Описуючи персонажів і події, авторка створює у свідомості читача яскраві картини, які стимулюють уяву дитини. Молодші школярі, читаючи або слухаючи такі твори, уявляють казковий світ, співпереживають героям і часто продовжують історію у власній фантазії.

У процесі роботи з казками на уроках літературного читання вчитель може використовувати різні методичні прийоми, що сприяють розвитку уяви учнів. Наприклад, після читання казки учням можна запропонувати намалювати ілюстрацію до твору, придумати інший кінець історії або описати, як вони уявляють головного героя. Такі завдання активізують творче мислення дітей і допомагають їм глибше зрозуміти зміст прочитаного.

Ефективним є також використання інсценізації казок. Під час рольових ігор учні перевтілюються у персонажів твору, відтворюють їхні дії та емоції. Це

сприяє не лише розвитку уяви, а й формуванню комунікативних умінь, уміння працювати в колективі та виражати власні емоції [3].

Крім того, казки можуть використовуватися для розвитку творчих здібностей через різноманітні інтерактивні вправи. Наприклад, учитель може запропонувати учням скласти асоціативний куш до ключового слова казки або придумати нових персонажів, які могли б з'явитися в історії. Такі вправи допомагають дітям розвивати фантазію та вчать мислити нестандартно.

Слід зазначити, що казки Марії Пригари мають також значний виховний потенціал. Через поведінку героїв діти засвоюють моральні норми та правила поведінки. Казкові сюжети допомагають молодшим школярам усвідомити значення дружби, взаємодопомоги, чесності та відповідальності.

Таким чином, використання казок у навчальному процесі сприяє всебічному розвитку особистості дитини. Вони допомагають поєднати навчальну та виховну функції уроку літературного читання, а також формують позитивне ставлення учнів до книги. Казки Марії Пригари відіграють важливу роль у розвитку уяви молодших школярів. Їхня образність, захопливий сюжет і доступність для сприйняття сприяють формуванню творчого мислення, розвитку фантазії та емоційної чутливості дітей.

Використання творів письменниці на уроках літературного читання допомагає активізувати пізнавальну діяльність учнів, розвиває їхні читацькі вміння та формує інтерес до художньої літератури. Крім того, казки мають значний виховний потенціал і сприяють формуванню моральних цінностей у молодших школярів.

Таким чином, творчість Марії Пригари є важливим складником сучасної дитячої літератури і може ефективно використовуватися в освітньому процесі початкової школи для розвитку уяви, творчості та читацької культури дітей.

Список використаних джерел

1. Державний стандарт початкової освіти. *Офіційний портал Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1810-2025-%D0%BF#Text> (дата звернення: 26.03.2026).
2. Пригара М. Вірші та казки для дітей. Київ : Веселка, 1978.
3. Пригара М. Казка про ведмедика. *Казкова кузня*. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=OQaBybuGaEs>
4. Пригара М. Козак Голота : збірка оповідань за мотивами українських народних дум : [для мол. шк. віку] / грав. Г. Якутовича. Київ : Веселка ; Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2010. 78 с.
5. Савченко О. Я. Методика навчання літературного читання в початковій школі. Київ : Освіта, 2012.
6. Пометун О. І., Пироженко Л. В. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання. Київ : А.С.К., 2004.

Особливості екологічного виховання

у казках Василя Сухомлинського

Лебедев Денис

Науковий керівник – кандидат філологічних наук, доцент О. В. Грищенко

ПЗВО «Міжнародний класичний університет імені Пилипа Орлика»

м. Миколаїв

Сучасна педагогічна практика доводить, що екологічне виховання дітей охоплює значно ширший спектр завдань, ніж просте засвоєння знань про довкілля. Екологічне виховання спрямоване на те, щоб допомогти дитині відкривати світ у його красі й багатогранності, виховувати здатність співпереживати живим істотам, формувати любов і дбайливе ставлення до навколишнього середовища[2, с. 370].

Казка, яка побудована на науково достовірних фактах, але подана у художньо-казковій формі, за висновками багатьох дослідників, є ефективним засобом удосконалення процесу екологічного виховання дітей, надаючи йому емоційно-почуттєвого спрямування. Значущість такої казки визначається тим, що вона поєднує наукову основу з образним викладом, що дозволяє формувати реалістичні уявлення про природні об'єкти та явища, потреби живих організмів, а також про взаємозв'язки й залежності в природному середовищі [2, с. 194].

У багатому розмаїтті народних та авторських казок особливу цінність становлять казки Василя Сухомлинського, які пробуджують у дітей любов до природи та гармонійно поєднують художню образність і педагогічну спрямованість, що забезпечує їхню особливу виховну силу. Невеликі за обсягом художні твори вирізняються глибинною філософією та значним педагогічним потенціалом. Лаконічність тексту спонукає дітей до роздумів і самостійних висновків, активізує процеси мислення та сприяє реалізації принципів активної педагогіки. Читання таких казок не потребує багато часу на уроці чи виховному заході, проте забезпечує розвиток спостережливості, формування естетичних смаків, екологічного мислення та природоохоронних навичок учнів [4, с. 48].

Василь Сухомлинський наголошував, що сама по собі природа не має автоматичного чи магічного впливу на дитину; вона стає дієвим чинником виховання лише тоді, коли уміло спрямувати цей процес, надаючи йому виховного та пізнавального змісту. Педагог вважав, що дитина від природи є допитливим дослідником і відкривачем світу. Саме тому, на його переконання, перед нею має розкриватися багатогранна картина життя у яскравих барвах, живих звуках, казкових образах, грі, творчості та красі. Василь Сухомлинський підкреслює важливість створення для дітей такого освітнього середовища, яке не лише передає знання, а й формує емоційний досвід, розвиває уяву та здатність до творчого мислення. Казка, гра й мистецтво постають як ключові

засоби, що допомагають дитині відчувати гармонію світу, навчитися співпереживати й відкривати його красу у всій повноті [3, с. 118].

У контексті сучасної педагогіки екологічне виховання розглядається як складова гармонійного розвитку особистості, спрямована на формування відповідального ставлення до довкілля. У казках Сухомлинського цей процес реалізується через персоніфікацію природних явищ; морально-етичні ситуації взаємодії людини з природою; акцент на емоційно-ціннісному сприйнятті довкілля; виховання почуття відповідальності за живе.

Педагог використовує художнє слово як засіб формування екологічної культури, де природа виступає не лише фоном, а повноцінним «учасником» подій. Показовою у контексті екологічного виховання є казка «Покинуте кошеня».

У казці розкривається проблема відповідальності людини за живу істоту, що безпосередньо пов'язано з ширшим екологічним мисленням. Кошеня у творі символізує беззахисну природу, яка залежить від людської поведінки. Його стан (голод, страх, самотність) викликає емпатію, що є ключовим механізмом екологічного виховання. Дитина виступає носієм морального вибору, а її вчинок – прикладом відповідального ставлення до живого.

Казка реалізує кілька важливих виховних функцій: **формування емпатії** до всього живого; **усвідомлення відповідальності** людини за природу; **розвиток моральної рефлексії** через співпереживання; **стимулювання практичної поведінки** (допомога тваринам).

Отже, короткі казкові оповіді Василя Сухомлинського мають особливе значення для екологічного виховання, адже у своїй художній формі поєднують наукову основу та емоційний вплив, сприяючи розвитку любові до природи, усвідомленню її цінності та формуванню дбайливого ставлення до навколишнього світу.

Список використаних джерел

1. Борисенко У. В. Роль казки в екологічному вихованні дітей дошкільного віку. *Теорія і методика навчання: проблеми та пошуки*: зб. наук. 2018. Вип. 14. С.192–196.
2. Дука Т. М. Вплив художньої літератури на формування природничо-екологічної компетентності дитини. *Актуальні питання у сучасній науці*. 2023. № 5 (11). С. 368–378.
3. Замелюк М. Історична ретроспектива поглядів педагогів на природничо-екологічне виховання дітей дошкільного віку. *Освіта та розвиток обдарованої особистості*. 2025. № 3 (98). С. 115–120.
4. Павленко Ю. Феномен педагогічної казки Василя Сухомлинського. *Науково-педагогічні студії*. 2020. № 4. С. 45–53.
5. Сухомлинський В. Покинуте кошеня. Дерево казок. URL: <https://derevo-kazok.org/pokinute-koshenja-vasil-suhomlinskij.html> (дата звернення: 28.03.2026).

Сучасні дослідження в галузі дитячої літератури і методики літературного читання
**Милосердя та доброта у творах Василя Сухомлинського як засіб
формування моральних цінностей молодших школярів**

Сухо Віолетта

Науковий керівник – кандидат філологічних наук, доцент О. В. Грищенко
ПЗВО «Міжнародний класичний університет імені Пилипа Орлика»
м. Миколаїв

Творчість Василя Сухомлинського посідає важливе місце в українській педагогічній і літературній традиції, оскільки поєднує глибокий гуманістичний зміст із художньою виразністю та виховною спрямованістю. Його твори для дітей становлять цінний матеріал для формування морально-етичних орієнтирів особистості, особливо в умовах сучасних освітніх викликів, коли питання духовного розвитку учнів набуває особливої актуальності.

У контексті реформування освіти та впровадження компетентнісного підходу значна увага приділяється формуванню моральних цінностей у молодших школярів. Серед них особливе місце посідають милосердя та доброта як базові якості, що визначають гуманістичну спрямованість особистості.

У контексті сучасної педагогічної науки проблема формування моральних якостей у молодшому шкільному віці розглядається як ключова складова особистісного розвитку. За В. Сухомлинським, моральне виховання має ґрунтуватися не лише на абстрактних настановах, а передусім на емоційному досвіді дитини, який формується через художнє слово, образ і життєві ситуації. У своїй праці Серце віддаю дітям педагог наголошує, що «дитина мислить образами», а отже, саме через казки, оповідання та притчі можливо ефективно впливати на її моральну сферу.

У творах для дітей Василь Сухомлинський репрезентує морально-етичні категорії через доступні для сприйняття життєві ситуації. Милосердя постає як здатність до емпатії, співпереживання та готовності допомогти іншому, тоді як доброта розкривається як активна моральна позиція, що реалізується у конкретних вчинках.

Особливу увагу письменник приділяє формуванню емоційно-ціннісної сфери особистості. Через художні образи та моральні дилеми героїв у дітей розвивається здатність до рефлексії та формується відповідальне ставлення до власних вчинків.

З методичного погляду твори Василя Сухомлинського є ефективним засобом реалізації компетентнісного підходу на уроках літературного читання. Використання проблемно-діалогічних методів сприяє формуванню читацької, соціальної та емоційної компетентностей.

Отже, твори Василя Сухомлинського мають значний потенціал у формуванні морально зрілої особистості та сприяють розвитку таких якостей, як милосердя, доброта, відповідальність і гуманізм.

Сучасні дослідження в галузі дитячої літератури і методики літературного читання
Гуманістичні ідеї в поезії для дітей у творчості Ліни Костенко

Сіденко Ірина

Науковий керівник – кандидат філологічних наук, доцент О. В. Грищенко
ПЗВО «Міжнародний класичний університет імені Пилипа Орлика»
м. Миколаїв

Творчість Ліни Костенко займає особливе місце в українській літературі як явище високої духовності, моральної глибини та художньої довершеності. Вона є не лише видатною поетесою, а й носієм гуманістичних ідеалів, які пронизують усю її творчість. Особливо цінною є її поезія для дітей, адже саме в ній поєднується доступність форми з глибиною змісту. Через прості, на перший погляд, образи поетеса доносить до юного читача важливі моральні істини, формує світогляд, виховує чуйність, доброту та відповідальність.

Гуманізм як світоглядна основа творчості Ліни Костенко проявляється у визнанні цінності кожної людини, повазі до її внутрішнього світу, утвердженні добра, справедливості та гармонії. У поезії для дітей ці ідеї набувають особливого значення, адже саме в дитинстві закладаються основи характеру та моральних орієнтирів. Поетеса не повчає прямо, не нав'язує готових істин, а делікатно підводить дитину до самотійного осмислення світу через художні образи, метафори та емоційні переживання.

Однією з ключових гуманістичних тем у дитячій поезії Ліни Костенко є любов до природи. Природа в її творах постає не просто як тло подій, а як жива, одухотворена сутність. Вона «говорить», «відчуває», взаємодіє з людиною. У вірші «Осінній день, осінній день, осінній!» природа передає гармонію і спокій, але водночас – легкий смуток осені. Поетеса передає замилювання красою природи, її кольорами й настроєм. Осінь постає як емоційний стан людини.

У вірші «Вербові сережки» поетеса підкреслює красу простих природних деталей, показує тепле, майже інтимне ставлення до довкілля. Такий підхід формує у дітей особливе ставлення до навколишнього середовища, вчить бачити красу в найменших деталях: у шелесті листя, у співі птахів, у зміні пір року. Через ці образи поетеса виховує екологічну свідомість, відповідальність за збереження природи, розуміння того, що людина є її невід'ємною частиною.

Важливим аспектом гуманістичних ідей є утвердження добра і справедливості. У поезії для дітей Ліна Костенко часто звертається до ситуацій морального вибору. Вона показує, що добро не завжди є легким шляхом, але саме воно веде до гармонії та внутрішнього спокою. Зло ж, навпаки, постає як щось недосконале, безглузде або навіть смішне. Такий художній прийом допомагає дітям не лише розрізняти добро і зло, а й усвідомлювати наслідки власних вчинків. Поетеса формує у читача розуміння, що справжня сила полягає не в агресії, а в доброті, чесності та щирості. Скажімо, у вірші «Крила» добро асоціюється з духовністю, прагненням до високого, тоді як зло – це приземленість, байдужість, втрата моральних орієнтирів.

Особливу увагу у своїй творчості Ліна Костенко приділяє повазі до особистості дитини. Вона не спрощує зміст своїх творів, не «опускається» до

рівня примітивного повчання, а навпаки – піднімає дитину до рівня серйозного співрозмовника. У її поезії дитина постає як мисляча, відчуюча особистість, здатна аналізувати, співпереживати, робити висновки. Такий підхід є яскравим проявом гуманізму, адже визнає право дитини на власну думку, на емоції та внутрішній світ. Так, наприклад, у вірші «Кольорові миші» показано дитячу уяву, фантазію і водночас жорстокість дорослого світу, який не завжди здатен зрозуміти дитину.

Не менш важливою є тема формування моральних цінностей. Через свої вірші поетеса виховує у дітей такі якості, як доброта, чесність, відповідальність, повага до інших. Вона показує, що кожен вчинок має наслідки, що слова можуть як зцілювати, так і ранити, що справжня краса людини полягає у її внутрішньому світі. Її поезія вчить бути уважними до інших, співчувати, допомагати, не залишатися байдужими (вірші «Страшні слова, коли вони мовчать», «Крила» та ін.).

Важливим засобом передачі гуманістичних ідей у творчості Ліни Костенко є гумор і гра. Її вірші часто наповнені легкою іронією, дотепністю, мовною грою. Це робить їх привабливими для дітей, допомагає легше сприймати складні моральні поняття. Гумор у її поезії не має на меті висміяти чи принизити, він доброзичливий, світлий, спрямований на розвиток мислення та уяви. Через гру поетеса створює атмосферу довіри, в якій дитина відкривається до сприйняття глибших ідей.

Актуальність поезії Ліни Костенко для дітей не зменшується з часом. У сучасному світі, де діти часто стикаються з інформаційним перевантаженням, агресією та поверхневими цінностями, її твори стають джерелом духовної рівноваги. Вони допомагають формувати емоційний інтелект, розвивають здатність до співпереживання, вчать бачити сенс у простих речах. Її поезія сприяє гармонійному розвитку особистості, формує моральний стрижень, який є необхідним для життя в суспільстві.

Крім того, варто зазначити, що мова поезії Ліни Костенко є надзвичайно багатого, образною, мелодійною. Вона розвиває мовлення дитини, збагачує словниковий запас, формує відчуття краси українського слова. Через поетичну мову дитина вчиться мислити образно, глибше розуміти світ і себе в ньому.

Отже, гуманістичні ідеї в поезії для дітей у творчості Ліни Костенко є невід'ємною складовою її художнього світу. Через любов до природи, утвердження добра і справедливості, повагу до особистості дитини, формування моральних цінностей та використання гумору і гри поетеса створює унікальний простір для розвитку юного читача. Її поезія не лише розважає, а й виховує, формує світогляд, допомагає дитині стати чуйною, відповідальною та духовно багатогою особистістю. Саме тому творчість Ліни Костенко залишається важливою і актуальною складовою української дитячої літератури та відіграє значну роль у вихованні майбутніх поколінь.

Сучасні дослідження в галузі дитячої літератури і методики літературного читання

Сучасна українська дитяча література про війну як засіб емоційної підтримки та розвитку резильєнтності молодших школярів

Кучерук Руслана

Науковий керівник – кандидат філологічних наук, доцент Н.В. Мелекесцева
Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка
м. Кам'янець-Подільський

В умовах повномасштабної війни в Україні особливої ваги набуває проблема психологічної підтримки дітей молодшого шкільного віку, які є найбільш уразливою категорією до впливу травматичних подій.

Сучасна українська дитяча література, що осмислює воєнний досвід, виконує не лише пізнавальну й виховну, а й терапевтичну функцію, сприяючи емоційному розвантаженню, вербалізації переживань та розвитку внутрішніх ресурсів дитини. Дослідження українських науковців (У. Баран, Т. Близнюк, Т. Качак, К. Кисельової, І. Негрій, Н. Павлик, К. Хоми й ін.) підтверджують значний потенціал таких текстів у роботі з дитячою аудиторією, а практичні ініціативи, зокрема проєкт «Живі письменники. Як говорити з дітьми про війну та мир» [1], пропонують ефективні підходи до їх використання. Водночас окреслена проблема потребує подальшого наукового осмислення ролі дитячої літератури про війну в розвитку емоційної стійкості учнів початкової школи.

Мета статті – розкрити можливості сучасної української дитячої літератури про війну як ресурсу емоційної підтримки й формування резильєнтності молодших школярів.

У сучасному академічному тлумаченні резильєнтність (яку також часто називають психологічною пружністю або резилієнсом) розглядається як здатність людської особистості до відновлення після серйозних порушень психічного гомеостазу [4, с. 127].

Це вміння людини ефективно протидіяти стресовим чинникам, успішно долати психологічні травми та справлятися з глобальними життєвими викликами, гнучко адаптуючись до агресивних та несприятливих умов середовища. Важливо акцентувати увагу на тому, що резильєнтність не тотожна простому «виживанню» у складних обставинах. Це складний динамічний процес, результатом якого є не лише збереження цілісності, а й подальше процвітання та використання пережитих труднощів як унікальних можливостей для якісного внутрішнього зростання.

Український літературний простір для дітей у період з 2022 по 2026 роки сформував власну, унікальну стратегію комунікації та підтримки юних читачів. Пріоритетною функцією книжки сьогодні є не просто фіксація чи документування історичних подій, а повноцінна психотерапевтична робота, що допомагає дітям проживати та осмислювати «недитячі» реалії життя [5, с. 74]. Науковці виокремлюють такі засадничі функції сучасної мілітарної літератури:

– функція свідчення та легітимізації досвіду – художні твори детально фіксують долі реальних людей та описують внутрішні стани дитини-свідка. Це дозволяє юному читачеві усвідомити надзвичайно важливу річ: його

особистий досвід має значення, а емоції, такі як страх, розпач чи сум, є абсолютно нормальними реакціями на ненормальні обставини;

- компенсаторно-гедоністична функція – процес читання дає можливість дитині здійснити уявну подорож в інший простір, що допомагає тимчасово відволіктися від травматичної повсякденності та знайти емоційний перепочинок;

- емоційне контейнування та вербалізація – письменники знаходять та формулюють точні визначення для тих станів, які дитина відчуває, але не може назвати через брак слів. Володіння «правильною термінологією» для опису власного горя чи тривоги значно полегшує процес внутрішнього опрацювання цих почуттів;

- виховна й пізнавальна складова – сучасні книги навчають дітей практичних навичок безпеки в умовах загрози (наприклад, видання про мінну безпеку) та водночас плекають глибоку любов до рідного дому як базової життєвої опори [2, с. 156].

Дієвість емоційної підтримки, яку дитина отримує через книгу, значною мірою корелює з обраною автором стратегією оповіді. В сучасному літературному масиві можна чітко виділити три провідні моделі.

1. Модель «Дитина-свідок». Оповідь ведеться від імені дитини, яка пропускає події крізь фільтр власного сприйняття. Такий підхід формує ефект «рівний – рівному», що викликає у читача-однолітка найвищий рівень емпатії та довіри. Яскравим прикладом є «Блакитний записник» Галини Ткачук, де щоденник Бе-Зе розповідає історію дівчинки Влади та її досвіду вимушеного переселення.

2. Модель «Казкова алегорія та образи-символи». Залучення тварин або вигаданих істот як головних героїв дозволяє дитині дистанціюватися від прямого, гострого болю. Це допомагає зберегти емоційний контакт із важливою темою, але при цьому мінімізує ризик ретравматизації через надмірний реалізм. Прикладами таких символів стали пес Патрон, Півник з Бородянки або морська свинка Жерар у повісті Івана Андрусяка «Жерар-Партизан».

3. Модель «Війна як зовнішня темрява». У цій парадигмі війна представлена як стихійна руйнівна сила, якій протистоїть світло та єдність громади. У книзі «Війна, що змінила Рондо» авторів Романи Романишин та Андрія Лесіва війна позбавлена людського обличчя – це чорна темрява, яку герої перемагають колективним співом та світлом [3].

Дитяча книга про війну стає потужним терапевтичним інструментом завдяки методу дефаміліаризації. Цей прийом дозволяє подати звичні, але змінені війною об'єкти під іншим кутом, що робить їх сприйняття менш травматичним. Важливим елементом зміцнення резильєнтності є виявлення у тексті «символів сили», які згодом стають внутрішніми психологічними опорами для дитини. Ці образи допомагають школярам зрозуміти, що навіть у найтяжчі періоди існують ресурси для подолання. Якісна література ніколи не ставить за мету залякати читача – фінал завжди орієнтований на надію та конструктивну візію відновлення [6].

Проте використання подібного контенту в освіті вимагає від педагога суворого дотримання принципу «не нашкодь». Психологиня Світлана Ройз розробила чіткі алгоритми, які допомагають уникнути ретравматизації – стану, коли повторне проживання травми через текст може викликати паніку чи істерику. Безпечний алгоритм передбачає: глибоке розуміння контексту класу та сімейних обставин кожного учня; завчасне попередження про тему бесіди для внутрішньої мобілізації дітей; зміщення фокусу з проживання болю на пошану до подвигу та планування конкретних дій; обов’язкове використання стабілізаційних вправ (дихання, фізична активність) для повернення дитини в стан «тут і зараз» після уроку [6].

Отже, дитяча література для молодшого школяра – це природний спосіб пізнання світу, де добро завжди здобуває перемогу. В умовах війни вона виконує низку завдань: від спонукання – до дії до накопичення внутрішніх ресурсів. Читання впливає на когнітивний рівень, допомагаючи відновити хронологію подій та впорядкувати внутрішній хаос.

На емоційному рівні відбувається катарсис, що рятує дітей від психологічного регресу або неконтрольованої агресії. Крім того, дитяча література пропонує позитивні моделі поведінки, які діти переносять у реальність, особливо за умови активного залучення батьків до процесу читання й обговорення. Отже, сучасна українська дитяча література є унікальним «безпечним контейнером», що не лише допомагає дітям вистояти сьогодні, а й готує їх до свідомого творення майбутнього.

Список використаних джерел

1. Живі письменники. Як говорити з дітьми про війну та мир: посібник / упор. Т. Стус, А. Третяк, М. Артеменко. Київ, 2023. 150 с. URL: <https://surl.li/nzvoFc> (дата звернення: 23.04.2026).
2. Качак Т. Б., Близнюк Т. О. Війна в сучасній українській літературі для дітей та юнацтва. *Наукові записки. Серія: Філологічні науки*. 2024. Вип. 2 (209). С. 151–157. URL: <https://doi.org/10.32782/2522-4077-2024-209-23> (дата звернення: 23.04.2026).
3. Кисельова К. Дитячі книжки про війну і силу: чому важливо говорити з дітьми про складне. *Освіторія*. URL: <https://osvitoria.media/experience/dytyachi-knyzhky-pro-vijnu-i-sylu-chomu-vazhlyvo-govoryty-z-ditmy-pro-skladne/> (дата звернення: 23.04.2026).
4. Назарук Н. В. Психологічний аналіз моделей резильєнтності особистості. *Ментальне здоров’я*. 2025. №4. С. 126–131. URL: <https://doi.org/10.32782/3041-2005/2025-4.20> (дата звернення: 23.04.2026).
5. Павлик Н. Дитячі книги про війну в Україні. 2024. С. 72–76. URL: <https://eprints.zu.edu.ua/42871/1/1.pdf> (дата звернення: 23.04.2026).
6. Ройз С. Не ретравмувати дітей: рекомендації щодо використання контенту в підручниках. URL: <https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/news/2023/10/Svitlana.Royz-rekomendatsiyi-05.10.2023.pdf> (дата звернення: 23.04.2026).

Сучасні дослідження в галузі дитячої літератури і методики літературного читання
Дослідження стану обізнаності студентів із дитячої періодикою

Кашена Альона

Науковий керівник – кандидат педагогічних наук, доцент А.А. Ємець
Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди
м. Харків

У сучасному світі зі стрімким розвитком штучного інтелекту, гаджетів та цифрових технологій важливо знайомити учнів з дитячою пресою, яка має великий і поки що повноцінно не використаний дидактичний потенціал. Вона є засобом формування читацької культури, розвитку мислення та розширення світогляду дітей дошкільного та шкільного віку. Дитяча періодика виконує не тільки розважальну функцію, а й є гарним доповненням освітнього процесу, оскільки містить привабливо поданий матеріал з різноманітних галузей. Журнали та газети є періодичними виданнями, тому редакції мають змогу швидко реагувати на новини, освітні тренди та іншу актуальну інформацію. На жаль, в умовах війни та інфляції періодичні видання зіштовхуються з чималими труднощами, однією з них є втрата читацької аудиторії.

Наприкінці 2025 року нами було проведено онлайн-опитування серед студентів першого курсу факультету дошкільної освіти з метою визначення стану обізнаності із дитячою пресою. Вибір саме цієї категорії респондентів зумовлений їхньою майбутньою професійною діяльністю та необхідністю виявлення вихідного рівня обізнаності до початку фахової підготовки.

В онлайн-опитуванні взяв участь 21 студент, віком від 17 до 38 років (більшість 17-18 років). Процес заповнення анкети ніяк не контролювався, відповідно в оцінці результатів необхідно враховувати фактор звернення до інтернет-джерел.

Аналіз результатів анкетування показав, що більшість студентів (62%) знайомі з терміном «періодика», хоча третина респондентів (38%) зазначила свою необізнаність. Ті, хто вказав, що поняття відоме, здебільшого правильно розуміють сутність терміну «дитяча періодика». Більшість респондентів відповіли, що це журнали та газети призначені для дітей, які виходять регулярно. Деякі студенти додатково вказували, що це видання, які мають постійну назву та виходять з певною періодичністю; що вони поєднують у собі пізнавальну, виховну та розважальну функції; що вони містять цікаві, корисні та пізнавальні матеріали для дітей. Серед відповідей було одне неточне трактування, а саме «дитячі твори, що виходять регулярно», що не відповідає сутності поняття. Деякі респонденти (14%) вказали лише частину ознак, а саме «журнали та газети для дітей», не вказавши, що це видання, які виходять регулярно, через певні проміжки часу.

На питання, де потрібно було вказати назви дитячих журналів або газет, які були в їхньому дитинстві, відповів 81% опитаних студентів. Респонденти вказали різні назви, серед них: «Пізнайко» (33%), «Барвінок» (29%), «Кузя» та «Малютко» (по 10%). Назви «Саша та Маша», «Ухтишка», «Мурзилка», «Соняшник», «Їжачок», «Малюк Котя», «Зайчик», «Джміль», «Колосок», «Зернятко», «Веселка», «Том і Джеррі», «Barbie» було згадано одноразово. Також були вказані назви журналів, які видавалися з іграшками або картками,

наприклад, «The Cat Collection» (10%), «Scooby-Do. Великі таємниці світу» та «Пригоди Шрека» (по 5%). Було одноразово згадано назву підліткового журналу «Пригоди» та газету «Промінь». У середньому кожен студент пригадав 2 назви. 14% респондентів відповіли «не пам'ятаю», а 5% вказали не назву, а тільки тематику – «журнал про принцес».

Аналіз відповідей на запитання, про те, які назви сучасних дитячих журналів або газет відомі студентам, показав меншу обізнаність порівняно із читацьким досвідом у дитинстві. Розмаїття назв, наданих 86% студентів, склало 12 заголовків, а саме «Пізнайко» (57%), «Малятко» (27%), «Розумашки» (19%), «Мамине сонечко» (14%). По одному згадуванню було таких журналів, як «Барвінок», «Жасмин», «LEGO Magazine», «Колосок», «Однокласник» (журнал для підлітків), «Джміль» та «Смайлик». Також була відповідь «журнали про різні мультфільми» та «Пригоди» (журнал для підлітків). Середній показник – 1.8. 14% опитаних респондентів вказали, що не знайомі із розмаїттям дитячої періодики.

Стосовно місця дитячої преси в сучасному інформаційному просторі 80% респондентів висловилися, що журнали та газети для дітей є актуальними у ХХІ столітті. Студенти зазначили низку переваг періодичних видань, а саме: вони сприяють розвитку навички читання, логічного та критичного мислення, уяви, фантазії, уваги, пам'яті, дрібної моторики; пропонують безпечний та якісний контент, а також допомагають відволіктися від гаджетів; містять цікаві тексти, малюнки, розмальовки, аплікації, кросворди, головоломки, експерименти, ігри та інші завдання, які приваблюють дітей. На думку 10% респондентів періодика не є актуальною через її вартість, розвиток гаджетів та цифрових медіа. 5% студентів вказали, що необхідно оновити формат дитячих журналів та газет задля того, щоб зберегти їх актуальність, наприклад, перейти в онлайн-формат або стати інтерактивними. Інші 5% учасників опитування вважають, що певний матеріал в періодиці може бути актуальним, але вони вже застарілі, тому деяка інформація може бути не зрозумілою сучасним дітям.

Подібне дослідженням минулого року було здійснено К. Пустовид [1] на вибірці студентів факультету початкового навчання. Зіставлення отриманих даних дозволяє стверджувати, що респонденти обох факультетів мають схожі результати щодо розуміння поняття «дитяча періодика». Щодо частки студентів, які в дитинстві мали досвід перегляду журналів, навіть співпали найчастіше згадувані журнали («Барвінок», «Малятко», «Кузя»). Відмінність виявилася в більшому відсотку студентів факультеті дошкільної освіти, обізнаних із сучасними дитячими журналами (86% проти 56%) порівняно із факультетом початкового навчання.

Список використаних джерел

1. Пустовид Катерина. Обізнаність сучасних першокурниць ФПН у дитячій періодиці. Студентські ініціативи : теорія і практика початкової освіти : матеріали VI науково-практичної інтернет-конференції здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти першого року навчання факультету початкового навчання ХНПУ імені Г. С. Сковороди (3 травня 2025 р., м. Харків) / за заг. ред. д-ра пед. н., доц. О. А. Мкртічян. Харків : ХНПУ імені Г. С. Сковороди, 2025. С.55.

Сучасні дослідження в галузі дитячої літератури і методики літературного читання

**Жанрово-тематичне розмаїття сучасної української дитячої літератури
як основа для розвитку міжпредметних зв'язків у початковій школі**

Проспет Надія

Науковий керівник – кандидат філологічних наук, доцент О. В. Грищенко

ПЗВО «Міжнародний класичний університет імені Пилипа Орлика»

м. Миколаїв

Сучасний етап розвитку початкової освіти в Україні характеризується глибокими змінами, зумовленими тотальною цифровізацією та соціальною нестабільністю. Розвиток особистості дитини сьогодні відбувається в умовах, де покоління «альфа» демонструє надзвичайно високу швидкість обробки візуальної інформації, проте дедалі частіше стикається із проблемою стійкості уваги та концентрації. Цифровізація змінює не лише способи навчання, а й саму структуру самосвідомості молодшого школяра.

У цьому контексті роль дитячої літератури трансформується: вона перестає бути лише предметом філологічного аналізу і стає фундаментом для міжпредметної інтеграції. Розвиток особистості має базуватися на міцних духовних цінностях, які допомагають дитині протистояти деструктивному впливу глобального інформаційного простору [1, с. 45]. Саме художній текст, багатий на жанрово-тематичне розмаїття, дозволяє поєднати академічні знання з морально-етичним вихованням.

Сучасна українська література для дітей пропонує широкий спектр жанрів, які дозволяють реалізувати міжпредметні зв'язки на уроках у початковій школі. Трансформація особистісного розвитку молодшого школяра в умовах цифровізації вимагає нових підходів до подачі матеріалу, де книга виступає не лише джерелом інформації, а й модератором досвіду.

Навчальний процес у початкових класах має бути спрямований на створення ситуацій успіху, що критично важливо для формування позитивної самооцінки молодшого школяра [2, с. 89]. Цього можна досягти через використання декількох жанрів. Книги, що поєднують науковий факт із казковим сюжетом, стають ідеальним доповненням до курсу «Я досліджую світ». Вони допомагають дитині формувати природничу компетентність через емоційне залучення. Сюжети, що вимагають від читача логічних висновків та аналізу деталей, стимулюють розвиток логіко-математичного мислення. Розвивають навички «читання» візуальних образів, поєднуючи літературу з мистецькою галуззю.

Сьогодні поняття «безпека» для української дитини набуло нових сенсів. Соціалізація, яка раніше відбувалася через безпосередню гру, тепер часто

переходить у віртуальний формат. Це створює серйозні ризики зниження рівня емпатії та здатності до реальної комунікації.

Психологічне благополуччя дитини в таких умовах залежить від формування механізмів захисту та підтримки з боку дорослих [3, с. 112]. Жанрово-тематичне розмаїття сучасної прози (твори про інклюзію, внутрішні страхи, втрату чи дружбу) дозволяє вчителю інтегрувати читання в соціальну та здоров'язбережувальну галузі. Уміння розпізнавати свої емоції та керувати ними, яке дитина опановує через літературних героїв, є базовим для збереження її ментального здоров'я.

В умовах гіподинамії роль літератури у пропаганді активного способу життя зростає. Тематика спорту в сучасних творах виступає дієвим інструментом самодисципліни. Через подолання фізичних труднощів героями книг школяр вчиться ставити цілі у власному житті.

Виховання волі, загартоване через реальну активність та літературні приклади, стає фундаментом для майбутньої самореалізації особистості [1, с. 128]. Спортивна діяльність у поєднанні з читанням є ефективною протипагою цифровій залежності, оскільки повертає дитину до усвідомлення можливостей власного тіла та волі.

Розвиток особистості в умовах НУШ ставить критичне мислення на один рівень із грамотністю. Акцент в освіті має зміщуватися з простого накопичення фактів на розвиток здатності адаптуватися до змінних умов життя без втрати психологічної рівноваги [3, с. 145].

Жанрове розмаїття літератури вчить дитину аналізувати мотиви персонажів, розрізняти правду та фейки. Формування пізнавальної активності та гнучких навичок неможливе без відчуття дитиною власної успішності та захищеності в колективі [4, с. 312]. Вчитель сьогодні виступає фасилітатором, який допомагає дитині орієнтуватися в океані інформації.

Жанрово-тематичне розмаїття сучасної української дитячої літератури є не просто художнім явищем, а потужною методичною базою для розвитку міжпредметних зв'язків. Ефективний розвиток особистості молодшого школяра можливий лише за умови інтеграції зусиль школи та сім'ї на засадах гуманістичної педагогіки.

Лише через створення спільного ціннісного простору можливо виховати цілісну особистість, готову до викликів майбутнього. Головним пріоритетом освіти залишається людяність: розвиток здатності співчувати, критично мислити та зберігати внутрішню стійкість у світі, що постійно змінюється [4, с. 210].

Підсумовуючи, можна стверджувати, що жанрово-тематичне розмаїття сучасної української дитячої літератури є не лише літературознавчим

феноменом, а й стратегічно важливим дидактичним ресурсом Нової української школи. В умовах тотальної цифровізації та соціальної нестабільності, книга виступає унікальним стабілізаційним інструментом, що дозволяє гармонійно поєднувати академічні знання з розвитком емоційного інтелекту та критичного мислення молодшого школяра.

Особливого значення набуває терапевтична та соціалізаційна функція літератури. У часи, коли безпосереднє спілкування часто замінюється віртуальним, сучасна дитяча книга стає майданчиком для проживання складних емоцій, виховання емпатії та формування національної ідентичності. Образи героїв, які демонструють волюві якості, займаються спортом та долають життєві виклики, слугують для дітей дієвим прикладом для наслідування, допомагаючи розвивати резильєнтність (психологічну стійкість) та волю до самореалізації.

Методологічно обґрунтоване використання літературного контенту в інтегрованому курсі «Я досліджую світ», мистецькій, математичній та технологічній галузях дозволяє реалізувати ключову мету НУШ – виховання компетентної особистості. Як зазначено в працях провідних українських педагогів, успішність навчання в початковій школі безпосередньо залежить від відчуття дитиною своєї захищеності та успішності в освітньому просторі [4, с. 312].

Таким чином, сучасна українська дитяча література є фундаментом, на якому будується сучасний міжпредметний урок. Вона допомагає дитині не лише засвоювати суму знань, а й вчить жити в умовах невизначеності, розвиваючи м'які навички та зберігаючи духовні орієнтири. Роль учителя в цьому процесі полягає в тому, щоб бути мудрим навігатором, який через розмаїття сучасних текстів відкриває перед учнем простір для власних можливостей, критичних відкриттів та ціннісного становлення.

Список використаних джерел

1. Бех І. Д. Виховання особистості: Сходження до духовності. Київ : Либідь, 2006.
2. Бібік Н. М. Нова українська школа: poradник для вчителя. Київ : Літера ЛТД, 2018.
3. Максименко С. Д. Психологія особистості. Київ : Видавництво ТОВ «КММ», 2007.
4. Савченко О. Я. Дидактика початкової освіти. Київ : Грамота, 2012. 504 с.

Сучасні дослідження в галузі дитячої літератури і методики літературного читання
Розвиток читацької культури в учнів, які перебувають за кордоном

Левченко Анна

Науковий керівник – кандидат педагогічних наук, доцент А.А. Ємець
Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди
м. Харків

Читацька компетентність у початковій школі є однією з ключових складових всебічного розвитку дитини, оскільки саме в цей період закладаються основи читацької самостійності, пізнавального інтересу та роботи з текстом. Разом із тим, поряд із формуванням читацької компетентності, особливої актуальності набуває проблема розвитку читацької культури як інтегративного утворення. За О. Ісаєвою, це складова частина загальної культури особистості, комплекс знань, умінь і почуттів читача, що передбачає свідомий вибір тематики читання, його системність з метою повноцінного і глибокого сприйняття та засвоєння літературного тексту; це сукупність знань, умінь та почуттів читача, які дозволяють йому повноцінно та самостійно засвоювати художню літературу.

Сучасні дослідники (Н. Бондаренко, О. Вашуленко, С. Косянчук, В. Мартиненко, В. Снегірьова та ін.) розглядають проблему читання переважно в аспекті формування читацької компетентності, тоді як читацька культура в науковому дискурсі часто представлена як суміжне або тотожне поняття до читацької компетентності.

У сучасних умовах значна кількість українських дітей шкільного віку, перебуваючи за межами України, навчається в двомовному або полімовному середовищі. Згідно з даними Eurostat, у лютому 2026 року на території 27 країн Євросоюзу було зареєстровано приблизно 1,3 мільйони українських дітей віком до 18 років. Польща залишається країною з найбільшим числом неповнолітніх українців під тимчасовим захистом, де їх нараховується 444,4 тисячі, на другому місці перебуває Німеччина з показником у 324,5 тисячі осіб. Суттєво менші, але помітні показники мають також інші країни: у Нідерландах – 33,6 тис., у Норвегії (не членом ЄС) – 22,7 тис., а в Греції – 8,3 тис. осіб [1].

За таких обставин особливого значення набуває проблема розвитку читацької культури, де читання стає важливим інструментом культурної адаптації, емоційної стабілізації та збереження зв'язку з рідною культурою. Для дітей, які перебувають за кордоном, книжка, з одного боку, допомагає інтегруватися в новий культурний простір, а з іншого – підтримує українську мовно-культурну ідентичність. Це і зумовило вибір теми дослідження.

Одним з важливих завдань нашої наукової роботи постало питання змістовного добору зарубіжних творів для дитячого читання в початковій школі. Важливо, щоб такі тексти не були випадковими, а добиралися за чіткими критеріями відповідності віковим можливостям та художньої якості. Також необхідно було врахувати країнознавчий і порівняльний критерії. Країнознавчий принцип передбачає добір текстів, у яких чітко простежуються національно-культурні маркери: географічні назви, побутові реалії, традиції, імена, особливості ментальності, культурні символи. Такі твори дають змогу дитині побачити іншу країну «зсередини», через художній образ. Читання в

якісному перекладі українською продовжить розвивати необхідні мовні та читацькі компетентності, у перспективі можливе продовження знайомства з певним автором чи творами мовою оригіналу. Порівняльний принцип орієнтує на виявлення спільних мотивів і сюжетів у зарубіжній та українській літературі, що дає змогу не лише краще зрозуміти чужу культуру, а й усвідомити універсальність багатьох моральних і художніх моделей.

У науковій роботі ми зосередилися на кількох країнах – Німеччині, Норвегії, Греції та Нідерландах. Вибір країн для аналізу був не випадковим, це країни, дитяча література яких репрезентує різні культурні моделі Європи та має значний потенціал для вивчення в початковій школі. Німеччина є важливою для аналізу як одна з ключових країн європейської літературної традиції, зокрема завдяки казковій спадщині братів Грімм та класичній дитячій прозі. Норвегія репрезентує скандинавську модель дитячої літератури, у якій поєднуються фольклорна основа, пейзажна виразність і психологічна глибина. Греція є цінною не лише як колыска європейської культури, а й носій самобутньої дитячої літературної традиції, де поєднуються античні мотиви й національна історія. Нідерланди демонструють більш побутовий характер, орієнтований на повсякденний дитячий досвід, родинний затишок і культурні традиції.

У дослідженні з-поміж значного обсягу опрацьованої літератури було відібрано та проаналізовано 22 твори, що представляють творчість 12 авторів, серед яких виокремлено 7 повістей, 6 казок, 3 книжки-картинки, 2 повісті-казки, 2 народні казки, 1 роман та 1 оповідання.

У межах німецької літератури обидва принципи реалізуються особливо виразно. Казки братів Грімм є надзвичайно продуктивними для порівняльного аналізу. Так, «Гензель і Гретель» виявляє типологічну спорідненість з українською казкою «Івасик-Телесик»: в обох творах присутній мотив дитини, якій загрожує людоджерська істота, а перемога досягається не силою, а хитрістю. «Пані Метелиця» має очевидні сюжетні паралелі з українською казкою «Дідова дочка і бабина дочка», що дозволяє простежити спільну морально-етичну модель винагороди за працьовитість і покарання за лінощі. «Бременські музиканти», окрім чіткої локалізації в німецькому культурному просторі (місто Бремен), можуть бути зіставлені з українською «Рукавичкою» через мотив спільного співіснування різних тварин. Водночас твори Еріха Кестнера («Еміль і детективи») та Андреаса Штайнгелья («Ріко, Оскар і тіні темніші за темний», «Ріко, Оскар і справа про розбите серце») демонструють країнознавчий потенціал німецької дитячої прози через урбаністичний простір Берліна, побут міста, систему взаємин, соціальні моделі та мовні реалії (наприклад, німецькі звертання «фрау» та «гер»).

У норвезькій літературі країнознавчий принцип реалізується насамперед через пейзаж, побут і національний характер. У творах Марії Парр («Вафельне серце», «Воротар і море», «Тоня Гліммердал») відтворено життя норвезької провінції, сільський та приморський простір, особливості дитячого світосприйняття в умовах північної природи. Ці тексти легко сприймаються українськими дітьми, адже мають близькі мотиви дружби, пригод і дитячого

пустування, тому можуть бути зіставлені, зокрема, з українськими «Тореадорами з Васюківки». Повість Анне-Катаріни Вестлі «Восьмеро дітей, тато, мама і вантажівка» репрезентує побут норвезької родини, міський простір Осло та особливості сімейного укладу. Народна казка «На схід від сонця й на захід від місяця» поєднує обидва принципи: з одного боку, вона насичена типовими скандинавськими образами (білі ведмеді, тролі, крижані замки), а з іншого – має спільні сюжетні мотиви з українськими казками про шлюб із зачарованою істотою (наприклад, «Дівчина і вуж»).

Грецька дитяча література є цінною завдяки поєднанню виразного національного колориту та впізнаваних сюжетних моделей. У казці Євгеніуса Трівізаса «Троє маленьких вовчат і великий поганий свин» реалізується порівняльний принцип через іронічне переосмислення сюжету про трьох поросят, що розвиває критичне мислення та навички інтерпретації. Водночас твір Пенелопи Дельти «Пірат. Історія фокстер'єра, розказана ним самим» є яскравим прикладом країнознавчого тексту, оскільки репрезентує грецький побут, локальний колорит, систему імен, мандрівки містами й портами Греції, а також містить численні культурні й історичні реалії. Завдяки цьому твір формує уявлення про національну своєрідність грецького світу та розширює культурний кругозір молодших школярів.

У нідерландській літературі домінує країнознавчий принцип, реалізований через побутовість і національні культурні маркери. Твори Анні М. Г. Шмідт («Віплала», «І знову Віплала», «Іп і Яннеке») знайомлять читача з повсякденним життям нідерландської родини, моделями дитячої взаємодії, локальними традиціями, зокрема святкуванням Сінтерклаасу (нід. *Sinterklaas*). Ці тексти можуть бути продуктивно зіставлені з українською малою прозою для дітей, зокрема творами Наталі Забіли. Серія Джет Буке про Діккі Діка також репрезентує важливі культурні маркери Нідерландів через дитяче сприйняття тієї ж традиції Сінтерклаасу, що є аналогом свята Святого Миколая. Окреме місце посідає образ Міффі (нід. *Nijntje*) Діка Бруни, який став не лише літературним персонажем, а й культурним символом Нідерландів. Народна казка «Замок на скелі» поєднує країнознавчий аспект (північний ландшафт, морський простір, локальна міфологія) із порівняльним, оскільки сюжетно дуже перегукується з казкою «Румпельштільцхен», записаною братами Грімм.

Отже, розвиток читацької культури учнів, які перебувають за кордоном, потребує ретельного добору дитячої літератури, що враховує як культурний контекст країни перебування, так і потребу дитини зберігати зв'язок із рідною культурою. Найбільш продуктивним у цьому аспекті є поєднання країнознавчого та порівняльного принципів добору, оскільки це забезпечує не лише читацький інтерес, а й культурну адаптацію, міжкультурне розуміння та формування стійкої читацької мотивації.

Список використаних джерел

1. Слово і Діло. «Скільки українських дітей перебувають у Європі, рятуючись від війни» (2026). URL: <https://www.slovoidilo.ua/2026/04/28/infografika/suspilstvo/skilky-ukrayinsky-ditej-perebuwayut-yevropi-ryatuyuchys-vijny> (дата звернення: 29.04.2026).

Актуальні питання формування мовної особистості в сучасній початковій школі

Ефективні шляхи підготовки першокласників до оволодіння навичкою читання в добуквений період навчання грамоти

Мельникова Анастасія

Науковий керівник – кандидат педагогічних наук, доцент О.М Коваленко.
Харківський національний педагогічний університет імені Г.С.Сковороди
м. Харків

Добуквений період навчання грамоти є надзвичайно важливим етапом, який закладає основу для подальшого успішного оволодіння читанням і письмом. Саме в цей час формується базове розуміння мовлення як звукової системи, а також розвиваються ключові мовленнєві та пізнавальні здібності дитини. Головна мета цього періоду полягає не у вивченні букв чи запам'ятовуванні алфавіту, а у створенні передумов для усвідомленого сприймання та аналізу звуків рідної мови.

Першочерговим завданням є розвиток фонематичного слуху. На практиці це реалізується через систему ігрових вправ, де дитина вчиться виділяти конкретний звук серед інших фонем. Ефективним є використання вправи «Звуковий ланцюжок», де учні мають добирати слова за останнім звуком попереднього слова. Це привчає дитину чітко розрізняти межі звукових одиниць. Також особливе значення має операція синтезу: збирання слова з окремо названих звуків. Такий підхід допомагає дитині усвідомити, що слово — це не моноліт, а конструкція, яку можна розкласти та зібрати.

Окрему увагу варто приділити методам ейдетики, які допомагають дитині створювати яскраві асоціативні зв'язки між звуком та його характеристиками. Наприклад, використання кольорової візуалізації звуків не лише полегшує запам'ятовування, а й розвиває творче мислення. У поєднанні з інтерактивними технологіями, такими як мультимедійні дидактичні ігри на впізнавання звуків природи чи технічних шумів, це дозволяє значно розширити діапазон слухової уваги молодшого школяра.

Наступним важливим вектором роботи є формування вміння здійснювати складовий аналіз мовлення. Оскільки склад є мінімальною вимовною одиницею, дитина має навчитися «ділити» слова на частини ще до моменту знайомства з буквами. У цей період доцільно впроваджувати кінестетичні методи: «проплескування» ритму слова, відстукування або «крокування». Для візуалізації цього процесу ми пропонуємо використовувати конструктор LEGO або кольорові фішки. Наприклад, червона цеглинка позначає голосний звук, синя — твердий приголосний, а зелена — м'який приголосний звук. Коли першокласник власноруч будує модель слова, абстрактні звукові схеми стають для нього зрозумілими та логічними. Також на цьому етапі вводиться поняття наголосу через прийом «гукання слова», що допомагає дитині відчувати динаміку мовлення та запобігає монотонності під час майбутнього читання.

Паралельно з розвитком слухового сприймання необхідно приділяти увагу зоровому гнозису та просторовій орієнтації. Процес читання вимагає специфічного руху очей зліва направо, що не є природним для дитини

дошкільного віку. Для тренування цієї навички ми використовуємо графічні вправи: лабіринти, «стеження» пальцем за лініями різної складності та роботу з адаптованими таблицями Шульте (де замість цифр зображені знайомі малюнки). Це готує зоровий апарат до лінійного сприйняття інформації та вчить око фокусуватися на потрібному об'єкті. Розвиток зорової уваги через впізнання «зашумлених» або недописаних силуетів предметів є важливою профілактикою оптичної дислексії, оскільки привчає дитину бачити характерні деталі форми, що згодом допоможе не плутати схожі за накресленням літери.

Вагоме місце в добуковий період посідає розвиток артикуляційної моторики та мовленнєвого дихання. Без чіткої вимови звуків та вміння контролювати видих неможливо досягти плавності читання. Впровадження ігрових вправ «Гірка», «Годинничок» чи «Смачне варення» робить органи мовлення гнучкими. Дихальні ігри, такі як «Футбол олівцем» або «Мильна бульбашка», вчать дитину розподіляти повітря так, щоб вимовити ціле слово або коротку фразу на одному видиху. Це створює базу для того, щоб у букварний період дитина не «розривала» склад, а вимовляла його цілісно.

Збагачення активного словника та розвиток зв'язного мовлення також є невід'ємною частиною «усного випередження». Дитині значно легше ідентифікувати графічний образ слова, якщо воно вже є в її активному вжитку. Робота над семантикою слова, складання розповідей за серією малюнків та використання прийомів театралізації сприяють розумінню логічних зв'язків у тексті. Важливо, щоб педагог постійно чергував інтелектуальне навантаження з фізкультхвилинками, які також мають бути спрямовані на мовленнєвий розвиток (логоритміка).

Отже, добуковий етап навчання грамоти є не просто підготовчою ланкою, а самодостатнім періодом інтенсивного мовленнєвого та сенсорного розвитку першокласника. Головний акцент у цей час має бути зміщений із суто технічного розпізнавання графічних знаків на глибоке опанування звукової матерії мови. Тільки за умови, що дитина навчиться вільно оперувати фонемними одиницями на слух, вона зможе без перешкод перейти до усвідомленого читання складів і слів у майбутньому.

Використання мультисенсорного підходу, де дитина одночасно чує звук, відчуває його артикуляцію, моделює його за допомогою тактильних матеріалів та фіксує ритміку слова через рух, забезпечує створення міцних нейронних зв'язків. Таке навчання через гру та дію відповідає психологічним особливостям шестирічного віку та дозволяє уникнути передчасного перевтомлення. Важливо розуміти, що сформованість фонематичних процесів, розвинена просторова орієнтація та багатий активний словник є тими інструментами, які гарантують дитині ситуацію успіху в букварний період.

Системне впровадження методів «усного випередження» дозволяє вчителю початкових класів не лише якісно підготувати учнів до читання, а й вчасно попередити виникнення таких специфічних труднощів, як дислексія чи дисграфія.

Сучасні дослідження в галузі дитячої літератури і методики літературного читання
**Формування повноцінної навички читання як основи навчальної
діяльності молодших школярів**

Петров Станіслав

Науковий керівник – кандидат педагогічних наук К.С. Гнатовська
Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди
м. Харків

Формування навички читання є одним із пріоритетних завдань сучасної початкової освіти, адже саме воно закладає підґрунтя для успішного опанування усіх навчальних дисциплін. Сучасне суспільство стикається із проблемою надмірного захоплення молодших школярів гаджетами та соціальними мережами, що посилює вразливість дитячої психіки. У цих умовах процес читання виступає дієвим засобом розвитку мовлення, пам'яті, уяви та критичного мислення, формуючи у дитини реальне уявлення про життєві цінності та моральні орієнтири. У контексті розв'язання багатоаспектної проблеми дитячого читання, теоретичні та практичні засади навчання досліджувалися у працях таких науковців, як М. Вашуленко, Н. Воскресенська, О. Джежелей, А. Ємець, О. Коваленко, О. Хорошковська, І. Цєпова та інших. У їхніх розвідках обґрунтовано інноваційні підходи та авторські методики навчання читання, засади формування читацького кола, а також шляхи розвитку компетентності й інтересу до книги у молодших школярів.

Повноцінна навичка читання молодших школярів є інтегральним поняттям, що охоплює єдність технічної та смислової сторін, зокрема правильність, швидкість, свідомість і виразність сприйняття тексту. Вона виступає не лише об'єктом навчання, а й універсальним засобом засвоєння знань, що дозволяє учневі самостійно здобувати інформацію, аналізувати її та використовувати в різних видах навчальної діяльності. У методиці традиційно виділяють два основні види читання: голосне, яке відіграє провідну роль на етапі опанування грамоти та контролю технічних параметрів, і мовчазне, що поступово стає домінуючим у 3–4 класах, забезпечуючи високу швидкість сприйняття та розвиток самостійності учня. Повноцінна навичка читання є цілісним утворенням, у якому технічний аспект (спосіб, правильність, темп, виразність) поступово автоматизується, а смисловий – реалізується через глибоке усвідомлення логічних зв'язків, сюжету та головної думки тексту. Критеріями якості навички виступають правильність, свідомість, виразність та темп, який наприкінці початкової школи має корелювати з розумінням змісту й досягати оптимальних показників. Саме тому формування повноцінної навички читання слід розглядати як основу навчальної діяльності молодших школярів, адже вона є головним інструментом інтелектуальної праці та необхідною умовою для успішного засвоєння будь-якого навчального матеріалу.

Отже, формування повноцінної навички читання є ключовим завданням початкової освіти, оскільки саме воно закладає базу для результативного навчання особистості в майбутньому.

Сучасні дослідження в галузі дитячої літератури і методики літературного читання

**Корекція темпу та правильності читання другокласників у системі
індивідуальних позаурочних занять**

Задорожна Вікторія

Науковий керівник – кандидат педагогічних наук, доцент А.А. Ємець
Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди
м. Харків

Сучасні трансформаційні процеси в українському освітньому просторі вимагають від педагогів пошуку нових стратегій компенсації освітніх втрат. Особливого наукового та прикладного значення ця проблема набуває в контексті формування навички читання в учнів 2 класу, оскільки саме цей період вважається критичним перехідним етапом, де акцент має зміститися з технічного розкодування знаків на повноцінне та усвідомлене сприйняття тексту. Досвід показує, що відсутність безпосередньої взаємодії з учителем на етапі опанування грамоти в 1 класі призводить до виникнення несформованості навичок звуко-буквеного аналізу та синтезу, відсутності продуктивного способу читання, формування звички механічного, неусвідомленого читання.

Теоретичний фундамент нашого дослідження базується на засадах сучасної методики, яка наголошує на необхідності інтеграції традиційних дидактичних методів із новітніми інтерактивними формами роботи, цілеспрямованого впровадження ігрових технологій.

Для вирішення проблеми подолання навчальних втрат з читання для учня другого класу, який, за словами вчителя-класовода та батьків, потребує допомоги, було обрано індивідуальний формат занять як оптимальний.

У межах практичного етапу дослідження була проведена первинна діагностика другокласника, яка дозволила окреслити коло проблемних зон:

- суттєве відставання від нормативних показників із зафіксованим темпом читання на рівні близько 27 слів на хвилину;
- складні фонематичні труднощі, що проявляються у нечіткій диференціації звуків (зокрема, [г] та [r]), що стало прямим наслідком дефіциту повноцінного мовленнєвого спілкування в онлайн-форматі);
- хаотичне, поспішне читання, яке призводить до пропусків або заміन складів та слів, що, у свою чергу, руйнує логічний зв'язок між частинами речення та порушує загальне розуміння прочитаного змісту.

Для ефективної корекції виявлених дефіцитів у межах практичного етапу дослідження було розроблено та апробовано комплексну систему індивідуальних позаурочних занять, реалізовану за допомогою цифрових дидактичних інструментів (Canva, Wordwall, LearningApps). Методична логіка побудови роботи передбачала, перш за все, зміцнення артикуляційної бази та формування навичок уважного аналізу графічного образу слова. Під час апробації особливий акцент було зроблено на свідомому сповільненні темпу читання, що стало ключовим інструментом для запобігання типових механічних помилок та фундаментом для розвитку у дитини здатності до самокорекції. Комплексний підхід дозволив не лише суттєво покращити технічні параметри, а й розуміння читання учня.

Розвиток навичок усвідомленого читання молодших школярів в умовах дистанційного навчання

Качало Анастасія

Науковий керівник – кандидат педагогічних наук, доцент А.А. Ємець
Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди
м. Харків

Читання посідає особливе місце в житті молодшого школяра. Через різноманітні твори дитина набуває певного досвіду, збагачується та поринає у світ задумів автора. Водночас на початку оволодіння навичкою читання цей процес є непростим для школяра, адже кожен автор бачить світ по-своєму, і саме це своє бачення він вкладає у твір. Тому дитину потрібно навчити розуміти думки, які містяться в тексті, відчувати те, що переживав сам автор.

Проблема усвідомленого читання привертає увагу багатьох українських дослідників. Я. П. Кодлюк та Г. С. Одинцова розглядають усвідомлене читання як читання з розумінням, де ключову роль відіграє здатність учня самостійно ставити запитання до тексту та знаходити відповіді на них.

Досліджуючи технічні та смислові аспекти навички читання, В. О. Мартиненко зазначає, що усвідомлене читання є нерозривною єдністю цих двох складових, адже розуміння тексту неможливе без достатнього рівня сформованості техніки читання, водночас сама техніка втрачає сенс без осмислення прочитаного.

Усвідомлене читання, на думку С. О. Доброскок, І. М. Бакаленко та Ю. Р. Курилова, – це процес, що дозволяє збагнути його глибинний сенс, виявити приховані значення та авторські прийоми.

В умовах тривалого дистанційного навчання питання розвитку усвідомленого читання молодших школярів лише загострюється. Традиційні методи роботи з текстом, розраховані на безпосередній контакт учителя й учня, потребують значного переосмислення в онлайн-середовищі. Окрім того, активне споживання цифрового контенту значно знижує інтерес до читання. Коли дитина проводить за екраном значну частину дня, відволікання від тексту посилюється, а підтримати зосередженість учня під час самостійної роботи з книгою вчителю вкрай складно.

Сучасні цифрові інструменти відкривають нові можливості для організації читацької діяльності в сучасних умовах. Аналіз науково-методичної літератури дозволив виділити низку вправ, використання яких сприяє розвитку навичок усвідомленого читання в умовах дистанційного формату навчання.

- «Відповідники». Після знайомства з твором учні самостійно або за допомогою вчителя в застосунку WordWall зіставляють імена героїв твору з їх описом. За аналогією можна зіставляти репліки персонажів, частини тексту з книжковими ілюстраціями та навпаки. Приклади вправ, розроблених автором дослідження: 1) <https://wordwall.net/uk/resource/112471385>; 2) <https://wordwall.net/uk/resource/112471963>.

- «Встановлення ланцюжка подій». Варіація вправ може бути різною: відновлення послідовності за ілюстраціями, за коротким описом, за цитатами з тексту, за ключовими словами, за емоціями, які відчували персонажі тощо. Приклади вправ: 1) <https://wordwall.net/uk/resource/112471510>; 2) <https://wordwall.net/uk/resource/112250361>.

- Метод «Сенкан». Після читання твору учні за допомогою вчителя складають п'ятирядковий неримований вірш щодо характеристики головного героя або сюжету. Результати розміщуються на спільній дошці Padlet або Jamboard. Вправа потребує осмислення та узагальнення прочитаного, розвиває вміння стисло й точно формулювати думку.

- Вікторини на платформі LearningApps або Wordwall. Такі завдання можна виконувати під час уроку або пропонувати як домашнє завдання. Приклади: 1) <https://wordwall.net/uk/resource/112471831>; 2) <https://wordwall.net/uk/resource/112471896>.

- Читацький відеощоденник. Після самостійного читання учень записує коротке відео тривалістю до 2 хвилин, де розповідає, про що прочитав, хто є автором твору, які загальні враження від прочитаного, що його здивувало або що він хотів би обговорити. Такий формат розвиває усне мовлення та спонукає дитину переосмислити і структурувати зміст прочитаного.

Не менш ефективними можуть бути й традиційні прийоми роботи, однак вони потребують адаптації до умов дистанційного навчання. Зокрема, у процесі підготовки до переказу та під час його виконання доцільно систематично використовувати зорові опори шляхом демонстрації екрана. Учитель має забезпечувати візуальний супровід на кожному етапі роботи: під час аналізу твору (назва, тема, головна думка), у процесі складання плану (спільно з учнями в реальному часі), а також безпосередньо під час переказу.

Подібним чином організовується і робота із запитаннями до тексту. Ключовим аспектом такої діяльності в дистанційному форматі є забезпечення демонстрації екрану з чітким та достатнім розміром, з текстом твору. Як додатковий інструмент, необхідно використовувати «пензлик» в застосунку Zoom, за допомогою якого можна виділяти відповіді на питання, які знайшли учні самостійно або за допомогою вчителя, а також писати запитання до твору в реальному часі, залучаючи школярів до їх спільного формулювання.

Отже, розвиток навичок усвідомленого читання в умовах дистанційного навчання є складним, але вкрай важливим завданням сучасної початкової школи. Аналіз науково-методичної літератури засвідчує, що цей процес потребує цілеспрямованого добору методів і вправ, що забезпечують активну розумову діяльність учнів під час роботи з текстом. Поєднання цифрових інструментів з адаптованими традиційними прийомами дозволяє організувати повноцінну читацьку діяльність в онлайн-форматі. При цьому ключовою умовою ефективної роботи залишається постійний зворотний зв'язок між учителем і учнем та забезпечення активної участі кожної дитини в роботі з текстом.

Сучасні дослідження в галузі дитячої літератури і методики літературного читання
**Методичні моделі формування в молодших школярів наскрізного вміння
«читання з розумінням»**

Онишко Марія

Науковий керівник – кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри
теорії та методик початкової освіти, Н.В.Гудима

Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка
м. Кам'янець-Подільський

В умовах реалізації Державного стандарту початкової освіти особливого значення набувають наскрізні вміння, що забезпечують формування ключових компетентностей здобувачів освіти. Одним із провідних серед них є вміння «читання з розумінням», яке розглядається як фундаментальна освітня навичка, необхідна для успішного опанування всіх освітніх галузей [1].

Водночас результати сучасних освітніх досліджень і практика навчання свідчать про недостатній рівень сформованості цієї навички у значної частини молодших школярів. Учні часто зосереджуються на техніці читання, однак відчують труднощі з глибоким розумінням, аналізом та інтерпретацією тексту.

Проблему формування читацької компетентності та розвитку вміння читати з розумінням у молодших школярів досліджують І. Большакова, О. Вашуленко, Б. Коломієць, В. Мартиненко, О. Савченко, Н. Чепелева та інші науковці. Водночас результати Загальнодержавного моніторингового дослідження якості початкової освіти (2024 р.) засвідчили, що 17,7% учнів четвертих класів не досягли базового рівня читацької компетентності [2].

Це свідчить про наявність суттєвих труднощів у вмінні аналізувати зміст прочитаного, встановлювати причинно-наслідкові зв'язки, інтерпретувати інформацію та формулювати обґрунтовані висновки. У зв'язку з цим виникає потреба переосмислення традиційних підходів до навчання читання та посилення уваги до смислового опрацювання тексту.

У сучасній педагогічній науці наголошується, що ефективне формування вміння читання з розумінням можливе за умови системного використання методичних підходів, які поєднують різні стратегії роботи з текстом, враховують вікові особливості учнів і забезпечують їх активну пізнавальну діяльність.

Мета статті полягає в теоретичному обґрунтуванні та характеристиці методичних моделей формування в молодших школярів наскрізного вміння «читання з розумінням», а також визначенні ефективних шляхів їх впровадження в освітній процес початкової школи.

У межах реалізації таких методичних моделей доцільним є використання інтерактивних вправ, що поєднують роботу з текстом, дослідницьку діяльність і творче опрацювання інформації.

Одним із прикладів є вправа з лепбуком [4, с. 77], що використовується на авторському сайті «Турбота» [3]. Під час виконання вправи учні працюють поетапно. Спочатку вчитель організовує коротку бесіду, у ході якої діти пригадують, що вони вже знають про козаків, та відповідають на запитання:

«Хто такі козаки?», «Де вони жили?», «Чим займалися?». Це дозволяє актуалізувати попередні знання та налаштувати учнів на роботу з темою.

Далі школярі отримують завдання опрацювати додаткові джерела інформації (підручник, енциклопедії, дитячі пізнавальні тексти або Інтернет-матеріали). Вони самостійно або в малих групах знаходять відомості про походження козаків, їхнє життя, місця проживання (зокрема Запорізьку Січ), основні заняття та культурні особливості.

Після цього учні добирають і структурують інформацію для лепбука. Наприклад, одна група може готувати сторінку «Походження козаків», інша — «Життя і побут», ще інша — «Заняття та традиції». Для кожного розділу діти складають короткі тексти простими реченнями, добирають ілюстрації (малюнки, вирізки, схеми), а також оформлюють матеріал у вигляді окремих вкладок лепбука.

На завершальному етапі учні презентують свої роботи перед класом. Вони розповідають, що дізналися про козаків, пояснюють зміст своїх сторінок і відповідають на запитання однокласників. Після презентації відбувається коротке обговорення, під час якого учні узагальнюють отриману інформацію та діляться враженнями від роботи.

Наступним етапом є створення лепбука, де учні поєднують короткі тексти, ілюстрації та схеми, оформлюючи кожен змістовий розділ окремо. Завершується робота презентацією результатів і обговоренням, що сприяє узагальненню інформації та розвитку зв'язного мовлення.

Іншим прикладом є вправа зі створення буктрейлера за твором «Пригоди Аліси в Дивокраї» [4, с. 105], яка реалізується з використанням онлайн-платформи Padlet. Такий формат поєднує читання, аналіз тексту та цифрову творчість.

На початковому етапі учні створюють вступ до буктрейлера, використовуючи інтригуючі образи та запитання (наприклад: «Що буде, якщо одного разу ти побачиш кролика з годинником?»), що сприяє формуванню інтересу до твору. Далі школярі добирають ключові сцени з уривків тексту (зустріч Аліси з Білим Кроликом, зміна її розмірів, діалог із Чеширським Котом) і коротко передають їх зміст у текстовій або мультимедійній формі на Padlet.

Окремим етапом є представлення персонажів через їхні характеристики, цитати або короткі описи, що допомагає глибше усвідомити їхню роль у творі. Учні також добирають візуальні елементи, музичний супровід і створюють атмосферу Дивокраю, використовуючи можливості цифрової платформи.

Завершується робота розміщенням фінального елементу буктрейлера з інтригуючим запитанням до читача, наприклад: «Чи знайде Аліса шлях додому?», що стимулює прогнозування розвитку подій та обговорення твору.

Таким чином, використання Padlet у створенні буктрейлера забезпечує інтеграцію читання, аналізу тексту та цифрової творчості, сприяє розвитку читачької компетентності, критичного мислення та творчої уяви молодших школярів.

Ще одним прикладом інтерактивної діяльності є веб-квест на тему «Я — твоя кровинка, Україно!» [4, с. 154–155]. Уся робота над веб-квестом організовується на авторському сайті «Турбота» [3], що забезпечує зручне

подання матеріалів і активну взаємодію учнів із навчальним контентом. На початковому етапі учні переглядають відеоматеріали про красу України, її природу, міста та культурні пам'ятки, після чого обговорюють власні емоції та враження, що сприяє формуванню особистісного ставлення до теми.

На основному етапі учні працюють у групах і досліджують поезії різних авторів (Ліна Костенко, Тарас Шевченко, Павло Тичина, Василь Симоненко, Олександр Кониський), добираючи твори, у яких розкриваються образи України, її природи та духовних цінностей. Додатково вони виконують творче завдання — створюють власні поетичні рядки або звернення на основі «Молитви за Україну» О. Кониського, а також ілюструють прочитані твори через малюнки або колажі, поєднуючи текстове та візуальне сприйняття.

Завершується веб-квест рефлексією, під час якої учні обговорюють свої враження, аналізують прочитані твори та діляться думками про образ України в поезії. Така діяльність сприяє глибшому розумінню художнього тексту, розвитку навичок аналізу й інтерпретації, формуванню ціннісного ставлення до рідної землі та творчому самовираженню учнів.

Застосування описаних методичних підходів дозволяє учням не лише відтворювати інформацію, а й аналізувати її, структурувати, встановлювати зв'язки між частинами тексту, висловлювати власні думки та робити обґрунтовані висновки. Окрему роль відіграє розвиток умінь працювати з різними джерелами інформації, що формує навички самостійного навчання та дослідницької діяльності.

Крім того, використання цифрових інструментів і творчих форматів роботи підвищує мотивацію до читання, робить навчальний процес більш цікавим і наближеним до сучасних освітніх потреб учнів. Це сприяє формуванню позитивного ставлення до читання як до способу пізнання світу.

Отже, впровадження таких методичних моделей є ефективним засобом формування в молодших школярів наскрізного вміння «читання з розумінням» та відповідає сучасним вимогам Нової української школи.

Список використаних джерел

1. Державний стандарт початкової освіти. Затверджений Постановою Кабінету Міністрів України від 26 грудня 2025 р. № 1810. URL: [Про затвердження Державного ста... | від 26.12.2025 № 1810](#)

2. Звіт про результати третього циклу загальнодержавного зовнішнього моніторингу якості початкової освіти 2024 р.: у 2-х частинах. Частина I. Навчання в кризових умовах: читацька, математична та природничо-наукова компетентності випускників початкової школи / Т. Лісова (основний автор), Г. Бичко, В. Терещенко, В. Горох, А. Нікитчук, М. Мазорчук, Т. Вакуленко; наук. ред. Т. Вакуленко, В. Терещенко; за ред. Г. Бондаренко; Український центр оцінювання якості освіти. Київ, 2025. 311 с.

3. Турбота. Навчайся граючись. URL: <https://sites.google.com/view/turbotaaa?usp=sharing>

4. Чумарна М.І. Українська мова та читання: підручник для 4 кл. Закладів загальної середньої освіти: у 2-х ч. Ч.2. Тернопіль: Навчальна книга–Богдан, 2021. 160 с

Сучасні дослідження в галузі дитячої літератури і методики літературного читання
**Вплив виразного читання вчителя на розуміння твору молодшими
школярами**

Лагутіна Анастасія

Науковий керівник – кандидат педагогічних наук, доцент А.А. Ємець
Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди
м. Харків

На сьогодні проблема сприймання та розуміння художнього тексту молодшими школярами залишається актуальною у методиці літературного читання. В умовах цифризації сучасного світу, де у дітей є більше можливостей для швидкого опанування інформації, візуального контенту, який є набагато привабливішим для дитини, здатність учнів зосередитися на друкованому слові, осмислювати його сенси та емоційно сприймати художній твір потребує особливої підтримки з боку вчителя.

У Державному стандарті початкової освіти зазначені вимоги до обов'язкових результатів навчання початкової освіти з мовно-літературної освітньої галузі. Особлива увага приділяється емоційному осмисленню учнями художнього твору, де учні у 1-2 класах мають розпізнати, описати настрій; у 3-4 класі розпізнати емоції, викликані почутим, співвідносити власні переживання, відтворювати емоції персонажів прослуханих текстів. Діти мають оцінювати текст: пояснювати, що подобається, а що ні в прочитаному тексті (1-2 клас), описувати враження від змісту тексту та порівнювати його з іншими творами (3-4 клас).

Однак практика показує, що самостійне досягнення таких результатів молодшими школярами є складним через недостатній рівень сформованості техніки читання. Саме тому виразне читання вчителя стає необхідним інструментом, який дозволяє дитині почути авторський задум твору, виявити настрій і почуття героїв. Діти не тільки осмислюють художній твір набагато краще, а ще й переймають зразкове читання вчителя, наслідують його манеру, копіюють мовлення.

Проблемою виразного читання та його впливу на свідомість дитини займалося багато науковців і методистів-практиків, зокрема В. Сухомлинський, О. Савченко, Н. Скрипченко, Г. Олійник, які розглядають професійне слово вчителя як інструмент для глибокого, усвідомленого сприймання художнього твору учнями.

Для з'ясування впливу виразного читання вчителя на розуміння твору учнями було проведено дослідження в 2 класі "Харківського ліцею № 6 Харківської міської ради" (загальна кількість – 10 учнів). Практична перевірка проходила в декілька етапів: *I етап* – зразкове читання вчителя. Педагог заздалегідь здійснив аналіз твору, підготувавши партитуру читання (визначення логічних наголосів, пауз та настрою твору тощо). Метою етапу було створення зразкового образу для глибокого сприймання твору. *II етап* – перевірка розуміння прослуханого тексту. Учні відповідали самостійно на запитання, спрямовані на виявлення основних подій твору та аналізу його героїв/їх

вчинків. Наступного дня відбувся *III етап* – ознайомлення з іншим, але рівнозначним за складністю художнім твором у виконанні учня, який має високий рівень навички читання. На цьому етапі діти сприймали текст, прочитаний однокласником, чиє читання було технічно правильним, але позбавленим попереднього аналізу. *IV етап* – аналіз результатів сприймання другого твору. Учні відповідали на аналогічний блок запитань. Цей етап дозволив порівняти глибину розуміння твору залежно від підготовленого/непідготовленого читання.

Для читання вчителем була обрана казка Василя Сухомлинського “Найгарніша мама”. Запитання після прослуховування цього твору: Що сталося з Совеням? Як поводити себе Соловей, Дятел і Дрізд, коли побачили Совеня? Яким було Совеня на вигляд? Як ти гадаєш, чи дійсно Совеня було некрасиве? Поясни свою думку. Чому інші птахи сміялися над Совеням? Яким було Совеня (за характером)? Які були Соловей, Дятел і Дрізд?

Для читання учнем було обране оповідання Оксани Кротюк “Несправжня вулиця”. Запитання після прослуховування: Про кого цей твір? Що купив дідусь онукам у крамниці? (олівці, альбоми, кульок цукерок) Чому дідусь назвав вулицю “не нашою”? Навіщо попросив домалювати папірці? Яким був Юрась і Дмитрик (за характером)? Яким був дідусь?

Результати експерименту продемонстрували наступну динаміку: навіть під час підготовленого читання деякі учні не змогли повною мірою сприйняти твір через індивідуальні особливості концентрації уваги. Але порівняльний аналіз відповідей засвідчив, що якість розуміння тексту після вчительського читання була значно вищою, ніж після прослуховування однокласника.

Фактичне розуміння першого твору було на достатньому рівні: більшість учнів змогли правильно відтворити основні події твору та відповісти на запитання за змістом. Водночас 40% учнів вийшли за межі звичайного відтворення фактів і намагалися осмислити зміст глибше. На запитання «Чи дійсно Совеня було некрасиве?», учні часто давали короткі відповіді без аргументації. 60% другокласників вважали Совеня некрасивим, що свідчить про недостатнє розуміння твору. **Фактичне розуміння другого твору** виявилося значно нижчим: 70% дітей змогли визначити, про кого йдеться у творі, однак на інші запитання фактичного рівня дали відповідь лише 20% учнів.

Варто зауважити, що під час читання обох творів учні мали перед очима текст твору для візуальної опори. Крім того, ми вважали за необхідне не залишати дітей без повного розуміння змісту творів після завершення експерименту. Тому після виконання завдань з учнями було проведено додаткову роботу: ще раз перечитано обидва тексти та детально їх проаналізовано.

Отже, отримані дані підтверджують, що виразне читання вчителя виступає необхідною опорою для дитини. Навіть якщо учні не завжди можуть зрозуміти ідею твору, використання інтонації вчителя закладає фундамент для правильного емоційного сприйняття.

Сучасні дослідження в галузі дитячої літератури і методики літературного читання

Особливості використання інфографіки як засобу формування читацької грамотності здобувачів початкової освіти

Майборода Вікторія

Науковий керівник – кандидат педагогічних наук, доцент О.А Павлик
Криворізький державний педагогічний університет

м. Кривий Ріг

Читацька грамотність формується вже в молодшому шкільному віці, коли закладаються основи свідомого читання, роботи з текстом, уміння виокремлювати головне, встановлювати причинно-наслідкові зв'язки, узагальнювати й застосовувати отриману інформацію. Проте традиційні методи роботи з текстами не завжди забезпечують належний рівень зацікавленості сучасних учнів, що ускладнює сприйняття навчального матеріалу, знижує мотивацію до читання та рівень розуміння змісту прочитаного. Практика роботи початкової школи свідчить, що наразі значна частина учнів відчуває труднощі у розумінні змісту тексту, виокремленні головної інформації та її узагальненні. Крім того, недостатній рівень мотивації до читання та обмежене використання сучасних візуальних засобів навчання ускладнюють процес формування читацької грамотності.

Проблема формування читацької грамотності знайшла відображення у працях таких науковців, як: В. Архипова [1], Т. Корнілова [4], В. Мартиненко [5], О. Фенцик, О. Репянчин [7], М.Чабайовська [8]. У їхніх працях висвітлюються сутність читацької грамотності, методи роботи з текстом та особливості формування в учнів умінь аналізувати, інтерпретувати та узагальнювати інформацію. Аналіз сучасних наукових підходів засвідчує, що феномен читацької грамотності розглядається як багатовимірна інтегративна характеристика особистості, яка поєднує когнітивні, комунікативні, ціннісно-сміслові та діяльнісні компоненти й забезпечує здатність людини ефективно взаємодіяти з текстами різних типів і форматів.

Сучасний освітній простір характеризується активною цифровізацією, зростанням обсягів інформації та зміною способів її сприймання дітьми. Учні молодшого шкільного віку дедалі частіше взаємодіють із візуальними повідомленнями, графічними образами, схемами, піктограмами, що зумовлює потребу в оновленні традиційних підходів до навчання читання та роботи з текстом. У цьому контексті особливої актуальності набуває використання засобів візуалізації інформації, зокрема інфографіки, яка поєднує текстові, графічні та символічні елементи й, на думку М.Родіної, сприяє більш

доступному, швидкому та усвідомленому засвоєнню навчального матеріалу [6, с. 231].

Інфографіку Р.І. Леві розглядає не як механічне поєднання окремих графіків, схем чи ілюстрацій, а як цілісну систему подання інформації, що вибудовується у формі логічно структурованої візуальної розповіді [9, с. 13]. Її основою є певний змістовий сюжет або історія, яка передається за допомогою поєднання текстових, графічних і символічних елементів.

Особливого значення набуває правильний вибір способів візуалізації даних. Зміст повідомлення зумовлює використання певних графічних інструментів: для відображення процесів у часі доцільним є застосування шкали часу (таймлайну), для демонстрації структури чи співвідношення частин – діаграм або секторних моделей, для пояснення будови об'єктів – схем і ілюстрацій [3]. Такий добір засобів сприяє кращому розумінню інформації та полегшує її сприймання.

Якісно підготовлена інфографіка являє собою цілісну комунікативну конструкцію, у якій поєднуються елементи візуалізації даних і графічного дизайну з метою послідовного розкриття певного інформаційного сюжету. Її структура, подібно до текстового повідомлення, передбачає наявність вступу, основної частини та завершального етапу – кульмінації, що містить узагальнення, висновки або мотиваційний заклик до дії [2, с. 41]. Саме фінальний компонент спрямовує реципієнта на практичне використання отриманої інформації: відвідування ресурсу, прийняття рішення, участь у певній діяльності чи зміні поведінки.

Сучасні цифрові технології значно розширюють можливості використання інфографіки в освітньому процесі. Існує чимало онлайн-сервісів і програмних засобів, які спрощують створення візуальних матеріалів та роблять їх доступними для педагогів різних спеціальностей. Їх застосування сприяє підвищенню наочності навчального матеріалу, урізноманітненню форм роботи й активізації пізнавальної діяльності учнів.

На нашу думку, інфографіка може застосовуватися на різних етапах уроку: під час актуалізації знань, пояснення нового матеріалу, закріплення, узагальнення або контролю. Вона ефективна як засіб організації роботи з текстом (виділення головної думки, встановлення логічних зв'язків, складання плану, порівняння фактів), а також як інструмент творчої діяльності, коли учні самостійно створюють власні інфографічні матеріали за змістом прочитаного. Вона виступає не лише допоміжним наочним матеріалом, а й ефективним педагогічним інструментом, що забезпечує активне, усвідомлене й результативне формування читацької грамотності здобувачів початкової освіти.

Список використаних джерел

1. Архипова В. П., Пахомова Т. Г., Савицька Г. І., Січкач С. І., Юрчак В. А. Читацька грамотність як складова навчання упродовж життя. Черкаси, 2020. 98 с.
2. Гавриш Б. М., Лотошинська Н. Д., Маїк Л. Я. Сторітелінг в інфографіці як спосіб виокремлення в інформаційному шумі. *Наукові записки*. 1 (58). Львів, 2019. С. 41-45.
3. Гольцова К. Інфографіка як засіб активізації навчально-пізнавальної діяльності учнів. URL: http://informatika.udpu.org.ua/?page_id=2771
4. Корнілова Т. Формування читацької компетентності: шлях до успішного навчання та розвитку. *Педагогічна Житомирщина*. Житомир: Житомирський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти, 2024. № 2 (34). С. 6-10.
5. Мартиненко В. О. Читання молодших школярів: зміни і виклики в умовах розвитку інформаційного суспільства. *Collection of Scientific Papers АГОС, Jan*. 2020, pp. 32-35.
6. Родіна М. Є. Формування читацької компетентності здобувачів початкової освіти як пріоритет НУШ: виклики та перспективи розвитку: матеріали науково-практичної конференції. Кропивницький: Центральноукраїнський державний університет імені Володимира Винниченка, 2025. С. 229–235. URL: <https://sci-conf.com.ua/wp-content/uploads/2025/02/SCIENCE-AND-TECHNOLOGY-CHALLENGES-PROSPECTS-AND-INNOVATIONS-26-28.02.25.pdf#page=229>
7. Фенцик О. М., Репянчин О. Л. Педагогічні засади формування читацької грамотності молодших школярів. *Сучасні тенденції розвитку науки й освіти в умовах поглиблення євроінтеграційних процесів: збірник тез доповідей за матеріалами II Міжнародної науково-практичної конференції*. Мукачеве: Вид-во МДУ, 2022. С. 200-202. URL: [http://dspace-s.msu.edu.ua:8080/bitstream/123456789/9794/1/Pedagogical principles of formatio n.pdf](http://dspace-s.msu.edu.ua:8080/bitstream/123456789/9794/1/Pedagogical_principles_of_formatio_n.pdf)
8. Чабайовська, М. І. Інфографіка як засіб формування читацької компетентності здобувачів початкової освіти. *Освітньо-науковий простір. Educational Scientific Space: науковий журнал*. Київ: Видавництво Ліра-К, 2024. Вип. 6 (1-2024). С. 182-191. URL: <https://enpuir.udu.edu.ua/entities/publication/1772eb18-9a26-43bb-be7e-598add86c971>
9. Lewi P. J. Speaking of Graphics. An Essay on Graphicacy in Science, Technology and Business DataScope. URL: <http://www.datascope.be/sog>

Сучасні дослідження в галузі дитячої літератури і методики літературного читання

Роль сучасної дитячої прози у формуванні читацької компетентності молодших школярів

Брагар Наталя

Науковий керівник – кандидат філологічних наук, доцент О. В. Грищенко
ПЗВО «Міжнародний класичний університет імені Пилипа Орлика»
м. Миколаїв

У сучасних умовах трансформації освітнього простору проблема залучення молодших школярів до систематичного читання набуває статусу стратегічного завдання початкової ланки освіти. Стрімкий розвиток цифрових технологій та глобальна інформатизація суспільства докорінно змінили середовище, у якому формується особистість дитини. Сучасні учні, яких науковці класифікують поколінням «альфа», характеризуються специфічними особливостями сприйняття інформації: домінуванням візуального каналу над текстовим, кліповістю мислення, швидкою втратою концентрації уваги та потребою в постійній зміні стимулів. У такому контексті традиційні методики роботи з класичними літературними текстами часто виявляються малоефективними, оскільки не враховують актуальних запитів та психологічних потреб дитини.

В означеному контексті постає гостра суперечність між необхідністю формування стійкої читацької компетентності, визначеного Державним стандартом початкової освіти, та зниженням природного інтересу дітей до читання як дозвілленої діяльності. Вихід із цієї ситуації вбачається в оновленні змістового наповнення уроків літературного читання через широке залучення сучасної дитячої прози. Така література є ближчою молодшим школярам за тематикою, мовою, темпоритмом та емоційним наповненням, що дозволяє зробити процес навчання особистісно значущим. Відтак, дослідження механізмів впливу сучасної книги на розвиток читацьких інтересів та розробка відповідного методичного інструментарію є надзвичайно актуальним завданням для сучасної педагогічної науки та практики.

Питання методики літературного читання та оновлення змісту початкової освіти досліджували О. Савченко, Н. Кир'ян, В. Мартиненко та ін. Проте потенціал сучасної української прози як інструменту формування саме читацького інтересу в умовах НУШ потребує детальнішого вивчення.

Мета дослідження – теоретично обґрунтувати та практично розкрити можливості сучасної дитячої літератури як засобу активізації читацької діяльності молодших школярів.

Процес формування читацької компетентності в сучасній початковій школі не може обмежуватися лише відпрацюванням технічних навичок декодування тексту. Це складний багатогранний комплекс, що включає здатність глибоко розуміти прочитане, критично аналізувати зміст, отримувати естетичне задоволення та успішно використовувати здобуту інформацію в практичній діяльності. Сучасна дитяча література (зокрема твори Сашка Дерманського, Галини Ткачук, Івана Андрусяка, Зірки Мензатюк, Володимира

Рутківського) пропонує учням героїв, які живуть у зрозумілому їм світі, розмовляють сучасною мовою та стикаються з подібними викликами. Це створює міцний ефект емпатії та впізнаності, що є першим і найважливішим кроком до формування щирого, а не примусового зацікавлення книжкою.

На уроках літературного читання пропонуємо впроваджувати методику активного «діалогу з автором». У цій моделі сучасний текст виступає не як статичний об'єкт для переказу, а як інтерактивний простір для дискусії та творчості. Одним із ефективних прийомів є «передбачення за ілюстрацією» або «кероване читання з зупинками». Наприклад, під час опрацювання пригодницьких повістей С. Дерманського вчитель може перервати читання на кульмінаційному моменті, пропонуючи учням у малих групах спрогнозувати подальший розвиток подій або запропонувати власний вихід із проблемної ситуації, у яку потрапив герой. Такий підхід стимулює прогностичне мислення та змушує дитину стати «співавтором» твору.

Особливу увагу варто приділити візуалізації прочитаного матеріалу, оскільки сучасне покоління школярів має виражений візуальний тип сприйняття інформації. Ефективним є використання методу «сенкан» для характеристики персонажів, побудова «асоціативного куща» навколо ключових ідей твору та впровадження «хмар слів», що містять опорну лексику тексту. Інноваційним інструментом є стратегія «Fishbone» (скелет риби), де голова – це основна проблема твору, кістки – причини та факти, а хвіст – висновок. Це допомагає дітям візуально структурувати складні сюжети сучасної прози.

Крім того, використання сучасної літератури відкриває широкі можливості для бібліотерапії та розвитку емоційного інтелекту. Твори сучасників часто піднімають актуальні, а іноді й гострі для дитини теми: інклюзія, екологічна відповідальність, пошук ідентичності, культура спілкування в соціальних мережах, подолання страхів. Обговорення цих питань через аналіз вчинків літературних героїв дозволяє школярам безпечно «прожити» певні ситуації, формуючи власну систему цінностей.

Для посилення мотивації рекомендуємо інтегрувати в уроки читання медіаосвітні елементи. Створення коротких відеовідгуків (буктрейлерів) у форматі TikTok або Instagram-сториз за мотивами прочитаної книги перетворює навчання на захопливу гру. Також дієвим є метод «театралізації 2.0», де учні не просто інсценізують фрагмент, а адаптують його до сучасних реалій (наприклад, як би виглядав діалог чудовиська Чуні та мешканців лісу із творів Сашка Дерманського у месенджері або як би головна героїня «Русалоньки із 7-В» Марини Павленко вела власний блог). Коли дитина усвідомлює, що книга може бути основою для створення її власного унікального контенту, вона перестає сприймати читання як рутинний процес, перетворюючи його на частину свого способу життя.

Можна також використовувати цифрові вікторини та інтерактивні платформи (Kahoot, Quizziz, Wordwall) дозволяє перетворити традиційне опитування за змістом твору на захопливе змагання, що відповідає психологічним потребам покоління «альфа».

Миттєвий зворотний зв'язок та моніторинг: цифрові вікторини забезпечують вчителю можливість миттєво оцінити рівень декодування тексту, розуміння сюжетних ліній та увагу до деталей у творах сучасних авторів.

Візуалізація текстової інформації: використання цифрових додатків для створення «хмар слів» з опорною лексикою тексту або інтерактивних «асоціативних кущів» допомагає дітям візуально структурувати складні сюжети сучасної прози.

Розвиток аналітичних навичок: розробка запитань, орієнтованих на пошук прихованих підтекстів та аналіз вчинків героїв (наприклад, у творах Сашка Дерманського чи Івана Андрусяка), стимулює прогностичне мислення та емпатію.

Підсумовуючи, можемо стверджувати, що сучасна дитяча література є не просто допоміжним матеріалом, а фундаментальним ресурсом для оновлення всієї методичної системи літературного читання в початковій школі. Вона виступає потужним інструментом, що дозволяє подолати психологічний бар'єр між дитиною та друкованою книгою, перетворюючи читання з обов'язкового навчального завдання на захопливий процес пізнання світу та самого себе. Впровадження творів сучасних українських авторів у навчальний процес дозволяє педагогу реалізувати ключові принципи Нової української школи: дитиноцентризм, розвиток критичного мислення та формування емоційного інтелекту.

Експериментальні спостереження та аналіз практичної діяльності показують, що поєднання сучасного текстового контенту з інтерактивними методами (сторителінг, буктрейлери, візуалізація за допомогою цифрових додатків) підвищує рівень залученості учнів до роботи з текстом на 35–40%. Це сприяє не лише кращому засвоєнню сюжету, а й розвитку вміння аналізувати приховані підтексти, давати власну оцінку вчинкам героїв та проводити паралелі з реальним життєвим досвідом.

Таким чином, використання актуальної дитячої прози забезпечує високу мотивацію до читання, що є запорукою формування цілісної мовної особистості. Перспективним напрямом подальших досліджень у цій галузі ми вважаємо розробку деталізованих методичних комплексів (дидактичних ігор, творчих зошитів та цифрових вікторин) до творів сучасних письменників, що дозволить вчителю початкових класів максимально ефективно використовувати кожен хвилину уроку для виховання свідомого та активного читача, здатного до саморозвитку протягом усього життя.

Список використаних джерел

1. Савченко О. Я. Методика читання у початкових класах: навч. посіб. для студ. Київ : Освіта, 2007. 334 с.
2. Мартиненко В. О. Формування читацької компетентності молодших школярів. *Початкова школа*. 2012. № 7. С. 12–15.
3. Державний стандарт початкової освіти. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1810-2025-%D0%BF#Text> (дата звернення: 14.03.2026).

Розвиток творчих здібностей учнів засобами дитячої літератури

Андрущак Анна

Науковий керівник – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри початкової та дошкільної освіти Г.В. Подановська

Львівський національний університет імені Івана Франка
м. Львів

Проблема розвитку творчих здібностей особистості є однією з ключових у сучасній педагогіці та психології, оскільки саме творчість визначає здатність людини до самореалізації, адаптації та продуктивної діяльності в умовах швидких соціальних змін.

В наукових дослідженнях творчість розглядається як особливий вид діяльності, що є проявом індивідуальності людини, незалежно від її віку та сфери застосування [6]. Творчі здібності, у свою чергу трактуються, як індивідуальні особливі якості людини, які визначають успішність виконання нею творчої діяльності певного виду [9, с. 27].

Проблема розвитку творчих здібностей учнів початкової школи визначається сучасними освітніми тенденціями в Україні. Відповідно до Закону України «Про освіту» [2], метою освіти є всебічний розвиток особистості учня як найвищої цінності суспільства, а також розвиток його талантів, інтелектуальних і творчих здібностей. Важливими орієнтирами у цьому напрямі виступають Державний стандарт початкової освіти [1] та Концепція Нової української школи [4], які серед ключових компетентностей виокремлюють ініціативність, підприємливість, уміння навчатися впродовж життя, а також здатність до творчого самовираження.

У молодшому шкільному віці розвиток творчих здібностей має свої особливості. Діти цього віку характеризуються високим рівнем допитливості, емоційності, схильністю до фантазування та гри. Саме ці якості створюють сприятливі умови для розвитку творчого потенціалу. Водночас без спеціально організованого педагогічного впливу ці здібності можуть залишитися нереалізованими або поступово згасати.

У цьому контексті важливу роль відіграє дитяча література як засіб розвитку творчих здібностей. Вона є не лише джерелом знань, а й потужним інструментом впливу на емоційно-ціннісну сферу дитини. Читання художніх творів сприяє розвитку мовленнєвої діяльності школярів, уяви, фантазії, образного мислення та творчої активності [7].

Особливе місце серед засобів дитячої літератури посідає українська народна казка як ефективний інструмент розвитку творчих здібностей. Вона сприяє формуванню моральних якостей учнів і допомагає осмислювати навколишній світ через систему образів і символів. У процесі роботи з казкою доцільно використовувати такі види діяльності, як читання в особах, інсценізація, складання власних казок, придумування продовження сюжетів. Зазначені форми роботи активізують мислення, емоційну сферу та уяву дитини, сприяючи її включенню у процес творчого самовираження [5].

Водночас саме казка, на нашу думку, створює безпечний «простір фантазії», у якому дитина може експериментувати з ролями, образами та ситуаціями, не боячись помилитися, що є важливою умовою розвитку творчого мислення.

Важливе місце у розвитку творчих здібностей посідає система творчих завдань, побудованих на матеріалі художніх творів. До них належать: прогнозування розвитку подій, написання листів героям, словесне малювання, творчі перекази, добір рим, складання віршів і сенканів тощо. Такі завдання стимулюють самостійну діяльність учнів, розвивають їхню уяву, мовлення та креативне мислення.

Ефективними є також спеціальні творчі прийоми, зокрема «біном фантазії», «казка навиворіт», «вінегрет із казок», «плюс один», які передбачають трансформацію відомих сюжетів та створення нових образів. Їх

використання сприяє розвитку гнучкості мислення, здатності до комбінування та продукування оригінальних ідей [7].

Важливим компонентом розвитку творчих здібностей є також робота з малими фольклорними жанрами – прислів'ями, приказками, загадками, скоромовками. Вони сприяють розвитку мовлення, пам'яті, логічного та образного мислення, а також формують уважне ставлення до слова. Створення власних прислів'їв або їх трансформація стимулює мовленнєву активність учнів та розвиває їх творчий потенціал [3].

Особливу роль у розвитку творчості під час читання дитячої літератури відіграють інтерактивні методи навчання. Використання таких форм роботи, як «Мікрофон», «Мозковий штурм», «Метод прес», «Робота в парах», «Незакінчене речення» сприяє тому, що учні початкової школи стають більш відкритими у спілкуванні, впевненішими у власних можливостях, орієнтованими на досягнення успіху та активно розвивають свої творчі здібності [8]. Інтерактивні методи створюють сприятливу атмосферу співпраці, формують в учнів вміння висловлювати власну думку, аргументувати її та слухати інших.

Висновки. Проведене дослідження дозволяє стверджувати, що проблема розвитку творчих здібностей учнів початкової школи засобами дитячої літератури є актуальною і багатогранною, оскільки безпосередньо пов'язана з вимогами сучасної освіти та орієнтацією на формування всебічно розвиненої особистості.

Аналіз наукових джерел показує, що творчі здібності є індивідуальними якостями особистості, які визначають успішність творчої діяльності та виявляються у здатності до створення нового, нестандартного продукту. Їх розвиток у молодшому шкільному віці є особливо важливим, оскільки саме в цей період формується уява, емоційність і здатність до фантазування.

Встановлено, що дитяча література є дієвим засобом розвитку творчих здібностей учнів. Особливе місце при цьому займає українська народна казка, яка стимулює уяву, мовлення та емоційно-ціннісне сприйняття світу. Важливу роль відіграє також система творчих завдань і вправ, інтерактивні методи

навчання та робота з малими фольклорними жанрами, які забезпечують активну участь учнів у творчій діяльності.

Отже, розвиток творчих здібностей дітей молодшого шкільного віку засобами дитячої літератури є ефективним за умови системного використання художніх текстів, творчих вправ та інтерактивних методів навчання. Такий підхід створює умови для самовираження дитини, розвитку її творчості та формування впевненості у власних можливостях.

Список використаних джерел

1. Державний стандарт початкової освіти : затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 21 лютого 2018 р. № 87. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/87-2018-%D0%BF#Text> (дата звернення: 27.04.2026)
2. Закон України «Про освіту»: чинне законодавство станом на 05 червня 2018 року: Офіц. текст. Київ: Алерта, 2018. 120 с. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> (дата звернення: 27.04.2026)
3. Комарівська Н. Творчий розвиток молодших школярів на уроках літературного читання. *Актуальні проблеми формування творчої особистості педагога в контексті наступності дошкільної та початкової освіти*: збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції. Вінниця: ТОВ «Нілан ЛТД», 2016. Вип. 5. С. 168-172. URL: <https://share.google/qOWojBs87WDs71206> (дата звернення: 28.04.2026)
4. Концепція Нової української школи : схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 14 грудня 2016 р. № 988-р. URL: <https://share.google/KBUYwQ1vj75RJPgDh> (дата звернення: 27.04.2026)
5. Левченко Ю., Басюк Н. Розвиток творчих здібностей молодших школярів шляхом використання української народної казки. *Актуальні проблеми дошкільної та початкової освіти*: зб. наук. праць / за заг. ред. Н.А. Басюк. – Житомир: вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2017. 292 с. URL: <https://share.google/fzsgs3RkssIad9LIU> (дата звернення: 30.04.2026)
6. Лук'янчук М. В. Структура творчих здібностей молодших школярів: психолого-педагогічний аспект. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: Педагогіка і психологія*: зб. наук. праць. 2018. Вип. 54. С. 174-179. (дата звернення: 29.04.2026)
7. Маланюк О. Розвиток творчих здібностей молодших школярів на уроках літературного читання. *Студентський науковий вісник*. – Випуск № 40. – 2016. С. 107-109. URL: <https://share.google/YKPXjx4omU0xDRRO> (дата звернення: 28.04.2026)
8. Подановська Г. В., Дейнега М.А. Уроки літературного читання як основа розвитку творчих здібностей здобувачів початкової освіти. *Наука і техніка сьогодні. Серія «Педагогіка»*. 2023. № 13(27). С. 590-599. DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-6025-2023-13\(27\)-590-599](https://doi.org/10.52058/2786-6025-2023-13(27)-590-599) (дата звернення: 29.04.2026)
9. Станіславська Г.П. Розвиток творчих здібностей школярів. Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2007. 64 с.

Сучасні дослідження в галузі дитячої літератури і методики літературного читання

**Зарубіжні дослідження мотивації до читання в учнів з урахуванням
гендерних особливостей**

Беляєва Єлизавета

Науковий керівник – кандидат педагогічних наук, доцент А.А. Ємець
Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди
м. Харків

Сьогодні особливого значення набуває проблема зниження інтересу до книги. У цьому контексті важливим є дослідження мотиваційного компонента, який впливає на читацьку активність. Інтерес і мотивація перебувають у взаємозумовленому зв'язку: інтерес може виступати джерелом внутрішньої мотивації, тоді як мотивація, зокрема зовнішня, здатна трансформуватися на стійкий інтерес у процесі діяльності.

Дослідження Дж. Гатрі (John T. Guthrie) засвідчують, що внутрішня мотивація до читання ґрунтується на інтересі та пізнавальній залученості учнів. Дослідник разом із колегами встановив наявність гендерних відмінностей у мотивації до читання: дівчата частіше демонструють вищий рівень внутрішньої мотивації та читацької залученості порівняно з хлопцями, однак провідними чинниками мотивації залишаються інтерес і навчальне середовище.

Дані міжнародних оцінювань, зокрема PIRLS, послідовно зазначають розбіжності у читацьких вподобаннях школярів залежно від статі. Дівчата зазвичай проявляють більшу прихильність до читання як процесу, тоді як інтерес хлопчиків переважно вибірковий або має практичний характер.

Дослідження Майкла В. Сміта (Michael W. Smith) показало, що хлопці часто обирають практично значущі тексти, віддаючи перевагу дії, гумору, реалістичності, тоді як шкільне читання нерідко не відповідає їхнім інтересам. Науковець наголошує на тому, що надзвичайно важливо давати право вибору текстів для читання і враховувати позашкільні читацькі практики.

Результати наукових розвідок Джеффрі Д. Вільгельма (Jeffrey D. Wilhelm) багато в чому перегукуються із висновками М.В.Сміта: хлопці залучаються до читання, якщо можуть ідентифікувати себе з героєм, текст дає можливість “прожити досвід”, читання стає ефективним, коли є дія, уява, рольова участь.

Щоб сформувати стійку мотивацію, варто зважати на те, що хлопці зазвичай шукають у творах динамічний сюжет або конкретні відомості. Саме тому вони частіше обирають пригодницькі історії, енциклопедії чи комікси. Натомість дівчата більше тяжіють до творів, де в центрі уваги взаємини героїв та їхні внутрішні переживання. Враховуючи такі особливості, учитель може відмовитися від формального примусу на користь диференційованого підходу, де кожна дитина отримує книгу, що співзвучна її світосприйняттю.

Отже, щоб дитина почала читати із захопленням, необхідно змінити ставлення до книги, як до цікавого інструменту пізнання світу. Успіх у початковій школі залежить від того, чи готові дорослі приймати будь-який читацький вибір учня - чи то технічні енциклопедії, чи то пригодницькі повісті. Урахування особливостей хлопців та дівчат не має на меті сепарувати колектив за гендерною ознакою. Навпаки, це допомагає створити середовище, де кожен учень почувається впевнено. Коли ми даємо дитині свободу вибору та використовуємо правильні стимули, книга природно стає частиною її світу. Саме такий підхід закладає надійний фундамент для подальшого інтелектуального зростання.

Сучасні дослідження в галузі дитячої літератури і методики літературного читання

**Вплив книжкового оточення на формування звички читати в хлопців
молодшого шкільного віку**

Солопенко Єлизавета

Науковий керівник – кандидат педагогічних наук, доцент А.А. Ємець
Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди
м. Харків

Сучасна педагогічна практика характеризується активним пошуком засобів підвищення зацікавленості дітей читанням, зокрема серед хлопців молодшого шкільного віку, які часто демонструють нижчий рівень читацької мотивації.

Ключову роль у формуванні читача відіграє книжкове оточення — простір, де книга стає доступною для перегляду та вільного вибору. Ефективність такого середовища залежить не від самої наявності видань на полицях, а від того, чи стають вони дієвим інструментом для реалізації інтересів учня у позаурочний час.

Книжкове оточення не може бути просто виставкою книжок на полиці, до яких ніхто не торкається. Статичність — це ворог цікавості, особливо для хлопців. Замкнена книжкова шафа або плакати мають обмежений вплив на рівень мотивації дитини, якщо відсутня їхня активна взаємодія з цими об'єктами.

Для хлопців 7-10 років визначальним фактором є можливість вільного маніпулювання книгою: її перегляду, тактильного ознайомлення та самостійного вибору. Саме через можливість вільного гортання та аналізу анотацій дитина опановує стратегію швидкого оцінювання видання, що стає основою для формування свідомого читацького смаку.

Включення візуалізованих текстів, зокрема коміксів, є вагомим чинником формування ефективного читацького середовища. Власний практичний досвід роботи з учнями початкової школи в позаурочний час засвідчує: можливість самостійного вибору та попереднього ознайомлення з виданням сприяє виникненню в дитини емоційної залученості. Робота з графічними романами допомагає дітям долати «страх перед великим текстом» та розвиває візуальну грамотність, що закладає підґрунтя для подальшого осмисленого сприйняття складніших історій. Це підтверджує тезу, що освітнє середовище досягає максимальної результативності за умови забезпечення дитині права на свідомий вибір та активну взаємодію з текстом.

Саме в умовах бібліотечного середовища цей вплив виявляється найяскравіше. Як засвідчує досвід роботи у волонтерському просторі «Бібліотека Доброго Козятина», що функціонує під девізом «Читаймо разом!»,

відсутність тиску шкільного оцінювання стає потужним стимулом для дитини. Діяльність цього осередку спрямована на популяризацію читання українською мовою та забезпечення вільного доступу до сучасної якісної книги. Книги, отримані завдяки благодійним внескам та донатам, часто відображають актуальні світові видавничі тренди, що дозволяє дитині відчувати себе частиною сучасного культурного контексту. Можливість не лише візуально ознайомитися з виданням, а й повноцінно взаємодіяти з ним до моменту видачі книги сприяє розвитку навичок критичного огляду літератури та якісної оцінки її змісту. Важливим елементом такої взаємодії є супровід педагога, який через короткий, грамотний опис ключових подій чи інтригуючих закономірностей сюжету стимулює дитину до глибшого ознайомлення з текстом.

Практичний аналіз читацьких запитів у такому середовищі дозволив виділити перелік із 13 видань, що користуються незмінним попитом серед хлопців. До нього увійшли: Барбара Кантіні «Мортіна», Памела Бутчарт («У мою вчительку вселився прибулець!», «Атака кухарок-демониць!», «Мій директор — щур-вампір!»), Джек Меггітт-Філліпс «Бетані та чудовисько», Олександр Єсаулов (серія книг «Дитячий детектив»), Томас Тейлор (серія книг «Легенди Морського Аду»), Дж. К. Роулінг «Казки Барда Бідла», Хаджіме Ісаяма (манга «Атака титанів»), книги, комікси та посібники всесвіту «Майнкрафт», Галина Вдовиченко «36 і 6 котів», Нік Спарроу «Хантер і Купер» та Рената Велш «Вампірятко».

Типовими рисами цих творів є динамічні пригодницькі сюжети, елементи фантастики, детективу та містики (ефект «контрольованого страху»), а також наявність гумору. Особливе місце посідають серійні видання (наприклад, твори Памели Бутчарт), оскільки серійність забезпечує ефект глибокого занурення у вже знайомий світ.

Сталий інтерес до такої літератури створює ефект «соціального попиту», коли книга стає об'єктом обговорення серед однолітків, що додатково мотивує до читання. Список популярних серед учнів видань стає не просто переліком, а матеріалом для міркувань щодо реальних запитів сучасного покоління.

Отже, вплив книжкового оточення на читацький кругозір хлопців реалізується через активну взаємодію в системі «дитина — книга — середовище». Важливою у цій системі є роль педагога як фасилітатора, який не нав'язує вибір, а м'яко спрямовує інтерес дитини, створюючи простір для емоційного відгуку. Пріоритетом педагога є перетворення пасивного книжкового фонду на динамічний простір, де можливість перегляду та вільний доступ до актуального контенту спонукають учня до активного читання.

Сучасні дослідження в галузі дитячої літератури і методики літературного читання

Розвиток читацьких інтересів хлопчиків у початковій школі в контексті сучасної освіти та цифровізації

Сторожева Софія

Науковий керівник – кандидат педагогічних наук, доцент А.А. Ємець
Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди
м. Харків

Ключовим завданням сучасної освіти є розвиток читацької компетентності учнів, оскільки саме вона лежить в основі успішного навчання. Сьогодні в умовах цифровізації та дистанційної освіти проблема формування компетентного читача набуває особливого значення. Дедалі рідше діти звертаються до книжок, віддаючи перевагу інформаційним технологіям. Це призводить до зниження інтересу до читання, поверхневого сприйняття тексту та недостатнього рівня сформованості читацьких умінь. У зв'язку з цим особливої актуальності набуває формування стійких читацьких інтересів в учнів початкової школи, що передбачає формування позитивного ставлення до книги, обізнаність із книжковим розмаїттям та усвідомлення власних уподобань.

Переважає більшість сучасних науковців розглядають тему розвитку читацьких інтересів в учнів початкової школи без урахування гендерного підходу. Хоча наявні комплексні світові та вітчизняні дослідження свідчать, що рівень читацької компетентності хлопчиків часто є нижчим порівняно з дівчатками, що зумовлює необхідність цілеспрямованого розвитку їхніх читацьких умінь.

На нашу думку, саме врахування пізнавальних інтересів, особливостей сприймання хлопчиків може суттєво підвищити зацікавлення читанням. Відомо, що хлопці надають перевагу динамічним, пригодницьким, пізнавальним текстам, які містять яскравий сюжет, виклики, конкретну інформацію. Натомість навчальні тексти, подані в чинних підручниках з читання, не завжди відповідають їхнім інтересам, що може знижувати мотивацію. Також важливо враховувати, що хлопці на дозвіллі частіше обирають комп'ютерні ігри, перегляд відео, у колі їхніх інтересів переважає медіа та цифровий контент.

Ефективними засобами формування та розвитку читацьких інтересів хлопчиків, на нашу думку, є добір літератури, який спирається на специфічні гендерні риси, та демонстрування прикладу значущих дорослих, особливо чоловічої статі.

Отже, процес розвитку читацьких інтересів складний та потребує залучення не лише вчителів, а й учнів, батьків. Дуже важливо саме в молодшому шкільному віці сформувати потребу в читанні, адже в цей період закладаються основи, необхідні для подальшого навчання. Урахування гендерних особливостей, зокрема причин «нечитання», потреб і інтересів хлопчиків, сприятиме підвищенню їхньої читацької активності та формуванню стійкої мотивації до читання.

Сучасні дослідження в галузі дитячої літератури і методики літературного читання
Визначення рівня інтересу до поетичних творів у молодших школярів

Голик Анна

Науковий керівник – кандидат педагогічних наук, доцент А.А. Ємець
Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди
м. Харків

Інтерес до поетичних творів у молодшому шкільному віці є показником читацької активності та літературного розвитку учнів. Визначення рівня такого інтересу дає змогу виявити особливості сприймання поезії дітьми та окреслити ефективні підходи до формування читацької мотивації.

З метою визначення популярності віршованих творів серед учнів початкової школи у 2025-2026 н.р. було проведено онлайн опитування учнів 3 класів. Загальна кількість респондентів склала 19 учнів (8 хлопців та 11 дівчат). Дітям було запропоновано відповісти на 8 запитань, спрямованих на з'ясування загального інтересу до читання та на ставлення до віршів.

На запитання «Чи подобається тобі читати?» більшість респондентів (89%) відповіли ствердно, 5% - «не завжди» і 5% - негативно. На перехресне питання щодо улюбленого заняття у вільний від навчання час, частка відповідей серед яких було читання зменшилась до 37%. На запитання «Чи є в тебе твори, які тобі найбільше подобаються?» отримали такі відповіді: 79% респондентів відповіли ствердно; 21% - «не мають». Згадати назву улюбленої книжки, твору або письменника змогли 95% учнів, навіть ті, які на попереднє запитання відповіли, що улюблених творів не мають. Цікаво, але ні автори, ні заголовки майже не повторювалися, кожен учень вказував або один заголовок, або одного автора. Зазначимо, що, вказуючи назву твору, учні не вказували автора: “36 і 6 котів”, “Ракета на чотирьох лапах”, “Чарлі і шоколадна фабрика” (двічі), “Аліса в країні чудес”, “7 історій на ніч”, “Канікули з секретом”, “Пригоди в лісовій школі”, “Незнайка на Місяці”, “Киці-мандрівниці”, “За 80 днів навколо світу”, “Марсіанин”, “Кирило Кожум’яко”, “Карлсон”, “Банда піратів”. Також були названі Тарас Шевченко, Всеволод Нестайко, Леся Антонова, Сухомлинський. Серед улюблених творів не вказано жодного поетичного твору і тільки один поет. Майже всі респонденти (95%) зазначили, що найбільше подобається читати казки та оповідання, тільки одна дитина вказала «вірші», однак улюбленого вірша не зазначила. На запитання “Чи подобається тобі вивчати вірші напам’ять?” ствердно відповіли 68% респондентів. Серед тих, кому не подобається, порівну хлопчиків і дівчат.

На запитання «Якщо у тебе є улюблений вірш, запиши його назву або кілька рядків з нього» відповіли 74% респондентів, зазначаючи твори зі шкільної програми («Коник-стрибунець», «Як дитиною бувало», «Осінь» «Грудень», про Новий рік). Вказуючи прізвища відомих поетів (середній показник – 1,6), учні 3 класу згадували тільки авторів, відомих їм з підручника, найчастіше класиків (Т.Шевченко, Леся Українка, Л.Глібов).

Отже, опитування показало кореляцію між інтересом до читання, читацьким кругозором і ставленням до поезії. Якщо діти не вбачають в читанні привабливого дозвілля, не звертають увагу на авторів, то і віршовані твори в них не викликають особливого зацікавлення.

Сучасні дослідження в галузі дитячої літератури і методики літературного читання
Порівняльний аналіз зацікавленості учнів 3-х та 6-х класів поетичними творами

Ішукова Катерина

Науковий керівник – кандидат педагогічних наук, доцент А.А.Ємець
Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди
м. Харків

Спостерігаючи за тим, як діти різного віку взаємодіють із римованим словом, неможливо не помітити суттєву трансформацію сприймання під час переходу від початкової до середньої ланки школи. Для третьокласників приваблива поезія — це насамперед активна дія: їм подобається чіткий ритм, можливість «проплескати» рядочки або радісно прокричати щось дзвінке. Натомість у 6-му класі поезія поступово перетворюється на інструмент осмислення власних переживань, хоча складність шкільної програми часто стає бар'єром, що дещо знижує первинний запал учнів.

Результати анкетування учнів 3 та 6 класів, проведені в 2025-2026 н.р., підтверджують давно відому в методиці закономірність: учні 3-х класів демонструють набагато вищу емоційну готовність до заучування віршів (68%,) за шестикласників (35%). Ці цифри відображають частку учнів, які виявляють добровільне бажання працювати з поетичним текстом напам'ять поза межами суворой шкільної вимоги. Старші учнів більш «прагматичні» у своїх виборах, надаючи перевагу прозі (пригодам чи фентезі). Поезія для них залишається переважно в ролі «шкільного обов'язку», хоча саме в цьому віці з'являється здатність самостійно знаходити улюблені тексти поза межами підручника, саме на підлітковий вік найчастіше припадає період спроб написання віршів. Підлітки активно переживають становлення власної ідентичності, емоційну чутливість, потребу в самовираженні та рефлексії. Власна поезія стає способом «проговорити себе», свої переживання, стосунки й пошук сенсу. Але віршовані твори знаних поетів не є пріоритетом в читання, на це ще в кінці ХХ століття звертав увагу поет та педагог В.О.Левін.

Цікавими є дані щодо обізнаності дітей у поетичному світі: так, 79% третьокласників зазначили, що мають улюблені літературні твори. У 6-му класі цей показник трохи більший (90%), проте характер відповідей суттєво змінюється: якщо третьокласники називають твори, спираючись на яскраві образи (про тварин, пригоди), то шестикласники вже чітко диференціюють жанри та авторів, часто вказуючи на твори, що стали популярними у їхньому підлітковому середовищі (наприклад, сучасне фентезі чи вірші про перші почуття). Хоча відсоток знання конкретних поетів у 6-класників залишається високим, їхній вибір стає більш вибіркоvim та критичним.

Якщо говорити про тематичні вподобання, то для молодших школярів незмінними фаворитами залишаються твори про природу й тварин, де класичні образи Т. Шевченка чи Лесі Українки сприймаються як яскраві пейзажні картини. У шостому ж класі на зміну описовості приходить запит на внутрішній резонанс — учні шукають лірику, яка б відгукувалася їхньому поточному стану, хоча їхній «поетичний горизонт» часто обмежується програмними творами.

Аналіз відповідей демонструє цікаву тенденцію у зміні «авторського кола»: якщо учні 3-го класу найчастіше називають Тараса Шевченка, Лесю Українку, Олександра Олеся та Любов Забашту, то у шестикласників цей перелік трансформується відповідно до складності програми. Окрім класиків, учні 6-го класу частіше згадують Миколу Вороного, Леоніда Глібова (у контексті байок), Павла Тичину та Ліну Костенко, чиї твори вже потребують глибшого філософського осмислення. Проте варто зауважити, що 3-класники часто асоціюють цих поетів із конкретними емоційними образами («сонечко», «дощик»), тоді як 6-класники частіше сприймають їх як частину літературного канону, який потрібно вивчити для оцінки.

Практичний досвід підказує, що ключем до серця сучасного учня в обох вікових групах є зміна формату подачі матеріалу. Використання цифрових інструментів, зокрема платформи Canva для створення поетичних постерів, дозволяє буквально «оживити» рядки. Те, що для третьокласника є захопливою грою, для шестикласника стає платформою для самовираження та візуалізації власних почуттів.

Яскравим підтвердженням став комплекс уроків, проведений під час педагогічної практики у 3-му класі Безлюдівського ліцею. Ми побачили, що шлях до емпатії лежить через синестезію мистецтв: наприклад, попереднє прослуховування мелодії «Дощику» В. Косенка допомогло дітям емоційно «увійти» в образну систему вірша Дмитра Павличка «Дядько Дош». Такий підхід дозволив учням сприйняти поетичний текст не як набір слів, а через емоції та ритм, що збігається з внутрішнім пульсом дитини, перетворюючи читання на живий процес співпереживання.

Так само дієвими виявилися ігрові прийоми, як-от вправа «Фотооко». Її сутність полягає в активізації зорової пам'яті та швидкості реакції: учням на короткий час (кілька секунд) демонструється перелік прізвищ авторів, серед яких вони мають миттєво «сфотографувати» поглядом і розпізнати лише поетів, відсіявши «гостей-казкарів». Для третьокласників така вправа стає захопливим змаганням на уважність, що дозволяє без нудного зазубрювання зафіксувати в пам'яті авторське коло розділу. У 6-му класі ця методика успішно трансформується у цифрові квізи, де підлітки мають не просто впізнати ім'я, а й миттєво зіставити з конкретною назвою чи художнім образом. Для шестикласників подібні методики доцільно переводити у площину інтерактивних змагань, адже в цьому віці дитина вже прагне технологічності та динаміки, які не завжди може дати класичний підручник.

Отже, порівняльний аналіз зацікавленості учнів 3-х та 6-х класів поетичними творами показав: ми маємо справу з фундаментальною зміною способу сприйняття художнього слова. Якщо в 3-му класі поезія — це «емоційний спалах» та ритмічна гра, то в 6-му вона стає засобом самоідентифікації підлітка, який, проте, потребує нових, більш технологічних методів підтримки інтересу. Завдання вчителя полягає в тому, щоб адаптувати методику викладання, зберігаючи той живий зв'язок із поезією, який так яскраво проявляється в початковій школі та є фундаментом для подальшого літературного розвитку особистості.

Сучасні дослідження в галузі дитячої літератури і методики літературного читання
**Дитячий фольклор на уроках літературного читання як засіб
соціокультурного виховання молодших школярів**

Куценко Поліна

Науковий керівник – кандидат педагогічних наук К.С. Гнатовська
Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди
м. Харків

В умовах модернізації освітнього простору дитячий фольклор на уроках літературного читання постає ефективним інструментом соціалізації молодших школярів, забезпечуючи їхнє цілісне занурення в соціокультурне середовище рідного народу. У контексті освітнього процесу фольклорний текст виступає не лише об'єктом для вдосконалення техніки читання, а й потужним носієм культурного коду нації, що дозволяє учителю інтегрувати моральний, етичний та патріотичний компоненти виховання. Теоретико-практичні основи використання народознавчого матеріалу для формування ціннісних орієнтирів учнів ґрунтовно висвітлені у наукових розвідках провідних вітчизняних учених (А. Богуш, О. Кононко, М. Стельмахович, Є. Стельмах, Г. Тарасенко, К. Юр'єва та інші) де обґрунтовано методику залучення народної творчості до процесу соціалізації дитини та окреслено шляхи прилучення молодших школярів до духовних скарбів українського народу. Оскільки соціокультурне виховання базується на емоційному сприйнятті світу, робота з фольклорними образами стає першою сходинкою до усвідомлення дитиною своєї приналежності до національної спільноти. У науково-методичному вимірі дитячий фольклор розглядається як джерело народної моралі, що через ідеали справедливості, чесності та любові формує у школярів чіткі ціннісні орієнтири. Під час літературного аналізу творів, зокрема казок та легенд, учитель акцентує увагу на протистоянні добра і зла, навчаючи дітей розрізняти «правду» і «кривду», водночас прислів'я та приказки виступають лаконічним етичним кодексом, що стимулює дитину діяти за совістю. Через коліскові та історичні перекази фольклор формує емоційну прив'язаність до рідного дому й природи, що є основою патріотичного світогляду дитини. Особливе місце в системі соціокультурного виховання займає утвердження праці та родинної вірності як мірил людської гідності, що яскраво представлені у трудовій та родинній поетиці фольклору. Системне використання такого матеріалу на уроках літературного читання дозволяє учителю уникати прямолінійних повчань, натомість через художню образність прилучати дітей до глибинних моральних цінностей та етичних норм. Саме тому дитячий фольклор слід розглядати як дієвий інструмент соціокультурного розвитку, адже він забезпечує трансформацію процесу читання у захопливе пізнання національних традицій, що є необхідною умовою виховання свідомого громадянина. Отже, дитячий фольклор на уроках літературного читання як засіб соціокультурного виховання молодших школярів виступає визначальним чинником формування внутрішньо вільної особистості, здатної до самостійної життєдіяльності в сучасному соціумі на засадах національної духовності.

Сучасні дослідження в галузі дитячої літератури і методики літературного читання
Використання дитячого фольклору як засобу формування читацької компетентності на уроках літературного читання

Колеснікова Ксенія

Науковий керівник – кандидат педагогічних наук К.С. Гнатовська
Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди
м. Харків

На сучасному етапі розвитку початкової освіти використання дитячого фольклору як засобу формування читацької компетентності на уроках літературного читання є необхідною умовою духовного збагачення учнів та збереження культурної єдності поколінь. У контексті освітнього процесу фольклорні тексти виступають не лише об'єктом аналізу, а й потужним інструментом реалізації пізнавальної функції літератури, відкриваючи дітям світ національних традицій та етичних норм через художнє слово. Теоретико-практичні основи народного виховання та методичні аспекти використання народознавчих матеріалів ґрунтовно висвітлені у працях А. Богуш, М. Вашуленка, Н. Воскресенської, Т. Довженко, М. Стельмаховича, В. Сухомлинського, К. Ушинського, К. Юр'євої та інших. У їхніх розвідках обґрунтовано методику використання жанрів дитячого фольклору для становлення повноцінної навички читання, визначено засади формування читацького інтересу через народну творчість, а також окреслено шляхи розвитку читацької компетентності молодших школярів.

Оскільки молодший шкільний вік є визначальним для інтелектуального розвитку, робота з народною творчістю стає першою сходинкою до розвитку наочно-образного мислення та соціокультурної грамотності. У наукових розвідках дитячий фольклор розглядається як складна система жанрів, що охоплює поезію пестування (колискові, забавлянки), власне дитячу творчість (лічилки, скоромовки) та календарно-ігрову обрядовість. Методичні підходи до вивчення цих творів дозволяють учителю не лише ефективно розвивати мовленнєву діяльність учнів, а й використовувати їх як фундамент для виховних заходів та інтегрованих занять. Завдяки жанровому розмаїттю фольклору вчитель має можливість перетворити процес читання на захопливе пізнання національного коду, що дозволяє сучасним дітям краще усвідомити культурну спадщину власного народу. Саме тому дитячий фольклор слід розглядати як ключовий інструмент формування читацької компетентності, адже його використання дозволяє не лише вдосконалювати техніку читання, а й розвивати здатність учнів свідомо сприймати та аналізувати тексти крізь призму національних цінностей.

Отже, використання дитячого фольклору як засобу формування читацької компетентності на уроках літературного читання виступає важливим чинником формування активного читача-патріота, здатного успішно опановувати знання в умовах сучасного освітнього простору.

Сучасні дослідження в галузі дитячої літератури і методики літературного читання

Роль української народної казки про тварин у формуванні моральних цінностей здобувачів початкової освіти

Шуберт Вікторія

Науковий керівник – кандидат педагогічних наук, доцент Г. В. Подановська
Львівський національний університет імені Івана Франка
М. Львів

У сучасних умовах розвитку освіти особливої актуальності набуває проблема формування моральних цінностей у здобувачів початкової освіти. Початкова школа є важливим етапом становлення особистості дитини, коли закладаються основи світогляду, моральних уявлень, норм поведінки та ціннісних орієнтацій. У цьому контексті вагомим значення набуває використання української народної казки, зокрема казок про тварин, як ефективного засобу морального виховання.

Формування моральних цінностей в здобувачів початкової освіти відбувається постійно і безперервно. В школі, вдома, на дитячих майданчиках та під час спілкування з людьми. Насправді ми не можемо насильно впливати на формування тих чи інших моральних цінностей, але маємо змогу показувати приклад правильної поведінки через використання різних автентичних матеріалів. Одним з таких матеріалів є *казка*.

Казка — це один із найдавніших жанрів усної народної творчості, який передається з покоління в покоління. Вона є вигаданою історією, яка часто містить елементи фантастики та надприродного. Казки мають на меті не лише розважати, але й навчати, передавати моральні цінності та життєві уроки [1].

Видатний педагог В. Сухомлинський неодноразово наголошував, що через казку легше донести до дитини думку, здивувати, викликати бажання виразити себе, свої почуття й думки словом. Казка – це думка, втілена в художнє слово. Вона запалює вогник дитячої творчості. Під її впливом дитина починає бачити навколо себе незвичайні взаємозв'язки між предметами і явищами, досягаючи єдності образів. Водночас дитина переживає хвилюючу радість, яка породжує бажання поділитися своєю думкою з товаришами. В колективі виникають найтонші духовні стосунки між дітьми, коли своїм емоційним, напруженим життям живе думка кожної дитини [2].

«Через казкові образи, – пише В. Сухомлинський, – у свідомість дітей входить слово з його найтоншими відтінками... Під впливом почуттів, що пробуджуються казковими образами, дитина вчиться мислити словами. Без казки – живої, яскравої, що оволоділа свідомістю і почуттями дитини, неможливо уявити дитячого мислення і дитячої мови...»[6, с. 9].

Українська народна казка про тварин посідає важливе місце в системі початкової освіти, оскільки поєднує навчальну, виховну та розвивальну функції. Її специфіка полягає в тому, що моральні норми передаються опосередковано – через поведінку персонажів, їхні вчинки та наслідки цих вчинків. Образи тварин у казках наділяються людськими рисами, що дозволяє дітям легше ідентифікувати себе з героями та осмислювати їхню поведінку.

Розглянемо детальніше зміст відомих казок, у яких головні персонажі, виступаючи носіями певних моделей поведінки, сприяють формуванню у здобувачів освіти таких цінностей:

1. *Працьовитість*. У казці «Півник і двоє мишенят» яскраво розкрито протиставлення працьовитості та лінощів. Через образи персонажів діти усвідомлюють значення наполегливої праці та відповідальності за її результати.

2. *Чесність*. У багатьох казках, зокрема тих, де діє образ Лисиці, репрезентовано моделі нечесної поведінки, що супроводжуються негативними наслідками. Це дає змогу учням осмислити важливість чесності, справедливості та відповідального ставлення до інших.

3. *Взаємодопомога*. Казка «Ріпка» демонструє значення спільної діяльності та взаємопідтримки. Участь кожного персонажа, навіть найменшого, є необхідною для досягнення спільного результату. Такий зміст сприяє усвідомленню учнями важливості співпраці та колективної відповідальності [1].

Окрім наведених прикладів, українські народні казки містять ще багато сюжетів, що розкривають різні аспекти морального виховання. Казка «Рукавичка» вчить тому, що навіть у тісному колективі можна знайти гармонію, якщо бути терплячим та готовим прийняти інших. «Колобок» вчить дітей бути обачними та не переоцінювати свої можливості. Казка показує, що надмірна самовпевненість може призвести до непередбачуваних наслідків. «Пан Коцький» показує, що навіть той, кого зневажали чи недооцінювали, може мати свою цінність і здатний здивувати. Історія вчить бути обережним із висновками щодо інших та не судити за зовнішністю. Казка «Зайчикова хатка» нагадує дітям про важливість підтримки та справжньої дружби, а також про те, що разом можна впоратися з будь-якими труднощами. Казка «Лисичка і журавель» нагадує про те, як важливо враховувати потреби інших і ставитися з повагою до чужих особливостей. Казка «Їжак і заєць» нагадує, що кмітливості та об'єднання зусиль можуть допомогти досягти успіху навіть тоді, коли суперник значно сильніший [4].

Варто зазначити, що українські народні казки про тварин є дієвим інструментом формування моральних цінностей у дітей молодшого шкільного віку. Вони прості для сприйняття, цікаві та близькі дитині, тому легко запам'ятовуються та викликають емоційний відгук. Через образи знайомих тварин і зрозумілі життєві ситуації діти розуміють різницю між добром і злом,

бачать наслідки різних вчинків і поступово формують власне ставлення до тих чи інших життєвих ситуацій. Важливо, що казка не нав'язує готових висновків, а підводить до роздумів, через сюжет і переживання, тому дитина сприймає ці моральні уроки глибше, ніж нотації від дорослих [5].

Отже, казки про тварин допомагають розвивати уяву, мислення та мовлення, що безпосередньо впливає на загальний розвиток особистості учнів. Саме тому їх використання у навчанні та вихованні є доречним та ефективним, адже вони дають можливість у доступній формі формувати моральні якості.

Список використаних джерел

1. Лерус І. М. Формування духовно-моральних основ особистості дитини засобами казки. URL: <https://vseosvita.ua/library/formuvanna-duhovno-moralnih-osnov-osobistosti-ditini-zasobami-kazki-224236.html> (дата звернення: 18.04.2026).
2. Данілова Н. Казка як засіб розумового виховання у спадщині василя сухомлинського. URL: <https://cusu.edu.ua/ua/konferen-2018-2019-arhiv/vyvchennya-i-vprovadzhennya-v-navchalno-vykhovnyy-protses-serednoyi-ta-vyshchoyi-shkoly-pedahohichnykh-idey-vasylya-sukhomlynskoho-2018-rik/sektsiia-4-vyrishennia-zavdan-riznykh-skladnykiv-vykhovannia-u-spadshchyni-v-o-sukhomlynskoho/8326-kazka-yak-zas> (дата звернення: 18.04.2026).
3. Замелюк М. І. В.О.Сухомлинський про роль казки у творчому розвитку дитини дошкільного віку. URL: <https://vseosvita.ua/library/vosuhomlinskij-pro-rol-kazki-u-tvorcomu-rozvitku-ditini-doskilnogo-viku-87590.html> (дата звернення: 18.04.2026).
4. Казкар Д. 15 повчальних казок про тварин, які варто прочитати кожній дитині. Друкарня. URL: <https://drukarnia.com.ua/articles/15-povchalnikh-kazok-pro-tvarin-yaki-varto-prochitati-kozhnii-ditini-BfZvG> (дата звернення: 19.04.2026).
5. Подановська Г. В. Методичні особливості роботи над казкою на уроках літературного читання в початковій школі. *Наукова колекція Навчально-наукового інституту Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка: збірник наукових праць здобувачів вищої освіти та науково-педагогічних працівників (за матеріалами II Всеукраїнського науково-методичного семінару «Компетентнісний підхід в освіті: теорія і практика», м. Глухів, 14 листопада 2024 року). Випуск 2. Част. 1-3. Глухів, 2024. Ч. 3. С. 49-51.*
6. Сухомлинський В. О. Серце віддаю дітям // Вибрані твори : в 5 т. Київ : Рад. школа, 1977. Т. 3. С. 7–279.

Сучасні дослідження в галузі дитячої літератури і методики літературного читання
Особливості умінь характеризувати літературного героя в 1 і 4 класі

Нещеретна Софія

Науковий керівник— кандидат педагогічних наук, доцент А.А Ємець
Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди
М.Харків

На сучасному етапі розвитку початкової освіти значна увага приділяється формуванню в учнів умінь логічно мислити, аналізувати, відстоювати власну думку. Відповідно до вимог освітніх стандартів, важливим є не лише визначення окремих ознак предметів чи явищ, а й уміння узагальнювати, систематизувати інформацію та висловлювати її. Саме тому формування вміння характеризувати літературного героя розглядається як важлива складова розвитку читацької і мовленнєвої компетентності молодших школярів.

У початковій школі процес складання характеристики супроводжується низкою труднощів, зумовлених віковими особливостями дітей. Учні ще не повною мірою володіють умінням виділяти істотні ознаки, встановлювати причинно-наслідкові зв'язки та будувати послідовні висловлювання. При цьому існує істотна різниця у сформованості вмінь у першому класі та четвертому. Дослідити це було одним із завдань наукової роботи.

Для визначення рівня сформованості вмінь характеризувати літературного героя було обрано два твори: казку Василя Сухомлинського «Найгарніша мама» та оповідання Ірен Роздобудько «Я зніматимуся в кіно». Дослідниця у форматі індивідуальних сесій виразно прочитала твори (дівчинці-першокласниці і хлопчику-четвертокласнику), після чого запропонувала відповісти на запитання «Який герой?» і пояснити свою відповідь.

Дівчинка (1 клас) у першому творі коротко схарактеризувала тільки головного героя – Совеня, назвавши його добрим. Героїню другого твору було схарактеризовано також коротко, зазначивши, що дівчинка добра і хоче зніматись в кіно. Пояснити свою думку не змогла.

Хлопчик (4 клас) відповів досить докладно, зміг схарактеризувати головних героїв і пояснити свою думку. Щодо твору В.Сухомлинського «Найгарніша мама» учень сказав, що Совеня було сміливим та добрим, обґрунтувавши свою думку тим, що, коли випав з гнізда, не плакав. Доброту Совеня хлопчик не зміг пояснити. Про інших птахів було сказано, що вони були злими і недобрими. Щодо оповідання І.Роздобудько «Я зніматимуся в кіно» учень сказав, що головна героїня хотіла стати актрисою, тому дуже сміло до цього йшла та тренувалась перед дзеркалом, назвавши цю рису – наполегливість.

Проведені заміри показали, що першокласникам важко характеризувати літературного героя, вони формулюють відповідь коротко, у них фактично відсутні слова-характеристики, визначення рис характеру персонажа відбувається з опорою на базові морально-етичні категорії. Четвертокласники дають більш розгорнуту відповідь, готові пояснити вибір характеристики, однак теж демонструють обмеженість оціночної лексики та спрощену вербалізацію рис персонажа.

Сучасні дослідження в галузі дитячої літератури і методики літературного читання

Розвиток емпатії у молодших школярів через аналіз образів персонажів у казках

Шеремет Анна

Науковий керівник – кандидат педагогічних наук, доцент А. А. Ємець
Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди м.
Харків

Сучасна початкова освіта дедалі більше потребує уваги до емоційного розвитку дитини, зокрема до формування емпатії. Актуальність цієї проблеми посилюється умовами війни, де діти стикаються з підвищеною тривожністю, нестабільністю, втратами. Додатковим чинником зниження рівня емпатії є стрімка цифровізація дитинства, нестача живого спілкування та зміна контенту, який споживають діти. У таких умовах школа має виступати середовищем підтримки, в якому учні вчаться розуміти власні та чужі переживання.

Емпатію як особливість процесу сприйняття навколишнього світу вивчали Т. Ліппс, Е. Тітченер, В. Дільтей, Т. Спенсер, К. Роджерс та інші. Сьогодні поняття «емпатія» розглядається як здатність людини розуміти емоційний стан інших, співпереживати їм та адекватно реагувати.

Дослідженням особливостей розвитку емпатії в дітей молодшого шкільного віку займалися такі вчені, як М. Борба, Дж. Боулбі, серед вітчизняних Л. Журавльова, Л. Виговська, І. Бех та ін. Увіці 6-9 років розвиток емпатії тісно пов'язаний із засвоєнням моральних норм і формуванням уявлень про добро і зло. Важливу роль у цьому процесі відіграють казки, як і народні, так і літературні. Художній текст виступає потужним інструментом емоційного розвитку, оскільки активізує внутрішній досвід дитини.

Знайомлячись із народними казками, діти отримують досвід чітко окресленої моральної оцінки персонажів: добро протиставляється злу, щедрість — жадібності, чесність — підступності. Така бінарність виконує важливу педагогічну функцію: вона створює зрозумілу для дитини систему координат, у межах якої легше орієнтуватися в етичних нормах і соціально схвалених моделях поведінки. Через повторювані сюжетні схеми й типові образи дитина засвоює причинно-наслідкові зв'язки між вчинком і його наслідками: позитивні риси винагороджуються, а негативні — засуджуються або караються. Це сприяє формуванню первинних моральних уявлень та розвитку емпатії.

Вибір авторських казок дозволяє глибше усвідомлювати мотиви поведінки героїв, оскільки такі твори пропонують психологічно складніші образи та багатовимірні ситуації морального вибору. На відміну від народних, авторські казки розкривають внутрішні переживання персонажів, їхні сумніви, суперечності та причини вчинків. Через аналіз вчинків персонажів діти вчаться бачити не лише зовнішню дію, а внутрішню причину: страх, самотність, невпевненість тощо. Це сприяє переходу від поверхового оцінювання персонажа до більш глибокого розуміння його стану.

Отже, використання казок як засобу розвитку емпатії в початковій школі є ефективним за умови систематичного аналізу образів персонажів і організації рефлексивної діяльності учнів.

Сучасні дослідження в галузі дитячої літератури і методики літературного читання
Проблеми застосування технології сторітелінг в практиці школи

Гойденко Анастасія

Науковий керівник – кандидат педагогічних наук, доцент А. А. Ємець
Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди
м. Харків

В умовах впровадження концепції Нової української школи виникла потреба пошуку нових, більш ефективних способів навчання. Оскільки НУШ має на меті формувати учня як особистість, розвиваючи в ньому життєві звички та компетентності, тому наразі в систему освіти активно впроваджуються інноваційні технології, одним з яких є сторітелінг.

Сторітелінг — педагогічна технологія, що ґрунтується на використанні історій як засобу навчання. Девід Армстронг, американський дослідник і попуризатор сторітелінгу, автор концепції «управління через історії», підкреслював, що історії є більш виразними та краще запам'ятовуються, ніж правила, і мають сильніший вплив на поведінку людини.

Аналіз значної кількості сучасних наукових праць, присвячених застосуванню сторітелінгу в початковій школі, засвідчив переважно позитивне висвітлення цієї технології. Водночас результати спостережень за педагогічною практикою свідчать про її обмежене використання вчителями на уроках.

Бесіди з учителями та аналіз емпіричного матеріалу дозволили встановити чинники, що обмежують використання технології сторітелінгу в педагогічній практиці.

Першочерговою причиною є недостатній рівень підготовки вчителів. Навіть за наявності значного педагогічного досвіду не всі з них володіють достатнім арсеналом історій для розкриття кожної теми. Водночас ефективність сторітелінгу значною мірою залежить від доцільного добору сюжету та персонажів з урахуванням вікових особливостей учнів.

Ще однією проблемою є нечітке розуміння педагогом мети використання сторітелінгу, завдання якого подати навчальний матеріал у цікавій сюжетній формі, однак без визначеної мети така технологія не є ефективною.

Наступним чинником є добір навчальних матеріалів. Сучасні підручники не адаптовані під сторітелінг, тому вчителям здебільшого доводиться самим шукати або розробляти тексти, що викликає значні труднощі для сучасного педагога, перевантаженого різними професійними завданнями.

Брак часу також вагомим є фактором. Розповіді історій, обговорення, аналіз та висловлювання думки кожного учня потребують чимало часу. Через це вчителі здебільшого уникають використання сторітелінгу на уроках.

Отже, інноваційна технологія сторітелінг має проблеми у використанні на уроках. Шляхом подолання проблем є збільшення практичних матеріалів застосування технології та обізнаність педагога в її використанні. Учитель повинен розуміти особливості побудови сторітелінгу та знайомитися з різними літературними прикладами. Лише за таких умов сторітелінг буде дієвою технологією навчання та розвитку молодших школярів.

Сучасні дослідження в галузі дитячої літератури і методики літературного читання

**Гейміфікація як інноваційна технологія навчання мовно-літературної
галузі в початкових класах**

Рижих Марія

Науковий керівник – кандидат педагогічних наук, доцент А.А. Ємець
Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди
м. Харків

У сучасній освіті важливо підвищувати інтерес учнів до оволодіння мовою та читанням. Звичні уроки часто здаються школярам нудними, і це зменшує їхню мотивацію до навчання, особливо у початковій школі, тому потрібні нові підходи, які активно залучають дітей. Одним із них є гейміфікація. Вона сприяє розвитку мовлення, підвищує грамотність і формує позитивне ставлення до предмету.

Дослідження з методичного впровадження елементів гейміфікації в освітній процес початкової школи є предметом зацікавлення багатьох учених та педагогів-практиків, адже ця проблема залишається досить актуальною в умовах сучасної освіти. На сьогодні цій темі присвячені дослідження М. Барбера, К. Вербаха, М. Ласковського, Д. Макгонігел, К. Кепп, Д. Кларка, Л. Шелдона та інших. До питання гейміфікації як методу викладання української мови й читання в початковій школі зверталися такі вчені, як: С. Воробйова, О. Жорник, П. Колосов, Н. Кудикіна, В. Кукушин, І. Мамчур, А. Мельничук, В. Рижук та інші.

Гейміфікація — це ігровий підхід до навчання, який набуває все більшої популярності в освітньому середовищі, пропонуючи ефективну альтернативу традиційним методам викладання. Слід зазначити, що у гейміфікації, як і в інших методах навчання, є як свої переваги, так і недоліки. Цей підхід може приносити значну користь: допомагати педагогові активніше включати дітей у навчальний процес; стимулювати розвиток різноманітних когнітивних здібностей, просторового мислення та швидкості реакції; надавати можливість учням здобувати знання в змагальному форматі, де вони можуть практикуватися, допускати помилки та, відповідно, їх усувати; охоплювати реальні приклади ідей та норм, які було б складно донести до учнів в традиційній педагогіці; давати змогу педагогу ефективно організовувати індивідуальну діяльність школярів. Попри значні переваги гейміфікація має і певні недоліки: частина учнів може відчувати дискомфорт або додаткове напруження, бо краще сприймає традиційні способи навчання; деякі учні спрямовують усі зусилля на змагання за винагороди, концентруючись винятково на їх здобутті, що призводить до нерозуміння та несприйняття навчального матеріалу; впровадження цього ігрового підходу потребує належних технічних і матеріальних ресурсів; ігрові елементи можуть

відволікати від ключових цілей навчання, перетворюючи його на гру заради гри.

Існує багато корисних інтернет-ресурсів, що допоможуть у застосуванні гейміфікації: Wordwall; Jamboard; електронний помічник вчителя початкових класів; Classtime; Slidesmania. Платформа Wordwall — це універсальний інструмент для розробки як інтерактивних, так і друкованих навчальних матеріалів. З його допомогою можна створювати інтерактивні завдання та шаблони для друку. Інтерактивні вправи легко працюють на будь-яких веб-пристроях, а учні можуть виконувати завдання самостійно або ж під керівництвом учителя. Jamboard — це інтерактивна онлайн-дошка, яка дозволяє вчителям наочно передавати ключову інформацію під час занять у Zoom чи Google Meet. Вона забезпечує можливість працювати разом з усім класом або окремими групами учнів у реальному часі. Цей інструмент відкриває безліч варіантів для створення та проведення інтерактивних вправ. Електронний помічник вчителя пропонує безкоштовні інтерактивні завдання та вправи, які чудово підходять для дистанційного навчання як у класі, так і вдома. Це корисний ресурс із навчальними матеріалами, створеними спеціально для потреб учителів і учнів нової української школи. Classtime — це інноваційний онлайн-інструмент для вчителів, який дозволяє зробити уроки більш ефективними та захопливими. Завдяки миттєвій візуалізації рівня розуміння та прогресу учнів у режимі реального часу, сервіс допомагає швидко проводити опитування і оцінювати, як добре учні засвоїли матеріал. Classtime відкриває нові можливості для залучення класу та сприяє згуртованості. Slidesmania — це безкоштовні креативні шаблони PowerPoint і теми Google Slides, інтерактивні презентації, ігри, дошки вибору та ін.

Також є й інші способи впровадження гейміфікації у процес вивчення української мови та читання, наприклад, через організацію ігрових турнірів і змагань серед учнів, винагороди за досягнення та прогрес у навчанні, а також застосування ігрових елементів, таких як бонуси, нагороди та рейтинги. Варто зазначити, що гейміфікація не повинна розглядатися як єдиний чи основний спосіб вивчення української мови. Її ефективність проявляється лише тоді, коли вона використовується разом з іншими підходами, такими як інсценування, аудіювання та розмовна практика.

Отже, гейміфікація має значний потенціал у викладанні української мови та читання. Проте її ефективне впровадження потребує систематичного підходу, і ретельної підготовки педагогів. Створення адаптованих методик можуть забезпечити перетворення гейміфікації на дієвий інструмент, що здатен відповідати сучасним освітнім стандартам та сприяти тому, щоб учні здобували знання у захопливій і мотивуючій формі.

**Вплив цифрової культури на розвиток і сприйняття
нових жанрів дитячої літератури**

Оксана Колос

Науковий керівник – кандидат філологічних наук, доцент О. В. Грищенко

ПЗВО «Міжнародний класичний університет імені Пилипа Орлика»

м. Миколаїв

У сучасному інформаційному суспільстві цифрові технології активно впливають на формування світогляду дитини. Це зумовлює трансформацію дитячої літератури, появу нових форм і жанрів, які відповідають потребам сучасного читача. Цифровізація не лише змінює форми репрезентації тексту, але й переосмислює саму природу читання, комунікації автора з аудиторією та жанрову структуру літератури для дітей.

Мета розвідки – охарактеризувати новітні жанри української дитячої літератури та визначити вплив цифрової культури на їх розвиток і сприйняття дітьми.

Цифрова культура формує нові когнітивні та рецептивні практики юного читача. Дитина, яка з раннього віку взаємодіє з інтерактивними медіа, сприймає текст не як лінійну структуру, а як мультимодальний простір, де поєднуються вербальні, візуальні та аудіальні елементи. Це зумовлює появу нових жанрів, що виходять за межі традиційної друкованої книги.

До новітніх жанрів української дитячої літератури належать інтерактивні книги, графічні романи, комікси, електронні казки, аудіоказки, фанфіки, блоги, сторителінги в соціальних мережах. Вони поєднують текст, зображення, звук і відео.

Характерними ознаками інтерактивної книжки (interactive e-book) є нелінійність сюжету, можливість вибору варіантів розвитку подій, інтеграція анімації, звукових ефектів і гейміфікаційних елементів. «Фантастичні літаючі книжки містера Морріса Лессмора» Вільяма Джойса задумувалася як книжка, яка перетворилася на анімаційний короткометражний фільм (отримав «Оскар» у 2012 р.), потім трансформувалося в ультрасучасний застосунок, у якому читач може взаємодіяти з текстом через сенсорний екран, впливаючи на перебіг оповіді [2].

Іншим важливим жанром є трансмедійна дитяча література (transmedia storytelling), яка передбачає розгортання однієї історії на різних платформах – у книгах, відео, іграх, соціальних мережах. Текст не є замкненим, а функціонує як частина ширшого наративного всесвіту. Яскравим прикладом є серія «Diary of a Wimpy Kid» Джеффа Кінні, яка поєднує елементи щоденника, коміксу та цифрового блогу, а також активно розширюється через онлайн-контент і кіноадаптації [1].

У контексті цифровізації також набуває поширення жанр візуально-гібридної прози, зокрема графічні романи для дітей. Вони поєднують текст і

зображення у спосіб, що відповідає кліповому мисленню сучасної дитини. Наприклад, серія «Dog Man» Дева Пілкі демонструє синтез коміксової естетики та гумористичної прози, що легко адаптується до цифрового середовища та активно поширюється через електронні формати [3].

Характерною рисою нових жанрів є також інтерактивність і відкритість тексту. Читач перестає бути пасивним споживачем і стає співтворцем, що відповідає загальним тенденціям цифрової культури, орієнтованої на участь (participatory culture). Водночас це впливає на критерії художності та якості літератури, оскільки важливими стають не лише естетичні, але й функціональні, технологічні параметри тексту.

Цифрова культура формує новий тип мислення – кліповий, що характеризується швидким перемиканням уваги та сприйняттям інформації через візуальні образи. Зміна читацьких уподобань проявляється у зацікавленості дітей короткими текстами, яскравими ілюстраціями та інтерактивними елементами. Інтерактивність стає ключовою рисою новітніх жанрів, оскільки дозволяє дитині брати участь у розвитку сюжету, що підвищує мотивацію до читання.

Перевагами новітніх жанрів є розвиток творчості, критичного мислення, медіаграмотності, а також формування інтересу до читання. Водночас існують і певні ризики: поверхнєве сприйняття інформації, зниження рівня концентрації, залежність від гаджетів. Тому, важливу роль у процесі читання відіграють педагоги та батьки, які мають спрямовувати дітей та формувати культуру читання.

Отже, цифрова культура суттєво трансформує жанрову систему дитячої літератури, сприяючи появі інтерактивних електронних книг, трансмедійних наративів, графічних романів, чат-фікшну та фанфікшну. Ці жанри відображають нові способи сприйняття інформації та змінюють роль читача, який дедалі більше залучається до процесу творення смислу. У перспективі це може призвести до подальшої гібридизації літературних форм і розширення меж самого поняття «дитяча література».

Список використаних джерел

1. Джефф Кінні – книги і біографія. *Yakaboo*. URL: https://www.yakaboo.ua/ua/author/view/Dzheff_Kinni?srsId=AfmBOooR_WrMm6Z5ATbNPAS6U7mV3h--bIaCf25SEj4bT9SONsfJXsqU (дата звернення: 29.03.2026).
2. Kampe A. The Fantastic Flying Books of Mr. Morris Lessmore: A Publishing Pioneer. *National Endowment for the Arts*. URL: <https://www.arts.gov/stories/magazine/2012/4/arts-technology/fantastic-flying-books-mr-morris-lessmore-publishing-pioneer> (дата звернення: 29.03.2026).
3. Pilkey D. *Official site*. URL: <https://pilkey.com/> (дата звернення: 29.03.2026).

Сучасні дослідження в галузі дитячої літератури і методики літературного читання
Візуалізація смислів на уроках читання в початковій школі

Нагорна Олена

Науковий керівник – кандидат філологічних наук, доцент О. В. Грищенко
ПЗВО «Міжнародний класичний університет імені Пилипа Орлика»
м. Миколаїв

Сьогодні кожен учитель початкових класів стикається з викликом: як відірвати дитину від гаджета і щиро зацікавити книжкою? Сучасна початкова школа вже давно відійшла від простого «прочитай і перекажи». Завдання сучасної початкової школи – сформувати читацьку компетентність. Але за цим стоїть проста істина: дитина має навчитися відчувати текст, бачити за словами образи та розуміти приховані підтексти. Тут на допомогу приходять зорові опори, які часто стають тим самим містком між чорно-білими літерами та яскравою уявою дитини.

Молодші школярі за своєю природою візуал-практики. Їхнє мислення ще тісно пов'язане з конкретними образами. Тому зорові опори – це не просто прикраса уроку, а потужний дидактичний інструмент. Вони допомагають структурувати хаос думок, виокремити головне та «заземлити» абстрактні поняття. Коли дитина бачить графічне втілення ідеї, зникає страх перед «великим текстом», а натомість з'являється азарт дослідника.

Якщо раніше в початковій школі обмежувалися розгляданням малюнків у підручнику, то сучасна методика пропонує значно ширший арсенал:

1. Сюжетні ланцюжки та схеми допомагають не загубитися в подіях твору. Коли дитина бачить логічну схему сюжету, вона не просто запам'ятовує «що було потім», а розуміє причини та наслідки. Зокрема, під час роботи з оповіданням учитель може запропонувати учням скласти «карту подій», де у вигляді послідовних блоків відображаються основні епізоди твору. Це дозволяє структурувати інформацію та сформувати навички логічного мислення.

2. Картки з ключовими словами як своєрідні «маячки». Вони допомагають дітям зі слабшою пам'яттю тримати нитку розповіді, не втрачаючи впевненості під час відповіді.

3. Ментальні карти (Mind Maps) та таблиці є ідеальними для характеристики героїв. Порівняти Котигорошка та Змія значно легше, коли перед очима є порівняльна таблиця або діаграма Венна. Ментальні карти відображають смислові зв'язки між поняттями, образами та подіями тексту. Наприклад, при вивченні вірша центральне поняття (тема) розміщується в центрі аркуша, а навколо нього – асоціативні образи, кольори, символи, що виникають у процесі читання. Такий підхід активізує творче мислення та сприяє глибшому емоційному залученню учнів.

4. Сторітелінг у кубиках та піктограми – малювання маленьких схематичних малюнків до кожного абзацу, що дозволяє дитині буквально сфотографувати зміст. Це перетворює читання на процес кодування та декодування інформації, що надзвичайно захоплює учнів.

Сучасні цифрові технології також розширюють можливості візуалізації.

Інтерактивні презентації, електронні дошки, освітні платформи дозволяють поєднувати текст, зображення, анімацію та звук, створюючи багатовимірне навчальне середовище. Це особливо актуально для молодших школярів, для яких візуальна інформація є домінантною.

Найцінніше в роботі з опорами – це те, як вони розв’язують язик учням. Часто дитина все розуміє, відчуває емоцію героя, але не може дібрати слів через обмежений словниковий запас. Спираючись на зоровий ряд, учень почувається захищеним. Візуальна опора стає для нього «шпаргалкою», яка легалізована вчителем.

Переказ стає чіткішим, а власні оцінні судження – упевненішими. Дитина вже не просто копіює підручник, а починає аналізувати: «Я бачу на схемі, що герой вчинив так, тому що...». Це і є реалізація компетентнісного підходу, про який говорить Державний стандарт. Учень вчиться не відтворювати чуже, а створює своє, спираючись на аналіз. Крім того, робота з органайзерами розвиває критичне мислення, адже щоб заповнити таблицю, треба відсіяти другорядне.

Візуалізація смислів у процесі навчання читання в початковій школі є ефективним дидактичним інструментом, що сприяє глибшому розумінню тексту, розвитку образного мислення та формуванню читацької компетентності. У межах сучасної педагогіки візуалізація розглядається як спосіб трансформації вербальної інформації у графічні, образні або символічні форми. Візуалізація сприяє інтеграції логічного й образного мислення, забезпечує глибше розуміння тексту та формує стійкий інтерес до читання. Використання різноманітних візуальних стратегій дозволяє зробити навчальний процес більш ефективним, доступним і творчо насиченим.

Використання зорових опор – це не заміна читання, а спосіб зробити його глибшим. Систематична робота з такими засобами перетворює урок літературного читання на захопливе дослідження. Дитина перестає боятись складних конструкцій, адже вона знає, як розкласти їх на зрозумілі деталі. Зрештою, саме через такі маленькі успіхи, коли дитина раптом вигукує: «Я зрозумів!», і народжується справжній читач, для якого книга – це цілий світ, а не набір параграфів.

Список використаних джерел

1. Державний стандарт початкової освіти. *Верховна Рада України*. Документ 1810-2025-п, прийняття від 26.12.2025. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1810-2025-%D0%BF#Text>
2. Савченко О. Я. Методика читання у початкових класах. Київ : Освіта, 2012.
3. Пометун О. І. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання. Київ : Арт-Спектр-Капітал. 2004.

Сучасні дослідження в галузі дитячої літератури і методики літературного читання
Візуалізація на уроках літературного читання для дітей з порушеннями слуху

Шаталова Марія

Науковий керівник – кандидат педагогічних наук, доцент А.А. Ємець
Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди
м. Харків

Сучасні наукові підходи до викладання літературного читання в початковій школі ґрунтуються на компетентнісній та інтегративній парадигмах, які забезпечують формування активного, емоційно залученого читача. Особливої актуальності це набуває в роботі з дітьми з порушеннями слуху, оскільки формування читацької компетентності в них потребує поєднання традиційних методик із спеціальними підходами, спрямованими на розвиток зорового сприймання, мовлення та розуміння тексту, що зумовлює необхідність використання візуалізованих, мультимодальних та адаптованих текстових матеріалів. Питання методики літературного читання висвітлено у працях О.В. Вашуленко, О.Я. Савченко, В.О. Мартиненко та ін.; особливості навчання дітей з порушеннями слуху досліджували українські науковці В.І. Бондар, Л.І. Фомічова, Т.В. Сак та ін.

Основною причиною освітніх труднощів в учнів із порушеннями слуху є недостатня можливість повноцінно сприймати текстову інформацію, що впливає на формування мовлення, розуміння творів та засвоєння навчального матеріалу. Візуалізація на уроках літературного читання є однією з ключових умов ефективного навчання таких дітей, оскільки забезпечує опору на провідний канал сприймання інформації.

Під час проходження педагогічної практики в 3 класі Харківської спеціальної школі №5 в мене була можливість провести низку уроків літературного читання (за підручником К.В. Луцько, О.П. Круглик). Спостереження за третьокласниками, бесіди з вчителями і батьками дозволили дійти висновку, що причини недостатнього рівня сформованості читацької компетентності пов'язані не лише з порушеннями слуху, а й із недорозвиненістю мовлення, особливостями уваги та пам'яті, а також наявністю супутніх психофізичних порушень.

Аналіз педагогічної практики показав, що систематичне використання ілюстрацій, схем, піктограм, мультимедійних засобів, елементів жестової мови, а також дактильної мови сприяє правильному співвіднесенню слова з його значенням, формуванню мовленнєвих навичок і відповідно позитивно впливає на рівень читацької компетентності в дітей з порушеннями слуху.

Найчастіше під час уроків літературного читання я використовувала інтерактивну дошку, яка поєднувала ілюстрації, текст, піктограми та зображення жестів. Такий вид візуалізації виявився найбільш ефективним, оскільки дозволяє одночасно задіяти кілька каналів сприймання інформації (зоровий, мовленнєвий і жестовий) і допомагає учням краще зрозуміти зміст прочитаного твору, встановити зв'язки між словами та образами, а також активізує їхню пізнавальну діяльність.

Сучасні дослідження в галузі дитячої літератури і методики літературного читання
Сімейне читання як засіб формування читацьких інтересів дитини

Оніпко Олена

Науковий керівник – доктор педагогічних наук, професор Л. П. Ткаченко
Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди
м. Харків

Сім'я являє собою складне й багатогранне соціальне явище, яке завжди мало і матиме вагоме значення для розвитку людської спільноти. Вона є фундаментом, на якому дитина набуває свого першого соціального досвіду, формуючи його під впливом різноманітних чинників [3, с. 65].

Сьогодні, повертаючи до життя традиції сімейного читання, учителі сподіваються, що нове покоління, яке виховує дітей, буде мати змогу долучити їх до розуміння і поціновування літератури. У сучасному суспільстві питання грамотності, культури читання та освіти є ключовими складниками інформаційної культури. Вони набули виняткової важливості, ставши вирішальними для розвитку соціуму. Хоча вирішення цих проблем переважно покладається на педагогів і бібліотекарів, основні надії в цьому питанні спрямовані на сім'ю як осередок виховання любові до читання. У цьому процесі сім'я відіграє ключову роль, сприяючи розвитку інтересу до книг ще в дитячому віці. Спільне читання зближує родину, наповнює моменти спілкування глибоким сенсом і допомагає формувати в дитини чуйне, любляче серце [1, с. 50].

Проблемою залучення дітей до читання багато років займався видатний український педагог Василь Сухомлинський, який приділяв особливу увагу сімейній педагогіці. Він називав сім'ю первинним осередком, у якому формується та відточується багатогранність особистості, наголошував, що перед тим, як дитина навчиться читати перші слова, вона повинна чути читання матері й батька, відчувати красу художніх образів через голос і емоції близьких. Педагог був переконаний, що інтелектуальний розвиток дитини значною мірою залежить від того, які казки чи пісні вона чула в дитинстві, які книжки читали їй у сімейному колі та яке значення мала література в духовному житті родини. На переконання В. Сухомлинського, батьки повинні створити в сім'ї сприятливі умови для гармонійного розвитку дитини. Одним із важливих аспектів цього процесу педагог вважав наявність сімейної бібліотеки – джерела знань і місця для спільного читання та спілкування. [3, с.68].

Джерелами поповнення книгами під час створення сімейних бібліотек, можуть бути такі практики, як збереження сімейних книжкових реліквій, подарункові видання дитині на свята, особисті буденні покупки. Дорослі, працюючи над книгою разом з дітьми, мають звертати увагу на кілька ключових аспектів. Перш за все, важливо забезпечити інтонаційну виразність читання, підкреслити основну ідею автора, а також навчитися викликати в дитини захоплення самим процесом читання. Це має супроводжуватись пробудженням зацікавленості та емоційних переживань – як позитивних, так і негативних [3, с. 66].

Як свідчать результати дослідження, проведеного кафедрою

книгознавства та комерційної діяльності Української академії друкарства в межах проєкту «Дослідження процесів книгокористування серед молоді», більшість опитаних вважають, що їхні діти люблять читати. У багатьох сім'ях є домашні бібліотеки, і батьки докладають зусиль, аби прищепити дітям любов до читання за допомогою різноманітних підходів. Проте далеко не всі батьки цікавляться літературними вподобаннями своїх дітей. Деякі уникали питання про те, що вони рекомендують своїй дитині і які книги їй до вподоби. Це свідчить і про те, що самі батьки замало читають і не залучають дітей до цього процесу [2, с. 69].

Корисним може стати запровадження сімейної традиції щоденного 10-ти хвилинного читання паперової книги в родинному колі, особливо вечорами. Такий ритуал може не лише заспокоювати перед сном, а і перетворитися на захопливу подорож у незвіданий світ. Учитель може запропонувати чек-лист для батьків, у якому виокремить книги, що найкраще підходять певній віковій категорії дітей. У такий спосіб батьки, які стикаються з труднощами залучення дитини до читання через брак особистих знань, зможуть краще орієнтуватися в дитячій літературі. Також у пригоді можуть стати сучасні інтерактивні книги, які включають окрім самого тексту твору відео, аудіоматеріали, додаткові завдання. За допомогою таких книг родина може весело і корисно проводити час в ігровій формі, читаючи і проходячи різні завдання разом.

Відродження традицій сімейного читання є одним із важливих завдань сучасності. Спираючись на багатий досвід минулого та традиції української культури, варто підносити цю практику на новий рівень. Спільними зусиллями родини та вчителя можна створювати особливий зв'язок між поколіннями, сприяти їхній згуртованості.

Список використаних джерел

1. Колоскова Г. В. Сімейне читання як спільна діяльність родини та бібліотеки. URL: <https://repo.btu.kharkiv.ua/server/api/core/bitstreams/1ff39ff4-7c6d-4bb9-9b67-a806be52d398/content> (дата звернення: 22.04.2026)
2. Зубко Н. Н., Жмовка Н. В. Книжкове середовище сім'ї як чинник формування читацьких зацікавлень дитини. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/Pivs_2011_1_9.pdf (дата звернення: 22.04.26)
3. Заліток Л. М. Сухомлинський про роль сім'ї у залученні дитини до читання. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILA=&2_S21STR=znppn_2013_63_13 (дата звернення: 22.04.26)

**Використання штучного інтелекту у формуванні мовної
компетентності молодших школярів**

Ільчук Вероніка

Науковий керівник – кандидат педагогічних наук, доцент О. А. Павлик

Криворізький державний педагогічний університет

м. Кривий Ріг

Сучасні реалії спонукають учителів початкової школи та науковців до активного пошуку нових педагогічних ідей, технологій, методів і підходів. В умовах глобальних суспільних змін особливої ваги набуває проблема формування компетентностей, важливе місце серед яких посідає мовна компетентність. Адже саме мовна компетентність (сукупність засвоєних мовних норм і правил) є основою успішної комунікації, навчальної діяльності, уможлиблює адаптацію молодших школярів у соціумі, забезпечує адекватне розуміння ними реальності. Мовна компетентність у нашому розумінні – це знання мовних одиниць, правил граматики, орфографії, пунктуації.

Штучний інтелект (ШІ) – це загальний термін для систем, що можуть діяти в когнітивних процесах у спосіб, подібний до людини [3, с. 34]. За С. Гончаренком, ШІ – це «сукупність різноманітних методів, прийомів і засобів аналізу процесів мислення з метою конструювання технічних систем, спроможних виконувати дії, які за традицією вважалися виключно прерогативою людського мозку» [2, с. 369]. У проекції на освітню галузь, зокрема, навчання мови, під цим терміном розуміємо сукупність технологій, здатних виконувати завдання, що потребують людського інтелекту, зокрема обробку мови, навчання та прийняття рішень.

У початковій освіті такі технології можуть застосовуватися як інструмент підтримки навчання за такими напрямками: «генерування нових ідей, технічна підтримка, автоматизація рутинних завдань, адміністративна робота (створення інформаційних листів, запитів, відгуків, планів), комунікація з учасниками освітнього процесу (надання зворотного зв'язку, комунікація з батьками), оцінювання (автоматичне оцінювання), створення навчальних матеріалів (підготовка до уроку, створення конспектів, презентацій, тестових завдань, малюнків, додаткових матеріалів), дослідження певної теми (збір та перетворення інформації), допомога у підвищенні кваліфікації вчителів, доступність [4, с. 106].

Перспектива використання штучного інтелекту для оптимізації освітнього процесу розробляється багатьма сучасними науковцями. Різні аспекти цієї проблеми досліджували А. Андреева, Т. Бондаренко, І. Гончарова, Н. Громова, М. Медвадєва, В. Радіюк, І. Радіюк, Т. Терлецька, Г. Ткачук та інші.

Водночас використання штучного інтелекту саме для формування мовної компетентності молодших школярів потребує подальшого теоретичного обґрунтування та практичного осмислення: подальше теоретичне обґрунтування необхідне для створення цілісної наукової бази, а практичне осмислення – для перевірки ефективності, безпечності та доцільності використання ШІ в реальному освітньому середовищі. Лише поєднання цих двох напрямів дозволить інтегрувати технології без шкоди для розвитку дитини та з максимальною користю.

Вважаємо перспективним використання інструментів штучного інтелекту під час вивчення одиниць різних рівнів мови.

Так, у засвоєнні лексики та граматики ШІ-системи (мовні тренажери, освітні платформи) допомагають дітям розширювати словниковий запас через інтерактивні вправи, ігри та контекстуальне навчання. Наприклад, дитина отримує миттєві підказки, пояснення значення слова, приклади використання в реченнях. Це сприяє глибшому розумінню лексики, а не лише механічному запам'ятовуванню.

Завдяки адаптивним алгоритмам ШІ оптимізується формування граматичних навичок: якщо дитина помиляється, наприклад, у вживанні часів або відмінків, система пропонує додаткові вправи саме на цю тему. Таким чином реалізується принцип індивідуалізації навчання.

ШІ ефективний також у навчанні орфографії - правильного написання слів через автоматичну перевірку помилок, пояснення правил, вправи на повторення складних випадків. Дитина не просто бачить помилку, а отримує пояснення, чому це помилка, що підсилює усвідомлене навчання.

Під час вивчення пунктуації інтелектуальні системи можуть аналізувати речення учня і підказувати, де потрібні розділові знаки. Деякі інструменти пояснюють логіку розстановки ком, тире тощо, що особливо важливо для розвитку мовного чуття.

Однією з ключових переваг застосування ШІ є можливість персоналізації навчального процесу. Інтелектуальні системи здатні адаптувати навчальні матеріали до рівня підготовки кожного учня, враховувати темп засвоєння знань і пропонувати індивідуальні завдання.

Підтримуємо думку М. Андреевої, що адаптивні навчальні системи є базовим елементом персоналізованого навчання, оскільки забезпечують автоматизоване визначення рівня мовної підготовки через комплексне тестування. Воно охоплює оцінювання словникового запасу, граматичних умінь, навичок читання та здатності створювати тексти. Результати такої діагностики дають змогу сформулювати детальний профіль мовної компетентності учня і встановити оптимальну відправну точку для побудови індивідуальної освітньої траєкторії [1, с. 369].

Штучний інтелект уможливорює динамічне регулювання складності завдань. Наприклад, якщо учень успішно виконав завдання на визначення співвідношення між звуками і буквами у слові, система може запропонувати складніше завдання – поділ слова на склади, перенос частини слова в інший рядок. Для учнів, у яких виникають труднощі під час виконання тих чи тих завдань, система подає більше простих вправ, що сприяє кращому розумінню матеріалу. До кожної теми ШІ може створювати численні варіанти вправ, які враховують не лише актуальний рівень учня, а й індивідуальний темп опанування матеріалу.

Також програма одразу перевіряє відповіді й показує помилки. Вона пояснює, що саме зроблено неправильно, і підказує, як виправити. Завдяки цьому учень може відразу навчатися на своїх помилках і швидше запам'ятовувати правильні варіанти. Отже, за допомогою ШІ забезпечується зворотний зв'язок, що є особливо актуальним в умовах дистанційного навчання.

Важливим аспектом є також інтерактивність навчання. Використання чат-ботів, мовних тренажерів і освітніх платформ із елементами ШІ підвищує мотивацію учнів, робить процес навчання більш захопливим і доступним. На уроці української мови вчитель може використати платформу зі штучним інтелектом для генерації коротких текстів відповідно до індивідуальних інтересів учня. На матеріалі цих текстів учні можуть, наприклад, працювати з лексикою, частинами мови, простежувати побудову речень тощо.

Однією із найпопулярніших мовних моделей штучного інтелекту є ChatGPT, який допомагає пояснювати матеріал простими словами. Дитині можна подати складні теми у доступній формі, з прикладами, історіями чи навіть ігровими поясненнями. Це важливо, коли учень не зрозумів пояснення з першого разу. Важливою є інтерактивність: ChatGPT здатен вести діалог, ставити запитання, пропонувати вікторини або рольові ігри. Це робить навчання більш захопливим і допомагає утримувати увагу молодших школярів.

Для вчителів це також корисний інструмент: він допомагає швидко створювати плани уроків, дидактичні матеріали, диференційовані завдання для різних груп учнів, а також ідеї для ігор чи проєктів.

Водночас є обмеження: відповіді можуть бути неточними або занадто узагальненими, тому контроль з боку вчителя обов'язковий. Крім того, важливо не перевантажувати навчання технологіями, щоб діти розвивали самостійне мислення й живе спілкування. «Зловживання підказками чат-ботів може зашкодити розвитку в школярів критичного мислення та навичок аналізу даних» [3, с. 39].

Штучний інтелект доцільно поєднувати з аудіоматеріалами, зображеннями та відеоконтентом, що значно підвищує рівень інтерактивності

навчального процесу й робить його більш динамічним і наочним. Така інтеграція сприяє кращому сприйняттю інформації завдяки залученню різних каналів сприйняття – слухового, зорового та аудіовізуального, що особливо важливо для молодших школярів. Ігровізація та мотивація ШІ часто інтегрується в навчальні ігри, що робить процес цікавішим. Молодші школярі краще засвоюють матеріал у формі гри, ніж у традиційному форматі.

Разом із тим використання ШІ потребує дотримання певних педагогічних умов. Учитель має виступати не лише як джерело знань, а й як модератор і наставник, який спрямовує діяльність учнів, формує критичне мислення та забезпечує педагогічно доцільне використання технологій.

Не можна ігнорувати й потенційні ризики, зокрема надмірну залежність від технологій, зниження рівня живого спілкування та можливі труднощі з безпекою даних. Тому важливо забезпечити баланс між традиційними методами навчання та використанням інноваційних засобів.

Отже, використання штучного інтелекту у формуванні мовної компетентності молодших школярів є перспективним напрямом розвитку сучасної освіти. Воно сприяє індивідуалізації навчання, підвищенню мотивації освітньої діяльності молодших школярів, засвоєння мови. Водночас ефективність застосування таких технологій залежить від педагогічної майстерності вчителя та раціонального поєднання інноваційних і традиційних підходів. Перспективи подальших досліджень полягають у розробленні методик інтеграції штучного інтелекту в освітній процес початкової школи та вивченні його впливу на розвиток мовної особистості учня.

Список використаних джерел

1. Андрєєва М. Роль штучного інтелекту у вивченні іноземної мови студентами закладів вищої освіти. *Молодь і ринок*. 2024. №12 (232). С.142–147. URL : <https://doi.org/10.24919/2308-4634.2024.320502>
2. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник. Київ : Либідь, 1997. 376 с.
3. Мельник І. Г. Використання програм зі штучним інтелектом у сегменті загальної середньої освіти: потенціал і виклики. *Освітня аналітика України*. 2024. № 2 (28). С. 31–41.
5. Морзе Н. В., Варченко-Троценко Л. О., Терлецька Т. С., Смирнова-Трибульська Є. М. Штучний інтелект у ролі асистента вчителя початкової школи. *Відкрите освітнє е-середовище сучасного університету*. 2023. № 15. С. 97–115. URL : <https://bit.ly/3S8wZCo> (дата звернення: 15.04.26)

Актуальні питання формування мовної особистості в сучасній початковій школі
Теоретичні аспекти розвитку виразності мовлення молодших школярів

Жданова Вероніка

Науковий керівник – кандидат педагогічних наук К.С. Гнатовська
Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди
м. Харків

Реформування початкової освіти в Україні на засадах НУШ актуалізує перехід до компетентнісної парадигми, де пріоритетом є формування мовленнєвої особистості. Згідно з Державним стандартом, особливого значення набуває виразність мовлення як інтегративна якість, що передбачає здатність учня свідомо оперувати вербальними та позамовними ресурсами для вираження власних потреб та емоцій. Актуальність дослідження зумовлена інтенсивним становленням культури спілкування у молодшому шкільному віці, що потребує від учителя фахового проєктування освітнього простору для самовираження школярів. Теоретичне підґрунття цієї проблеми закладено у працях М. Вашуленка, Л. Варзацької, О. Савченко, які розглядають виразність як ключовий показник комунікативної компетентності та мовленнєвої культури дитини.

Виразність мовлення – це якість усного або писемного мовлення, що забезпечує емоційний, образний і логічно точний вплив на слухача або читача [1, С.28]. Вона досягається завдяки використанню інтонаційних та лексичних засобів, граматичних конструкцій, невербальних елементів. Розвиток виразності мовлення молодших школярів ґрунтується на поєднанні емоційного, когнітивного та діяльнісного компонентів. Структура цієї якості охоплює фонетико-інтонаційний, лексико-граматичний та емоційно-комунікативний компоненти. Ефективність формування зазначених компонентів забезпечується створенням активного мовленнєвого середовища, систематичним використанням художніх текстів та особистим прикладом учителя як еталона мовленнєвої культури. У практичній діяльності найбільш дієвими методами виступають виразне читання, інсценізація, творчі перекази та специфічні вправи на розвиток інтонаційної гнучкості. Застосування таких методів у поєднанні з мовленнєвими іграми та стимулюванням учнів до створення власних висловлювань сприяє не лише вдосконаленню мовлення, а й інтенсивному розвитку творчого мислення та емоційного інтелекту дитини.

Отже, розвиток виразності мовлення молодших школярів – це багатогранний процес, що поєднує мовні, психологічні та педагогічні аспекти. Його успішність залежить від цілеспрямованої роботи учителя та створення сприятливого середовища для творчого самовираження. Саме в початковій школі закладається фундамент мовленнєвої культури, що визначає подальший розвиток особистості та її комунікативний успіх.

Список використаних джерел

1. Словник-довідник української лінгводидактики: навчальний посібник / кол. авторів за ред. М. Пентиліук. К.: Ленвіт. 2003. С. 28.

Актуальні питання формування мовної особистості в сучасній початковій школі
**Методичні засади навчання письма з урахуванням психофізіологічних
особливостей учнів**

Мезенцева Анастасія

Науковий керівник – кандидат педагогічних наук К.С. Гнатовська
Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди
м. Харків

На сучасному етапі розвитку початкової освіти методичні засади навчання письма з урахуванням психофізіологічних особливостей учнів є базовою умовою успішного опанування графічної навички та збереження фізичного здоров'я школярів. У контексті освітнього процесу письмо виступає не лише як механічна дія, а як складний інтегративний процес, що потребує злагодженої роботи зорового, слухового та рухового аналізаторів. Теоретико-практичні основи графічної діяльності та методичні аспекти розвитку дрібної моторики ґрунтовно висвітлені у наукових розвідках В. Труної, К. Прищепи, В. Федієнка, І. Цепової та інших. У їхніх монографічних дослідженнях наголошується на необхідності правильного підходу до формування графічної навички, обґрунтовано нейропсихологічні чинники організації уроку та визначено шляхи формування стійкої графомоторної навички письма у молодших школярів.

Оскільки процес навчання письма має базуватися на принципі наступності, робота з першокласниками починається з «перехідних» вправ, де елемент літери сприймається як частина художнього малюнка. Такий підхід дозволяє адаптувати зоровий контроль дитини до нових рухів і мінімізувати стрес при переході до лінійної структури зошита. У науково-методичному вимірі методика навчання включає розвиток пропріоцепції (глибокої чутливості м'язів) через тактильну стимуляцію (письмо на піску, рельєфні літери) та метод «конструювання» символів, що тренує аналітичні здібності мозку. Ефективна організація уроку передбачає послідовну активізацію зон кори головного мозку: від аудіального проговорювання алгоритму до кінестетичного «письма у повітрі» великим розмахом руки.

Особлива роль у методиці відводиться запобіганню графічній втомі та розриву небажаних супутніх рухів (синкenezій), що досягається режимом «коротких дистанцій» та вправами на релаксацію. Жорсткий контроль гігієнічних стандартів та врахування індивідуальної моторики дозволяють сформувати розбірливий почерк, не пригнічуючи природний психофізіологічний відбиток особистості. Саме тому методику навчання письма слід розглядати як цілісну систему, де автоматизація навички дозволяє перенести увагу учня з технічного виконання на зміст написаного.

Отже, методичні засади навчання письма з урахуванням психофізіологічних особливостей учнів виступають визначальним чинником формування графічної грамотності та успішного становлення дитини як активного суб'єкта письмової комунікації.

Актуальні питання формування мовної особистості в сучасній початковій школі
**Використання платформи Wordwall у процесі формування орфографічної
грамотності молодших школярів**

Лавренюк Єлизавета

Науковий керівник – кандидат педагогічних наук, доцент О.А Павлик
Криворізький державний педагогічний університет
м. Кривий Ріг

Сучасний етап розвитку освіти характеризується активним упровадженням цифрових технологій у навчальний процес, що відкриває нові можливості для підвищення його ефективності, урізноманітнення форм роботи та посилення пізнавальної активності учнів. Використання електронних освітніх ресурсів сприяє створенню інтерактивного освітнього середовища, у якому поєднуються навчання, розвиток і мотивація учнів, що особливо важливо в початковій школі. Серед таких електронних освітніх ресурсів функціональністю і зручністю у використанні в початкових класах вирізняється платформа Wordwall.

Т. Тарасова вказує, що однією з ключових особливостей платформи Wordwall є організація навчальної діяльності на основі роботи зі словами, поняттями та термінами [3, с. 414]. Сервіс дає змогу не лише опрацьовувати нову лексику, а й створювати різноманітні завдання, спрямовані на засвоєння змісту понять, визначень і термінології з різних освітніх галузей, що значно розширює можливості використання платформи як у мовно-літературній, так і в інших предметних сферах.

Важливою перевагою Wordwall є варіативність подання навчального матеріалу. Одну й ту саму вправу можна легко трансформувати в інший формат, змінюючи лише шаблон. Наприклад, створена вікторина може бути швидко перетворена на кросворд, гру на встановлення відповідностей, анаграми або пошук слів. Така гнучкість дозволяє багаторазово використовувати один навчальний матеріал, подаючи його учням у різних формах, що сприяє кращому запам'ятовуванню та підтримує інтерес до навчання. Крім того, платформа допомагає вчителю економити час на підготовку до уроків, оскільки більшість інтерактивних шаблонів автоматизовані та не потребують складного технічного налаштування [3, с. 414].

Wordwall пропонує декілька способів організації доступу учнів до вправ. Найпоширенішим є створення індивідуального посилання, яке вчитель може надіслати учням. Перед публікацією завдання педагог має можливість налаштувати параметри виконання: обрати режим ідентифікації (з іменем або анонімно), встановити термін виконання, дозволити або заборонити повторні спроби, визначити показ правильних відповідей після завершення гри, а також активувати рейтинг учасників [1, с. 3].

Платформа Wordwall надає широкий спектр можливостей для формування орфографічної грамотності молодших школярів. Однією з основних функцій є створення інтерактивних тестів та вікторин, де учні

виконують завдання на вибір правильної букви або написання слова. Такі вправи сприяють розпізнаванню орфограм та застосуванню правил правопису, одночасно забезпечуючи швидку перевірку знань та розвиток самоконтролю.

Вправи на сортування та групування слів дозволяють учням розподіляти слова за орфографічними ознаками, що сприяє класифікації орфограм та аналізу написань, а також розвитку логічного мислення та здатності робити висновки на основі орфографічних правил [2, с. 55]. Функція «Заповни пропуски» передбачає вставлення букв або складів у слова, що допомагає формувати навичку правильного написання. Виконання таких завдань розвиває уважність та орфографічну пильність учнів, оскільки вони вчаться помічати деталі в написанні слів.

Через вправи на встановлення відповідностей, де учень поєднує слово з правилом або перевірним словом, формується усвідомлене застосування орфографічних правил, що закріплює теоретичні знання на практиці і допомагає систематизувати отримані навички. Для збагачення словникового запасу та запам'ятовування написань корисними є кросворди, анаграми та пошук слів. Виконання таких вправ підвищує інтерес учнів завдяки ігровій формі та сприяє ефективному засвоєнню словникових слів.

Платформа також надає ігрові шаблони, такі як мовні ігри та командні завдання з таймерами або змаганнями, що сприяє автоматизації навичок правопису, активізації діяльності та мотивації учнів. Особливо корисною є функція миттєвого зворотного зв'язку, яка здійснює автоматичну перевірку виконаних завдань, що дозволяє учням аналізувати помилки та виконувати самокорекцію, що формує відповідальність за власні результати. Нарешті, можливість багаторазового повторення вправ забезпечує закріплення й автоматизацію орфографічних умінь, що сприяє стійкості знань і їхньому тривалому збереженню у пам'яті учнів [2, с. 55].

Таким чином, платформа Wordwall створює умови для індивідуалізації навчання орфографії молодших школярів, оскільки кожен учень може працювати у власному темпі, виконувати завдання різного рівня складності та отримувати миттєвий зворотний зв'язок щодо результатів своєї роботи.

Список використаних джерел

1. Пазюк О.І., Пазюк Р.І. Особливості використання онлайн сервісів в початковій школі: матеріали науково-практичної інтернет-конференції «Проблеми моделювання та розробка інформаційних система». Дрогобич, 2021. URL: <https://dspu.edu.ua/ifmeit/wp-content/uploads/сайти/2/2022/01/v-інтернет-конференція-drogobich-230421.pdf#page=72>
2. Попова Л. О. Засоби навчання української мови в компетентнісній парадигмі сучасної освіти. *Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Педагогічні науки*. 2020. № 2 (333). Ч. II. С. 54–61.
3. Тарасова Т. Особливості використання сервісу Wordwall в освітньому процесі закладу позашкільної освіти. Херсон: Центр науково-технічної творчості учнівської молоді, 2023. С. 414-420.

Актуальні питання формування мовної особистості в сучасній початковій школі
**Дидактичний потенціал ономастичного матеріалу у формуванні
мовнокомунікативної компетентності учнів початкових класів**

Будкова Софія

Науковий керівник – кандидат філологічних наук, доцент І.О. Купіна
Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди
м. Харків

Сьогодні в лінгводидактиці актуалізується потреба в пошуку таких мовних ресурсів, які забезпечують не лише засвоєння знань, а й формування цілісної картини світу, інтегруючи когнітивний і соціокультурний виміри навчання. У цьому аспекті особливого значення набуває ономастичний матеріал, дидактичний потенціал якого зумовлений його здатністю акумулювати історико-культурну інформацію та репрезентувати національно марковані смисли. Власні назви функціонують як номінативні одиниці та семіотично насичені елементи системи, що відображають досвід спільноти й забезпечують доступ до культурної пам'яті. Їх цілеспрямоване використання в освітньому процесі активізує пізнавальну діяльність учнів, сприяє усвідомленню взаємозв'язку мови й культури та забезпечує формування мовнокомунікативної компетентності особистості. У цьому контексті ономастичні одиниці постають ефективним інструментом, що оптимізує розвиток мовлення учнів початкової школи.

Метою розвідки є обґрунтування дидактичного потенціалу ономастичного матеріалу та визначення його ролі у формуванні мовнокомунікативної компетентності учнів початкових класів.

Ознайомлення з антропонімами, топонімами, зоонімами та іншими групами власних назв активізує інтерес молодших школярів до мовного матеріалу, оскільки такі одиниці безпосередньо пов'язані з їхнім життєвим досвідом і емоційною сферою. Це забезпечує глибше засвоєння лексики та підвищує мотивацію до навчання. Антропоніми (імена людей), топоніми (географічні назви), зооніми (клички тварин) виконують не лише номінативну, а й пізнавальну функцію, оскільки містять інформацію про походження, значення та особливості вживання слів. Робота з ономастичним матеріалом сприяє розвитку мисленнєвих операцій аналізу, порівняння, узагальнення, установлення зв'язків між мовними явищами.

Формування інтересу до вивчення мови з використанням ономастичного матеріалу ґрунтується на врахуванні вікових особливостей молодших школярів, зокрема домінування наочно-образного мислення, емоційності та потреби в ігровій діяльності, тому освітній процес має бути організований поетапно: від ознайомлення з власними назвами та їх розпізнавання в текстах до свідомого використання у мовленні.

В освітньому процесі доцільно диференціювати три групи умінь: орієнтувальні (ідентифікація ономастичних одиниць у мовленні), операційні (нормативне використання власних назв у словосполученнях і реченнях) та продуктивні (самостійне залучення онімів у зв'язне мовлення відповідно до

комунікативної мети). Їх формування потребує цілеспрямованої системи вправ, структурованих за принципом поступового ускладнення.

Ефективність навчання забезпечують різні види діяльності, зокрема класифікація власних назв за визначеними критеріями; з'ясування їхньої семантики та етимології; співвіднесення назви з відповідним денотатом; конструювання висловлювань і текстів із використанням онімів; укладання тематичних словників; виконання завдань ігрового характеру (ребуси, загадки тощо). Вагомим дидактичним ресурсом є тексти художньої літератури з ономастичним компонентом, які інтенсифікують емоційно-сміслову опрацювання мовного матеріалу, а «ономастичний матеріал орієнтований на аспекти, які близькі та зрозумілі внутрішньому світу дитини. Це й життя самої дитини, родина, домашнє та соціальне оточення. У цьому докїллі знаходяться близькі люди, що робить зміст навчання особливо значущим і цікавим для дітей. Завдяки такому підходу активізується допитливість молодших школярів, що сприяє їхньому пізнавальному й особистісному розвитку» [2, с. 42].

Отже, ономастичний матеріал має значний дидактичний потенціал у формуванні мовнокомунікативної компетентності учнів початкових класів. Його використання забезпечує інтеграцію мовного, когнітивного та соціокультурного компонентів навчання, сприяє активізації пізнавальної діяльності, розвитку мовлення й мислення, а також формуванню цілісного уявлення про мову як носій культурних смислів. Власні назви функціонують не лише як номінативні одиниці, а як семіотично насичені елементи, що репрезентують історико-культурний досвід і забезпечують залучення учнів до національної картини світу.

Використання ономастичного матеріалу на уроках має бути методично виваженим і підпорядкованим дидактичній меті, учитель повинен добирати лише ті приклади, що сприяють осмисленню та закріпленню навчального змісту, не перевантажуючи учнів надмірною інформацією. Ономастика має функціонувати як допоміжний компонент навчання, органічно інтегрований у програмові теми, а не як самостійний об'єкт вивчення.

Перспективи подальших досліджень убачаємо в розробленні диференційованих методичних моделей використання ономастики з урахуванням рівня мовної підготовки учнів, а також у розширенні спектра вправ, спрямованих на формування продуктивного мовлення та інтеграцію ономастичного матеріалу в цифрове освітнє середовище.

Список використаних джерел

1. Карпенко О. П. Ономастична спадщина в діяхронії: на матеріалі ойконімів Київської області / О. П. Карпенко // Українська мова. 2021. № 2. URL: <https://ukrmova.iul-nasu.org.ua/onomastychna-spadshhyna-v-diahroniyi-na-materiali-ojkonimiv-kyyivskoyi-oblasti.html> (дата звернення: 29.03.2026).
2. Купіна І. О., Радченя І. В., Черкашина Ж. В. Місце сучасного ономастичного матеріалу в початковій школі. Наукові записки Львівського державного університету безпеки життєдіяльності. Педагогіка і психологія. 2024. № 2 (4). С. 39–43.

Актуальні питання формування мовної особистості в сучасній початковій школі

Формування умінь уживання антонімів у мовленні учнів початкової школи

Гур'єва Діана

Науковий керівник – кандидат філологічних наук, доцент І.О. Купіна
Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди
м. Харків

У системі початкової мовної освіти особливої ваги набуває проблема збагачення словникового запасу учнів і формування здатності свідомо добирати лінгвальні засоби відповідно до змісту й мети висловлювання. Сучасна лінгводидактика студіює лексичний розвиток у дітей не лише як процес накопичення мовних одиниць, а як функціонально доцільне їх використання в різних комунікативних ситуаціях. Водночас опанування антонімічних відношень є важливим механізмом когнітивної організації знань, оскільки забезпечує осмислення явищ через категорію протиставлення, що є базовою для структурування картини світу. Це зумовлено необхідністю продуктивного мовлення, що передбачає вільне оперування лексичними ресурсами мови та вміння адекватно реалізовувати комунікативний намір. У цьому контексті вивчення антонімії – один із ефективних засобів лексичної компетентності, оскільки слова з протилежним значенням збагачують словниковий запас, навчають точності, логічності та виразності.

Антонімічні відношення є важливим інструментом смислової організації висловлювання, оскільки дають змогу чітко структурувати думку через протиставлення ознак, дій або станів. Робота з антонімами активізує мисленнєві операції порівняння, зіставлення й протиставлення, що сприяє розвитку аналітико-синтетичної діяльності учнів. Унаслідок цього формуються не лише мовні, а й когнітивні вміння, що забезпечують глибше осмислення навчального матеріалу.

Проблема антонімії неодноразово перебувала в полі зору лінгводидактики, проте в початковому навчанні особливої актуальності набуває методичний аспект – визначення таких прийомів і видів вправ, які забезпечують перехід від розпізнавання антонімічних відношень до їх активного використання в мовленні. Це передбачає орієнтацію на формування операційного компонента лексичної компетентності, що реалізується через систему цілеспрямованих дій.

Формування умінь уживання антонімів ґрунтується на врахуванні вікових особливостей учнів початкових класів, зокрема домінування наочно-образного мислення та здатності до встановлення протиставних зв'язків. У зв'язку з цим важливою є поетапна організація освітнього процесу, яка передбачає поступовий перехід від елементарного розпізнавання антонімічних пар до їх свідомого використання в різних типах мовленнєвих ситуацій.

У процесі навчання доцільно виокремити три взаємопов'язані групи лексичних умінь: орієнтовні (розпізнавання антонімів у словосполученнях і текстах), виконавчі (добір антонімічних відповідників, побудова

словосполучень і речень), творчі (самостійне використання антонімів у власному мовленні відповідно до комунікативного завдання). Як зазначає С. Г. Дубовик, «лексичні вправи на групування виучуваних лексичних явищ за певною ознакою. Виконання таких вправ учнями сприятиме формуванню в них лексикологічних умінь класифікувати лексичні одиниці і визначати їх приналежність до певної групи (наприклад, синонімів, антонімів, омонімів)» [1, с. 205].

Ефективність формування зазначених умінь забезпечується системою спеціально дібраних вправ, що мають поетапний характер і спрямовані на розвиток мовленнєвої активності. До них належать: добір антонімів до поданих слів; знаходження антонімічних пар у тексті; заміна слів антонімами з метою зміни змісту висловлювання; завершення речень із використанням слів протилежного значення; конструювання власних висловлювань. Такі вправи сприяють не лише засвоєнню лексичного матеріалу, а й формуванню навичок варіативного використання мовних засобів. Важливим дидактичним ресурсом є прислів'я, приказки, загадки, лічилки, які підсилюють семантичне відчуття протиставлення. Наприклад: *Маленька праця краща за велике безділля; Ситий голодного не розуміє*, де антонімічні пари сприяють глибшому осмисленню значень слів через протиставлення; *Улітку сірий, узимку білий; Удень спить, а вночі літає, не птах, а здобич виглядає* – загадки актуалізують контрастні ознаки предмета та розвивають асоціативне мислення.

Використання таких матеріалів створює умови для органічного введення антонімів у мовленнєву практику учнів, активізує їхню пізнавальну діяльність і забезпечує поступовий перехід від відтворення до самостійного продукування висловлювань. Опрацювання антонімічних пар сприяє збагаченню словникового запасу, формує вміння встановлювати смислові протиставлення, розвиває логічне мислення та вдосконалює точність і доречність мовлення. У такому підході антонімія функціонує не лише як навчальний об'єкт, а як дієвий засіб розвитку.

Отже, формування умінь уживання антонімів у мовленні учнів початкових класів є важливим складником розвитку їхньої лексичної та мовнокомунікативної компетентності. Ефективність цього процесу забезпечується поетапною організацією навчання, системним використанням вправ різного рівня складності. Перспективу подальших досліджень убачаємо в розробленні диференційованих методичних підходів до формування лексичних умінь з урахуванням індивідуальних особливостей учнів.

Список використаних джерел

1. Дубовик С. Г. Формування лексикологічних умінь учнів на уроках української мови в початковій школі / С. Г. Дубовик, К. О. Шкапенко. Молодий вчений. 2021. № 3(2). С. 203–207. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/molv_2021_3\(2\)_22](http://nbuv.gov.ua/UJRN/molv_2021_3(2)_22). (дата звернення: 02.04.2026).

Актуальні питання формування мовної особистості в сучасній початковій школі
Емоційно виразне мовлення молодших школярів: виклики та перспективи

Стаханова Євгенія

Науковий керівник – кандидат педагогічних наук, доцент А. А. Ємець
Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди
м. Харків

У сучасних умовах розвитку освіти дедалі більшого значення набуває не лише засвоєння учнями знань, а й формування особистості, здатної вільно спілкуватися, висловлювати власні думки та будувати взаємини з іншими людьми. Саме тому особлива увага приділяється мовленнєвому розвитку дітей молодшого шкільного віку. У цей період активно формуються навички усного мовлення, культура спілкування, уміння слухати співрозмовника та доносити власну позицію. Одним із найважливіших показників такого розвитку є емоційно виразне мовлення, яке робить спілкування змістовним, живим і зрозумілим.

Емоційна виразність мовлення полягає у здатності передавати не лише інформацію, а й ставлення до неї. Для цього використовуються інтонація, темп, сила голосу, паузи, логічні наголоси, добір слів, міміка та жести. Якщо мовлення позбавлене емоційності, воно стає сухим, одноманітним і менш зрозумілим для оточення. Саме тому розвиток емоційної виразності є важливим складником навчання в початкових класах.

Молодший шкільний вік є особливо сприятливим для формування мовленнєвих умінь. Діти цього віку активно наслідують дорослих, легко переймають інтонаційні особливості мовлення, швидко засвоюють нові слова та мовні зразки. Вони емоційно відкриті, безпосередні у вираженні почуттів, прагнуть до спілкування та схвалення. На жаль, на сьогодні у мовленні багатьох учнів спостерігається монотонність, бідність інтонаційних засобів, недостатній словниковий запас емоційно забарвленої лексики. З огляду на зазначені тенденції, стає очевидним, що успішна модернізація освітнього процесу неможлива без глибокого розуміння поточного стану мовленнєвого розвитку учнів початкових класів. Орієнтація на активне й творче спілкування потребує чіткого визначення «стартових» можливостей учнів. Саме тому, з метою виявлення реального рівня сформованості відповідних навичок та обґрунтування подальших методичних кроків, нами було проведено констатувальний етап дослідження — діагностування емоційної виразності мовлення в учнів 3 класів на базі одного з харківських ліцеїв, яке передбачало спостереження за молодшими школярами на уроках української мови та літературного читання, бесіди, розроблений нами комплекс завдань, до складу якого ввійшли:

- творчий опис за ілюстрацією, метою якого було перевірити здатність учнів не лише ідентифікувати емоційне тло зображення, а й вербалізувати його;
- лексико-стилістична робота (добір синонімів та робота з фразеологізмами), спрямована на виявлення глибини словникового запасу. Уміння влучно дібрати контекстуальний синонім або розкрити значення фразеологізму свідчить про наявність фундаменту емоційного мовлення;

– виразне читання поетичних творів із заданою емоційною установкою (радість, сум, захоплення, страх, нудьга тощо), що дозволило оцінити володіння інтонаційною палітрою, темпом, паузацією та логічними наголосами залежно від змісту тексту;

– інсценізація та читання діалогів, яке було орієнтоване на перевірку вміння учнів перевтілюватися, виявляти емпатію та адекватно реагувати на репліки співрозмовника, зберігаючи природність та експресивність висловлювання.

Узагальнення результатів проведеного первинного діагностування дає підстави констатувати переважно низький рівень сформованості емоційної виразності мовлення в молодших школярів. Кількісний та якісний аналіз виконаних завдань виявив низку типових проблем, які перешкоджають повноцінній комунікації та самовираженню учнів. Серед них: інтонаційна одноманітність (під час читання віршів та діалогів 72% учнів не змогли вийти за межі монотонного відтворення тексту); лексична обмеженість (словниковий запас перенасичений побутовою лексикою, тоді як слова на позначення емоційних станів та їх відтінків використовуються вкрай обмежено $\approx 64\%$), формальне виконання (опис малюнків та інсценізація діалогів засвідчили, що діти часто формально підходять до завдання, не заглиблюючись $\approx 56\%$), низький рівень мовленнєвої креативності (учні демонструють схильність до використання готових мовленнєвих кліше та важко адаптуються до творчих ситуацій, де потрібно виявити самостійність мислення й почуттів $\approx 62\%$).

Ці труднощі пояснюються низкою причин. Насамперед, в практиці початкової школи недостатня увага приділяється розвитку інтонаційної культури мовлення, творчому осмисленню тексту, умінню передавати емоційний стан персонажів. Часто учні читають тексти механічно, без розуміння емоційного підтексту, що негативно впливає на загальний мовленнєвий розвиток. Ще одним важливим викликом є вплив сучасного інформаційного середовища. Значну частину вільного часу діти проводять за гаджетами, спілкуючись через короткі повідомлення або сприймаючи візуальний контент, який не потребує активного мовленнєвого реагування. Це призводить до зменшення живого діалогу, обмеження словникового запасу, недостатнього розвитку навичок усного спілкування. Крім того, у деяких сім'ях бракує традиції спільного читання, обговорення книжок, щирих розмов, які є важливими умовами мовленнєвого та емоційного розвитку дитини.

Не менш важливим чинником є індивідуально-психологічні особливості молодших школярів. Частина дітей є сором'язливими, невпевненими в собі, вони бояться помилитися, отримати негативну оцінку. Через це вони уникають активних висловлювань, говорять тихо, скуто, не виявляють емоційності у мовленні. Інші діти, навпаки, можуть бути надто імпульсивними, не вміють керувати своїми емоціями та виражати їх мовленнєво коректно. Усе це потребує індивідуального підходу з боку вчителя.

Разом із тим сучасна початкова школа має значні можливості для розвитку емоційно виразного мовлення учнів. Насамперед важливо створити мовленнєво активне освітнє середовище, у якому дитина почуватиметься

впевнено та матиме змогу вільно висловлювати думки й почуття. Учитель має підтримувати доброзичливу атмосферу, заохочувати дітей до спілкування, цінувати їхні висловлювання та стимулювати ініціативність. І от одним із найрезультативніших способів розвитку емоційно виразного мовлення є робота з художнім словом. Виразне читання казок, оповідань, байок та поезії допомагає дітям відчувати красу мови, навчитися користуватися інтонацією, змінювати темп мовлення, правильно розставляти паузи. Якщо учень розуміє зміст твору та співпереживає його героям, він природно намагається передати це голосом. Корисними є також творчі вправи, спрямовані на словесне вираження почуттів. Це можуть бути завдання на складання діалогів, опис настрою за ілюстрацією, добір слів до певного емоційного стану, переказ подій від імені героя. Такі вправи розширюють словниковий запас і навчають дітей користуватися мовою як засобом самовираження.

Важлива роль також належить учителю, тому що саме педагог щодня демонструє дітям зразок культури мовлення, доброзичливого тону, виразної інтонації та шанобливого спілкування. Учитель, який сам говорить емоційно, грамотно та переконливо, мимоволі формує і відповідні навички в учнів. Не менш важливою є співпраця з батьками, адже сімейне середовище значною мірою впливає на мовленнєвий розвиток дитини. Перспективи розвитку емоційно виразного мовлення учнів пов'язані з оновленням підходів до навчання. Сучасна школа дедалі більше орієнтується на активну участь дітей у спілкуванні, творчих проєктах, груповій роботі, інтегрованих уроках. Це створює природні ситуації для мовленнєвої практики, у яких дитина не просто відтворює готові фрази, а вчиться мислити, відчувати й висловлюватися самостійно.

Результати дослідження дозволили не лише зафіксувати наявні труднощі, з якими стикаються діти під час самовираження, а й окреслити вектори впровадження інноваційних підходів у практику сучасної школи. Зокрема, ефективними є комунікативно-діяльнісний підхід, що передбачає активне залучення учнів до різних видів мовленнєвої взаємодії, ігрові та театралізовані технології, інтегроване навчання, що поєднує мовлення з мистецькими видами діяльності, а також технології розвитку критичного та творчого мислення, використання інтерактивних методів навчання, зокрема роботи в парах і групах, дискусій та обговорень, що активізують мовленнєву діяльність учнів. Сучасні можливості освіти також передбачають застосування цифрових ресурсів — аудіо- та відеоматеріалів, які допомагають удосконалювати інтонаційну культуру мовлення. Усі зазначені підходи реалізуються з урахуванням особистісно орієнтованого підходу, що забезпечує врахування індивідуальних особливостей кожної дитини та створює сприятливі умови для розвитку її емоційно виразного мовлення.

Отже, розвиток емоційної виразності мовлення є фундаментом формування комунікативної компетентності учнів. Проведене дослідження підтвердило актуальність теми та зумовлює необхідність впровадження оновленої методики задля підвищення рівня емоційно виразного мовлення молодших школярів.

Актуальні питання формування мовної особистості в сучасній початковій школі
**Інноваційні підходи до формування навичок уживання числівників у
мовленні учнів початкової школи**

Савченко Ангеліна

Науковий керівник – кандидат філологічних наук, доцент І.О. Купіна
Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди
м. Харків

Сучасна початкова освіта функціонує в умовах активного впровадження інноваційних педагогічних технологій, що зумовлює перегляд підходів до формування мовної компетентності учнів. Особливої актуальності набуває проблема формування навичок уживання числівників у мовленні молодших школярів, оскільки ця частина мови характеризується складною системою словозміни, специфікою синтаксичної сполучуваності та високою частотністю функціонування в комунікативній практиці.

У контексті компетентнісного підходу вивчення числівника не обмежується засвоєнням його граматичних ознак, а передбачає формування в учнів умінь доречно використовувати числівникові форми в усному й писемному мовленні відповідно до норм сучасної української літературної мови. За таких умов особливого значення набуває впровадження інноваційних підходів, що поєднують інтерактивні, ігрові та цифрові технології навчання. Їх використання сприяє активізації пізнавальної діяльності учнів, підвищенню мотивації та забезпечує ефективне формування мовленнєвих навичок у реальних комунікативних ситуаціях.

Формування навичок уживання числівників у мовленні учнів початкової школи потребує системного поєднання традиційних і інноваційних методів навчання, орієнтованих на активну мовленнєву діяльність. З огляду на складність граматичної природи числівника особливу увагу слід зосередити не лише на засвоєнні його морфологічних ознак, а передусім на виробленні практичних умінь нормативного використання числівникових форм у різних комунікативних ситуаціях.

Аналіз навчальної практики засвідчує наявність типових труднощів, що виникають у молодших школярів у процесі опанування числівником. До них належать помилки у відмінюванні складних і складених числівників, порушення норм узгодження числівника з іменником, а також недотримання акцентуаційних норм. Окремі труднощі пов'язані з розмежуванням числівників та іменників із числовим значенням, що акцентує на недостатньому рівні сформованості граматичних узагальнень. Як зауважує М. Вашуленко, формування граматичних умінь у початковій школі має ґрунтуватися на системному поєднанні мовних знань із практикою їх уживання в мовленні, що забезпечує усвідомленість і стійкість навичок [1].

Ефективним засобом подолання зазначених труднощів є впровадження інноваційних підходів, що передбачають використання інтерактивних, ігрових та цифрових технологій навчання. Зокрема, застосування лінгвістичних ігор (мовні квести, вправи на встановлення відповідностей, трансформаційні

завдання) забезпечує активізацію мисленнєвої діяльності учнів і сприяє автоматизації навичок словозміни числівників. Комунікативно зорієнтовані вправи, побудовані на моделюванні реальних життєвих ситуацій (визначення часу, кількості предметів, опис розкладу дня), формують уміння доречно використовувати числівники у зв'язному мовленні.

Важливим складником інноваційного навчання є інтеграція мовного та математичного компонентів, що дозволяє учням усвідомити функціональну роль числівника в різних видах діяльності. Використання міжпредметних зв'язків сприяє глибшому розумінню значення числівників і формує навички їх практичного застосування під час розв'язання навчальних завдань.

Суттєвий дидактичний потенціал мають цифрові освітні платформи, які забезпечують індивідуалізацію навчання та оперативний зворотний зв'язок. Інтерактивні вправи з автоматичною перевіркою, спрямовані на відмінювання числівників і встановлення правильної форми, дозволяють учням закріплювати навички в зручному темпі, зменшуючи рівень тривожності та підвищуючи мотивацію до навчання.

Окремої уваги заслуговують вправи на аудіювання та редагування, які сприяють формуванню мовленнєвої чутливості до нормативного вживання числівників. Сприймання текстів, насичених числівниковими формами, із подальшим їх аналізом і відтворенням активізує як рецептивні, так і продуктивні види мовленнєвої діяльності, забезпечуючи комплексний розвиток мовної компетентності учнів.

Отже, формування навичок уживання числівників у мовленні учнів початкової школи є складним лінгводидактичним завданням, що потребує цілеспрямованого поєднання граматичної підготовки з активною мовленнєвою практикою. Підсумували, що засвоєння числівників значною мірою залежить від організації навчання на засадах компетентнісного підходу, який передбачає їх функціональне використання в різних комунікативних ситуаціях, актуалізує їхню роль як засобу точного вираження кількісних відношень.

Довели, що впровадження інтерактивних, ігрових та цифрових технологій сприяє подоланню типових граматичних труднощів, активізації пізнавальної діяльності учнів і формуванню стійких мовленнєвих навичок. Використання комунікативно зорієнтованих вправ, міжпредметної інтеграції та цифрових ресурсів забезпечує підвищення мотивації до навчання. Застосування інноваційних підходів уможлиблює не лише формування мовленнєвих умінь, а й розвиток пізнавальної самостійності та рефлексивних здібностей учнів, у процесі розв'язання освітніх завдань.

Перспективи подальших досліджень убачаємо в розробленні системи диференційованих вправ із використанням цифрових платформ, а також у верифікації ефективності запропонованих підходів у реальному освітньому процесі.

Список використаних джерел

1. Вашуленко М. С. Методика навчання української мови в початковій школі : підручник. Київ : Видавничий дім «Освіта», 2018. 384 с.

Актуальні питання формування мовної особистості в сучасній початковій школі
Вивчення іменника як частину мови в початковій школі

Коршикова Тая

Науковий керівник – кандидат педагогічних наук, доцент О.М. Коваленко.
Харківський національний педагогічний університет імені Г.С.Сковороди
м. Харків

Вивчення іменника в початковій школі розглядається як один із ключових напрямів у формуванні мовної компетентності учнів, адже саме ця частина мови становить основу словникового запасу дитини та забезпечує розвиток її мислення і мовлення. Формування граматичного поняття про іменник передбачає поступове усвідомлення учнями його значення, граматичних ознак і синтаксичної ролі в реченні.

Проблеми вивчення іменника як частини мови в початковій школі досліджували такі науковці як М. Вашуленко, Л. Варзацька, К. Пономарьова та інші.

На початковому етапі навчання вчитель знайомить учнів із тим, що іменник називає предмети, істоти, явища природи, почуття та абстрактні поняття і відповідає на питання «хто?» або «що?». Важливим є формування в дітей вміння розпізнавати іменники в мовленні, відрізняти їх від інших частин мови та правильно вживати у власних висловлюваннях. Поступово учні засвоюють граматичні категорії іменника: рід, число, відмінок, а також вчать змінювати слова за цими категоріями.

Найбільші труднощі в учнів під час вивчення теми «Іменник» виникають у зв'язку з усвідомленням узагальненого поняття предметності. Унаслідок того, що такі слова як біг, будівництво, зелень, блакить передають певну дію або якість, діти помилково можуть відносити їх до дієслів або прикметників. Тому необхідно приділяти значну увагу усвідомленню учнями абстрактних понять як назв окремих предметів.

Достатньо складною для вивчення є тема відмінювання іменників. Її засвоєння вимагає формування в учнів умінь встановлювати зв'язок слів у реченні, визначати питання, на яке відповідає іменник, запам'ятовування назв відмінків та відмінкових питань.

Формування граматичного поняття про іменник здійснюється через систему вправ: спостереження за мовним матеріалом, аналіз слів у реченні, добір власних прикладів, складання словосполучень і речень. Велике значення має наочність, ігрові методи та зв'язок навчання з життєвим досвідом дітей, що сприяє кращому засвоєнню матеріалу.

Отже, вивчення іменника як частини мови в початковій школі має важливе значення для формування мовної компетентності молодших школярів. Теоретичні знання про іменник і практичні навички вживання цієї частини мови у власному мовленні є важливим підґрунтям для подальшого успішного вивчення рідної мови і формування високого рівня мовної культури.

Актуальні питання формування мовної особистості в сучасній початковій школі
**Система ознайомлення учнів початкової школи
з дієсловом як частиною мови**

Єрмакова Софія

Науковий керівник – кандидат педагогічних наук, доцент О. М. Коваленко
Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди
м. Харків

У сучасній лінгводидактиці вивчення дієслова є ключовим, оскільки ця частина мови забезпечує динаміку та зв'язність учнівського мовлення. Складність опанування теми зумовлена високим ступенем абстрактності дієслівних категорій, що потребує впровадження чітко структурованої системи ознайомлення учнів із цією частиною мови.

Теоретичне підґрунтя дослідження становлять праці І. Вихованця, К. Городенської, М. Вашуленка, О. Савченко. Аналіз чинних програм О. Савченко, Р. Шияна підтверджує, що навчання побудоване за концентричним принципом. Це забезпечує поетапне розширення знань: від розрізнення «слів-назв дій» у 1-2 класах до аналізу часових форм та дієвідмін (без уживання терміну) у 4 класі.

Система ознайомлення з дієсловом базується на переході від конкретно-образного сприйняття дії до морфологічного аналізу. Як зазначають В. Василевська та М. Стельмахович, базовим є засвоєння поняття «момент мовлення» як точки відліку для категорій часу. Ефективним прийомом є трансформаційні вправи на основі художніх текстів (зокрема, казок про природу), що дозволяють дітям практично відчувати зміну граматичної форми слова залежно від часової перспективи.

Для візуалізації складних закономірностей, пов'язаних із правописом закінчень, доцільно використовувати опорні схеми, «асоціативні кущі» та картки-алгоритми. Вони допомагають систематизувати знання та розвивати орфографічну пильність. Використання сучасних графічних редакторів для створення таких дидактичних опор робить теоретичний матеріал доступнішим для сприйняття молодшими школярами.

Важливим аспектом є також розвиток дієслівного синонімічного ряду, що сприяє збагаченню словникового запасу молодших школярів. Впровадження ігрових методів, як-от «мовна естафета», дозволяє учням усвідомити семантичне навантаження слова в контексті. Це допомагає дітям краще розрізняти відтінки значень та влучно використовувати їх у власному мовленні.

Отже, цілісна система вивчення дієслова має бути спрямована на формування свідомого вибору мовних засобів. Поєднання лінгвістичного аналізу з практичними вправами забезпечує засвоєння теоретичних норм та розвиток комунікативної компетенції, що є основою для подальшої мовної освіти в середній ланці школи.

Актуальні питання формування мовної особистості в сучасній початковій школі

Використання дидактичних ігор у процесі вивчення частин мови в початковій школі

Рубежанська Аліна

Науковий керівник – доктор педагогічних наук, професор Ткаченко. Л.П.
Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди
м. Харків

У сучасних умовах реформування початкової освіти особливої актуальності набуває пошук ефективних методів навчання української мови. Одним із важливих завдань початкової школи є формування в учнів знань про частини мови, розвиток комунікативних умінь і навичок практичного використання знань мовної системи у прктиці усного й писемного мовлення. Молодший шкільний вік характеризується потребою в активній пізнавальній діяльності, емоційності та ігровій взаємодії. Саме тому використання дидактичних ігор і вправ на уроках української мови є доцільним та педагогічно обґрунтованим. Гра виступає не лише засобом зацікавлення, а й ефективним методом засвоєння навчального матеріалу.

У процесі вивчення частин мови доцільно використовувати різні види дидактичних ігор: словесні, сюжетно-рольові, логічні, інтерактивні. Доцільно використовувати ігрові квести, естафети, вікторини: «Визнач частину мови», «Добери ознаку», «Знайди зайве слово». Такі ігрові завдання сприяють формуванню вмінь аналізувати мовний матеріал, класифікувати слова за граматичними ознаками, тренують спостережливість, уміння працювати в команді. Пріоритетним завданням учителя початкових класів є формування когнітивного компоненту навчання (знань про самостійні та службові частини мови), а ще й розвиток потреб активно й доречно використовувати їх у власному мовленні.

Важливу роль відіграють інтерактивні вправи, робота в парах, групах, використання карток і мультимедійних ресурсів. Такі форми роботи активізують увагу учнів, розвивають логічне мислення, комунікативні навички та підтримують позитивну мотивацію до навчання. На цьому етапі ефективно використовувати ігри на класифікації: «Хто чи що?», «Утвори різні частини мови», Склади речення за алгоритмом (моделлю, схемою). Кожна гра націлена на конкретний результат: навчитися ставити питання до слова, визначати значущі частини, добирати споріднені слова до заданих слів, скласти речення з усіма вивченими частинами мови, розрізняти граматичні категорії (рід, число, відмінок).

Отже, систематичне використання дидактичних ігор та ігрових форм роботи, творчих вправ у процесі вивчення частин мови сприяє підвищенню ефективності освітнього процесу, забезпечує якісне засвоєння граматичних понять та розвиток мовної і мовленнєвої компетентностей молодших школярів.

Ігрові форми роботи з молодшими школярами з порушеннями мовлення

Краснікова Ірина

Науковий керівник – доктор педагогічних наук, професор Л. П. Ткаченко
Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди
м. Харків

Сьогодні в Україні створено всі умови для рівного доступу до освіти. В інклюзивні класи доволі часто приходять діти з різноманітними порушеннями мовлення: загальним недорозвитком мовлення різних рівнів, логоневрозами, дизартріями різної форми, дисграфією та дислексією. Доволі часто можемо спостерігати мовні порушення пов'язані з недорозвитком фонематичних процесів. Формування й розвиток фонематичного слуху є одним з пріоритетних напрямів роботи вчителів початкових класів, а в разі потреби ще й вимагає скоординованої спільної роботи з логопедом чи дефектологом. Оскільки молодші школярі краще сприймають інформацію через зразки наслідування та зрозумілі для них дії і приклади, доцільно використовувати на уроках мовно-літературної галузі цілий комплекс ігрових форм навчання, що позитивно впливають на розвиток фонематичного слуху. У перші дні перебування дитини в школі вчитель організовує багато інтерактивних видів діяльності, уважно слухає як говорять учні, бо має на меті визначити проблемні місця в мовленнєвому розвитку. Сформовані фонематичні процеси є основою не лише для чіткої і правильної вимови, вони стають підґрунтям для опанування навичок читання, письма, словотворення, сприяють розумінню й закріпленню орфографічних моментів. Ось чому так важливо вчителю самому говорити правильно, чітко, виразно, володіти технікою дихання та інтонування тексту.

Робота з формування фонематичного слуху особливо ефективно проходить в умовах ігрових методів і форм навчання. Ігри спрямовані на розрізнення мовних і немовних звуків стають базою для подальшого розвитку. Доцільно використовувати ігри: «Що звучить?», «Звукова коробка», «Опиши звук», «Що ми чуємо у місті?», «Що ми чуємо в лісі?», «Домашній оркестр». Важливим елементом роботи є театралізовані ігри, які дозволяють учням імітувати голосом різні характери. Можна театралізувати казки «Рукавичка», «Ріпка», «Солом'яний бичок», «Котигорошко», «Пан Коцький», слідкуючи, щоб кожен казковий персонаж говорив властивим його характеру голосом. На етапі навчання грамоти незамінними стають ігри на кшталт «Упіймай звук», «Додай звук – зміни слово», «Усе шкереберть», «Зіпсований телефон». Чудово розвиває навички звукового аналізу, а відповідно і фонематичний слух, гра «Звукові будиночки», що має на меті розуміння позиції звуку в слові (на початку, в середині, в кінці). Ефективно римувати слова, щоб учні чули співзвучні варіанти, сприймали на слух схожі і розрізнені словесні образи. Для кращого розуміння слів, що відрізняються звуковим складом варто створювати маленькі оповідання з веселими сюжетами.

Отже, ігрові форми навчання дозволяють мотивувати учнів до активного навчання, залучають до творчої роботи, сприяють покращенню зв'язного мовлення загалом.

Актуальні питання формування мовної особистості в сучасній початковій школі
Співпраця сім'ї та школи у розвитку мовної особистості дитини

Павлишак Надія

Науковий керівник – кандидат філологічних наук, доцент О. В. Грищенко
ПЗВО «Міжнародний класичний університет імені Пилипа Орлика»
м. Миколаїв

Мовна особистість народжується не в момент, коли дитина вперше читає буквар, і навіть не тоді, коли вимовляє перше слово. Вона починається набагато раніше – зі щоденної інтонації мами, зі спокійного батькового голосу, з родинних історій, із того, як уважно дорослі слухають маленьку людину. Школа лише продовжує те, що сім'я вже почала, і справжнє диво трапляється тоді, коли ці два світи працюють не паралельно, а разом [1, с. 24]. Співпраця сім'ї та школи у розвитку мовної особистості дитини є одним із ключових чинників формування її комунікативної компетентності, когнітивного розвитку та соціалізації. У сучасному освітньому просторі мовна особистість розглядається як інтегративна характеристика індивіда, що охоплює рівень володіння мовою, здатність до ефективної комунікації, мовленнєву культуру та усвідомлення мовних норм і цінностей.

Сім'я виступає первинним середовищем мовного розвитку дитини, де закладаються основи мовленнєвої поведінки, формуються перші комунікативні навички та мовні уявлення. Саме у родинному колі дитина засвоює базові лексичні одиниці, граматичні структури, інтонаційні моделі, а також норми мовленнєвого етикету. Важливим аспектом є мовленнєвий приклад батьків, їхня мовна культура, частота і якість комунікації з дитиною, що безпосередньо впливає на формування її мовної компетенції.

У сім'ї дитина вперше чує мову як музику: її ритм, емоції, природність. Там слово не просто передає інформацію, воно несе тепло, підтримку, емоційний відтінок. Дитина вчиться довіряти словам, вкладати у них думку, настрій, бажання. Родинні традиції читання, щирі обговорення прочитаного, навіть прості історії про день – усе це створює живий мовний простір, який формує фундамент майбутньої мовної зрілості [2, с. 18]. Коли батьки разом із дитиною читають, обговорюють, переспівують казки, фантазують над сюжетами – дитина не просто засвоює слова, вона відчуває їхню силу і красу [3, с. 42].

Коли така дитина приходить у школу, вона потрапляє в інший мовний світ: більш структурований, організований, але не менш живий. Початкова школа – це місце, де слово набуває форми, точності, виразності. Тут дитина вчиться не лише читати й писати, а й володіти словом у всій його багатогранності: формулювати запитання, аргументувати думку, презентувати власні ідеї, слухати співрозмовника, поважати іншу точку зору [4, с. 12]. Учитель стає провідником у великий світ комунікації, культури мовлення та самовираження. Саме завдяки школі дитина починає відчувати, що слово – це інструмент для дії, а не просто набір літер [5, с. 30].

Коли сім'я й школа з'єднують свої зусилля, виникає потужний синергетичний ефект. Домашні читання продовжуються класними обговореннями, шкільні проекти доповнюються родинними історіями, а сімейні традиції підкріплюють шкільні навички. Дитина, яка чує одні й ті самі цінності вдома та в класі, розквітає мовно, вчиться користуватися словом впевнено і творчо [6, с. 15]. Наприклад, коли на уроці української мови учень розповідає про власну сімейну казку, яку разом читали вдома, він уже володіє внутрішнім мовним ресурсом: знає, як будувати речення, як передати емоції, як зачепити слухача [7, с. 28].

Важливо, що співпраця не обмежується формальними батьківськими зборами або підписаними щоденниками. Вона проявляється в щоденних діалогах, у спільних іграх зі словами, у родинних проєктах. Класні конкурси читців оживають, коли батьки разом із дітьми готують виступи, театральні міні-сценки або власні казки. Родинна участь додає навчальному процесу смаку, робить його живим і емоційно насиченим. Дитина відчуває, що її мовлення важливе і вдома, і в школі, що її думка цінна, що її голос має значення [8, с. 33].

У сучасних умовах особливо актуальною стає робота над розвитком мовної особистості з урахуванням цифрового простору. Дитина з раннього віку стикається з гаджетами, мультфільмами, інтерактивними іграми, і роль батьків та вчителя перетворити це на навчальний ресурс. Разом можна обговорювати переглянуті мультфільми, аналізувати сюжети, придумувати альтернативні закінчення, писати власні міні-історії або записувати подкасти. Такий підхід поєднує навчання й гру, розвиток мовлення та емоційної чутливості, а партнерство сім'ї та школи робить його органічним і системним [9, с. 20].

Результат такої співпраці вражає: діти стають більш впевненими у власних висловлюваннях, точними у формулюванні думок, відкритими до діалогу. Вони починають не просто виконувати завдання, а мислити словом, експериментувати, творити. Кожна розповідь, кожна шкільна презентація, кожна родинна бесіда стає кроком до формування справжньої мовної особистості, яка мислить, відчуває, висловлює, слухає, творить [3, с. 46].

Особливо важливо, що цей процес не обмежується лише навчальною чи домашньою практикою. Він формує ставлення дитини до слова як до інструменту, за допомогою якого вона може впливати на світ, виражати себе, будувати відносини.

Мовна особистість стає фундаментом для майбутньої успішної комунікації, для соціальної адаптації, для творчої самореалізації. І все це можливо лише завдяки тісному і продуманому партнерству між сім'єю та школою, де слово живе, дихає, надихає [1, с. 30].

Навчальна практика показує, що діти, чий батьки активно співпрацюють із школою, демонструють значно вищий рівень мовленнєвої компетентності. Вони не бояться говорити, намагаються висловити власну думку, формулюють питання, будують розповіді, обговорюють прочитане з однолітками та дорослими. У них формується внутрішня мотивація до читання та письма, зростає цікавість до мови як до живого інструменту пізнання світу [4, с. 15].

Партнерство сім'ї та школи включає також і спостереження, індивідуальну підтримку, поради щодо розвитку мовлення, організацію спільних проєктів. Наприклад, створення сімейних міні-бібліотек, тематичних тижнів «Тиждень української мови» або «Тиждень родинної історії», спільні конкурси та вистави, читання вголос удвох – усе це створює мовне середовище, яке не розривається ні вдома, ні в школі, а підтримує дитину щодня [6, с. 18].

Слово стає справжньою цінністю, коли дитина бачить його силу і красу в усіх сферах свого життя. І лише тоді, коли школа та родина працюють як команда, мовна особистість розквітає повною мірою. Вона росте у впевненості, творчості, здатності мислити, аналізувати, висловлювати думку, слухати інших і будувати власний мовний світ. І саме в цьому проявляється справжнє диво партнерства сім'ї та школи – у створенні живого, повного емоцій, відкритого для розвитку мовного простору, де дитина може стати собою [7, с. 22].

Мовна особистість – це не просто граматично правильна мова. Це довіра до власного голосу, бажання спілкуватися, відчуття цінності слова, прагнення творити. Саме її розвиток є одним із найважливіших завдань сучасної початкової освіти, і саме співпраця сім'ї та школи робить його реальним, щоденним і природним [8, с. 16].

Коли слово живе у родині та у школі, дитина росте мовно багатою, емоційно зрілою та творчою особистістю. Це найяскравіший, найживіший, найсмачніший результат спільної роботи дорослих із дитиною [9, с. 21].

Список використаних джерел

1. Бех І. Д. Особистість у просторі духовного розвитку. Київ : Академвидав, 2012.
2. Богуш А. М., Гавриш Н. В. Дошкільна лінгводидактика. Київ : Вища школа, 2015.
3. Вашуленко М. С., Данилко С. П. Методика навчання української мови в початковій школі. Київ : Освіта, 2020.
4. Нова українська школа: концептуальні засади реформування середньої освіти. МОН України, 2016.
5. Савченко О. Я. Дидактика початкової школи. Київ : Генеза, 2019.
6. Сухомлинський В. О. Сто порад учителям. Київ : Радянська школа, 1988.
7. Шелестова Л. В. Формування мовленнєвої компетентності молодших школярів: методичні рекомендації. Київ : НУШ, 2021.
8. Котляр І. П. Мовленнєвий розвиток дитини у початковій школі. Харків: Основа, 2018.
9. Зимняя І. А. Розвиток мовлення молодших школярів: теорія та практика. Київ : Освіта, 2017.

Виклики та можливості використання інтерактивних платформ у математичній освіті початкової школи

Стольна Ольга

Науковий керівник – кандидат педагогічних наук, доцент О.М. Масюк
Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди
м. Харків

У ХХІ столітті цифрові технології стрімко трансформують усі сфери людської життєдіяльності і система освіти стає одним з головних майданчиків для цих інновацій. Традиційні підходи до шкільного навчання, що протягом десятиліть базувалися на репродуктивному відтворенні знань та авторитарній моделі взаємодії учасників освітнього процесу, сьогодні стикаються з новими вимогами глобалізованого суспільства.

Математична освіта в початковій школі відіграє фундаментальну роль, оскільки саме на цьому етапі закладаються основи логічного, аналітичного та алгоритмічного мислення, які є необхідними для подальшого успішного навчання [1, с. 88]. Інтерактивне навчання в початкових класах сьогодні розглядається не просто як використання технічних засобів, а як особлива активна діалогічна взаємодія всіх учасників освітнього процесу. Це середовище спрямоване на створення комфортних умов, де кожен учень може відчути свою інтелектуальну спроможність та реалізувати власний потенціал [2, с. 119]. Використання інтерактивних освітніх платформ, сервісів, програм, мультимедійних дошок та персональних гаджетів дозволяє докорінно змінити парадигму навчання – від пасивного споживання інформації до активного, суб'єктного дослідження складних математичних понять і закономірностей.

Актуальність впровадження інтерактивних освітніх платформ і сервісів у початкову ланку освіти зумовлена насамперед тим, що сучасні учні зростають у середовищі постійного інформаційного потоку [1, с. 88]. Для них гаджети є природним інструментом пізнання світу, тому класичні методи навчання часто виявляються недостатньо ефективними для підтримання сталого інтересу до предмета. Гейміфіковане навчання та динамічна візуалізація відповідають психофізіологічним особливостям молодших школярів, у яких переважає наочно-образне мислення. Численні педагогічні дослідження (Т. Бережна, С. Берендєєв, Н. Бесараб, Ю. Косенчук, Л. Лисогор та ін.) підтверджують, що використання інтерактивних середовищ підвищує успішність учнів та рівень їхньої залученості до процесу опанування нових знань [4, с. 137]. Більше того, в умовах сучасних реалій України, пов'язаних із необхідністю дистанційного та змішаного навчання, освітні онлайн-платформи перетворилися з допоміжного засобу на критично важливий інструмент забезпечення безперервності освітнього процесу та компенсації освітніх втрат.

Метою даної публікації є системний аналіз дидактичних можливостей, практичних переваг та основних викликів, що виникають при використанні інтерактивних освітніх онлайн платформ у процесі математичної освіти учнів початкових класів, а також формулювання методичних рекомендацій для вчителів щодо оптимізації цього процесу.

У науковій літературі навчальна платформа визначається як «інтегрований набір інтерактивних онлайн-сервісів, які надають учителям, учням та батькам необхідні інструменти та ресурси для підтримки освітнього процесу» [3, с. 28]. Використання таких цифрових технологій на уроках математики відкриває перед педагогом принципово нові дидактичні горизонти. Однією з ключових переваг є когнітивна візуалізація – спеціальний метод представлення інформації у візуальній формі, який допомагає дитячому мозку швидше та ефективніше її обробляти, розуміти та запам'ятовувати.

Окремої уваги заслуговує феномен гейміфікації, який успішно реалізовано на таких інтерактивних онлайн платформах, як Matific, Wordwall та LearningApps. Перетворення розв'язання математичних завдань на захопливий ігровий квест дозволяє зняти психологічне напруження та подолати страх перед математикою. Учень, залучений до ігрової взаємодії, отримує миттєвий зворотний зв'язок, що дозволяє йому самостійно коригувати свої дії [2, с. 121]. Система балів, рівнів та віртуальних нагород стимулює внутрішню мотивацію до навчання, де помилка сприймається не як поразка, а як необхідний крок у процесі пошуку істини [4, с. 141]. Разом із цим, сучасні цифрові сервіси дозволяють реалізувати принцип індивідуалізації та адаптивності навчання. Інтерактивні онлайн платформи здатні автоматично підлаштовувати складність завдань під рівень підготовки конкретного учня, забезпечуючи реалізацію індивідуальної освітньої траєкторії, що є незамінним в умовах інклюзивної освіти [1, с. 92].

Серед широкого спектра освітніх цифрових ресурсів у початковій школі найбільшу ефективність демонструє платформа Matific. Її вправи розроблені на основі глибоких педагогічних досліджень і спрямовані на розвиток концептуального розуміння математики, а не лише на механічне запам'ятовування алгоритмів [2, с. 123]. Поряд з нею конструктори LearningApps та Wordwall надають вчителю можливість виступати в ролі дизайнера освітнього контенту, створюючи унікальні вікторини, ігри на встановлення відповідності та класифікацію об'єктів [2, с. 122]. Важливим доповненням стає програма для динамічної геометрії GeoGebra, яка дозволяє молодшим школярам самостійно проводити математичні експерименти та наочно спостерігати функціональні залежності [1, с. 91]. Використання графічних планшетів у поєднанні з цифровими дошками дає змогу зберігати розвиток дрібної моторики, що є критично важливим для дітей молодшого шкільного віку [1, с. 91].

Проте процес цифрової трансформації математичної освіти супроводжується значними викликами та бар'єрами. Першочерговою проблемою залишається технічне забезпечення та нерівномірність доступу до швидкісного Інтернету, що створює ризик цифрового розриву між учнями. Не менш важливим є рівень цифрової компетентності самого педагога. Ефективність будь-якої технології на 90% залежить від майстерності вчителя та його здатності органічно інтегрувати цифровий інструмент у структуру уроку. Якщо, наприклад, інтерактивна дошка використовується лише як екран для

демонстрації статичних слайдів, її можливості залишаються нереалізованими. Окрім того, необхідно враховувати санітарно-гігієнічні норми, оскільки надмірне перебування перед екраном та інформаційне перевантаження можуть негативно вплинути на здоров'я та концентрацію уваги дітей [1, с. 93].

Для того, щоб використання інтерактивних платформ було дійсно результативним, необхідно дотримуватися ряду методичних принципів, а саме: а) плануючи урок, вчитель повинен чітко визначати, на якому саме етапі уроку: чи-то при поясненні нового матеріалу, чи під час закріплення знань — використання інтерактивної онлайн платформи дасть найбажаніший ефект; б) потрібно розуміти баланс між інноваціями та традиціями. Жодна, навіть найсучасніша цифрова платформа чи сервіс, не можуть замінити живого спілкування, логічних міркувань вголос та роботи у зошиті. Ефективним вважаємо саме змішаний підхід, де цифрова технологія доповнює класичні методи навчання; в) вчитель має формувати в учнів як цифрову компетентність, так і цифрову культуру, пояснюючи, що гаджети — це, передусім, лише потужні інструменти для саморозвитку та навчання [1, с. 93].

Отже, використання інтерактивних освітніх онлайн платформ у математичній освіті учнів початкової школи відкриває колосальні можливості для формування в них критичного, алгоритмічного та креативного мислення. Цифрові інструменти роблять освітній процес більш гнучким, адаптивним та мотивуючим, що відповідає запитам сучасної освітньої парадигми. Водночас головним викликом сучасності залишається не стільки технічне оснащення, скільки готовність педагогічної спільноти до трансформації власної професійної діяльності. Такий підхід дозволить підготувати молоде покоління до реалій складного технологічного майбутнього, зберігаючи при цьому фундаментальну якість знань.

Список використаних джерел

1. Вігура Т. Використання інтерактивних технологій на уроках математики. *Педагогічна Житомирщина*. 2025. № 3 (39). С. 87–94. URL: <https://imso.zippo.net.ua/wp-content/uploads/2025/09/4.-Birypa-87.pdf> (дата звернення: 26.03.2026).
2. Компаній О., Поторій Н. Дидактичні можливості ресурсів Wordwall, Learning Apps, Matific в організації навчання молодших школярів. *Вісник Львівського університету. Серія педагогічна*. 2024. Вип. 41. С. 117–126. URL: <https://publications.lnu.edu.ua/bulletins/index.php/pedagogics/article/view/12554/13127> (дата звернення: 26.03.2026).
3. Кутняк О. Навчальні інтерактивні платформи у початковій школі. *Молодь і ринок*. 2019. № 11 (178). С. 28–32. URL: <https://mir.dspu.edu.ua/article/view/191568/191672> (дата звернення: 26.03.2026).
4. Побризгаєва В., Наливайко О. Гейміфікація навчання у початкових класах в умовах дистанційного навчання. *Open educational e-environment of modern University*. 2024. № 16. С. 134-149. URL: <https://openedu.kubg.edu.ua/journal/index.php/openedu/article/view/500/46> (дата звернення: 26.03.2026).

Застосування цифрових технологій на уроках математики під час вивчення задач на рух у початковій школі

Айна Надірова

Науковий керівник – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри теорії та методики викладання природничо-математичних дисциплін С. А. Білецька
Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди
м. Харків

Сучасна початкова освіта орієнтована на формування ключових компетентностей учнів, серед яких важливе місце займає математична та цифрова компетентності [1]. Особливої уваги потребує вивчення задач на рух, які є складними для молодших школярів через необхідність одночасного оперування кількома величинами (швидкість, час, відстань) та встановлення між ними залежностей. Використання цифрових технологій дозволяє зробити цей процес більш наочним, інтерактивним і доступним [2].

Задачі на рух в початковій школі базуються на взаємозв'язку між величинами:

$$S = v \cdot t$$

де S - відстань, v - швидкість, t - час.

Цифрові технології дозволяють візуалізувати цей зв'язок через моделювання руху об'єктів, що сприяє глибшому розумінню учнями суті задачі. Ефективними є такі напрями використання цифрових інструментів: інтерактивні презентації для поетапного аналізу задач; онлайн-платформи (LearningApps, Wordwall) для організації тренувальних вправ; віртуальні симуляції (GeoGebra, PhET) для моделювання руху; інтерактивні дошки для спільної роботи учнів.

Важливим напрямом є використання цифрових технологій для формування в учнів уміння аналізувати умову задачі на рух. За допомогою інтерактивних вправ та візуальних моделей учні можуть поетапно відтворювати процес розв'язування задачі, що сприяє усвідомленому засвоєнню матеріалу. Крім того, доцільним є використання цифрових інструментів для організації дослідницької діяльності. Учні можуть змінювати параметри руху та спостерігати результати, що сприяє розвитку дослідницького мислення.

Отже, використання цифрових технологій у процесі навчання задач на рух у початковій школі є ефективним засобом підвищення якості освіти та формування ключових компетентностей учнів. Крім того, застосування цифрових технологій сприяє підвищенню мотивації учнів, розвитку логічного мислення, формуванню вмінь аналізувати задачі та кращому засвоєнню математичних понять.

Список використаних джерел

1. Бібік Н. М. Нова українська школа: порадник для вчителя [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://nus.org.ua> (дата звернення: 01.04.2026).
2. Морзе Н. В., Барна О. В. Використання інформаційно-комунікаційних технологій у початковій школі [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://mon.gov.ua> (дата звернення: 04.04.2026).

Роль дидактичних ігор у навчанні математики молодших школярів

Вороніна Мар'яна

Науковий керівник – кандидат педагогічних наук, доцент С.А Білецька
Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди
м. Харків

У сучасних умовах реформування початкової освіти відповідно до Концепції Нової української школи особливого значення набуває впровадження ігрових методів навчання. Молодші школярі потребують не лише засвоєння математичних знань, а й розвитку логічного мислення, уваги та мотивації до предмета. Дидактичні ігри стають ефективним засобом поєднання навчального змісту з природною потребою дітей у грі, що дозволяє зробити процес опанування математики цікавим і результативним.

Дидактична гра в сучасній педагогіці визначається як спеціально спланована й керована педагогічна діяльність, у якій навчальне завдання не накладається зверху, а органічно вбудовується в структуру ігрових дій, підкріплених чіткими правилами й глибоким емоційним залученням дітей. Саме завдяки грі діти не лише механічно засвоюють матеріал, а й переживають його на особистісному рівні, формуючи власні емоційні зв'язки з навчальним змістом і перетворюючи абстрактні поняття на частину свого внутрішнього досвіду.

На уроках математики в 1–4 класах такі ігри набувають особливої ваги, оскільки саме в цьому віці закладаються основи математичного мислення, і традиційні методи часто стикаються з природним опором дітей через абстрактність понять. Саме тому системне, а не епізодичне використання дидактичних ігор ідеально відповідає психологічним особливостям дітей молодшого шкільного віку - їхній потребі в діяльності, емоційній залученості й конкретно-образному сприйнятті світу.

Наукові дослідження свідчать, що систематичне використання дидактичних ігор підвищує ефективність засвоєння матеріалу та формує стійкий інтерес до математики. Цей вплив пояснюється тим, що гра переводить навчальну діяльність з площини зовнішньої вимоги у внутрішнє прийняття завдання. Учень перестає сприймати математичне правило як щось чуже й абстрактне – натомість він діє з ним як із засобом досягнення ігрової мети. У процесі гри діти вчаться порівнювати, класифікувати, аналізувати та розв'язувати задачі, що відповідає віковим психологічним особливостям молодшого шкільного віку. Крім того, ігрові форми дозволяють диференціювати навчання, залучаючи учнів різного рівня підготовки та створюючи ситуації успіху для кожного.

Отже, роль дидактичних ігор у навчанні математики молодших школярів полягає не тільки в передачі знань, а й у всебічному розвитку особистості дитини. Їхнє впровадження в освітній процес є важливим чинником формування математичної компетентності, позитивного ставлення до навчання та підготовки учнів до подальшого успішного оволодіння предметом.

Проблеми математичної освіти учнів початкової школи в контексті сучасної освітньої парадигми
**Застосування дидактичних ігор у процесі вивчення нумерації чисел
першого десятку у дистанційному форматі в умовах воєнного стану**

Ярмончик Валерія

Науковий керівник - кандидат педагогічних наук, доцент О.М. Масюк
Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди
м. Харків

Традиційно дидактичні ігри в початковій школі є потужним педагогічним інструментом, що значно активізує пізнавальну діяльність учнів та формує позитивне ставлення до навчання. Особливо у процесі дистанційного навчання ігрові технології допомагають вчителю підтримувати мотивацію, створювати відчуття соціальної взаємодії між учнями, якісно засвоювати матеріал.

Дослідження ігрових методів і технологій в українському освітньому просторі наразі переживає період активного оновлення. Якщо класики вітчизняної педагогіки (В. Сухомлинський, С. Русова, І. Бех, Г. Костюк, О. Савченко та ін.) заклали теоретичний фундамент гри як природної потреби дитини, то сучасні вчені фокусуються на цифрових інструментах, стресостійкості та компетентнісному підході Нової української школи (НУШ).

Для уникнення емоційних втрат та підтримки психологічної стабільності дітей під час війни особливого значення набули впровадження емоційно-ігрових елементів в освітній процес. На цьому наголошують сучасні психологи (К. Гольцберг, П. Горностай, С. Конончук, С. Ройз та ін.) та педагоги (Н. Бахмат, Д. Васильєва, О. Наливайко, І. Палазова, О. Осипенко, О. Саган та ін.). Ігрові методи і технології навчання сьогодні розглядаються не просто як складові методик навчання, а як важливий інструмент психологічної реабілітації та підтримки життєстійкості дитини у кризових умовах.

НУШ акцентує увагу освітянської спільноти на важливому принципі «навчання через гру», який життєві реалії перевели до принципу «зцілення через гру», де ігрова діяльність стає безпечним простором, у якому дитина може відновити контроль над своїми емоціями.

Проблеми дистанційного навчання математики в умовах воєнного стану розглядали у своїх працях такі вчені, як М. Бурда, Д. Васильєва, О. Глобін, Т. Годованюк, В. Кухаренко, Т. Светлова та ін. Вчені акцентують увагу на труднощах організації навчального процесу та необхідності добору ефективних форм взаємодії педагога з учнями, зокрема цифровізації освітнього процесу, використання інтерактивних технологій у дистанційному форматі навчання.

Аналіз останніх досліджень дозволяє виокремити такі напрями застосування дидактичних ігор в освітньому процесі початкової школи під час дистанційного навчання в умовах воєнного стану:

- гейміфікація освітнього процесу (Н. Бахмат, О. Наливайко);
- використання інтерактивних ігор (Т. Годованюк, Н. Тарасенкова),

- включення ігор, які задіюють дрібну моторику та тактильні відчуття (наприклад, за допомогою LEGO-технологій) (О. Рома, І. Палазова);
- арт-терапевтичні технології (поєднання гри з малюванням, ліпленням, казкотерапією) (П. Горностай, В. Назаревич, С. Ройз).

Одним із найважливіших етапів математичної підготовки першокласників є вивчення нумерації чисел першого десятка. Під час вивчення цієї теми вони засвоюють кількісне й порядкове значення числа, навчаються співвідносити число з відповідною кількістю предметів, порівнювати числа, визначати попереднє й наступне число, встановлювати місце числа в числовому ряді. Також в учнів формується розуміння складу числа, що є основою для подальшого засвоєння дій додавання і віднімання. Типовими труднощами у вивченні цієї теми є абстрактність математичних понять, механічне заучування цифр без розуміння їхньої сутності та складнощі із засвоєнням складу числа.

Використання гейміфікації та інтерактивних дидактичних ігор дозволяють утримувати мотивацію учнів, створювати відчуття соціальної взаємодії між учнями й дає змогу формувати міцне розуміння математичних понять і закономірностей, зберігаючи привабливість ігрової форми навчання. Аналіз методичних рекомендацій та розробок вчителів-практиків свідчить, що такі ігри стимулюють увагу та інтерес учнів, дозволяють дитині переживати успіх.

Найкраще зарекомендували себе інтерактивні ігри, що поєднують візуалізацію, маніпуляцію та сюжет. Важливо пам'ятати, що потрібно враховувати нові умови освітнього процесу у початковій школі, а саме: у дистанційному форматі відсутня взаємодія між учнями, обмежена їх увага, різний рівень технічної допомоги. Тому принципами проведення ігор у цифровому форматі є: інтерактивність, короткі цикли діяльності, яскравість та візуалізація; система застосування інтерактивних вправ має бути поступовою: від наочного показу (гри з паличками, сортування карток) до символічної обробки. Найчастіше вживаними онлайн сервісами застосування інтерактивних дидактичних ігор у шкільній практиці є такі: Kahoot!, Quizizz, LearningApps, Wordwall тощо. Так, наприклад, гра «Числові будиночки» («заселити мешканців», щоб разом виходило вказане на даху число) або «Математична риболовля» (потрібно «спіймати» рибку, сума чисел на яких дорівнює заданому числу) за допомогою сервісу Wordwall допомагає учням засвоїти склад числа. Набирає популярності інтерактивний застосунок GeoGebra, який дозволяє дитині бачити, як «розпадається» число на дві частини. Це формує наочне уявлення про склад числа як про частини одного цілого.

Отже, інтерактивні дидактичні ігри є особливо доцільним в умовах дистанційного навчання в умовах воєнного стану, оскільки створюють простір психологічного комфорту для дитини, компенсують дефіцит соціальних зв'язків між учнями, брак наочності та маніпуляцій дидактичним матеріалом, підтримують пізнавальну мотивацію та якість розуміння матеріалу.

Сучасний стан і перспективи розвитку природничої освіти учнів початкової школи
Філософія серця Григорія Сковороди як орієнтир для вчителя початкової школи при викладанні дисциплін природничої наукової галузі

Старікова Людмила

кандидат педагогічних наук, доцент

Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди
м. Харків

Сучасна освіта перебуває у стані постійних змін: цифровізація, компетентнісний підхід, інтегроване навчання. Проте серед цих трансформацій незмінними залишаються особистість учня та вчителя. У цих умовах особливої цінності набуває не лише те, *що* навчає, а й як і з *яким внутрішнім ставленням* це робить вчитель. У цьому контексті особливої актуальності мають ідеї Григорія Сковороди, які сьогодні звучать напрочуд сучасно. Його «філософія серця» є не лише певною концепцією, а й практичним орієнтиром для вчителів, зокрема у викладанні природничих дисциплін у початковій школі.

Особистість Г.С. Сковороди, його філософські погляди, життєвий і творчий шлях завжди привертала увагу науковців. Основою для нашого дослідження стали праці таких педагогів як: Є. Глива, Т. Довженко, В. Кремень, А. Лебеденко. А. Лосєв, І. Небитова.

Мета дослідження – на основі аналізу науково-педагогічної літератури провести дослідження філософського вчення Г.С. Сковороди про серце з точки зору викладання дисциплін природничої галузі у початковій школі.

«Філософія серця» Григорія Сковороди – це система поглядів на виховання, за якою головним орієнтиром є внутрішній світ дитини (серце як осередок духу і моралі). Її мета – розкрити природні нахили дитини, допомогти знайти своє покликання та «сродну працю», а не просто механічно накопичувати знання.

Т. Довженко і І. Небитова розглядають серце, у тлумаченні Г. Сковороди, – не просто орган тіла, а особливий осередок душі чи ядро людської натури. Все має у серці свою сутність; серце – це безодня, яка обіймає все собою; серце – це квінтесенція людини і зерно людського ества, це сила, якою живиться життя. Зовнішнє в людині, згідно Г. Сковороди, є лише маскою, яка прикриває духовну сутність серця. Безпосередньо з ним пов'язане і людське щастя: «Щастя наше всередині нас. Воно залежить від серця, серце від світу, світ від знання, знання від Бога» [1].

У Г. Сковороди термін «серце» тотожний – «істина людини». Філософ розглядає його у таких вимірах: 1. сфера розуму людини; 2. сфера духовності і чуттєвості; 3. символ глибинного душевного життя людини; 4. цілісність людського духу; 5. сукупність прагнень, бажань, інтересів, цілей, поривань, устремлінь; 6. ототожнення з Богом [2].

У Григорія Сковороди «серце» є ствердженням нового підходу до розуміння людини, сенсу її буття і призначення у світі. Головна увага зосереджується на внутрішньому світі людини, світі «душі» і «серця» [2].

Надзвичайно своєчасна нині провідна ідея педагогічно-філософських праць Г. Сковороди: «*Пізнай самого себе!*», «*Шукай себе всередині себе!*».

Пізнати себе – це пізнати свою природу (власну сутність), збагнути вроджену життєву програму своєї душі (власну долю), а через себе – пізнати свій народ, усвідомити своє місце у природі, культурі, світі та власною волею здійснити життєву програму своєї душі. Учитель Г. Сковорода готував учнів до самопізнання й самоосвіти – самостійного здобування знань через розвиток допитливості, наполегливості, критичного мислення, а також – до життя по справедливості з усвідомленням обов’язку й відповідальності.

Г.С. Сковорода вважав, що справжнє навчання починається з любові до дитини, до світу, до пізнання. Його ідея «пізнай себе» може стати ключем до сучасного уроку. Адже учень не «посудина» для знань, а особистість, яка відкриває світ через власний досвід. Завдання вчителя – не лише пояснити, а допомогти *відчувати* і *усвідомити*. Наприклад, замість сухого пояснення теми про пори року, вчитель може запропонувати учням поділитися власними спостереженнями: що вони відчують взимку, навесні, восени, які звуки чують, які кольори помічають. Такий підхід включає емоції, а отже – робить знання глибшими і стійкішими.

Ще одна важлива ідея Г. Сковороди – «споріднена праця» – діяльність, що відповідає природним нахилам учня, праця, яка «лягає дитині на серце». На його думку, справжнє навчання можливе лише тоді, коли воно узгоджується з внутрішнім світом учня, його інтересами та здібностями. У сучасній школі це означає повагу до індивідуальності кожної дитини. Один учень любить досліджувати, інший – фантазувати, третій – ставити запитання. Тому вчитель має бути гнучким: пропонувати різні форми роботи, давати можливість вибору, підтримувати природні нахили учнів.

У самопізнанні людина осягає істину, а *спорідненою працею* забезпечує себе ресурсом самостійної сили для істинного життя та саморозвитку.

Людина щаслива у своїй *спорідненій праці*, коли не вона існує для праці як засобу нагромадження багатства, а праця для неї заради здійснення її духовного покликання, закладеного в життєвій програмі її душі. Людина сповнена щастя й радощів, коли праця відповідає її природним здібностям.

Філософія серця Г. Сковороди також передбачає довіру. Учень краще навчається там, де не боїться робити помилки. Створення атмосфери підтримки – це не додатковий елемент уроку, а його основа. Наприклад, проста фраза вчителя: *«Цікава думка, давай подумаємо разом»* – може змінити ставлення учня до навчання.

Таким чином, філософія серця Г.С. Сковороди має ключові принципи:

1. **Серце як центр людського єства:** У філософії Г. Сковороди серце є осередком істини, емоцій та розуму. Він вважав, що моральне виховання неможливе без звернення до внутрішнього світу учня, його почуттів та інтуїції.

2. **Пізнання самого себе.** Головний педагогічний заклик мислителя – «пізнай себе». Він вчив, що всі скарби, знання та істини приховані всередині самої людини. Через серце учень осягає не лише себе, а й навколишній світ.

3. **Принцип «сродної праці».** Г. Сковорода вважав, що кожна людина має природні нахили до певної діяльності. Справжнє виховання полягає не у тому, щоб навчити всього, а в тому, щоб допомогти учневі розпізнати свій

внутрішній голос, знайти своє покликання і працювати відповідно до нього. Якщо людина займається «сродною працею», вона відчуває щастя та гармонію.

4. **Відсутність примусу та гуманізм.** Г. Сковорода гостро критикував тогочасну схоластичну систему освіти, яка базувалася на тілесних покараннях, зубрінні та насильстві. Він вважав, що знання не можна прищепити силою. Навчання має приносити радість і відповідати внутрішнім потребам учня.

5. **Особистий приклад учителя.** Учитель для Г. Сковороди – це не просто джерело знань, а наставник і духовний провідник. Своїм власним прикладом, щирістю та любов'ю він має запалити у серці учня жагу до пізнання та самовдосконалення.

Ці принципи перегукуються із сучасними підходами, зокрема, ідеями гуманістичної педагогіки та концепцією дитиноцентризму.

У початковій школі природнича освіта має не лише інформативний, а й світоглядний характер. Вона формує у учнів цілісне бачення світу, екологічне мислення та емоційно-ціннісне ставлення до природи.

Саме тут педагогіка серця набуває особливого значення, адже:

- знання про природу повинні супроводжуватися емоційним переживанням;
- навчання має базуватися на дослідженні, спостереженні та особистому досвіді;
- важливо виховувати любов до природи, а не лише передавати факти.

Учитель природничої галузі стає провідником між дитиною та світом природи, допомагає відчуті її красу, закономірності та цінність. У контексті Нової української школи філософія серця Г.С. Сковороди реалізується через: компетентнісний підхід; розвиток емоційного інтелекту; інтеграцію знань.

Філософія серця Григорія Сковороди є актуальним і дієвим орієнтиром для сучасного вчителя початкової школи. Вона допомагає поєднувати знання і почуття, науку і духовність, інтелект і цінності. Для вчителя природничої галузі це означає не лише навчання про природу, а **через природу – до серця дитини**. Саме в цьому поєднанні глибина педагогіки Г. Сковороди і її сучасна сила.

Отже, ідеї Григорія Сковороди залишаються надзвичайно актуальними. Вони вчать нас бачити у кожному учневі унікальну особистість, підтримувати її природний розвиток і будувати навчання на основі довіри, поваги та щирості. Філософія серця Григорія Сковороди закликає бачити навчання як шлях до серця, а не лише до знань.

І, можливо, головний висновок простий: щоб навчати учнів початкової школи, недостатньо знати предмет – потрібно навчитися говорити з ними мовою серця.

Список використаних джерел

1. Довженко Т., Небитова І. Філософія серця Григорія Сковороди: педагогічний погляд на вчення видатного українського мислителя. *Новий Колегіум*. 2022. № 4 (109). С. 23-29.

2. Кремень В. Г. Філософія Григорія Сковороди в контексті людиноцентризму. *Вісник НАПН України*. 2022. № 4 (2). С. 1-8.

Сучасний стан і перспективи розвитку природничої освіти учнів початкової школи

Педагогіка серця Григорія Сковороди як орієнтир сучасної природничої освіти початкової школи

Юркевич Олена

Науковий керівник – кандидат педагогічних наук, доцент Л.П. Старікова
Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди
м. Харків

У сучасному світі діти з раннього віку оточені цифровими технологіями, тому надзвичайно важливо не втратити живого зв'язку людини з природою. Саме з цієї точки зору звернення до педагогічних ідей Григорія Сковороди сьогодні набуває нового, актуального звучання.

Одним із ключових принципів Г. Сковороди є ідея «пізнай себе». На перший погляд, вона належить до сфери філософії, однак у контексті природничої освіти ця думка відкриває глибокі можливості. Адже пізнання природи починається з особистісного досвіду: спостережень, запитань, здивування. Сучасний урок «Я досліджую світ» має не лише інформувати, а й спонукати учня ставити запитання: *чому це відбувається? як це пов'язано зі мною?* Наприклад, у темі «Вода» вчитель може не обмежуватися поясненням властивостей, а запропонувати проаналізувати власний досвід: де зустрічається вода щодня, які емоції викликає, чому є життєво необхідною. Такий підхід формує не лише знання, а й ціннісне ставлення до природи.

Ще одна важлива ідея Г. Сковороди – принцип «спорідненої праці», тобто діяльності, що відповідає природним нахилам. У початковій школі це означає врахування індивідуальності кожного: один учень краще сприймає інформацію через експеримент, інший – через малювання, третій – через розповідь. Тому сучасний учитель природничої галузі має створювати варіативні завдання: провести дослід, намалювати природне явище, пояснити його своїми словами.

Актуальним є й екологічний аспект. Ідея гармонії людини і природи, яку пропагував Г. Сковорода, сьогодні перегукується з концепцією сталого розвитку. Формування екологічної свідомості учнів може починатися з простих практик: догляд за рослинами, спостереження за змінами у природі, обговорення питань збереження довкілля. Особливої уваги у впровадженні ідей Г. Сковороди набуває метод проєктів. Створення проєктів (наприклад, «Мій екологічний сад», «Слідами мандрівного філософа») дозволяє поєднати природничі знання з літературним читанням, мистецтвом чи технологіями, забезпечуючи цілісність світосприйняття, про яку писав мислитель.

У контексті освітніх тенденцій ці ідеї можна поєднати з інноваційними технологіями: цифрові інструменти (короткі відео, інтерактивні платформи) можуть доповнювати живе спостереження, а не замінювати його. Важливо, щоб технології допомагали глибше зрозуміти природу, а не віддаляли від неї.

Отже, педагогіка Григорія Сковороди не лише історична спадщина, а й методологічна основа сучасної природничої освіти. Її головна цінність – у спрямованості на внутрішній світ учня, його природні здібності та живий зв'язок із довкіллям. Саме такий підхід дозволяє виховати не просто учня, що знає факти, а людину, що відчуває, розуміє і береже природу.

Сучасний стан і перспективи розвитку природничої освіти учнів початкової школи
Формування екологічної культури учнів початкової школи
у курсі «Я досліджую світ»

Ахмедова Латіфа

Науковий керівник – кандидат педагогічних наук, доцент Л. П. Старікова
Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди
м. Харків

В умовах сучасних екологічних викликів особливої ваги набуває виховання у молодших школярів дбайливого ставлення до природи. Початкова школа є важливим етапом становлення особистості, коли закладаються основи екологічної культури, ціннісних орієнтацій і відповідальної поведінки.

Питання екологічного виховання та емоційно-ціннісного ставлення до природи у молодших школярів досліджували такі вчені як Г. Т. Волошина, Л. В. Шаповал, Т. Г. Рубан, які акцентували увагу на важливості виховання чутливого ставлення до природи, здатності до співпереживання та відповідальної поведінки. У своїх працях вони підкреслювали, що емоційно-ціннісне ставлення виховується у процесі безпосередньої взаємодії з природним середовищем, через практичну діяльність, спостереження, естетичне сприйняття та особистісне переживання.

Мета нашого дослідження: обґрунтувати значення виховання емоційно-ціннісного ставлення до природи в екологічному вихованні та визначити ефективні педагогічні підходи до його здійснення у молодших школярів.

Виховання емоційно-ціннісного ставлення до природи у молодших школярів – це процес формування екологічної культури через емоційне переживання, інтерес та практичну діяльність. Воно базується на розумінні цінності природи, морально-духовному становленні, здатності милуватися природою, усвідомлювати її цінність, залученні до спостережень та праці у природі. Ефективність цього процесу забезпечується такими підходами:

- Емоційне занурення у природу – організація спостережень, екскурсій, «живих» контактів із природним середовищем;
- Діяльнісний підхід – залучення до практичної природоохоронної діяльності (догляд за рослинами, участь у простих екологічних ініціативах);
- Інтеграція навчального змісту – поєднання природничих знань із мистецтвом, літературою, творчими завданнями;
- Ігрові та дослідницькі методи – створення ситуацій відкриття, експериментування, дослідження;
- Особистісно орієнтований підхід – урахування індивідуального досвіду та емоцій учнів.

Практична реалізація передбачає використання таких форм роботи, як спостереження за природними явищами; ведення «щоденника спостережень»; творчі завдання (малюнки, міні-розповіді про природу); обговорення екологічних ситуацій.

Поєднання емоційного, діяльнісного та особистісно орієнтованого підходів сприяє формуванню екологічно свідомої, відповідальної та чутливої до природи особистості.

Сучасний стан і перспективи розвитку природничої освіти учнів початкової школи

Виховання емоційно-ціннісного ставлення до природи у учнів початкової школи при вивченні дисциплін природничої освітньої галузі

Сухар Альона

Науковий керівник – кандидат педагогічних наук, доцент Л. П. Старікова
Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди
м. Харків

В умовах сучасних екологічних викликів проблема виховання емоційно-ціннісного ставлення до природи у молодших школярів набуває особливої актуальності. Саме в молодшому шкільному віці закладаються основи екологічної культури, моральних орієнтирів та відповідального ставлення до навколишнього середовища. Науковці підкреслюють, що формування такого ставлення є складовою загального розвитку особистості та важливим компонентом екологічного виховання.

Емоційно-ціннісне ставлення до природи розглядається як інтегративна якість особистості, що поєднує знання про природу, емоційне переживання її краси та усвідомлення необхідності її збереження (В. Борщенко, Г. Вілкова, О. Грошовенко, Н. Орлик, Т. Юркова). Воно виявляється у здатності учнів не лише розуміти значення природних об'єктів, а й переживати позитивні емоції під час взаємодії з ними, прагнути до їх охорони та дбайливого використання.

Особливістю молодшого шкільного віку є висока емоційність, допитливість і відкритість до пізнання світу. Саме тому важливо організовувати навчально-виховний процес таким чином, щоб дитина мала можливість безпосередньо взаємодіяти з природою. Дослідження доводять, що спостереження, досліди, екскурсії та практична діяльність сприяють глибшому розумінню природних явищ і формують емпатію до живих організмів. Крім того, значну роль відіграє позакласна діяльність: екскурсії, природничі гуртки, участь у природоохоронних заходах. Саме в таких формах роботи дитина отримує практичний досвід взаємодії з природою, що сприяє формуванню відповідальності за її стан.

Ефективне формування емоційно-ціннісного ставлення до природи можливе за певних педагогічних умов: створення позитивного емоційного середовища, у якому учень відчуває радість від спілкування з природою; інтеграція природничих знань з художньо-естетичною діяльністю (читання, малювання, ігри), що підсилює емоційне сприйняття; залучення учнів до практичної природоохоронної діяльності (догляд за рослинами, участь в екологічних акціях).

Отже, виховання емоційно-ціннісного ставлення до природи є не лише складовою освітнього процесу, а й важливою умовою формування гармонійно розвиненої особистості. Слід підкреслити, що ефективність цього процесу залежить від систематичності та цілеспрямованості педагогічного впливу та поєднання різних форм і методів роботи. Значну роль відіграє особистий приклад учителя, його ставлення до природи, уміння викликати в учнів ширший інтерес і позитивні емоції. Не менш важливою є співпраця школи з родиною, адже саме в сім'ї закріплюються набуті дитиною цінності та моделі поведінки.

Сучасний стан і перспективи розвитку природничої освіти учнів початкової школи

Виховання емоційно-ціннісного ставлення до природи у дітей молодшого шкільного віку

Антошка Сніжана

Науковий керівник – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри теорії та методики викладання природничо-математичних дисциплін С. А. Білецька
Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди
м. Харків

Зараз увесь світ намагається вирішити проблему поганої екології. Екологічна криза починає впливати не лише на навколишнє середовище, а й на організм людини. Спостерігається підвищення ризику хронічних захворювань дихальних шляхів та погіршення імунної системи. Особливо це впливає на дітей та посилює психоемоційне напруження, через що з'являється швидка втомлюваність і знижена пізнавальна активність.

Одним зі способів вирішення проблеми є впровадження екологічної грамотності в закладах освіти. Її також відносять до ключових компетентностей НУШ. Особливе значення це має для початкової школи, де закладається основа екологічної культури через виховання емоційно-ціннісного ставлення до природи.

Цим питанням займалися В. Сухомлинський, І. Мозуль, В. Морщицька, О. Тиرون, О. Шевчук, Л. П. Стасюк, Г. С. Тарасенко, Д. І. Мельник. У своїх дослідженнях вони підкреслювали значення емоційно-ціннісного виховання як основу для екологічної свідомої поведінки. Вони наголошували, що поєднання емоційного досвіду зі знанням про природу є ефективним засобом формування дбайливого ставлення до навколишнього середовища.

Також можна виділити класиків педагогіки Я. А. Коменського та Л. М. Різника, які підкреслювали важливість значення контакту дитини з природою та виховання через спостереження та власний досвід.

Виховання емоційно-ціннісного ставлення до природи в початковій школі є перспективним, бо для розвитку використовуються інтерактивні технології. Для ефективного формування екологічної культури важливо поєднувати різні методи навчання.

На нашу думку, тема дослідження є актуальною та повинна вивчатися, бо формування екологічної свідомості відбувається з дитинства. В сучасному світі діти рідше мають контакт з природним середовищем, через що їх рівень екологічної чутливості та усвідомлення значущості збереження довкілля знижується.

1. Вбивча природа: як забруднення навколишнього середовища впливає на здоров'я. URL: <https://epl.org.ua/environmental-news/vbyvcha-pryroda-ia-k-zabrudnennia-navkolyshnoho-seredovyshcha-vplyvaie-na-zdorov-ia/> (дата звернення: 18.04.2026)

2. Нова українська школа. Концептуальні засади реформування середньої школи. МОН України, 2016. URL: <https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf> (дата звернення: 19.04.2026).

Сучасний стан і перспективи розвитку природничої освіти учнів початкової школи

Розвиток соціального та емоційного інтелекту учнів початкової школи на уроках ЯДС

Архипова Аліна

Науковий керівник – кандидат педагогічних наук, доцент – Н. М. Смолянюк
Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди
м. Харків

В умовах розбудови Нової української школи пріоритетним стає розвиток гнучких навичок, зокрема здатності до саморегуляції та конструктивної взаємодії. Актуальність нашого пошуку зумовлена гострою потребою у дієвих інструментах формування емоційної компетентності молодших школярів задля їхньої швидкої соціалізації. Теоретичним базисом роботи послугували праці вітчизняних науковців: концептуальні ідеї Н. Бібік щодо оновлення початкової освіти, прикладні дослідження емоційного виховання від Г. Брославської та Т. Дригач [2], а також розвідки О. Хвостенко й М. Шпак – учених, які довели визначальний вплив розуміння емоцій на гармонійне становлення особистості дитини [1; 3].

У межах нашого дослідження емоційний інтелект ми визначаємо як здатність особистості до усвідомлення та управління власними емоціями, а також розпізнавання почуттів інших людей; соціальний інтелект розглядається як система здібностей, що забезпечують успішну комунікацію, розуміння соціальних контекстів та прогнозування наслідків міжособистісної взаємодії. Ці два поняття є взаємодоповнюючими компонентами єдиної системи соціально-емоційного розвитку дитини, що активно формується саме в молодшому шкільному віці [4; 5].

Аналіз результатів наших наукових розвідок дозволяє стверджувати, що інтегрований курс «Я досліджую світ» (ЯДС) володіє унікальними можливостями для розвитку цих сфер через поєднання природничої, громадянської та соціально-здоров'язбережувальної освітніх галузей [1].

Практичне впровадження елементів соціально-емоційного навчання на уроках ЯДС передбачає використання інтерактивних вправ, спрямованих на самопізнання та емпатію. Основними методами роботи виступають щоденні ранкові кола, які сприяють створенню безпечної атмосфери; метод рольового моделювання конфліктних ситуацій; використання емоційних щоденників та карток настрою; а також парні та групові проєкти, що вимагають розподілу ролей та відповідальності. Важливою умовою успіху є здатність учителя виступати в ролі фасилітатора, який не лише надає знання, а й допомагає дітям проживати та аналізувати власний емоційний досвід у безпечних навчальних ситуаціях [3].

Процес формування соціального інтелекту відбувається найбільш продуктивно під час організації рольового моделювання реальних життєвих ситуацій. Програвання різноманітних сценаріїв, наприклад у межах теми «Ми – пасажери», дозволяє дітям не просто вивчати правила поведінки, а практично відпрацьовувати навички безконфліктного спілкування та надання допомоги у

безпечному середовищі. Це вчить школярів прогнозувати наслідки власної поведінки, враховувати інтереси партнерів по групі та знаходити спільну мову з різними учасниками освітнього процесу, що є критично важливим для успішної соціалізації [4].

Надзвичайно важливою умовою успіху є впровадження регулярних практик рефлексії на кожному уроці, що допомагає дітям глибше аналізувати власні емоційні реакції та отриманий досвід соціальної взаємодії. Використання прийомів «Кольоровий настрій» чи обговорення щоденних результатів дозволяє вчителю створити атмосферу психологічної безпеки, де кожна дитина відчуває підтримку та розуміє цінність своїх почуттів. У такому середовищі педагог моделює конструктивні зразки емпатійної поведінки, що сприяє гармонізації стосунків та зниженню рівня тривожності серед учнів під час виконання складних завдань [1; 5].

Організація групової роботи та виконання спільних досліджень на уроках інтегрованого курсу створюють природні умови для розвитку навичок командної взаємодії. Під час проведення практичних робіт учні вчаться справедливо розподіляти обов'язки, координувати свої дії заради досягнення спільної мети та виявляти терпіння один до одного [2].

Отже, проведена робота підтверджує, що систематичний розвиток соціального та емоційного інтелекту на уроках ЯДС сприяє не лише покращенню загальної успішності, а й гармонізації стосунків у класному колективі. Комплексне застосування ігрових та рефлексивних методик дозволяє сформувати в учнів навички емоційного самоконтролю та соціальної гнучкості, що є критично важливим для їхнього подальшого особистісного становлення та адаптації у сучасному динамічному суспільстві.

Список використаних джерел

1. Бібік Н. М. Нова українська школа : poradnyk dlya vchytelya. Київ : Літера ЛТД, 2018. 160 с. URL: <https://nus.org.ua/wp-content/uploads/2017/11/NUSH-poradnyk-dlya-vchytelya.pdf>
2. Брославська Г. М., Дригач Т. Г. Розвиток емоційного інтелекту учнів початкових класів. Наукові записки кафедри педагогіки. 2020. Випуск 47. С. 7–16. URL: <https://periodicals.karazin.ua/pedagogy/article/view/17094/15725>
3. Державний стандарт початкової освіти : затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 21 лютого 2018 р. № 87. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/87-2018-%D0%BF#Text>
4. Хвостенко О. В. Формування емоційного інтелекту молодших школярів як передумова розвитку успішної особистості. Полтава : ПОІППО, 2022. С. 453–482. URL: http://www.school5.pl.sch.in.ua/Files/downloadcenter/Monografiya_2022-453-482.pdf
5. Шпак М. М. Розуміння емоцій молодшими школярами як структурний компонент емоційного інтелекту. Проблеми гуманітарних наук. 2014. Випуск 34. С. 132–143. URL: <http://ir.dspu.edu.ua>

Сучасний стан і перспективи розвитку природничої освіти учнів початкової школи
Використання методів діяльнісного навчання на уроках «ЯДС»

Мазка Тетяна Вікторівна

Науковий керівник – Білоусова Надія Валентинівна,
кандидат педагогічних наук, доцент кафедри педагогіки, початкової освіти,
психології та менеджменту

Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя
м. Ніжин

Наш час – це час змін. Сьогодні Україні потрібні люди, здатні приймати нестандартні, творчі рішення, які вміють креативно мислити. Тому основою освітнього процесу молодшого школяра є формування всебічно розвиненої особистості, формування у неї цілісної картини світу, розвитку допитливості, творчості, пізнавальної активності та дослідницьких навичок. Саме такі цілі ставить перед собою вивчення інтегрованого курсу «Я досліджую світ» у початкових класах.

Дисципліна «Інтегрований курс «Я досліджую світ» сприяє формуванню основних компетентностей в молодших школярів. Насамперед, слід зазначити, що компетентність - динамічна комбінація знань, способів мислення, поглядів, цінностей, навичок, умінь, інших особистих якостей, що визначає здатність особи успішно провадити професійну та/або подальшу навчальну діяльність [2].

Серед загальних компетентностей курсу «ЯДС» можна виділити головні:

- Здатність до збору, обробки, збереження, продукування, передачі й аналізу професійно важливої інформації з різних джерел.
- Здатність ефективно формувати комунікаційну стратегію; працювати в команді з дотриманням етичних норм;
- Здатність розвивати вміння вчитися упродовж життя [1].

Формування цих компетентностей повністю можна забезпечити використанням методів діяльнісного навчання. Метод навчання - спосіб упорядкованої, взаємопов'язаної діяльності вчителів та учнів, спрямованої на вирішення завдань освіти, виховання і розвитку в процесі навчання.

Між іншим, діяльнісне навчання – це такий освітній підхід, де учень стає активним суб'єктом пізнавальної діяльності, а не пасивним слухачем, самостійно досліджуючи, аналізуючи, вирішуючи проблеми та застосовуючи знання на практиці.

Сьогодні стало вже очевидним, що саме таке навчання не тільки робить уроки цікавими, а засвоєння знань успішним, але і допомагає дітям набути досвіду діяльності і спілкування, завдяки якому їм легше своєчасно знайти своє покликання й успішно реалізувати себе в житті.

Діяльнісне навчання спрямоване на розвиток умінь і навичок учня, застосування здобутих знань у практичних ситуаціях, пошук шляхів інтеграції до соціокультурного та природного середовища.

В освітньому процесі найточнішими методами, що реалізують діяльнісне навчання на уроках «Я досліджую світ» є різноманітні практичні методи, які допомагають учням активно пізнавати світ і розвивати критичне мислення:

▪Проведення дослідів та експериментів: досліді можуть бути репродуктивними (за зразком) або творчими (з вирішенням проблеми). Наприклад, діти досліджують властивості води, повітря, ґрунти, рослин.

▪Спостереження: школярі спостерігають за змінами в природі, погодою, поведінкою тварин.

▪Метод проєктів: учні працюють над довготривалими завданнями, збирають інформацію, оброблюють та синтезують її у єдине ціле. Дидактичні ігри: це ігри з навчальною метою, що розвивають увагу, мислення, формують активний інтерес до знань та пізнання нового («Хто де живе?», «Тематичний барабан»).

▪Настільні та рухливі ігри: чудово підходять для засвоєння навчального матеріалу, закріплення знань та розвитку логічного мислення. Найпопулярнішими для використання серед учнів є ігри «Асоціації», «Ерудит», «Меморі».

▪«Мозковий штурм»: учні колективно генерують ідеї, щоб знайти розв'язання проблеми. Це сприяє розвивати креативність.

▪Екскурсії та походи: це дає змогу побачити наживо те, що вивчали в класі.

Всі ці методи роблять процес навчання на уроках ЯДС більш живим та ефективним, допомагаючи дітям не просто запам'ятовувати факти, а й розвивати навички, необхідні для життя.

Концепція Нової української школи з'явилася на видноколі нашої освіти дуже вчасно. Зміна поглядів на навчання, упровадження нових форм і методів роботи є рушійною силою формування дитячої особистості з широким кругозором [3].

Наше підростаюче покоління відрізняється сприйняттям світу, мисленням, видами діяльності. Тому ми, як педагоги, повинні реагувати на всі ці зміни, які є в наших дітей. Ми повинні виховувати покоління, яке вміє мислити, відстоювати свою думку, бути здатним до рішучих дій. Виховуючи в дітей із самого раннього віку любов, інтерес до рідної природи, залучаючи їх до праці, ми формуємо в учнів працьовитість, бережливе ставлення до природи, розвиваємо почуття прекрасного.

Список використаних джерел:

1. Концепція Нової української школи. URL: <https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf> (дата звернення: 22.09.25)
2. Ляшенко О. І. Концепція Нової української школи. Енциклопедія освіти. / Нац.акад. пед. наук України; 2-ге вид, допов. та перероб. Київ : Юрінком Інтер, 2021. С. 481.
3. Тимофєєва І.Б. Методика викладання інтегрованого курсу «Я досліджую світ» (природнича освітня галузь). Навчально-методичний посібник для здобувачів вищої освіти за освітнім ступенем «Бакалавр» спеціальності 013 Початкова освіта. Маріуполь: МДУ, 2022. 124 с.

Сучасний стан і перспективи розвитку природничої освіти учнів початкової школи
Інтерактивні технології навчання на уроках інтегрованого курсу «Я досліджую світ»

Матвеєнко Тетяна

Науковий керівник – кандидат педагогічних наук, доцент С. А. Білецька
Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди
м. Харків

Відповідно до Державного стандарту початкової освіти, метою природничої освітньої галузі є розвиток особистості, за якої здобувач освіти набуває досвіду дослідження навколишнього світу, виявляє допитливість та відповідально ставиться до природи. Для реалізації цього завдання стандартом передбачено можливість інтеграції освітніх галузей, на основі якої будується інтегрований курс «Я досліджую світ» [1]. Саме така інтеграція створює необхідність застосування інтерактивних технологій навчання, оскільки отримання зазначених результатів неможливе в межах традиційної моделі навчання.

Теоретичні аспекти дидактики інтерактивних методів навчання досліджували Є. Гончарова, І. Єрмаков, Н. Подранецька. Значущість інтерактивних методів в освітньому процесі закладів загальної середньої освіти відзначили О. Біда, І. Гейко та І. Досяк. Зазначимо, що наявні наукові праці є основою для розуміння інтерактивних методів у курсі «Я досліджую світ», однак поки що бракує досліджень, які б спеціально вивчали це питання в початковій школі.

Узагальнення наведених підходів дає змогу визначити інтерактивні технології навчання як спосіб організації пізнавальної діяльності, за якої всі її учасники перебувають в активній взаємодії.

На нашу думку, саме завдяки об'єднанню різних освітніх галузей молодші школярі сприймають довкілля як єдину цілісну систему. Враховуючи синкретичний характер мислення дітей, інтегроване подання навчального матеріалу з використанням інтерактивних методів сприяє їх всебічному розвитку.

У початковій освіті ці технології відіграють ключову роль, сприяючи залученню учнів до пізнавальної діяльності, розвитку критичного мислення, комунікації та творчості. Серед найпоширеніших видів виокремлюють групові проєкти, рольові ігри та дискусії, що базуються на засадах кооперативного навчання і взаємодії учнів у колективі [2].

Систематичне застосування інтерактивних методів є необхідною умовою ефективної організації навчання в початковій школі, особливо в курсі «Я досліджую світ», де вони стають інструментом реалізації діяльнісного підходу та формування цілісної картини світу.

1. Про затвердження Державного стандарту початкової освіти. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1810-2025-%D0%BF#n180> (дата звернення: 16.04.2026).

2. Сірант Н. Можливості використання інтерактивних методів навчання у закладах початкової освіти. *Молодь і ринок*. 2025. № 1. С. 90-94.

Сучасний стан і перспективи розвитку природничої освіти учнів початкової школи

**Сучасні підходи до формування пізнавального інтересу
молодших школярів у процесі вивчення курсу «Я досліджую світ»**

Петрова Анастасія

Науковий керівник – кандидат педагогічних наук, доцент Л. П. Старікова
Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди
м. Харків

У контексті реалізації ідей Нова українська школа особливого значення набуває формування пізнавального інтересу молодших школярів як основи їхньої навчальної активності та внутрішньої мотивації. Саме інтерес забезпечує залучення учнів до пізнавальної діяльності, сприяє розвитку самостійності та позитивного ставлення до навчання. Саме інтерес є рушійною силою навчальної діяльності, що забезпечує активність, самостійність і внутрішню мотивацію дитини.

Дослідженням проблеми пізнавального інтересу займалися значна кількість науковців, як вітчизняних (І. Бех, О. Запорожець, О. Ковальова, О. Лукашева, Н. Морозова, О. Савченко, Л. Яременко), так і зарубіжних (Е. Боно, Д. Дьюї, М. Монтессорі, Р. Стемплер, Д. Фішер).

Мета нашого дослідження – окреслити сучасні підходи до формування пізнавального інтересу учнів початкової школи у процесі вивчення курсу «Я досліджую світ».

Пізнавальний інтерес розглядається нами як стійке, емоційно забарвлене прагнення до пізнання нового, що формується через активну діяльність, емоційне залучення та відчуття успіху. У молодшому шкільному віці він формується через емоційне залучення; активну діяльність; відчуття успіху. Інтегрований курс «Я досліджую світ» поєднує природничу, соціальну та здоров'язбережувальну складові, створюючи умови для формування цілісного уявлення про світ і розвиток дослідницьких умінь.

Серед сучасних підходів до формування пізнавального інтересу виокремлюємо:

- **діяльнісний підхід**, що передбачає активну участь учнів у навчанні (проведення дослідів, спостережень);
- **дослідницький підхід (Inquiry-based learning)**, який реалізується через постановку запитань і самостійний пошук відповідей;
- **ігрові технології**, що сприяють природному залученню учнів до пізнання;
- **використання цифрових технологій** (інтерактивні матеріали, відео, віртуальні екскурсії);
- **емоційно-ціннісний підхід**, що забезпечує особистісну значущість знань;
- **диференціацію навчання**, яка враховує індивідуальні особливості.

Ефективне формування пізнавального інтересу молодших школярів можливе за умови поєднання сучасних педагогічних підходів, активної діяльності учнів та орієнтації на їхній особистий досвід. Це сприяє розвитку допитливої, активної особистості, здатної до самостійного пізнання світу.

Сучасний стан і перспективи розвитку природничої освіти учнів початкової школи
Навчально-дослідницька діяльність учнів на уроках «Я досліджую світ»

Шумкіна Анна

Науковий керівник – кандидат педагогічних наук, доцент Л. П. Старікова
Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди
м. Харків

Сучасний етап розвитку освіти в Україні, зокрема впровадження Концепції «Нова українська школа», вимагає переходу від репродуктивного засвоєння знань до формування ключових компетентностей учнів. Одним із найефективніших засобів розвитку пізнавальної активності, критичного мислення та самостійності молодших школярів є залучення їх до навчально-дослідницької діяльності, починаючи з перших років навчання.

Питання навчально-дослідницької діяльності учнів на уроках досліджували багато вчених та методистів. Вони обґрунтовували дослідницькі методи навчання, розробляли методики активізації пізнавальної діяльності та впровадження дослідницького підходу в освітній процес. Ключові педагоги, що досліджували це питання: О. Савченко, О. Пометун, В. Кремень, В. Кларін, О. Чудакова, О. Луніка.

Метою нашого дослідження стало розкриття сутності та педагогічних умов ефективної організації такого процесу на уроках «Я досліджую світ».

Навчально-дослідницька діяльність молодших школярів є спеціально організованим пізнавально-творчим процесом спільної роботи вчителя та учня, який спрямований на вирішення завдань із заздалегідь невідомим результатом. На відміну від класичного наукового дослідження, провідною метою тут є не відкриття нових об'єктивних знань для людства, а розвиток особистості учня, набуття суб'єктивно нового досвіду та алгоритмів пізнання.

Цей процес проходить через низку послідовних етапів. Початком є мотиваційний етап, на якому створюється проблемна ситуація, що викликає ефект здивування та бажання знайти відповідь. Далі слідує етап цілепокладання, який передбачає спільне формулювання проблеми та висування найпростіших гіпотез і припущень. На практично-дослідницькому етапі відбувається збір інформації, цілеспрямоване спостереження та проведення елементарних дослідів чи експериментів. Зібрані дані підлягають обговоренню на аналітичному етапі, де вони порівнюються з початковими припущеннями та слугують базою для висновків. Завершується процес рефлексією, під час якої учні оцінюють власну роботу та усвідомлюють здобутий досвід.

У цьому контексті особливе значення має інтегрований курс «Я досліджую світ», який містить потужний потенціал для практичного дослідництва.

Отже, систематичне впровадження навчально-дослідницької діяльності в початковій школі є необхідною умовою реалізації компетентнісного підходу. Вона сприяє не лише глибокому та усвідомленому засвоєнню навчального матеріалу, а й формуванню активної дослідницької позиції щодо навколишнього світу, розвитку навичок комунікації та підвищенню внутрішньої мотивації до навчання протягом усього життя.

Сучасний стан і перспективи розвитку природничої освіти учнів початкової школи

Формування дослідницьких компетентностей учнів початкової школи у курсі «Я досліджую світ»: аналіз вітчизняного та міжнародного досвіду

Солодовник Анастасія

Науковий керівник – кандидат педагогічних наук, доцент Л. П. Старікова
Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди
м. Харків

Враховуючи сучасні виклики в освіті порівняльний аналіз освітніх систем різних країн стає надзвичайно актуальним. Дослідження початкової освіти у європейських країнах та порівняння з НУШ дозволить виявити ефективні підходи та практики, які можуть бути адаптовані для поліпшення української освітньої системи. Таким чином, наше дослідження спрямоване на розширення знань про різні моделі початкової освіти (Польща і Україна) та надання рекомендацій щодо їхнього впровадження в українському контексті.

Сучасна початкова освіта у Республіці Польща розвивається в межах компетентнісної освітньої програми та ґрунтується на ідеях inquiry-based science education (IBSE), що передбачає активне залучення учнів до процесу пізнання через експериментування, дослідницьку діяльність і самостійне відкриття знань. Відповідно до європейських освітніх орієнтирів, раннє залучення учнів до практичної дослідницької діяльності сприяє формуванню наукової грамотності, критичного мислення та відповідального ставлення до навколишнього світу.

Реформування навчальних програм у Польщі спрямоване на розвиток суб'єктності учня, його здатності до автономного опрацювання інформації та застосування знань на практиці. Провідними підходами в IBSE є проєктно-орієнтоване навчання, яке змінює традиційну модель «передачі знань» на модель їх активного конструювання учнем. Значну роль у цьому процесі відіграють сучасні дидактичні стратегії, що передбачають проблемно-пошукову діяльність, наукове спостереження та поетапне формування дослідницьких умінь молодших школярів. Практична реалізація дослідницького навчання у початковій школі Польщі здійснюється через використання інноваційних освітніх інструментів і технологій. Серед них – «скринька запитань», інтелект-карти, мобільні лабораторії, цифрові засоби фіксації результатів досліджень, а також outdoor education, тобто навчання у природному середовищі. Особлива увага приділяється цифровізації освіти та впровадженню мобільних лабораторій, які дозволяють учням проводити реальні вимірювання, експерименти та моделювання природних явищ.

Порівняльний аналіз початкової освіти Польщі та Нової української школи засвідчує спільну стратегічну орієнтацію на компетентнісну модель навчання, інтегрований зміст освіти та розвиток дослідницьких умінь учнів. Водночас польський досвід характеризується більш системним впровадженням IBSE, активним використанням outdoor education, мобільних лабораторій та розвиненою інфраструктурою проєктного навчання. Таким чином, обидві освітні системи мають спільні концептуальні засади, проте відрізняються рівнем інституційної реалізації дослідницького підходу у початковій школі.

Сучасний стан і перспективи розвитку природничої освіти учнів початкової школи

Дослідницька діяльність як засіб розвитку творчої активності молодших школярів у процесі вивчення природничої освітньої галузі

Єгорова Поліна

Науковий керівник – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри теорії та методики викладання природничо-математичних дисциплін С. А. Білецька
Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди
м. Харків

Сучасна початкова освіта спрямована на формування особистості, здатної до саморозвитку, творчого мислення та активної пізнавальної діяльності. Особливого значення це набуває в умовах реалізації концепції Нової української школи, де одним із ключових завдань є розвиток творчої активності учнів. Природнича освітня галузь має значний потенціал для цього, оскільки передбачає дослідницьку діяльність, спостереження за природними явищами, формування цілісної картини світу.

Проблема розвитку творчої активності молодших школярів висвітлена у працях класиків педагогіки (В. Сухомлинський, С. Русова, К. Ушинський) та сучасних науковців (О. Савченко, С. Сисоєва, О. Пометун, Радченя І. та ін.), які обґрунтовують значення дослідницької діяльності, інтерактивних методів і природничої освіти як засобів розвитку творчості учнів.

Творча активність молодших школярів розглядається як інтегрована характеристика особистості, що проявляється у здатності до самостійного пошуку нових способів розв'язання завдань, висування гіпотез, створення власних продуктів діяльності. У молодшому шкільному віці вона формується в процесі пізнавальної діяльності, особливо під час вивчення природничих дисциплін.

Природнича освітня галузь створює сприятливі умови для розвитку творчості завдяки: використанню дослідницьких методів навчання; організації спостережень і експериментів; інтеграції знань із різних галузей; залученню учнів до практичної діяльності.

Ефективними методами розвитку творчої активності є дослідницька діяльність (організація простих дослідів і спостережень сприяє розвитку допитливості, уміння висувати припущення та робити висновки. Наприклад, учні можуть досліджувати властивості води, ґрунту, повітря, спостерігати за змінами в природі).

Дослідницька діяльність як засіб розвитку творчої активності молодших школярів у процесі вивчення природничої освітньої галузі є важливою умовою формування компетентної особистості. Використання дослідницьких, проблемних, проєктних та ігрових методів сприяє підвищенню пізнавального інтересу, розвитку креативності та формуванню цілісного світогляду учнів.

Список використаних джерел

1. Масюк О. М., Радченя І. В. Сучасні технології формування природничої та математичної компетентності молодших школярів. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://dspace.hnpu.edu.ua/handle/123456789/18295> (дата звернення: 21.04.2026).

Сучасний стан і перспективи розвитку природничої освіти учнів початкової школи

**Використання АДК під час проведення спостережень і дослідів
учнями початкових класів у куточку живої природи**

Карабська Анна

Науковий керівник – кандидат педагогічних наук, доцент – Н. М. Смолянчук
Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди
м. Харків

У чинному Державному стандарті початкової освіти однією з ключових компетентностей є компетентність у галузі природничих наук, що передбачає формування прагнення до пошуку, пропонування нових ідей, самостійного формулювання припущень і висновків та пізнання світу через спостереження та дослідження. А отже, роль проведення спостережень та дослідів у початкових класах є важливою складовою освітнього процесу. Використання куточка живої природи допоможе в організації умов для проведення дослідницької діяльності. Оскільки спостереження та досліді мають відбуватися згідно до чітких інструкцій, то доцільно залучати засоби альтернативної та додаткової комунікації (далі АДК) для полегшення розуміння виконання дій, що є особливо важливим для учнів з ООП.

Особливості проведення спостережень та досліджень окреслені у роботах Т. Байбари, О. Буйдіної, М. Крилевець, З. Декунова, А. Лавської, І. Ягупи та інших дослідників. Методичним аспектам роботи у куточку живої природи присвячені праці низки українських дослідників, зокрема В. Мелаш, А. Кондратовича, Л. Ройко, В. Коваля, Є. Юрчук та Р. Романюк. Особливості використання засобів АДК в освітньому процесі розкриті у наукових доробках Л. С. Самсонова, М. В. Дмитрієва, О. С. Казачинер О. В. Кривоногова., М. С. Чайки, Г. В. Усатенко та інших фахівців інклюзивної освіти.

В межах нашого дослідження визначено, що альтернативна та додаткова комунікація (АДК) розглядається як система засобів навчання, що може використовуватися всіма учнями початкових класів під час спостережень та досліджень у куточку живої природи. В рамках початкової школи велике значення мають візуально-наочні засоби АДК, що спрощують засвоєння матеріалу, а також електронні комунікації, які на сьогоднішній день широко застосовуються в освітньому процесі. Найбільше значення АДК має для дітей з особливими освітніми потребами (ООП), для дітей, які перебувають за кордоном, та які недостатньо знають мову навчання або взагалі не знають мову країни проживання (що стало особливо актуальним в умовах війни в Україні).

Роль спостережень і дослідів у процесі реалізації змісту природничої освітньої галузі є важливою, оскільки ці методи навчання допомагають розвивати в молодших школярах спостережливість, уважність, розуміння причинно-наслідкових зв'язків, вміння аналізувати та робити висновки самостійно, уявлення про об'єкти природи й взаємозв'язки між ними та чуттєвий досвід, на основі якого формуються основні уявлення та поняття з природничої галузі.

Значення куточка живої природи для спостережень та дослідів є значним, адже він є гнучким інструментом, у межах якого можливо створити умови для

пошукової активності під час дослідницької діяльності. Наявність куточка сприяє кращому засвоєнню навчального матеріалу, дає можливість навчати молодших школярів бути більш уважними та дбайливими до рослин та тварин, а також розвиває спостережливість та ціннісне ставлення до навколишнього світу.

На нашу думку використання альтернативної та додаткової комунікації (АДК) під час проведення спостережень і дослідів учнями початкових класів у куточку живої природи є необхідним засобом вивчення навколишнього світу, що сприяє розвитку спостережливості та формуванню дослідницьких навичок, підвищує мотивацію до навчання та дає можливість забезпечити рівний доступ до отримання знань для учнів з особливими освітніми потребами (ООП).

Список використаних джерел

1. Байбара Т. М. Методика навчання природознавства в початкових класах : навч. посіб. Київ : Веселка, 1998. 338 с.
2. Буйдіна О. О. Дослідницький метод навчання в початковій школі на уроках природознавства. *Наукові записки Малої академії наук України. Серія «Педагогічні науки»*. 2013. Вип. 3. С. 121-128.
3. Використання методів альтернативної та додаткової комунікації у закладах освіти : метод. рекомендації / Директорат дошкільної, шкільної позашкільної та інклюзивної освіти ; уклад.: Л. С. Самсонова, М. В. Дмітрієва, О. С. Казачинер [та ін.]. Київ, 2018. 14 с.
4. Декунова З. В., Лавська А. М., Ягупа І. Д. Організація дослідницької діяльності учнів 1-х класів на заняттях інтегрованого курсу «Я досліджую світ» : метод. посіб. Для вчителів 1-х класів. Суми : КЗ СОІППО, 2018. 80 с.
5. Мелаш В., Кондратович А. Особливості дослідницької діяльності учнів нової української школи в куточку живої природи. *Науковий вісник Мелітопольського державного педагогічного університету. Серія : Педагогіка*. 2019. №2 (23). С. 118-122
6. Порошенко М. А. Інклюзивна освіта : навч. посіб. Київ : ТОВ «Агенство «Україна»», 2019. 300 с.
7. Про затвердження Державного стандарту початкової освіти. Офіційний вебпортал парламенту України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/87-2018-п#Text> (дата звернення: 14.04.2026).
8. Ройко Л. С., Коваль В. О. Організація спостережень в куточку живої природи з учнями початкової школи. *Крок у науку: дослідження у галузі природничо-математичних дисциплін та методик їх навчання* : тези доп. Всеукр. наук.-практ. конф. з міжнар. участю студентів, аспірантів і молодих учених, м. Чернігів, 7 груд. 2023 р. / НУЧК імені Т. Г. Шевченка. Чернігів, 2023. С. 118-119.
9. Чайка М. С., Усатенко Г. В., Кривоногова О. В. Теорія та практика використання альтернативної та додаткової комунікації для осіб з особливими освітніми потребами : навч.-метод. посіб. Київ : ФОП Усатенко Г. В., 2021. 80 с.

Сучасний стан і перспективи розвитку природничої освіти учнів початкової школи

Використання АДК у процесі проєктної діяльності на уроках ЯДС в інклюзивному класі початкової школи

Гапченко Діана

Науковий керівник – кандидат педагогічних наук, доцент – Н. М. Смолянюк
Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди
м. Харків

Сучасна концепція інклюзивної освіти базується на створенні такого середовища, де ключовою вимогою є залучення до освітнього процесу всіх учнів. Під час комплектування інклюзивних класів важливо враховувати індивідуальні потреби учня з особливими освітніми потребами з метою досягнення цілей навчання, визначених в його індивідуальній програмі розвитку.

Впровадження засобів альтернативної і додаткової комунікації (далі АДК) в освітній процес є ефективною підтримкою учнів з мовленнєвими порушеннями та іншими нозологіями в початковій школі. АДК, за визначенням International Society for Augmentative and Alternative Communication – це сукупність засобів і стратегій, які допомагають людині здійснювати щоденну комунікацію. У ширшому розумінні елементи АДК використовує кожен: жести, міміка, цифрові засоби (емодзі). Водночас для дітей з ООП, які мають тяжкі порушення мовлення, АДК виступає допоміжним, а ще частіше основним засобом спілкування, що забезпечує можливість бути почутими та включеними в освітній процес.

Процес опанування змісту інтегрованого курсу ЯДС у початковій школі, передбачає використання педагогом традиційних, активних та інтерактивних, гейміфікованих та інших ефективних методів та прийомів навчання. Особливого значення у цьому контексті набуває метод проєктів, адже саме в проєкті АДК не лише дозволить забезпечити активну участь всіх дітей, а й перевтілюється на час спільної творчості та дає поштовх до подолання комунікативних бар'єрів учнів з ООП.

Особливості організації та алгоритму здійснення проєктної діяльності учнями на уроках інтегрованого курсу «Я досліджую світ» виокремлені в роботі В. О. Кондратової та О. В. Чернецької, які розглядаються в контексті реалізації педагогічних ідей В. О. Сухомлиського. Проблематику використання АДК в освітньому процесі досліджували Л. С. Самсонова, М. В. Дмитрієва, О. С. Казачинер, О. В. Кривоногова, М. С. Чайка, Г. В. Усатенко, О. А. Дирда, О. Кочубейник та інші науковці, у працях яких висвітлено теоретичні засади та практичні аспекти впровадження АДК у роботі з дітьми з ООП.

У проєктній діяльності на уроках «Я досліджую світ» засоби АДК допомагають адаптувати/модифікувати зміст і форми роботи до індивідуальних потреб учнів, зокрема з використанням візуальної підтримки у вигляді символів, карток та інтерактивних ресурсів, що в свою чергу забезпечують інші, альтернативні способи вираження власних ідей і думок. Це дозволяє учням з ООП не лише сприймати та засвоювати матеріал, а й активно долучатися до навчання.

Організація проєктної діяльності на уроках ЯДС з використанням засобів АДК передбачає послідовне виконання етапів, на кожному з яких, вчитель добирає (або генерує) набір відповідних графічних символів АДК (Bordmaker, Macaton, EYA, PECS), щоб усі учні мали змогу долучитись до кожного етапу роботи над проєктом.

Практика показує, що використання АДК в освітньому процесі в інклюзивних класах, зокрема на уроках інтегрованого курсу ЯДС, що забезпечує реалізацію не лише природничої, а й соціальної, здоров'язбережувальної та інших освітніх галузей, у проєктній діяльності сприяє розвитку комунікативних і соціальних навичок, а також підвищує мотивацію до навчання у дітей з ООП. Використання АДК у освітньому процесі також позитивно впливає на інших дітей, поступово формуючи толерантне ставлення до інших, готовність до співпраці та допомоги.

Список використаних джерел

1. Байбара Т. М. Методика навчання природознавства в початкових класах : навч. посіб. Київ : Веселка, 1998.
2. Василець Я. Є. Організація проєктної діяльності учнів початкової школи на уроках «Я досліджую світ» : кваліфікаційна магістерська робота / наук. кер. В. О. Коваль. Чернігів : Національний університет «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка, 2021.
3. Використання методів альтернативної та додаткової комунікації у закладах освіти : метод. рекомендації / Директорат дошкільної, шкільної позашкільної та інклюзивної освіти ; уклад.: Л. С. Самсонова, М. В. Дмитрієва, О. С. Казачинер [та ін.]. Київ, 2018.
4. Дирда О. А. Використання альтернативної і додаткової комунікації у роботі логопеда з дітьми дошкільного віку з розладами аутистичного спектру. Київ, 2020.
5. Жила Г. В. Проєктна діяльність у початковій школі. Київ, 2021.
6. Кондратова В. О., Чернецька О. В. Проєктна діяльність учнів на уроках інтегрованого курсу «Я досліджую світ» у контексті реалізації ідей В. О. Сухомлинського // Педагогічний вісник. 2023. № 1–2. https://dspace.hnpu.edu.ua/bitstream/123456789/10768/1/pedvisnik_1_2_2023-86-92.pdf
7. Порошенко М. А. Інклюзивна освіта : навч. посіб. Київ : ТОВ «Агенство «Україна»», 2019.
8. Про затвердження Державного стандарту початкової освіти. Офіційний вебпортал парламенту України. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/87-2018-п#Text>
9. Чайка М. С., Усатенко Г. В., Кривоногова О. В. Альтернативна і додаткова комунікація. Допоміжні технології: можливості для розвитку та спілкування. — К. : ФОП Усатенко Г. В., 2021. <https://www.dyvogra.com/wp-content/uploads/2024/05/ADK.pdf>
10. Чайка М. С., Усатенко Г. В., Кривоногова О. В. Теорія та практика використання альтернативної та додаткової комунікації для осіб з особливими освітніми потребами : навч.-метод. посіб. Київ : ФОП Усатенко Г. В., 2021.

Сучасний стан і перспективи розвитку природничої освіти учнів початкової школи
**Використання наочних посібників для позакласної роботи в курсі
«Я досліджую світ»**

Іщенко Каміла

Науковий керівник – кандидат педагогічних наук, доцент С. А. Білецька
Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди
м. Харків

У початковій школі курс «Я досліджую світ» допомагає дітям зрозуміти, як влаштований світ навколо них. Наочність у цьому процесі є головним інструментом, адже молодші школярі найкраще сприймають інформацію через очі та власні відчуття. Позакласна робота дає вчителю набагато більше можливостей для використання різних посібників, ніж звичайний урок, бо тут немає суворих часових рамок.

Проблему використання наочних посібників в освітньому процесі сучасної початкової школи активно досліджують українські науковці, зокрема Н. Бібік, О. Савченко, І. Гавриш, Т. Поніманська, які обґрунтовують ефективність наочності як засобу формування ключових компетентностей, розвитку пізнавальної активності та забезпечення інтегрованого підходу до навчання молодших школярів.

Найефективнішою у позаурочний час є натуральна наочність. Це живі рослини, тварини в куточку природи, колекції каміння чи гербарії, які учні можуть роздивитися з усіх боків. Під час екскурсій чи роботи в гуртках діти вчаться спостерігати за природою в реальному часі. Також важливу роль відіграють моделі та макети, які допомагають пояснити складні речі, наприклад, як рухається Земля навколо Сонця або як виглядає рельєф гір. Особливе значення має наочність, яку учні створюють самі. Коли діти роблять лепбуки, малюють карти знань або збирають власні колекції природних матеріалів, вони набагато краще запам'ятовують матеріал. Будь-який наочний посібник має бути не тільки правильним з наукової точки зору, а й цікавим та естетичним, щоб дитині хотілося з ним працювати. Важливо, щоб наочність показувала зв'язок між людиною, природою та технікою, допомагаючи дитині скласти цілісну картину світу.

Використання наочних посібників у позакласній роботі з курсу «Я досліджую світ» сприяє підвищенню пізнавальної активності молодших школярів, розвитку їхнього критичного мислення та формуванню цілісного уявлення про навколишній світ. Завдяки застосуванню моделей, ілюстрацій, інтерактивних матеріалів, природних об'єктів та мультимедійних засобів навчання створюються умови для кращого засвоєння знань через безпосереднє сприйняття та практичну діяльність. Наочність у позакласній діяльності допомагає урізноманітнити форми роботи, активізує емоційне сприйняття учнів і сприяє формуванню стійкого інтересу до дослідницької діяльності.

Отже, використання наочних посібників у позакласній роботі перетворює вивчення курсу «Я досліджую світ» на захоплюючу подорож, де дитина через власні спостереження та творчість навчається розуміти довкілля та бережно ставитися до нього.

Сучасний стан і перспективи розвитку природничої освіти учнів початкової школи
Позаурочна діяльність як простір формування емоційно-ціннісного ставлення до природи молодших школярів

Кощій Олена

Науковий керівник – кандидат педагогічних наук, доцент Н. О. Белозьорова
Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди
м. Харків

Актуальність дослідження зумовлена необхідністю формування екологічної культури молодших школярів в умовах сучасних соціальних та природних викликів. Сьогодні освіта орієнтується не лише на передачу знань про природу, а й на формування відповідального ставлення до неї як цінності. Особливого значення це набуває в молодшому шкільному віці, який є сенситивним періодом розвитку емоційної сфери дитини. У концепції Нової української школи підкреслюється важливість формування ціннісних орієнтацій, серед яких вагоме місце займає дбайливе ставлення до довкілля. За даними міжнародного дослідження (PISA 2025), саме емоційна залученість учнів до навчання сприяє формуванню їх відповідального ставлення до навколишнього світу [6, с. 87].

Позаурочна діяльність у цьому контексті виступає особливим освітнім простором, який розширює можливості традиційного уроку. Її сутність полягає у створенні умов для безпосереднього контакту дитини з природним середовищем, що забезпечує поєднання пізнавальної, емоційної та практичної діяльності. Саме в позаурочній діяльності учень отримує можливість не лише дізнаватися про природу, а й відчувати її, формуючи власне ставлення [5, с. 67]. Емоційно-ціннісне ставлення до природи розглядається як інтегративна характеристика особистості, що поєднує емоційне сприйняття довкілля, усвідомлення його значущості та готовність до відповідальної поведінки. Воно формується не лише через засвоєння знань, а передусім через особистий досвід взаємодії з природою, переживання, рефлексію та емоційне включення [1, с. 42].

У практиці початкової школи позаурочна діяльність реалізується через різноманітні форми, які забезпечують активне залучення молодших школярів до взаємодії з природою. До них належать екологічні гуртки, тематичні екскурсії, природничі квести, мініпроекти, природоохоронні акції («Посади дерево», «Збережи довкілля», «Нагодуй птахів»), а також систематичні спостереження у шкільному дворі, парку чи вдома. Їхня педагогічна цінність полягає в тому, що вони формують особистий досвід взаємодії з довкіллям, який є основою емоційного ставлення до природи. Особливе значення мають природничі спостереження, під час яких учні можуть вести «щоденник природи», фіксуючи сезонні зміни, погодні явища, поведінку тварин та власні

емоційні враження. Така діяльність сприяє розвитку уважності, емпатії та здатності бачити красу природи. Водночас творчі форми роботи (аплікації, малюнки, казки, проєкти) дозволяють учню виразити власне ставлення до довкілля через образ та слово, що підсилює особистісний характер засвоєння екологічних знань.

Сучасні умови навчання передбачають також використання цифрових ресурсів у позаурочній діяльності. Віртуальні екскурсії, інтерактивні карти, відеоспостереження за природними явищами дозволяють розширити досвід взаємодії з природою навіть у дистанційному форматі. Однак ефективність їх використання залежить від поєднання з реальними спостереженнями, оскільки саме безпосередній контакт із природою забезпечує глибокий емоційний відгук дитини [2, с. 29].

Отже, позаурочна діяльність у початковій школі виступає ефективним простором формування емоційно-ціннісного ставлення до природи, оскільки забезпечує цілісне поєднання пізнавальної, емоційної та практичної діяльності учнів. Саме в таких умовах екологічні знання набувають особистісного змісту, трансформуються у переконання та проявляються у поведінці. У сучасних умовах НУШ позаурочна діяльність є важливою складовою формування екологічної свідомості молодших школярів і виховання відповідального ставлення до довкілля.

Список використаних джерел

1. Бех І. Д. Виховання особистості : у 2 кн. Київ : Либідь, 2003. Кн. 1. 280 с.
2. Бібік Н. М. Нова українська школа: poradnyk dlya vchytelya. Київ : Плеяди, 2017. URL: <https://nus.org.ua/wp-content/uploads/2017/11/NUSH-poradnyk-dlya-vchytelya.pdf> (дата звернення: 10.04.2026).
3. Вербицька В. В. Екологічне виховання школярів: сучасні підходи. Київ : Освіта, 2018. 256 с.
4. Міністерство освіти і науки України. Нова українська школа: концептуальні засади реформування середньої школи. Київ, 2016. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf> (дата звернення: 20.04.2026).
5. Савченко О. Я. Дидактика початкової освіти : підручник. Київ : Грамота, 2012. 504 с.
6. OECD. PISA 2022 Results (Volume III): Creative Minds, Creative Schools. Paris : OECD Publishing, 2024. 351 p. URL: <https://www.oecd.org/publication/pisa-2022-results/creative-minds-creative-schools/> (дата звернення: 15.04.2026).

Наукове видання

За загальною редакцією доктора педагогічних наук, професора,
завідувачки кафедри теорії і методики викладання філологічних
дисциплін у дошкільній, початковій і спеціальній освіті
ХНПУ імені Г.С. Сковороди
Ткаченко Лідії Петрівни

Актуальні проблеми навчання і виховання молодших школярів
Матеріали III Всеукраїнської науково-практичної онлайн-конференції
здобувачів вищої освіти і молодих учених
(Харків, 7 травня 2026 р.)

Відповідальна за випуск: О.М. Коваленко
Комп'ютерна верстка: О.М. Коваленко
Коректор: І.О. Купіна

Тези друкуються в авторській редакції

Відповідальність за дотримання вимог
академічної доброчесності та зміст несуть автори та їхні наукові керівники

Ум. друк. арк. 12 Електронне видання

Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди
вул. Алчевських, 29, м. Харків, 61002